

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

Termiz davlat universiteti

Normurod Murodov

FORS TILI

آموزش زبان فارسی

O‘zbek filologiyasi yo‘nalishi bakalavr bosqichi talabalari uchun
qo‘llanma

Termiz – 2009

Normurod Murodov

Fors tili

(O‘zbek filologiyasi yo‘nalishi bakalavr bosqichi talabalari uchun
qo‘llanma)

Universitet Ilmiy Kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan

Mas’ul muharrir: filologiya fanlari nomzodi, professor
J.OMONTURDIYEV

Taqrizchilar: filologiya fanlari doktori, professor
D.S.QULMAMATOV, filologiya fanlari doktori,
professor A.ABDULLAYEV

SO‘ZBOSHI

O‘zbekiston Respublikasi o‘z mustaqilligini qo‘lga kiritgach, boy milliy qadriyatlarimizni tiklash, ma‘naviy merosimizni o‘rganish dolzarb vazifa ekani davlat hujjatlarida o‘z ifodasini topdi. Ma‘lumki, ana shu boy manba‘larning ma‘lum qismi fors tilida bitilgan.

Fors tili kursining asosiy maqsadi ana shu tilni mukammal egallagan, uni ilmiy izlanishlarda qo‘llay oladigan, mazkur tilda bitilgan tarixiy manbalarni o‘qib tadqiq eta oladigan yetuk mutaxassislarni tayyorlashdan iborat.

Shuningdek, kursning vazifalari: talabalarda fors tilida so‘zlasha olish, so‘zlarni qo‘shib gap tuzish, amaliy ko‘nikmalari bilan qurollantirish; fors tili fonetikasi, leksikasi, morfologiyasi, sintaksisi bo‘yicha aniq va sistemali bilim berish; talabalarning lug‘at boyligini oshirish va uni shakllantirish; talabalarni tarixiy qo‘lyozmalar tili, yozuv turlari, qo‘lyozma asarlar va ularning xususiyatlari bilan tanishtirishdan iborat.

Egallangan bilimlar eski o‘zbek tili va yozuvi fanidan olingan bilimlarni mustahkamlash imkonini beradi. Shuningdek, arab yozuvida bitilgan qo‘lyozma manbalarni o‘qish va ularni tahlil qilishda asosiy hamkor bo‘lib xizmat qiladi.

Talabalar fors tilini o‘rganish jarayonida quyidagi bilim, malaka va ko‘nikmalarni egallashi lozim: fors va o‘zbek tillarida yozilgan mazkur qo‘llanma talabalarda qo‘lyozma asarlarni o‘qish, lug‘at yordamida tarjima qilish, fors tilidagi matnlarda grammatik hodisalarni kuzatish, tahlil qilish va tushintirib bera olish, fors tili grammatikasining asosiy qoidalarini o‘zlashtirish, talab darajasida lug‘aviy boylikka ega bo‘lish, o‘zbek tiliga o‘zlashgan forscha so‘z va so‘z birikmalarining ma‘nosi va tarkibini tushintira olish, o‘zlashtirilgan mavzular doirasida o‘z fikrlarini og‘zaki va yozma bayon eta olish va arab-fors yozuvida yoza olish, o‘qilgan matnlarni fors tilida mustaqil ravishda bayon qilib bera olish, shuningdek, turli mavzularda erkin savol-javob qila olish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Talabalar eski o‘zbek yozuvi, o‘zbek mumtoz adabiyoti, g‘azal tahlili, o‘zbek adabiy tili tarixi, o‘zbek tilining tarixiy grammatikasini o‘rganish jarayonida forscha atama va iboralarga duch keladilar. Shunday kezlarda fors tilidan olingan bilim va ko‘nikmalar katta va samarali yordam berishi shubhasizdir.

Qo‘llanmani yaratishda ta‘limning interaktiv metodlari nazarda tutilib, fors tilidagi audio-video yozuvlar, turli ko‘rgazmali qurollar, fors tilini o‘rgatishga mo‘ljallangan elektron darslik va teledasturlar, bundan tashqari, E. L. Gladkovaning „Uchebnik persidskogo yazika“, I.K. Ovchinnkovaning “Uchebnik persidskogo yazika”, A. Quronbekov, M. Abdusamatov, L. Xalilovlarning “Fors tili” darsliklaridan ijodiy foydalanildi.

KIRISH

Hozirgi fors tili hind-yevropa tillar oilasiga mansub bo'lgan eroniy tillarining janubiy-g'arbiy guruhiga kiradi. Hozirgi fors tili Eronning davlat va adabiy tili sifatida mamlakatning barcha qismlariga tarqalgan.

Eroniy tillar guruhiga kiradigan tillar Eron, Iroq, Afg'oniston, Pokiston, Markaziy Osiyo, Rossiya, Kavkazorti sarhadlarida tarqalgan fors, dari, tojik, pushtu, osetin, kurd, tot, baluchi, tolish, gilon, mazondaron, shug'onon, vahon, yazg'ulom, ishkashim, munjon, omuri, parachi, yag'nob, lur, baxtiyoriy kabi tirik tillar. Shu bilan birga Eroniy tillar guruhiga avesto, qadimgi fors, midiya, elan, o'rta fors tili (pahlaviy), parfiya, sug'd, xorazm, sak, baqtriya singari o'lik tillar ham mansubdir.

Eronda keyingi yillarda avesto, qadimgi va o'rta davr fors tillarini o'rganishga katta e'tibor bermoqdalar. Bu tillar leksikasi va morfologiyasi asosida ko'pgina qo'llanmalar tayyorlangan.

Tillarning ilmiy jihatdan turlarga ajratish uchun uning tarixini hamda tilning o'zini chuqur o'rganish zarur.

Fors tili jahonning eng qadimgi yozuvga ega bo'lgan tillaridan biridir. Bu tilda juda boy va rang-barang adabiyotlar yaratilgan.

Fors tili uzoq asrlar davomida Afg'oniston, Markaziy Osiyo, Hindiston, Ozarbayjonda ham qisman adabiy va davlat tili sifatida qo'llanib kelgan.

Fors tili o'zining uzoq davrli tarixi davomida uch taraqqiyot bosqichini o'tagan. Bular fors tilining qadimgi, o'rta va yangi davr taraqqiyot bosqichlaridir.

Fors tilining qadimgi davr taraqqiyoti bosqichi eramizgacha bo'lgan VI–III asrlarni o'z ichiga olib, Ahamoniylar davlatining davlat tili bo'lgan. Bu davrdagi fors tilining yozma yodgorliklari juda kam saqlanib qolgan bo'lib, ular hozirgacha Ahamoniy podshohlarining saroylari peshtoqlariga, qabr toshlariga o'yib yozilgan yozuvlar shaklida yetib kelgan, xolos.

Bu yozuvlarda podshohlarning taxtga o'tirishi, ularning qilgan ishlari hamda o'sha davrning muhim voqealari haqida qimmatli ma'lumotlar bor. Bu yozuv yodgorliklari tilining uslubi bir-biriga juda yaqindir.

Qadimgi fors tili yodgorliklarining qimmatini shundaki, bu yodgorliklar bizgacha hech qanday o'zgarishlarga uchramay, asl holida yetib kelgan. Masalan, Doro I ning (522–486) mashhur Behistun qoya yozuvi bo'lib, u podshoning g'alabalari haqida qoyatoshga o'yib yozilgan. Bu yozuvlarni qoldirishdan maqsad, ahamoniy podshohlarning qahramonliklari va g'alabalari, ular yashagan davrning tarixiy voqealarini tarixda abadiy saqlab qolish edi. Bu yozuvlar asosan 3 tilda: qadimgi fors, elan va vavilon tillarida bajarilar edi.

Qadimgi fors tili o'zining grammatik qurilishi jihatidan zoroastrizmning muqaddas kitobi "Avesto"ga yaqindir. Qadimgi fors tili yodgorliklarini o'qib o'rganish, ularni "Avesto" bilan taqqoslash orqaligina mumkin bo'ldi. Avesto tili qadimgi fors tilidan qadimiyroq. Avestoning qadimgi qismi Gatning tili, tovush tarkibi va grammatik formalari bilan qadimgi hind tiliga yaqin bo'lib, ularni bir

vaqtda bir til bo'lgan deb qarash ham mumkin. Qadimgi fors va Avesto tillarida jins (rod)ning grammatik kategoriyalari (m, j, sr), 3 ta son (birlik, ikkilik, ko'plik) va kelishiklar (qadimgi fors tilida 7 ta, avestoda – 8 ta) bo'lgan.

Fors tilining o'rta davr taraqqiyoti bosqichi eramizning III–VI asrlarini o'z ichiga oladi. Bu davrda o'rta fors tili Eronning sharqiy qismi Forsda rivojlangan edi. Bu davrdagi fors tilining yodgorliklari juda ko'p va turli-tumandir. Bular sosoniylar hukmdorlarining turli diniy mazmundagi yozuvlari, "Avesto"ning tarjimai, tanga, muhr va har xil metall buyumlarga o'yilgan yozuvlardir.

O'rta davr fors tili sosoniylar davlati va zoroastrizmning rasmiy tili bo'lib xizmat qilgan. Bu davrdagi fors tilining yozuvi oromiy yozuviga asoslangan bo'lib, ideogrammalar yordamida, ya'ni oromiy til so'zlari bilan, o'rta davr fors so'zlari belgilar bilan yozilib, forscha o'qilgan.

O'rta davr fors tili grammatik qurilishining soddaligi va fonetik jihatdan rivojlanganligi bilan qadimgi fors tilidan farq qiladi.

Manbalarda fors tilining bu davriga oid turli yodgorliklari bilan birga so'g'd, sak va xorazm tillariga doir ma'lumotlar bor.

Eronda arab xalifalari hukmronligi davrida (VII–IX asrlarda) davlat va adabiy til arab tili edi.

Shuning uchun ham bu davrda fors tilida yozilgan birorta hujjatning borligi hanuzgacha ma'lum emas. Bu hol forslarning faqat arab yozuvi va arab tilida yozganliklarini ko'rsatadi. Ma'lumki, arablar hukmronligi davrida Markaziy Osiyolik mashhur olimlar Al-Xorazmiy, Abunasr Farobiy, Abu Ali ibn Sino, Aburayhon Beruniy ham o'z asarlarini arab tilida yozgan edilar.

Fors tilining yangi davr taraqqiyot bosqichi IX asrdan hozirgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. IX asr boshlariga kelib, Markaziy Osiyo va Xurosonda adabiy til paydo bo'lib, tojik va forslarning umumiy tili bo'ldi.

Hozirgi fors va tojik tillari dastlab bir til bo'lib keyinchalik rivojlanish jarayonida ikki tilga bo'linib ketgan. Yangi fors tili fors-tojik xalqlarining o'z mustaqil davlatlarini barpo qilish va o'z ona tillarida adabiyot yaratish uchun arab xalifaligiga qarshi olib borgan kurashlari natijasida Somoniylar davrida (IX–X asr) vujudga keldi.

Fors tilining yangi davr taraqqiyoti bosqichida juda ko'p boy yozma asarlar yaratildi. Bular, asosan, fors adabiyotining yirik vakillari tomonidan yaratilgan adabiy-badiiy asarlar va mashhur tarixshunoslar tomonidan yozilgan tarixiy-ilmiy yodgorliklardan iborat. Masalan, Buxoroda Rudakiy (X asr), Xurosonda Firdavsiy (X–XI asr), Nishopurda Umar Hayyom (XI–XII), Sa'diy (XII–XIII) va Hofiz (XIV) Sherozda, Jomiy (XV) Hirotida ijod qilganlar.

Fors tilida buyuk olim Abu Ali Ibn Sino, buyuk tarixchilar Gardiziy, Bayhaqiy, Rashiddinlar ijod qilishgan. Bu davrda turli markazlarda bu tilda yozilgan badiiy va ilmiy asarlar til nuqtai nazaridan bir-biriga qiyos qilsak, ba'zi bir leksik xususiyatlarini nazarda olmaganda, bu yodgorliklar tilining umumiy bo'lganligini ko'ramiz.

Bu davr fors-tojik tilida yaratilgan adabiyot O'rta dengizdan tortib, Hindistonga qadar bo'lgan keng hududni o'z ichiga oladi va bu adabiyot eron, afg'on, tojik, ozarbayjon, hind va o'zbek xalqlari tomonidan yaratilgandir.

Fors tili tarixini bunday davrlarga – taraqqiyot bosqichlariga bo'lib o'rganish bir muncha shartlidir. Til juda sekinlik bilan o'zgarib boradi. U to'satdan jiddiy o'zgarishlarga uchramaydi, aks holda omma uchun tushunarli bo'lmay qoladi, o'zining aloqa quroli bo'lishidek ulkan vazifasini yo'qotib qo'yadi. Shuning uchun tilning taraqqiyot davrlarini bir-biridan qat'iy chegaralar bilan ajratib qo'yib bo'lmaydi .

IX asrda adabiy til sifatida rasmiylashgan fors tili o'zining hozirga qadar bo'lgan ming yillik taraqqiyoti davrida ancha o'zgarishlarga uchradi. Bu o'zgarishlar asosan uning lug'at tarkibida paydo bo'ldi. Ya'ni qadimgi adabiy yodgorliklar tilida uchragan juda ko'p so'zlar hozirgi zamon fors tilida uchramaydi va aksincha, fors tili arab, turk-mo'g'ul, hamda G'arbiy Ovrupo tillaridan kirgan juda ko'p so'zlar hisobiga lug'at tarkibini boyitdi.

XX asr boshlariga kelib, Eronda fors adabiy tilini jonli tilga yaqinlashtirish harakati boshlandi. Ko'p yozuvchilar o'z asarlarida jonli tilga xos bo'lgan so'z va iboralarni ishlatishga harakat qildilar. Shunday bo'lishiga qaramay, Fors adabiy tili bilan jonli til o'rtasida ancha tafovut saqlanib kelmoqda. XIX asrning oxiriga kelib bu tilda proza juda rivojlandi. Uning rivojlanishiga hozirgi Eron yozuvchilaridan Sodiq Hidoyat, Bo'zo'g Alaviy, Muhammad Ali Jamolzoda, Sodiq Chubak, Jalol ol Ahmad, Xusrav Shohani, G'ulomhusayin Saidiy, Bahrom Sodihiy, Jalol Mir Sodihiy, Ismoil Fosih, Ahmad Mahmud shoirlardan Suxrob Sepahri, Ahmad Shomlular katta hissa qo'shdilar. کمنتت

Fonetika

Fors tilida unli tovushlar

Unli tovushlar deb talaffuz jarayonida biron to'siqqa uchramaydigan tovushlarga aytiladi. Fors tili olti unli fonema va diftong bor: Bular quyidagilar: “i”, “e”, “o”, “u”, “o' ”, “a” yakka unililar va “ey”, “o'u” diftonglari.

Unli tovushlar odatda ularning xossasiga ko'ra tasnif etiladi: Unli tovushlarning xossalari uch belgiga ega:

- a) hosil bo'lish qatoriga ko'ra;
- b) til ko'tarilish darajasiga ko'ra;
- c) labning qatnashuviga ko'ra.

Fors tilidagi unililar hosil bo'lish qatoriga ko'ra old qator va orqa qator unililariga bo'linadi. “i”, “e”, “a” unililari old qator va “u”, “o' ”, “o”, orqa qator unililari hisoblanadi.

Har bir qatorda tilning uch xil ko'tarilish darajasi ko'zda tutiladi; yuqori, o'rta, quyi. Oldingi qator unililardan “i” yuqori daraja, “e” o'rta daraja “a” quyi darajada til ko'tarilishidan hosil bo'ladigan unli tovushlar hisoblanadi. O'zbek tilidagi orqa qator unililardan “u” yuqori daraja, “o' ” o'rta daraja va “o” quyi darajada til ko'tarilishidan hosil bo'ladigan unililar hisoblanadi. “i”, “e”, “a” oldingi qator unililari lablanmagan, “u”, “o' ”, “o”, orqa qator unililari lablangan unililardir.

Fors tilida unlilar jadvali

Qator	lablanmagan		lablangan
Til ko'tarilish darajasi	old	O'rta	orqa
yuqori daraja	I	-	U
o'rta daraja	E	-	O'
quyi darajada	A	-	O

Fors tili unlilarning o'ziga xos belgilaridan biri ulardagi cho'ziq qisqalik xususiyatidir.

Zamonaviy ko'rsatgichga ko'ra:

“u”, “o” “i”, cho'ziq unlilar, “e”, “a”, o'” qisqa unlilar hisoblanadi.

Cho'ziq unlilar urg'uli, urg'usiz, ochiq yoki yopiq bo'g'inlarda kelishidan qat'i nazar, o'z cho'ziqlik xususiyatini saqlab qoladi.

Qisqa unlilar esa urg'uli bo'g'inlarda urg'u tushmaydigan bo'g'inlarga nisbatan cho'ziqroq talaffuz qilinadi. Shuning uchun ba'zan bu unlilarning bu xususiyatlarini nazarga olgan holda sobit unlilar, “i”, “u”, “o” va nosobit unlilar “e”, “a”, o'” ga ham ajratiladi.

1-mashq. Quyidagi so'zlarda unlilarning talaffuz xususiyatlariga e'tibor bering.

Qisqa unlili so'zlar:

Sar
Ser(r)
To'
Xo'dro'u
Madraxe
Yek
Do'
Panj
Go'l
Pesar
Do'xtar
Pedar

Cho'ziq unlili so'zlar:

bini
dono
pir
momon
nuri
sol
pir
solor
tutun
somon
kutoh
monus

2-mashq. Qisqa va cho'ziq unlilardan iborat so'zlarning talaffuz xususiyatlariga e'tibor bering.

Modar, mardone, nehmonxone, obrumand, go'fto'gu, xonegi, kabutar, kelid, nevisande, zanone, shefoxone, xo'rshid, setore, mohetobon, ketobxone, darsi, bimoreston.

Fors va o'zbek tilidagi unlilarning talaffuzidagi asosiy farqlar

O'zbek tilida ham fors tilidagi kabi oltita unli fonema mavjud: a, o, I, e, u, o'. Ular son jihatdan bir xil- 6 ta, lekin sifati bilan farq qiladi.

Birinchi farqi bu fors tilidagi unlilarning hosil bo'lish qatoridagi farqidir; o'zbek tilidagi "i" unlisi fors tilidan farqli ravishda til orqa qatoriga ham xosdir, "u" va "o" unlilarining, fors tilidan farqli ravishda, til oldi varianti ham mavjud:

Mas: til oldi qatori

Ish
Tish
Biz
Kelin
Kul
Gul
Uzum
Sunbul
O'rdak
Ko'l
Ko'klam
G'o'za

til orqa qatori

qiziq
qir
qiz
qimiz
qul
pul
qulum
qum
o'roq
qo'l
yo'l
bo'l

Fors tilidagi unlilarning o'zbek tilidagi unlilardan ikkinchi bir keskin farqi "i", "u" fonemalarining cho'ziqlik xususiyatidir. O'zbek tilidagi "i" va "u" unlilari cho'ziqlik xususiyatiga ega emas. Fors tilidagi "o" unlisi bilan o'zbek tilidagi "o" unlisi deyarli bir xil cho'ziq talaffuz qilinadi.

"i" unlisi

Fors tili
til oldi
ijod
digar
imon
niru
pishin
nomiy
hodiy

O'zbek tilida
til oldi
iliq
mil
til
siz
yirik
birikish
ming

O'zbek tilida
til oldi
idish
mix
tig'
sir
qizil
qimiz
qirg'iz

"u" unlisi

Fors tilida
Nur
Niru
Buy
Bute
Bud
Pul
Push

yumshoq "u"
gul
kul
uch
uchun
kuch
puch
bulbul

qattiq "u"
qush
qul
tur
qur
bur
ur
qum

"o" unlisi

Fors tilida

O'zbek tilida

Obod
Osmon
olam

obod
osmon
olam

Diftonglar

Fors tilida unlilardan tashqari ikkita diftong: “ey” va “ou” uchraydi. Ikkita unli tovush birikmasini ifodalagan tovushga diftong deyiladi. Masalan: *eyvon*, *keyvon*, *so‘ugand*, *xo‘dro‘u*.

Diftonglar so‘zda faqat undosh tovushlardan avval so‘z boshida, so‘z o‘rtasida va oxirida uchraydi.

Unli tovushlardan oldin hech qachon diftonglar uchramaydi va bunday holatlarda diftong birikmasining ikkinchi bo‘lagi undosh tovushga aylanadi: *peyro‘u*- *peyravon* – *peyravi*.

3-mashq. Quyidagi so‘zlarni o‘bek tilidagi ayni so‘larning talaffuzi bilan qiyoslang.

Fors tilida	O‘zbek tilida	Fors tilida	O‘zbek tilida
Eyvon	ayvon	ho‘usale	hafsala
Peydo	paydo	ho‘uz	hovuz
Peyro‘u	peyrav	ho‘ule	hovli
Peyg‘ambar	payg‘ambar	do‘uron	davron
Peymon	paymon	do‘ure	davra
Heyvon	hayvon	do‘ulat	davlat
Heydar	haydar	ro‘ushan	ravshan
Reyhon	rayhon	ro‘ushaniy	ro‘shnolik
Zeytun	zaytun	zo‘usale	zavraq

4-mashq. Berilgan so‘zlardan diftongli so‘larni ajrating.

Osoyesh, avval, ovizon, oine, boloye, boyad, baroye, beyond, beyt, bidor, beyon, beyt, didor, beyn, biniyoz, poyin, piyoz, to‘shak,,to‘zih, jelo‘u, javob, jo‘ur, jo‘uhar, choy, cheto‘ur, hekoyat, ho‘ule, hayot, xovar, xiyobon, xeyli, dey, davozdah, devist, divone.

Undoshlar

Undosh tovushlar deb, ichkaridan chiqayotgan havo nutq a’zolarining biron erida to‘siqqa uchrab sado hosil qilishiga aytiladi.

Unlilardan farqli ravishda undoshlarni tasnif qilish ancha murakkabroq bo‘lib, paydo bo‘lish o‘rni, aytilish usuli, toyush paychalari ishtiroki, tarkibi va yana boshqa xususiyatlariga ko‘ra aniqlanadi.

Fors tilida 23 ta undosh bo‘lib, ular quyidagilardan iborat: b, p, t, s, j, ch, h, x, d, z, r, j, sh, g‘, f, k, g, l, m, n, w, y, ’ .

Fors tilidagi undoshlar yuqoridagi belgilarga qarab farqlanishi jadvalda shunday aks topadi.

Fors tili undoshlari jadvali

Portlovchi	sof		Lab-lab	Lab-tish	Til oldi	Til o'rti	Til orqa	Halqum	kekirdak	Bo'g'iz
		Bedimog'	P,b		T,d	K,g				
		Dimog'li	M		N					
	Qorishiq				Ch,j					
Sirg'aluvchi	O'rti	Bir manbali		F,v	S,z	Y		X, g'	H	
		Ikki manbali			Sh,j					
	yon				L					
	Titroqli				R					

Fors tilidagi undoshlar bilan o'zbek tilidagi undoshlarning o'xshash va farqli tomonlari

O'zbek adabiy tili undoshlar tizimida 25 ta fonema bor. Miqdor jihatidan fors tiliga nisbatan 2 ta fonema ko'p.

Fors tilidagi asosiy undoshlar tizimi, ularning talaffuzidagi o'ziga xos xususiyatlarga qaramasdan, deyarli bir xil.

Fors tili undoshlar tizimidagi fonemalarning o'zbek tilidagi undoshlardan farqli tomoni shundaki, fors tilida "q" undoshi uchramaydi va o'zbek yoki boshqa tillardan o'zlashgan so'zlardagi "q" tovushi ham "g'" shaklida qilinadi. Masalan: turkiytilidagi "cho(p)qu", "chog'u" shaklida, arabcha "qudrat", "g'o'drat" shaklida va h.k.

Fors tilida "ma'ni", "ta'lim", "erfon", so'zlaridagi " ' " tovushi bo'g'iz tovushi sifatida ajratiladi. Bu tovush arabchadan o'zlashgan so'zlarda uchrasa ham fors tilida arab tilidagi artikulyatsiya xususiyatlarini saqlab qolmagan va faqat tovushlarni cho'ziqraq talaffuz qilish va bir- biridan ayirish uchun xizmat qiladi hamda bu jihatdan o'zbek tilidagi talaffuziga o'xshash.

5-mashq. Quyidagi fors va o'zbek tillardagi bir xil undoshlarning talaffuziga e'tibor bering.

O'zbek tilida

qobil
qozi
qoq
qolib
qonun
qadah
qudrat
qurbon
qorako'l

Fors tilida

g'obel
g'ozi
g'og'
g'oleb
g'onun
g'adah
g'odrat
g'orbon
g'arako'l

6-mashq. Fors va o'zbek tillardagi arab tillaridagi arab tilida kirib kelgan bo'g'iz tovushi “ ’ ” ning talaffuziga e'tibor bering.

Fors tilida	O'zbek tilida	Fors tilida	O'zbek tilida
E'ona	iona	ta'bir	ta'bir
E'tebor	e'tibor	qat'I	qat'iy
E'tedol	e'tidol	taajjo'b	taajjub
E'teroz	e'tiroz	sham'	sham
E'teqod	e'tiqod	tame'	tama
Ba'zi	ba'zi	man'	man
Ta'odil	taodil	naf'	naf
Ta'oro'f	taorif	g'al'e	qal'a
Vo'ez	voyiz		

Fors tilida undoshlarning so'zda ishlatilishining ba'zi xususiyatlari

1. Fors tilining o'ziga xos xususiyatlaridan biri shuki, so'z boshida qo'sh undoshlar yonma-yon kelmaydi. Agar chet tillardan o'zlashgan so'zlarda shunday holatlar uchrasa ular orasiga yoki ulardan oldin «e» yoki «o'» unlisi orttiriladi. Masalan: «stakan», «estakan», «traktor» - «terektor» va shunga o'xshash. Bu hodisa oldinlari o'zbek tilida ham kuzatilgan, lekin sho'rolar davrida rus va internatsional so'zlar aynan talaffuz shaklini saqlab qolish rasm bo'ldi. Masalan: stol-ustal, shtraf-ishtaraf, stansiya-istansa shaklida talaffuz qilingan edi.

«I» va «r» undosh tovushlaridan iborat so'zlar bundan mustasno. Masalan: «proje», «plan» va shunga o'xshash.

2. Arab tilidan kirib kelgan ba'zi so'zlar oxirida kelgan qo'sh undoshlardan biri tushib qoladi. Masalan: arab tilidagi hadd, durr, sirr so'zlari fors tilida, had, do'r, ser shaklida talaffuz qilinadi.

Fors tilidagi bu so'zlar oxiriga boshqa qo'shimcha qo'shilishi bilan qo'sh undoshlar talaffuz tiklanadi. Masalan: «had-de hadde», «dor-dorre yatim» va h.k.

«i», «u», « o » cho'ziq unlilari

«I», «u», «o» unlilari o'z talaffuz xususiyatlariga ko'ra har doim bir xil cho'ziqlikka ega bo'lib, o'zining urg'uli yoki urg'usiz bo'g'inda kelishi, qaysi harflardan keyin kelishidan qat'iy nazar doimo sobit talaffuz qilinadi. «I» unlisi – old qator, yuqori ko'tarilgan, lablanmagan, cho'ziq (sobit) unlidir.

a) Fors tilidagi «i» unlisi keskin farq qiladi. O'zbek tilidagi «i» unlisi qisqa unli bo'lib, old qator «i» va orqa qator «i» (ы) variantlariga ega. Fors tilida esa «i» unlisi so'z boshida, o'rtasida, yoki oxirida kelishidan qat'iy nazar doimo cho'ziq talaffuz qilinadi.

b) Fors tilidagi undoshlar «i» unlisidan odin biroz yumshoq talaffuz qilinadi. Masalan: *sin, din, bini*.

Fors tilidagi «u» unlisi orqa qator, yuqori ko'tarilgan, lablangan cho'ziq (sobit) unlidir.

Fors tilidan farqli ravishda o'zbek tilidagi «u» unlisi qisqa talaffuz qilinadi.

O'zbek tilidagi «u» unlisining fors tilidan farqli ravishda ham orqa qator va ham old qator variantlari mavjud. Masalan: orqa qator: *gul, kul, buyuk*.

c) Fors tilidagi «u» unlisi urg'uli yoki urg'usiz bo'g'inda kelishdan qat'i nazar, cho'ziq talaffuz qilinadi. Masalan: *rude, niru, kur*.

Fors tilidagi «o» unlisi, orqa qator, quyi ko'tarilgan, lablangan, cho'ziq (sobit) unlidir.

a) O'zbek tilidagi «o» unlisining fors tilidagi «o» unlisidan farqi shuki, o'zbek tilidagi «o» lablashgan unlidir.

b) O'zbek tilidagi «o» unlisi urg'uli bo'g'inda cho'ziqroq talaffuz qilinadi va urg'usiz bo'g'inda qisqaroq. Fors tilida «o» unlisi qaysi bo'g'inda kelishidan qat'iy nazar birday cho'ziq talaffuz qilinadi.

7-mashq. Quyidagi so'zlarni o'qituvchi bilan talaffuz qiling.

- a) in, si, chin, nim, sir, sini, bini, simin, shir, shirin, tir, pir;
b) mu, ru, bu, su, dur, gur, bumi, birun, tuman, tut, pushok, duri;
s) on, mo, non, nom, mor, mors, bodom, boron, bozor, bimor, bidar, bonu, zonu, bozu, forsi, zibo, iron.

8-mashq. Quyidaga so'zlarni yod oling.

mu	-soch	bozor	-bozor
bini	-burun	mo	-biz
non	-non	forsi	-fors tili
mor	-ilon	bozu	-bilak
modar	-ona	zonu	-tizz
u	-u	Iron	-Eron
ru	-yuz	zibo	-chiroyli
nom	-ot, ism	bor	-yuk

Qisqa unlilar: “e”. “a”, “o”

Qisqa unlilar, cho'ziq unlilardan farqli ravishda, so'zda tutgan o'rniga va fonetik holatiga qarab o'zgarib turadi. Qisqa unlilar ham miqdor, ham sifat jihatidan o'zgaruvchan tovushlardir. Qisqa unlilar urg'u tushish-tushmasligiga qarab, gohida cho'ziq, gohida o'ta qisqa talaffuz qilinadi. Undan tashqari qisqa unlilar talaffuziga uning qanday undoshlar bilan yonma-yon turishi ham ta'sir ko'rsatadi. Qisqa unlilar sifat jihatidan ham turli pozitsiyada turlicha: gohida oldingi qatorda, gohida orqa qatorda talaffuz qilinadi.

Qisqa unlilardan «e» unlisi oldingi qator, o'rta ko'tarilgan, lablanmagan, nosobit tovushdir.

«E» qisqa unlisi fors va o'zbek tillari uchun mushtarak so'zlarda «i»ga aylanib, ba'zida majhul «e» shaklida talaffuz qilinadi.

fors tilida	o'zbek tilida
eqbol	iqbol
eslom	islom
ketob	kitob
noder	nodir

O'zbek tilida «e» unlisi ko'pincha so'z boshida va so'z o'rtasida uchraydi, so'z oxirida faqat o'zlashgan so'zlarda uchrashi mumkin.

Fors tilida bu unli so'z boshida, asosan, arab tilidan o'zlashgan so'zlarda uchrab, o'zbek tilidagi «e» ga ko'ra orqa qatorda, yopiqroq va kuch bilan talaffuz qilinadigan tovushdir.

«E» unlisi ikkita jarangsiz undosh orasida va urg'usiz bo'g'inlarda ko'proq qisqaradi. Masalan: ketab – kitob, sekke – tanga. «E» tovushi «y» undoshidan va «i» unlisidan oldin kelganda o'ta qisqa va yopiq tovushga aylanadi. Masalan: beist-biist, beya-biya shaklida talaffuz qilinadi.

«E»tovushi so'z oxirida o'zbek tilidagi «e»ga yaqinroq ochiq va old qatorda, yumshoqroq talaffuz qilinadi: masalan; sine-sina, gune-yanog, rude-ichak va shunga o'xshash. «A» qisqa unlisi oldingi qator quyi ko'tarilgan, lablanmagan nosobit tovushdir. Uning talaffuz xususiyatlari o'zbek tilidagi «a» tovushi bilan deyarli bir xil. Farqi shundaki, «a» unlisi so'z oxirida deyarli uchramaydi va hatto o'zlashgan so'zlardagi so'z oxiridagi «a» tovushi «e»ga aylanib ketadi. Masalan: qovurma-qurme, Nadima-nadime va h. k. «A» unlisi so'z boshida kelganda ochiqroq, kengroq talaffuz qilinadi. Masalan: amal-amal, agar-agar va h. k.

So'z o'rtasida, ayniqsa, «y»undoshi va «i» unlisidan oldin o'ta qisqa va tor talaffuz qilinadi. Masalan: nayo-neya (kelma) va naist-neist (turma) shaklida talaffuz qilinadi.

Arab tilidan o'zlashgan ba'zi so'zlarda «a» tovushi til orqa tovushiga aylanib yopiqroq talaffuz qilinadi: masalan: ta'rix-tarix, ta'min so'zlari kabi.

«O'» unlisi-orqa qator, o'rta ko'tarilgan, lablangan, qisqa tovush bo'lib, o'zbek tilidagi orqa qator «o'» tovushiga yaqin talaffuz qilinadi. O'zbek tilida fors tilidan farqli ravishda old qator «o'» tovushi ham uchraydi.

«O'» unlisi barcha qisqa unlilar kabi yopiq bo'g'in va urg'usiz bo'g'inlarda o'ta qisqa talaffuz qilinadi.

fors tilida	o'zbek tilida	fors tilida	o'zbek tilida
o'mr	umr	mo'hem	muhim
o'stad	ustoz	tabarro'k	tabarruk
o'sto'xon	ustuxon	xono'm	xonim
bo't	but	xo'rram	xurram
bo'ron	buhron	qo'drat	qudrat
Bo'xoro	Buxoro	go'rji	gurji

9- mashq. Quyidagi so'zlarni yod oling.

go'rbe – mushuk	pedar - ota
abru - qosh	pesar - o'g'il
po - oyoq	do'xtar – qiz
bolopush – palto	sandali – stul, kursi
dar - eshik	zan – ayol
zamin – yer	so'ma – siz
barodar – aka, uka	bam - tom

FORS ALIFBOSI

Forslar VII asrdan boshlab to shu kunga qadar o'z yozuvlarida arab alifbosini ishlatib kelmoqdalar. Arab tili tovushlariga moslashgan va shu tilning tovush sistemasini to'la aks ettira olgan arab alifbosi fors tovushlarini to'la ifodalay olmaydi. Bunga sabab, birinchidan, fors tili fonetik sistemasiga tamoman yot bo'lgan bir necha tovush va belgilarning arab tilidan kirib kelishi bo'lsa, ikkinchidan, fors tilining xususiyatlarini ifoda etuvchi tovushlarning arab tili tovushlari sistemasida bo'lmasligi va ularni yozuvda ifodalovchi ma'lum harflarning arab alifbosida yo'qligi bo'ladi.

Arab alifbosi 28 harfdan iborat bo'lib, forslar o'zlariga xos tovushlarini ifodalash uchun qo'shimcha ravishda quyidagi 4 harfni kiritdilar

گ ژ چ پ

Shunday qilib arab-fors alifbosida 32 harf hosil bo'lgan. Bu harflar asosan 16 belgidan iborat bo'lib, ulardan bir qanchasini ost yoki ustiga bir, ikki va uchtdan nuqta qo'yish orqali ularning soni ko'paytirilgan. Bu belgilar quyidagilar:

ا ب ح د ر س ص ط ع ف ك ل م و ی ه

Bulardan 6 tasi ا ل م و ی ه yangi harf yasash uchun ishtirok etmaydi. Qolgan 10 belgi esa o'zining nuqtali yoki nuqtasizligiga, nuqtalarning o'rni va miqdoriga ko'ra bir-biridan farq qiladi.

1. ب shaklining tagiga bir nuqta qo'ysak, ب b harfi; ostiga uch nuqta qo'ysak, پ p harfi; ustiga ikki nuqta qo'ysak ت t harfi; ustiga uch nuqta qo'ysak, ث s harfi va bu shaklni cho'ziq emas, yarim doira shaklida yozib, ustiga bir nuqta qo'ysak, ن n harfi hosil bo'ladi.

2. ح shakli o'zi h tovushini ifodalaydi. Ostiga bir nuqta qo'ysak, ح j (dj) harfi; ostiga uch nuqta qo'ysak, چ ch harfi; ustiga bir nuqta qo'ysak خ x harfi hosil bo'ladi.

3. د shaklining o'zi d tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak, ذ z harfi hosil bo'ladi.

4. ر shaklining o'zi r tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak, ز z harfi, uch nuqta qo'ysak, ژ j (sirg'aluvchi) harfi hosil bo'ladi.

5. س shaklining o'zi s tovushini ifodalaydi. Ustiga uch nuqta qo'ysak ش sh harfi hosil bo'ladi.

6. ص shaklining o'zi s tovushini ifodalaydi, ustiga bir nuqta qo'ysak ض z harfi hosil bo'ladi.

7. ط shaklining o'zi t tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak ظ z harfi hosil bo'ladi.

8. ع shaklining o'zi ayn (vaziyatga qarab a, i yoki u tovushlarini bildirishi mumkin) deb atalib, ustiga bir nuqta qo'ysak غ g' harfi hosil bo'ladi.

9. ف shaklining ustiga bir nuqta qo'ysak ف f harfi; bu shakl doirasini chuqurroq yozib, ustiga ikki nuqta qo'ysak, ق q harfi hosil bo'ladi.

10. ك shaklining o'zi k tovushini ifodalaydi. Ustiga uch nuqta qo'ysak, گ g harfi hosil bo'ladi. Bu harf odatda uch nuqta o'rniga bir uzun chiziq qo'yib yoziladi.

Fors grafikasida nuqtalarning o'rni va miqdori katta ahamiyatga ega ekanligini e'tiborga olib, ularni diqqat bilan kuzatib borish kerak. Chunki nuqtalarni noto'g'ri qo'yish so'zni tushunmaslikka olib keladi yoki ma'noni butunlay o'zgartirib yuboradi.

Agar arab-fors alifbosiga nazar tashlasak, bir tovushni ifodalash uchun fors tilida 2, 3, 4 harf mavjudligini ko'ramiz. Masalan:

Z tovushini ifodalash uchun ظ ض ذ ز

S tovushini ifodalash uchun ص س ث

T tovushini ifodalash uchun ط ت

H tovushini ifodalash uchun ه ح

Yuqoridagi har bir harf arab tilida bir-biridan keskin farq qiladigan tovushlarni ifoda etadi va ularning o'ziga xos xususiyatlari bor. Bu tovushlar fors tiliga arab so'zlari bilan birga kirib kelgach, o'zlarining talaffuz xususiyatlarini yo'qotib, fors tili fonetik qoidalariga moslashgan. Buning natijasida bir tovushni ifodalash uchun bir necha arabcha mustaqil harflar ishlatiladi. Fors tilida bu harflar ifoda etgan tovushlar orasida hech qanday farq yo'q. Lekin fors tili lug'at boyligiga kirgan arab so'zlarida arablar qaysi harfni qo'llagan bo'lsalar, forslar ham shu so'zni yozishda o'sha harfni ishlatadilar.

Fors alifbosidagi hamma harflar yozuvda bir-birlariga qo'shilish yoki qo'shilmasligi jihatidan ikki guruhga bo'linadi:

1. O'zidan oldingi harfga qo'shilib, keyingisiga qo'shilmaydigan harflar.

2. O'zidan oldingi va keyingi harflarga qo'shilib yoziladigan harflar.

Birinchi guruh harflari yettita bo'lib, fors grammatikasida حروف منفصلة ho'ruf-e mo'nfasele (ayrilgan harflar) deb ataladi. Bular quyidagilar: ا alif, د dol, ذ zol, ر re, ز ze, ژ je, و vov.

Bu yetti harfning har biri yozuvda faqat alohida shaklda bo'ladi:

ا د ذ ر ز ژ و

Ikkinchi guruh harflari 25 ta bo'lib, fors grammatikasida حروف متصله ho'ruf-e mo'ttasele (qo'shilgan harflar) deb ataladi.

Ikkinchi guruh harflari o‘zidan oldingi hamda o‘zidan keyingi harflar bilan qo‘shilib yoziladi. Shu sababdan, ikkinchi guruh harflari yozuvda alohida kelishdan tashqari, qo‘shilgan holda va ayin, g‘ayin, hoye havvaz harflarining alohida, so‘z boshida, so‘z o‘rtasida, so‘z oxiridagi shakllari bo‘ladi. Bu harflarning alohida shakli hech qanday o‘zgarishsiz, alifboda qanday berilsa, shunday yoziladi.

ب پ ت ث چ ج ح خ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل م ن ه ی

Qo‘shilgan holda yozilganda faqat harfning bosh qismi bilan ulanib ketaveradi. Uch xil shakldagi (so‘z boshida, so‘z o‘rtasida, so‘z oxirida) harflarning ko‘rinishi birmuncha o‘zgarsa ham, har bir harf o‘z asosiy belgisini yo‘qotmaydi.

حروف منفصله ho‘ruf-e munfaseledan so‘ng harflarning yozilishi

حروف منفصله guruhidagi harflar yettitadir (alif, dol, zol, re, ze, je, vov).

Bu harflar و ژ ز ر ذ ا nastaliq yozuvida asosan bir ko‘rinishda bo‘ladi. Chunki so‘z boshidagi va alohida ko‘rinishlari bir xildir:

و ژ ز ر ذ ا

Bu harflardan beshtasi faqat bir undosh tovushni ifodalash uchun xizmat qiladi: د (dol) – "d", ذ (zol) – "z", ر (re) – r, ز (ze) – z, ژ (je) – j (sirg‘aluvchi).

Alif va و vov harflarining har biri bir nechtadan harflarni ifodalaydi: و vov – u, o‘, v;

Alif esa harakatlar bilan birgalikda barcha unlilarni ifodalash uchun ishtirok etadi: i, e, a, u, o‘, o.

10- mashq. O‘qituvchidan so‘ng takrorlang:

a) shakk, sheddat, tebbi, sarrof, afzudan, alifbo, nesbat, yekto, nesbatan.

11- mashq. Quyidagi so‘zlarni ovoz chiqarib o‘qing va daftaringizga ko‘chirib yozing:

دود، دوز، رود، وادار، دور، را، داد، ارد، ادا، زار، راز

12- mashq. Quyidagi so‘zlarni arab-fors harflari bilan yozing:

Dur, dud, rud, do‘ur, ruz, zud, doru, roz, dodor

درس یکم BIRINCHI DARS

ا، د، ذ، ر، ز، ژ، و.

Munfasil harflar o‘zidan oldingi harflar bilan ulanib, o‘zidan keyin kelgan harflar bilan ulanmasdan yozilgani uchun faqat bir xil ko‘rinishga ega. So‘z boshida

va alohida kelganda bir xil yoziladi, chunki soʻz boshida kelganda oʻzidan oldin harf kelmaydi. Soʻz ortasida va oxirida esa ozidan oldin kelgan harf bilan ulanib yoziladi. Agar munfasil harflar oʻzaro kelsa, soʻz tarkibidagi barcha harflar alohida yoziladi.

Fors yozuvining bir necha turi mavjuddir. Nasx fors yozuvining bosma turi boʻlib, boshqa yozuv turlaridan doimo aniq va bir xil ifodalanishi bilan farqlanadi. Yozilishi va oʻqilishi aniq va sodda boʻlganligi uchun kitob, gazeta va jurnallarni chop qilishda keng foydalaniladi.

Nastaliq – yozuvning qolyozma turi bolib, kitoblar nashr qilina boshlanguncha asosan shu yozuv turidan keng foydalanilgan. Nastaliq yozuvi bugungi kunda eronliklarning oʻzaro yozishmalarida uchraydi. Devor yozuvlarida, plakatlarda, reklama va shiorlar yozishda nastaliqning shikasta bilan omixtalashgan shakli qoʻllanilmoqda.

Kufa va sols aksariyat hollarda Qurʼonni yozishda, madrasa, masjidlarning gumbaz va peshtoqlaridagi yozuvlarda uchratish mumkin.

Oʻzidan keyingi harf bilan ulanmaydigan harflar

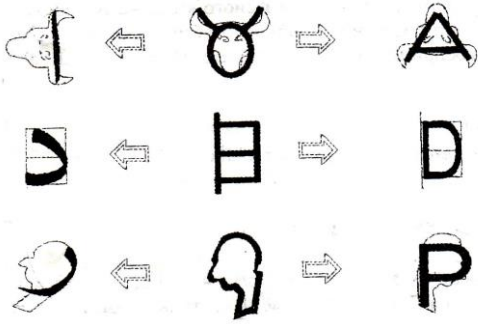
Alohida shakli	Harf nomi	Talaffuzi
ا	alif	Soʻz oʻrtasida va oxirida – O
د	dol	D
ذ	zol	Z – asosan arabcha soʻzlarda uchraydi
ر	re	R
ز	ze	Z
ژ	je	J – arabcha soʻzlarda uchramaydi (sirgʻaluvchi)
و	vov	Soʻz boshida va unlilar orasida – V, undoshlar orasida va soʻz boshida – U, Oʻ, OʻU

Nasx yozuvida baʼzi harflar satrda (ا د ذ), baʼzi harflarning bir qismi satrda qolgan qismi esa satr ostida yoziladi (و ز ژ). Satr chizigʻiga qatʼiy rioya qilib yozish nasx yozuviga xosdir.

Nastaliq yozuvida esa barcha harflar satr chizigʻida yoziladi. Harflarni bir satrda yozish yozuvni chiroyli koʻrsatish bilan birga harflarni bir-biriga yaqin joylashishiga imkon yaratadi.

Oldingi paytlarda fors yozuvida tinish belgilari qoʻyilmagan, nastaliqda soʻzlar orasi ajratib yozilmagan. Bu arab yozuvini oʻrganuvchilarga qiyinchilik tugʻdirgan. Hozirgi paytda barcha tinish belgilari yozuvda ifodalanayapti. Faqat vergul, nuqtali vergul va soʻroq belgilari teskari holda ifodalanayapti.

Arabcha, ruscha va lotincha harflarning kelib chiqish asosi bittadir. Ular eng qadimgi somiy alifbosidan oldingi tasviriy yozuv asosida yaratilgandir. Arabcha alif ruscha „A“ va grekcha „a“ alfa qadimgi somiy tasviriy yozuvdagi alp-



ho‘kizning boshi tasviridan kelib chiqqan. Alif tasviriy yozuvdagi ho‘kiz shoxlarini bir-biriga bog‘lab turuvchi vertikal (tik) chiziq asosida, ruscha va lotincha „A“ ga esa ho‘kiz boshi, tumshug‘i va shoxlarini birlashtirib turuvchi cho‘ziq asosida shakllangan. Dol harfi tasviriy yozuvdagi dalt – eshik va re harfi esa ra’sh – bosh (odamning boshi) tasviri asosida paydo bo‘lgan.

Zol, re, ze harflari esa yuqoridagi harflarga nuqta qo‘yish asosida yaratilgan

Vov harfi tasviriy yozuvdagi waw – ilgak shakli asosida yasalgan. Qadimda ilgakning ikki aylanali va ayri shakllari mavjud bo‘lgan. Aylanali ilgakdan arab yozuvidagi „vov“, ayri ilgakdan yevropa yozuvidagi „v“ ga asos qilib olingan.



13- mashq. Quyidagi so‘zlarni o‘qing va ko‘chirib yozing.

دانا، دود، □ وادار، رو، راز، رود، زور، دارو، روز، زود.

14- mashq. Fors yozuvida yozing.

Ruz, doro, doru, roz, dodor, dur, zur, vodor, rud, dud, ru, joj, ro, duz.

IKKINCHI DARS درس دوم

harflarining ifodalanishi ب، پ، ت، ث، ن، ی

ب be harfi b tovushini, پ pe harfi p tovushini, ت te harfi t tovushini, ث se harfi s tovushini, ن nun harfi n harfini, ی yo harfi i, y tovushlarini ifodalaydi. Bu harflar shakl jihatdan bir xil yoziladi, faqat nuqtalarning o'rne va miqdori bilan farqlanadi. Bu harflarning ikki xil ko'rinishi bor: alohida, qo'shilgan holda

ن nun va ی yo harflari yuqoridagi harflar bilan so'z boshida va o'rtasida bir xil yozilib, nuqtasi bilan farqlanadi. Qo'shigan holda esa o'ziga xos yoziladi.

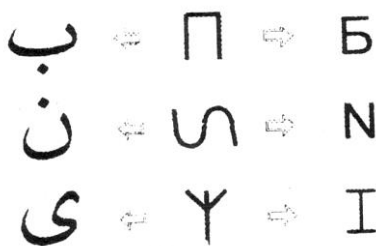
qo'sh shakli.	alohi da	talaf-fuzi	nomi
ب	ب	b	be,bo
پ	پ	p	pe
ت	ت	t	te
ث	ث	s	se
ن	ن	n	nun
ی	ی	i, ye	ye, yo

Pe harfi fors tiliga xos harf bo'lib, arab tilida uchramaydi.

Bu harflarning nasxda yozilishi, nastaliqda esa so'z boshidagi va o'rtasidagi ko'rinishlari juda kichik yoziladi. Asosan nuqtasiga qarab qaysi harf yozilganligini ajratamiz.

Arab-fors yozuvida bir satrdan ikkinchi satrga ko'chirilmaydi. Satrdagi yozuvlar bir xil bo'lishi uchun harflar orasi cho'zilib yoki qisqartirib yoziladi. Cho'zib yozish so'zning o'qilishiga ta'sir qilmaydi. Cho'zib yozish bir satrda bir so'zda uchrashi mumkin. Ikkinchi

satrdagi cho'zib yozilgan so'z birinchi satrdagi so'zning ostigi tushmasligi kerak.



Be harfi eng qadimgi tasviriy yozuvdagi bayt – uy shaklidan, nun esa nun- ilon shaklidan, yo esa yad – qo'lning tasviri asosida yaratilgan.

15- mashq. Quyidagi so'zlarni o'qing va ko'chirib yozing.

با، پاء، نا، دیوار، تا، بازو، زانو، بیدار، بان، بی، بید، تیر، بینی، پیر، دیروز، بابا، بیرون، نیرو، بادبان، زیر.

16- mashq. Fors yozuyida yozing.

Bozor, bi, pir, non, bo, tir, bodbon, yo, divor, dir, zonu, birun, bidor, zir, bini, bobo, bonu, to, po, bozu, to, bid.

واژه ها

bilan	–	bo	با	keksa	–	pir	پیر
tol	–	bid	بید	kech	–	dir	دیر
shamollatgich	–	bodbon	بادبان	devor	–	divor	دیوار

bozor	–	bozor	بازار	kun	–	ruz	روز
bilak	–	bozu	بازو	tizza	–	zonu	زانو
uyg‘oq	–	bidor	بیدار	tez	–	zud	زود
burun	–	bini	بینی	non	–	non	نان
oyoq	–	po	پا	tashqari	–	birun	بیرون
tol-		bid	بید				
Baland tovush-		bon	بان				

UCHINCHI DARS درس سوم

Unlilarning ifodalanishi

Fors tilida 6 ta unli fonema 2 ta diftong mavjud. Bu unlilardan o, i, u cho‘ziq, a, e, o‘ qisqa talaffuz qilinadi. Cho‘ziq unlilar و ی ا harflari bilan ifodalanadi. Qisqa unlilar esa harakatlar bilan ifodalanadi.

Harakatlar

Fors alifbosida undosh tovushlar va cho‘ziq unlilar harflar bilan yoziladi. Qisqa a, e, o‘ unlilarini ifodalash uchun esa harflarning osti va ustiga qo‘yiladigan harakatlar qo‘llaniladi. Odatda, bu belgilar yozuvda har doim qo‘yilavermaydi, yozuvni o‘rganish jarayonida darslik va qo‘llanmalarda, lug‘atlarda, shuningdek, fors tiliga arab tilidan kirgan so‘zlarni qanday talaffuz etilishini ko‘rsatish uchun ishlatiladi.

Harakatlar

harakatlar	nomi	talaffuzi
◌َ	zabar, fatfa	a
◌ِ	zir, kasra	e
◌ُ	zamma, pish	o‘
◌◌	sukun (to‘xtash)	tovush ifodalamaydi

Yuqorida ketirilgan harakatlar undoshlarning osti va ustiga qo‘yiladi:

- ◌َ belgisi zabar (arabcha – fatha) deb nomlanib ustida, tepasida degan ma‘noni anglatadi. دَر dar – eshik زَرْد zard – sariq
- ◌ِ belgisi zir (arabcha – kasra) deb nomlanib ostida, tagida degan ma‘noni anglatadi. پَدَر pedar – ota, دِرَاز deroz – uzun.
- ◌ُ belgisi pish (arabcha – zamma) deb nomlanib old, oldida degan ma‘noni anglatadi. تُوْند to‘nd – tez, دُوْرد do‘ro‘d – salom.

4. ° belgisi sukun deb nomlanadi. Bu belgi undosh ustiga qo'yilib, shu undoshdan so'ng unli yo'qligini, ya'ni bo'g'inning yopiqqligini bildiradi. دو dav – yugur دی dey – kun.

Diftonglar

Fors tilida ikkita diftong (qo'sh tovush) bor : ey va o'u. Bu diftonglar talaffuz qilinganda, ularni ikki bo'g'inga bo'lib emas, balki birga qo'shib bir butun talaffuz qilish kerak. Bunda diftonglarning birinchi harfi ikkinchisiga nisbatan kuchliroq talaffuz qilinadi.

1. Ey diftongi o'zbek tilidagi undov so'zi ey yoki inglizcha mey, dey so'zlaridagi diftong tovushlaridek talaffuz qilinadi بين beyn – ora, o'rta.

2. o'u diftongi inglizcha now so'zidagi ow diftongiga solishtirib, to'g'ri talaffuz qilish mumkin. نو no'u – yangi, برو bero'u – bor.

17- mashq. Quyidagi so'zlarni yozing.

پدر، درود، زن، بزر، دراز، پُر، زبان، در، زرد، بد، دندان، دریا، پنیر، تبریز، دی، دور، وی، نو، ری، دو، تو، رادیو، نزد، درد، درود، بدن، بو.

18- mashq. Quyidagi so'zlarni forsha yozing.

Yazd, barodar, deroz, po'r, zabon, zan, do'rud, dandon, daryo, Tabriz, no'v, dey, Rey, pedar, to' tu, do'w, do', bad, panir, nazd, dard.

Unlilarning so'z boshida ifodalanishi

Fors tilidagi barcha unlilar so'z boshida kelsa bir alif orttirilib yoziladi. O unlisi so'z boshida alif ustiga qo'yiladigan madda □ (arabcha – cho'zilgan) orqali ifodalanadi. So'z o'rtasida va oxirida madda tushib qoladi. آوردن ovardan – keltirmoq.

Talaffuzi	yo'zishi	talaffuzi	yo'zishi
a	آ	o	ا
e	اِ	i	ای
o'	اُ	u	او
ey	ای	o'u	او

Misollar: ابرو abru –

qosh, اداره edore – idora,

اروپا O'rupa – yevropa,

آرد ord – un

ایران , Iron – Eron

u – u, ایوان eyvon – ayvon.

19- mashq. Quyidagi so'zlarni yozing va o'qing.

آن، آب، او، ایران، این ایرانی، اوت، از، آباد، آبان، آذر، ابرو، ابراز، اروپا، ایوان، آبدار، اداری.

Sin va shin harflari

Sin va shin tovushlari o‘zbek tilidagi s, sh tovushlari kabi talaffuz etiladi. Sin, shin harflari uncha katta bo‘lmagan tishlarning bir-biriga ulanishi, alohida ko‘rinishda esa tishlardan so‘ng nunga o‘xshash katta aylana bilan tugaydi.

qo‘sh. hol	olohida	talaffuz	nomi
س	س	s	sin
ش	ش	sh	shin

Nastaliq yozuvida sin va shin harflari tishlarsiz cho‘ziq chiziq bilan ifadalanadi. Shin harfi tasviriyl shakldagi yozuvning shinn – tish deb nomlangan

tasviridan kelib chiqqan. Sin harfi esa shin harfi asosida yasalgan.



20- mashq. Quyidagi so‘zlarni o‘qing va yozing.

شب، اسب، پسر داداش، شیراز، دیشب، شیراز، آش، سبز، استاد، آسمان، استان، شیرین، سیب، آشنا، دوست، شش، درست، آسیا، شتر، پسر، ساز، سی.

21- mashq. Quyidagi so‘zlarni fors yozuvida yozing.

Oshno, pesar, sabz, do‘ro‘st, dust, sar, ustod, oson, Osiyo, sho‘to‘r, dishab, sir, asotid.

Ot kesimli sodda gap

Fors tilida gapning eng sodda turi ot kesimli sodda yig‘iq gapdir. Bunday gaplar ikki qismdan iborat bo‘ladi. Ot kesim ot, sifat son, ravish va olmoshlar bilan ifodalanib, o‘zidan so‘ng است ast bog‘lamasini olib keladi. Bog‘lama kesimni shakllantiradi. Ast bog‘lamasi o‘zbek tilidagi kesimlik qo‘shimchasi – dir ga to‘g‘ri keladi.

Fors tilida bog‘lama ot kesimlarni shakllantiruvchi belgi bo‘lganligi uchun, gapda tushib qolishi mumkin emas, aks holda gap aniqlovchili so‘z birikmasiga aylanib qoladi.

این بازو است

in bozu ast - Bu bilakdir

آن شیر است

on shir ast – U sutdir

O‘zbek tilida kesimlik qo‘shimchasi – dir tushib qoladi, bu holda kesimlik ohang bilan ifodalanadi. Bu kitobdir. Bu – kitob.

Ast bog‘lamasi oldingi so‘z bilan birgalikda talaffuz etiladi va urg‘u olmaydi. Urg‘u kesimning ot qismiga tushadi.

این دیوار است in divor ast – bu devordir

این سیب است in sib ast – bu olmadir

Ast bog‘lamasining bo‘lishsizlik shakli ast dan oldin na inkor yuklamasini keltirish bilan yasaladi. Bunda ikki a assimilatsiyaga uchrab i ga aylanadi:

na+ ast = nist نه + است = نیست
 این پتو نیست in patu nist – bu odeyal emas
 آن در نیست on dar nist – bu eshik emas

22- *mashq*. Quyidagi so‘zlarni o‘qing va ko‘chirib yozing.

این پسر است. این سیب است. این نان و پنیر است. آن آب است. آن شیر است، آن پتو زرد است. آن دیوار سبز است. آن زن است. او استاد است. ساسان با شاپور دوست است. این در است. این زبان آسان است. دُرُست است. او نیز ایرانی است. آن پتو نُو است. این زانو است. این بازو است. این بینی است. آن پیشانی است. این رادیو است. این رادیو نُو است. آن آسیا است.

23- *mashq*. Quyidagi gaplarni fors yozuvida yozing.

Bu ayol eronlikdir. Bu bola eronlikdir. Bu olmadir. Bu olma suvlidir. U oltita olma suvlidir. U non bilan pishloqdir. U suvdir. Bu suv va sutdir. Soson Shopur bilan dustdir. Bu til osondir. U til ham osondir. Bu ayol o‘qituvchidir. U Yevropa, bu esa Osiyodir. Bu eshik ko‘kdir. U devor sariqdir.

واژه ها

eshik	– dar	در	suv	– ob	آب
to‘g‘iri	– do‘ro‘st	درست	suvli	– obdor	آبدار
qo‘l	– dast	دست	oson	– oson	آسان
ikki	– do‘	دو	Osiyo	– osiyo	آسیا
do‘st	– dust	دوست	tanish	– oshno	آشنا
rus	– rus	روس	u (ko‘r.o.)	– on	آن
til	– zabon	زبان	qosh	– abru	ابرو
sariq	– zard	زرد	Yevropa	– o‘rupo	أروپا
ayol	– zan	زن	ot	– asb	اسب
yashil	– sabz	سبز	o‘qituvchi	– ustod	أستاذ
bosh	– sar	سر	u (kish. o.)	– u	او
olma	– sib	سیب	eronlik	– ironi	ایرانی
olti	– shesh	شش	bu	– in	این
sut	– shir	شیر	odeyal	– patu	پتو
shirin	– shirin	شیرین	bola (o‘g‘il)	– pesar	پسر
yangi	– no‘w	نُو	pishloq	– panir	پنیر
ham	– niz	نیز	peshona	– pishoni	پیشانی
aniqlash	– ebroz	ابراز	tana (odam)	– tan	تن

Hoye havvaz ه va mim م harflari

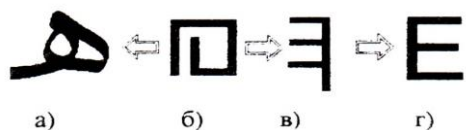
Hoye havvaz asosan “h” undosh harfini ba’zan so‘z oxirida „e“ unli harfini ifodalaydi. Hoye havvaz to‘rt ko‘rinishga ega: ه ه ه ه

so‘z oxiri.	so‘z o‘rtasi.	so‘z boshi.	alohida	talaffuzi.
ه	ه	ه	ه	h

He harfining so‘z boshidagi, o‘rtasidagi ko‘rinishida bir chiziq harfning o‘rtasidan o‘tib o‘zidan keyingi harfga ulanadi. Shunda "h" harfida ikki ko‘z hosil bo‘ladi. Shuning uchun fors tilida bu harfni های دو چشم " hoye do‘ cheshm" (ikki ko‘zli he) deb atashadi.

Nastaliq yozuvida hoye havvaz so‘z boshida bir tish ostida vergulga o‘xshash belgi qo‘yish bilan, so‘z o‘rtasida faqat satr ostida, so‘z oxirida esa satr chizig‘ida yoziladi.

Hoye havvaz harfi („a“ shakl) eramizdan oldingi ikki minginchi yillarda misr ieroglifi asosida („b“ shakl) yaratildi. Eramizdan oldingi birinchi ming yillikda shakli o‘zgarib shimoloy – somiy yozuvida („B“– shakl) shakliga ega bo‘ladi. Keyingi o‘zgarishlar asosida lotincha „E“ harfi paydo bo‘ladi (r – shakl). Somiy alifbosida esa „h“ tovushini ifodalaydi.



Yunonlar bu harfni „e“ unli harfini ifodalashga moslashtiradilar.

24- mashq. Quyidagi so‘zlarni o‘qing va yozing.

سیاه، بهار، ناهار، شهر، تهران، آنها، ده، واسه، پیراهن، هوا، راهرو، نهار، واژه، به، اینها، تشنه، راه، هر، بهتر، آهن، نشانه.

25- mashq.Quyidagi so‘zlarni fors yozuvida yozing.

Deh, shahr, Tehron, havo, onho, pirohan, rohro‘u, nahor, teshne, nevisande, siyoh, roh.

م Mim harfi

Mim harfi o‘zbek tilidagi "m"harfini ifodalaydi. Bu harf har ikki tomondan ulanib yoziladigan harflar sirasiga kirganligi uchun to‘rt xil ko‘rinishga ega. Mim harfining so‘z boshidagi ko‘rinishi hoye havvazga o‘xshab ketadi. Bu harfni yozishda satr chizig‘idagi soat harakatiga teskari yoziladigan bir aylana bo‘lib, o‘zidan keyingi harfga qo‘shiladigan element chap tarafga chiqariladi.

Qo‘sh. Hol.	alohida	talaffuzi
م	م	m

26- mashq. Quyidagi so‘zlarni o‘qing va yozing.

مرد، شهر، من، شما، شام، مداد، اسم، مردم، همیشه، زمین، مهر، مُرداد، همان، آسمان، ده، هشت،

سه، نه، ميز، مهندس، شناس، مادر، ميدان، ميوه، امشب، همين، امروز، مهتاب، مسموم.

Mim harfi eng qadimgi somiy tasviri yozuvdagi maw – suv belgisidan kelib chiqqan.



27- **mashq**. Quyidagi soʻzlarni fors yozuvida yozing.

Se, havo, hasht, hammom, hamin, miz, moʻhandes, mard, emshab, mahtob, deh, noʻh, modar, mehrabon, osmon, medod, zaminshenos, siyoh, sard, hamishe, dah, sharh, roʻushan.

28- **tamrin**. Quyidagi gaplarni forsha yozing va oʻqing.

In se miz siyoh ast. In mard zaminshenos ast. On zan moʻhandes ast. Emshab mahtob ast. U hamishe mehrebbon ast. In dah medod siyoh ast. On deh az shahr dur ast. Osmon roʻushan ast. In hasht pirohan noʻv ast. Emruz havo sard ast. In noʻh pirohan zard ast.

29- **tamrin**. Quyidagi gaplarni forschaga oʻgiring.

Bu uchta qalam koʻkdir. Bugun havo savuqdir. Tabriz Tehrondan uzoqdir. Bu koʻylak qoradir. U ikkita odayalo yangidir. Osmon yoriqdir. Dahliz uzundir. U ayol yershunisdir. Bu kishi – yozuvchi. Bu bola tashnadir. Suv sovuqdir. Devor sariqdir. U eroniydir. U kishi bu ayol bilan tanishdir. Mevalar shirin va suvlidir. Bu oltita stol qoradir. U oʻnta qalam koʻkdir.

Bogʻlamaning tuslanishi

Fors tilida است ast bogʻlamasining toʻliq va qisqa shakli mavjuddir. Uning toʻliq shakli suxondonlar nutqida, notanish kishilarga murojaat qilganda va bogʻlamaga logik urgʻu tushganda qoʻllaniladi.

Ot kesimli gaplarda ega qaysi shaxs va sonda boʻlsa kesim unga moslashadi. Bunda bogʻlama است ast III shaxs birlikdan tashqari barcha shaxslarda هست hast soʻzi bilan almashinadi.

Yershunosmiz – mo zamenshenos hastim مازمینشناس هستیم

Soʻzlashuv uslubida bogʻlamaning qisqa shakli qoʻllanilib, ot kesimga qoʻshilib yoziladi.

Men oʻqituvchiman – man doneshyoram من دانشیارم

Bogʻlamaning toʻliq shakli tustlanganda shaxs-son qoʻshimchalarini oladi. Boʻlishsizlik shaklida esa هست hastdan oldin نه na inkor yuklamasi keladi.

hastim, nistim	هستیم، نیستیم	hastam, nistam	هستم، نیستم
hastid, nistid	هستید، نیستید	hasti, nisti	هستی، نیستی
hastand, nistand	هستند، نیستند	hast, nist	هست، نیست

30- **mashq**. Quyidagi gaplarni oʻqing va koʻchirib yozing.

من تشنه هستم. تو با ساسان دوست هستی. آسمان پر از ستاره است. ما نویسنده هستیم. شما روس هستید. آنها مهندس هستند. راهرو دراز است. من با ساسان آشنا هستم. شما نویسنده هستید. ما مرد هستیم. آن دیوار نیست. او استاد نیست. شما نویسنده نیستید. آنها دوست نیستند. این نان نیست. من ایرانی نیستم. این زبان آسان نیست. – نه، این زبان آسان است. امشب هوا سرد نیست. – نه، هوا سرد است. آنها مهندس نیستند. – نه آنها مهندس هستند. ما با آنها آشنا نیستیم. – نه، آشنا هستیم.

Ot kesimli so‘roq gaplarning yasalishi

Fors tilida so‘roq gaplar talaffuz, so‘roq olmoshlar, so‘roq yuklamalar orqali yasaladi.

1. Talaffuz orqali yasalgan so‘roq gaplarda gap tartibi darak gapdek bo‘ladi. Faqat jumla oxiri kuchli talaffuz qilinadi.

این دیوار زرد است؟ in devor zard ast? – bu devor sariqmi?

2. Ke va چه che so‘roq olmoshlari bilan yasaladi.

این کیست؟ Bu kim – in kist

این چیست؟ Bu nima – in chist

3. Gap boshiga آیا oyo va مگر magar (–mi) so‘roq yuklamalarini keltirish orqali yasaladi.

آیا ما آشنا هستیم Biz tanishmizmi? – oyo mo oshno hastim

مگر این دوست است؟ Nahotki bu do‘st bo‘lsa? – magar in dust ast?

31- mashq. Quyidagi so‘zlarni talaffuziga e’tibor berib o‘qing va yozing.

آیا شاپور با ساسان دوست است؟ آیا این سیب شیرین است؟ این دیوار زرد است؟ این پنیر است؟ این آب است یا شیر؟ شما نویسنده هستید؟ آنها روس هستند؟ آیا ما آشنا هستیم؟ آیا تو استاد هستی؟ آیا این زبان شیرین است؟ آیا امشب هوا سرد است؟

Bog‘lama mustaqil leksik ma’no ham ifodalaydi. Bunda hast – bor, mavjud ma’nolarini bildiradi.

این مهندس در تبریز است in mo‘handes dar tabriz ast – Bu muhandis Tabrizdadir.

من امروز در میدان هستم. man emruz dar meydon hastam – Men bugun maydondaman.

32- mashq. Quyidagi gaplarni o‘qing va yozing.

این مهندس در یزد است. آن زن در شیراز است. ما در یزد هستیم. شما در تهران هستید. آنها در آبادان هستند. من در ایوان هستم. تو در میدان هستی. آن مهندس در تهران است. شما در این شهر هستید. ما در ده هستیم. تو در راهرو نیستی. این مهندس در تبریز است.

daste sho‘mo dard nako‘nad – Katta rahmat دست شما درد نکند

واژه ها

olma	– sib	سیب	obodon	– obodon	آبادان
siz	– sho‘mo	شما	oson	– oson	آسمان
shahar	– shahr	شهر	ular	– onho	آنها
shiroz	– shiroz	شیراز	-mi (so‘r.yuk.)	– oyo	آیا
biz	– mo	ما	-dan (kel.qo‘sh)	– az	از
qalam	– medod	مداد	bugun	– emruz	امروز
ona	– modar	مادر	bu kecha	– emshab	امشب
mard, kishi	– mard	مرد	Eron	– Iron	ایران
zaharlangan	– masmum	مسموم	ga(kel.qo‘sh)	– be	به
mamnun, xursand	– mamnun	ممنون	to‘la	– po‘r	پر
oydin (tun)	– mahtob	مهتاب	yulduzli	– po‘rsetore	پرستاره
mehribon	– mehrabon	مهربان	tashna	– teshne	تشنه
muhandis	– mo‘handes	مهندس	tabriz(er,sha)	– tabriz	تبریز
maydon	– meydon	میدان	tehran	– tehran	تهران
stol	– miz	میز	uzun	– deroz	دراز
meva	– mive	میوه	qo‘l	– dast	دست
yo‘zuvchi	– nevisande	نویسنده	o‘n	– dah	ده
yo‘q	– na	نه	qishloq	– deh	ده
to‘qqiz	– no‘h	نه	dahliz	– rohro‘u	راهرو
sakkiz	– hasht	هشت	ravshan	– ro‘ushun	روشن
o‘sha	– hamon	همان	yershunos	– zaminshenos	زمینشناس
hamisha	– hamishe	همیشه	yulduz	– setore	ستاره
shu	– hamin	همین	sovuq	– sard	سرد
havo	– havo	هوا	uch	– se	سه
Uchun	– vose	واسه	qora	– siyoh	سیاه

BESHINCHI DARS درس پنجم

Ch, J va X undoshlari

"Ch" va "J" tovushlari til oldi qorishiq tovushidir. Ch – jarangsiz, J – jarangli bo‘lib, o‘zbek tilidagi "Ch" va "J" harflari kabi talaffuz qilinadi. X – jarangsiz, sirg‘aluvchi chuqur til orqa tovushi. O‘zbek tilidagi "X" kabi talaffuz etiladi.

Jim, chim, he, xe, harflarining yozilishi

Bu to‘rt harf bir xil shaklda yoziladi. Faqat nuqtalarining o‘rni va miqdori bilan farqlanadi. Bosma va yozma shakllari o‘zidan oldingi harf bilan ulanishidan farq qiladi. Bosma (nasx)da yozilganda harflarning shakli o‘zgarmaydi. Bunda qalam qog‘ozdan uzib yoziladi. Yozmada(nastaliqda) qalam qog‘ozdan uzilmasdan bir-biriga ulanib yoziladi.

Qo‘sh. Hol.	alohida	o‘qil.	nomi
ج	ج	j	jim
چ	چ	ch	chim
ح	ح	h	he
خ	خ	x	xe

Bosma shaklining ulanishiga misollar
 حجاج hujjoj – haj qiluvchilar, حجم hajm
 – hajm چرخ charx – g‘ildirak, خرج
 xarj – sarf, xarajat.

ح Hoiy hutti harfi arab tilidan kirib
 kelgan "h" tovushini ifodalaydi. Yuqori
 bug‘iz undosh tovushi bo‘lib “x”
 tovushidan yumshoq talaffuz qilinadi.

Mazkur harflarning yozilishiga jim harfi asos qilib olingan. Jim harfi qadimgi
 somoy tasviriy yozuvdagi qaml – tuya tasviridan
 yasalgan. Kirill yozuvida “T” shu asosida shakllagan.
 Chim, haye hutti, xe harflari esa jim asosida paydo
 bo‘lgan.

33- **mashq.** Quyidagi so‘zlarni o‘qing va yozing.
 آنجا، دانشجو، چاپ، اینجا، چپ، چوپ، چتر، چشم، چه، چای، چی، دختر، تخته،
 جا، سُرخ، خیر، نَخیر، پَنج، حِزب، جوان، چَهار، چرا، نَخ، یَخ، دَانِش، پُخته.

34- **mashq.** Quyidagi so‘zlarni fors yozuvida yozing.
 Doneshju, onjo, jahon, do‘xtar, taxte, so‘rx, javon, chor, choy, chahor, xone,
 xub, ho‘joj, hezb, xarj, xeyr, chi, jo, jon, injo.

ضمایر متصله Egalik affikslari (zamoyere mo‘ttasele)

Fors tilida egalik affikslari otlarning oxiriga qo‘shilib narsaning qaysi shaxsga tegishli ekanligini ko‘rsatadi. Bu affikslar o‘zi qo‘shilgan so‘z bilan birga bir so‘z tarzida talaffuz qilinadi.

Egalik affikslari

جمع	ko‘plik	مفرد	birlik	shaxs
مان	emon	م	am	۱
تان	eton	ت	at	۲
شان	eshon	ش	ash	۳

Egalik affikslari urg‘u olmay, balki undandan oldingi bug‘inga tushadi.

modaram – onam, modarat – onang, modarash – onasi ,
modaremon – onamiz, modareton oangiz, مادرشان
modareshon – onalari.

Egalik affikslarining imlosi

1. Egalik affikslari undosh bilan tugagan otlarga qo‘shib yoziladi va bir so‘z kabi talaffuz qilinadi. **کتابم** ketobam – kitobim, **دوستم** dustam – do’stim.

2. Soʻz "e" qisqa unlisi yoki "i" choʻziq unlisi bilan tugagan boʻlsa, egalik affikslari oldidan birlikda ¹ alif, koʻplikda esa ² hamza belgisi qoʻyiladi. Talaffuzda birlikda ot bilan egalik orasida kichik pauza, koʻplikda esa bir "y" tovushi orttiriladi.

خانه xoneash – uyi, خانه ات xoneat – uying, خانه ام xoneam – uyim, خانه شان xoneyeshon – uyingiz, خانه تان xoneyeton – uyimi, خانه مان xoneyemon – uylari.

3. Soʻz "o" yoki "u" choʻziq unlilari bilan tugasa egalik affikslari oldidan bir "y" orttiriladi. رويم ruyam – yuzim, رويت ruyat – yuzing, رويش ruyash – yuzi. رويمان ruyemon – yuzimiz, رويتان ruyeton – yuzingiz, رويشان ruyeshon – yuzlari.

Egalik affikslarining imlosi

Undosh. so‘ng	"e" va "i" unlisi. so‘ng	"o" va "u" unlisi. so‘ng
م am	ام am	يم yam
ت at	ات at	يت yat
ش ash	اش ash	يش yash
مان e mon	ءمان yemon	يمان yemon
تان e ton	ءتان yeton	يتان yeton
شان eshon	ءشان yeshon	يشان yeshon

35- mashq.

Quyidagi gaplarni
o'qing va yozing.

پنجره شان باز
است. جانه ام اينجاست.
مادرت مهندس است؟
پنجره مان باز نيست.
پدرش در تهران است.
بسر تان تشنه است؟

دخترتان خانه نیست. پسرمان زمینشناس است. آشنایشان نویسنده است. پیراهنم سبز است. میزت سیاه است. دوستان در تهران است. پتویشان نُو است؟ اُستادشان ایرانی است. مادرم مهربان است. این نویسنده در مشهد است. خانه مان بد نیست. این چهار تا مدادتان سرخ است. پنج تا سیب‌تان آبدار است. چرا یسرتان خانه نیست.

36- mashq.Quyidagi qaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Mening qizim mehribon. Sizning tanishingiz yozuvchi. Mening do‘stim yershunosdir. Bizning uyimiz yomon emas. Sening tanishing muhandisdir. Siz mening akam bilan do‘tmiz? Ularning o‘qituvchisi uyida yo‘q. Bu ko‘ylak yangidir. Bu bizning derazamiz. Mening opam talabadir. Sizning dahlizingiz uzundir. Sening eronlik talabang Mashhadda. Sizning talabangiz dahlizdadir. Mening xatim shu erda.

Uning qizi uyda. Uning derazasi ochiqdir. Bizning shahrimiz yaxshidir. Sening otang o'qituvchi.

Hozirgi-kelasi zamon fe'li

Fors tilida fe'l lug'atlarda doimo masdar shaklida beriladi. Fe'lning bu shakli shaxs, son va zamon ma'nolarini bildirmagani uchun fe'lning noaniq (masdar) shakli deb ataladi. Masdar fe'lning otga yaqin shakli bo'lib, ham fe'llik, ham otlik belgilariga ega. Masdarning fe'llik belgisi harakat, holat, o'timli – o'timsizlik, boshqa so'zlarni boshqarish bo'lsa, uning otlik belgilari esa otlar singari turlanishi va gapda ot bajargan sintaktik vazifalarni bajarishidir.

Forscha fe'llarning masdar shakli doimo دن – dan (unlilar va jarangli undoshlardan so'ng تن – tan, jarangsiz undoshlardan so'ng یدن – idan) bilan tugallangan bo'ladi:

نوشتن naveshtan – yozmoq, دیدن didan – ko'rmoq, پرسیدن po'rsidan – so'ramoq.

Fors tilida har bir fe'l ikki (hozirgi va o'tgan zamon) o'zakka ega bo'ladi.

Masdar shaklidagi fe'ldan o'tgan zamon fe'l o'zagini yasash uchun ن – an qismi tushirib qoldiriladi. Masalan, دیدن didan – ko'rmoq, رفتن – bormoq.

Hozirgi zamon fe'l o'zagining yasalishi birmuncha murakkab bo'lib, ma'lum bir qoidaga buysunmagan halda yasaladi. Lo'g'atlarda fe'lning masdar shaklidan so'ng qavs ichida fe'lning hozirgi zamon o'zagi beriladi. رفتن raftan – رو ru bormoq آمدن omadan آ o" kelmoq, دیدن didan بین bin ko'rmoq. دادن dodan ده deh bormoq.

Ba'zi یدن – idan, ادن – odan bilan tugagan fe'llardan, shu qismini tushirib qoldirish bilan hozirgi zamon fe'li o'zagi yasaladi. باریدن boridan بار bor – yog'moq, نامیدن nomidan نام nom – atamoq, ایستادن istodan ایست ist – turmoq, to'xtamoq.

Hozirgi-kelasi zamon fe'li hozirgi zamon fe'l o'zagiga می -mi old

جمع koplik	مفرد birlik	shaxslar
یم – im	ام – am	1
ید – id	ی – i	2
ند – and	د – ad	3

qo'shimchasini va so'z oxiriga shaxs-son qo'shimchasini qo'shish bilan hosil qilinadi. Hozirgi-kelasi zamon fe'lga bosh urg'u می -mi old qo'shimchasiga tushadi.

Hozirgi zamon fe'l negiziga qo'shiladigan shaxs-son qo'shimchalari
Shunday qilib, hozirgi-kelasi zamon fe'li Quyidagicha tuslanadi.

مفرد	birlik	جمع	ko'plik
میروم	mirvam – borayapman	میرویم	miravim – borayapmiz
میروی	miravi – borayapsan	میروید	miravid – borayapsiz
میرود	miravad – borayapti	میروند	mirvand – borayapti

Hozirgi-kelasi zamon fe'lining bo'lishsizlik shakli fe'l o'zagi oldiga نه – na inkor yuklamasini qo'shish orqali hosil qilinadi. Bunda asosiy urg'u نه – na inkor yuklamasiga tushadi.

نامیروم	namiravam – bormayapman	نامیرویم	namiravim – bormayapmiz
نامیروی	namiravi – bormayapsan	نامیروید	namiravid – bormayapsiz
نامیروند	namiravad – bormayapti	نامیروند	namiravand – bormayapdilar

Hozirgi zamon fe'l negizi cho'ziq unli "o" yoki "u" bilan tugasa, shaxs-son qo'shimchalaridan oldin "yo" orttirilib yoziladi.

□ آمدن omadan (o) – kelmoq

من می آیم	man mioyam,	تو می آیی	to' mioyi,	او می آید	u mioyad,
ما می آییم	mo mioyam,	شما می آید	sho'mo mioyid	آنها می آیند	onho mioynad

Hozirgi-kelasi zamon fe'li quyidagi ma'nolarni bildiradi:

1. Ish-harakatning hozir gapirilib turgan paytning o'zida bajarilayotganligini bildiradi. دانشجو از استاد چیزی میپرسد. doneshju az ustod chizi mipo'rsad – talaba o'qituvchidan nimadir so'rayapti.

2. Doimiy bo'lib turadigan ish-harakatini bildiradi.

من هر روز روزنامه می خوانم man har ruz ruznoma mixonam – men har kuni gazeta o'qiyman.

3. Kelasi zamon ma'nosini anglatib, ish-harakatni kelasi zamonda bajarilishini bildiradi. امشب اینجا می ایم emshab injo mioyam – bu kecha bu yerga kelaman.

37- **mashq**. Quyidagi so'zlarni yozing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

خواهرم روزنامه می خواند. برادرمان نامه می خواند. خواهرت به تو چتر می دهد. استادمان به ما روزنامه می دهد. در مشهد باران می بارد. ما چتر داریم. احمد پنج تا سیب دارد. حسن پنج تا سیب دارد. امروز دوستم به خانه ام می آید. امروز پدر و مادرمان از مشهد می آیند. امشب آشنایم از تبریز می آیند. چرا به خانه ام نمی آیی. دانشجویان اینجا چیزی می نویسند. من نامه می نویسم. پسر پسته می خورد. تو انار می خوری. من چایی می خورم. دخترم جوراب می پوشد. پسرم پیراهن می پوشد. شما از من چیزی نمی پرسید. دانشجو از استاد چیزی می پرسد. من می دانم: این زبان آسان نیست. من می دانم: پنجره اش اینجاست.

So‘zlashuv uslubi

Forslarda so‘zlashuv bilan kitobiy uslub bir-biridan farq qiladi. Eronliklar telefon orqali so‘zlashganda doimo so‘zlashuv uslubida gaplashadilar. Yozuvda esa doimo kitobiy uslubni ishlatadilar.

So‘zlashuvda ba’zi harflar o‘zgaradi. Cho‘ziq unli "o" burun tovushlari "m, n" dan oldin kelsa "u" harfiga almashadi. *اونجا – onjo – unjo uerda–, می خوانم می* xone – xune – xona, midoni – miduni – bilasan, javon – javun – yosh, bom – bum bom, tamom – tamum. Jumla oxiriga keladigan ast bog‘lamasi va 3- shaxs birlik qo‘shimchasi –ad "e" kabi talaffuz qilinadi. *درست است. Do‘ro‘st ast– درست می پوشد, do‘ro‘st-e to‘g‘iri, می پوشد* mipushad – *می پوشه – kiyadi.*

38- mashq. Quyidagi so‘zlarni o‘qing va yozing.

هر روز باران میبارد. دُرُسته؟ چتر داری؟ احمد چتر داره. برادرتون چی می خونه؟ روزنامه می خونه. خواهرشون چی می خوره؟ خواهرشون چایی میخوره. نمی دونی: این جوون دانشجوه؟ نه، این جوون مهندسه. خونه تون حموم هست؟ ما خونه مون رادیو داریم. پنجره شون بازه؟ نه، پنجره شون باز نیست. روسی آسونه. دُرُسته؟

Salomlashishning oddiy shakli

Eronliklarda salomlashish obobi juda rivojlangan. Ular "salom aleyko‘m" so‘zidan so‘ng albatta sog‘ligi, ishlari haqida so‘raydi. Suhbat qanchalik xushmuomalali bo‘lsa, shunchalik so‘roq gaplar ko‘p bo‘ladi. Suhbatdoshlar bir vaqtning o‘zida bir-biriga savollar beradilar, so‘ng minnatdorchilik bildiradilar. Eronda keng tarqalgan so‘rashish Quyidagicha: Holetun xube? ahvollaringiz yaxshimi? minnatdorchilik sifatida "Xeyli mamnun" katta rahmat deb javob beriladi. Hozirgi paytda Eronda "Mersi" rahmat so‘zi ham ishlatiladi.

navbati	1- so‘hbatdosh	2- so‘hbatdosh
(birinchi so‘hb.)	– Salom aleyko‘m	
(ikkinchi so‘hb.)		Salom aleyko‘m
(ikkalasi bir vaqtda)	Holetun xube?	Holetun xube?
(ikkalasi bir vaqtda)	Xeyli mamnun?	Xeyli mamnun?

39- mashq. Quyidagi zarbo‘lmasalni eslab qoling.

دانا داند و پرسد و نادان نداند و نپرسد. dono donad-u po‘rsad va nodon nadonad–u napo‘rsad. Dono biladi va so‘raydi, nodon bilmaydi va so‘ramaydi.

واژه ها

soyabon	– chatr	چتر
nimauchun	– chero	چرا
to‘rt	– chahor	چهار
nima	– chi	چی
nimadir	– chizi	چیزی
uy	– xone	خانه
uyqu	– xob	خواب
o‘qimoq	– xondan (xon)	خواندن(خوان)
opa, singil	– xohar	خواهر
yaxshi	– xub	خوب
yemoq, ichmoq	– xurdan (xur)	خوردن(خور)
bermoq	– dodan (deh)	دادن(ده)
dono	– dono	دانا
ega bo‘lmoq	– doshtan (dor)	داشتن(دار)
bilmoq	– donestan (don)	دانستن(دان)
talaba	– doneshju	دانشجو
qiz	– do‘xtar	دختر
gazeta	– ruznoma	روزنامه
qizil	– so‘rx	سرخ
nodon	– nodon	نادان
maktub	– noma	نامه
yo‘q	– naxyer	نخیر
har	– har	هر

kelmoq	– omadan(o)	آمدن
u er	– onjo	آنجا
osmon	– osmon	آسمان
ruxsat,ijozat	– ejoze	اجازه
ahmad	– Ahmad	احمد
ammo	– amma	اما
buer	– injo	اینجا
yog‘moq	– boridan	باریدن
ochiq	– boz	باز
yomon	– bad	بد
aka,uka	– barodar	برادر
ota	– pedar	پدر
ota –ona	–pedaru modar	پدرو مادر
so‘ramoq	– po‘rsidan (po‘rs)	پرسیدن(پرس)
pista	– peste	پسته
bash	– panj	پنج
deraza	– panjare	پنجره
kiymoq	– pushidan (push)	پوشیدن(پوش)
ta(dona)	– to	تا
yosh, juvon	– javon	جوان
paypoq	– jurob	جوراب
choy	– choy	چای
yoymoq	– naveshta	نوشتن

گ Kof va گ gof harflari ك

Kof va gof harflarining shakli bir-biriga o'xshash. Ular bir-biri bilan yuqori qismiga qo'yiladigan bir chiziq bilan farqlanadi. ك kof harfining yuqori qismiga bir chiziq, گ gof harfida esa ikki chiziq qo'yiladi. Kof harfi "k" tovushini, gof harfi esa "g" tovushini ifodalaydi. Gof "g" tovushi arab tilida uchramaydi, bu harfni forslar kof "k" asosida yasaganlar.

Kof va gof harflari quyidagicha yoziladi

so'z boshi.	alohida	talaffuzi
ك	ك	k
گ	گ	g

ك Kof va گ gof harflari ا alif, ل lom harflari bilan kelganda ba'zi o'zgarishlar ga uchraydi.

ك = ا + ك k + o = ko كاج koj – ish کار kor – ish

گ = ا + گ g + o = go گاو gov – qora mol گاری gori – arava

Arabcha kof va yevropacha „k“, harflari qadimgi somiy tasviriy yozuvdagi kapp – kaft tasviri asosida hosil bo'lgan.

40- tamrin. Quyidagi so'zlarni yozing va o'qing.

کوچک، کتاب، گچ، کارخانه، کجا، بزرگ، یک، گرم، دیگر، سگ، گردش، گردن، دانشگاه، دانشکده، گربه، گاو، گاهی، کار، کبوتر، گوش، سیگار، زندگی، کمک، گرسنه، دیگ، کارد، اگر، گریه.

41- tamrin. Quyidagi so'zlarni forscha yozing va o'qing.

Sag, digar, gardesh, yek, garm, kor, kardan, bo'zo'rg, kuchek, doneshgoh, doneshkade, go'rbe, korxone, ko'jo, gov, gohi, gush, ketob, sigor, gach, zendegi, ko'mak, dig, kord, go'ro'sne.

Qo'shma fe'llar

Fors tilida sodda fe'llar bilan bir qatorda qo'shma fe'llar ham qo'llaniladi. Ot yoki sifat va ko'makchi fe'llar bilan yasalgan fe'llar qo'shma fe'llar deyiladi. Qo'shma fe'llar tarkibiga kirgan sodda fe'llar o'z leksik ma'nolarini yo'qotib, ko'makchi vazifasini bajaradi. Qo'shma fe'llar bir sintagma holatda, so'zlar orasi pauzasiz to'xtam), bir urg'u bilan talaffuz qilinadi.

درس خواندن kor kardan– ishlamoq dars xondan – o'qimoq.

Bo'lishli gaplarda urg'u qo'shma fe'llarning ot qismiga, bo'lishsiz shaklli fe'llarda esa kuchli urg'u inkor yuklamaga, ikkinchi kuchsiz urg'u esa shaxs-son qo'shimchalariga tushadi.

dars درس نمی خوانم kor nemiko'nam- ishlayapman کار نمی کنم
nemixonam- o'qimayapman.

42- tamrin. Quyidagi gaplarni o'qing va yozing.

ما در ترمذ زندگی می کنیم. برادرم در تاشکند زندگی می کند. او در تهران کار می کند. تو به دوستت کمک نمی کنی. هر روز با پسرم گردش می کنم. شما در دانشگاه درس می خوانید. امروز ما استراحت می کنیم. از اُزبکی ترجمه می کنیم. دُخترَم با سَگش گردش می کند. من سگ ندارم. کارد اینجاست. این کارخانه کجاست؟ من سیگار نمی کشم.

43- mashq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qilib yozing.

Men Termiz shahrida yashayapman. Mening do'stim Tehronda yashayapti. Mening tanishim Toshkent shahrida yashaydi. Sen Tabrizda yashayapsan. Biz shaharda yashayapmiz. Siz qaerda yashaysiz? Men har kuni qizim bilan sayr qilaman. Ahmad o'z ota-onasiga yordam beradi. Uning opasi menga yordam beradi. Biz Universitetda o'qiymiz. Biz har kuni Fors tiliga tarjima qilamiz. Sen qayerda o'qiysan? Shopur va uning akasi Tabrizda ishlayapti. Sen qayerda ishlayapsan?

ف Fe harfi

Fe harfining yozilish ikki qismdan iborat. Harfning bosh qismi aylana qilinib, so'ng ikkinchi qismi xuddi be harfga o'xshab satr chizig'ida yoziladi.

Fe harfi quyidagi ko'rinishga ega

so'z boshi.	alohi da	talaff uzi
ف	ف	f

44- tamrin. Quyidagi so'zlarni o'qing va yozing.

آفتاب، رفتن، سَفَر، هفت، فارسی، بَرَف، فَرَدَا، پَسَفَرْدَا،
سُفَرِه، فَنجَان، سفید، فراوان، فارس، فِرْدوسِی، کِیْف.

45- tamrin. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qilib

yozing.

Fardo, oftob, so'fre, pasfardo, raftan, fors, forsi, fenjon, sefid, farovon, haft, Ferdo'si, barf.

احمد و فرح

زمستان هوا سرد است. کوه و تپه پر از برف است. گاهی باد می وزد. احمد و فرح هنوز کوچک هستند. آنها در دبستان درس می خوانند. زمستان آنها زود به خواب می روند و زود بیدار میشوند. چایی با نان و پنیر یا گاهی شیر میخورند و به دبستان می روند. دبستان به خانه شان نزدیک است و آنها همیشه پیاده به آنجا می روند. آنها به فارسی میخوانند و می نویسند. مادرشان پرستار است. پدرشان دکتر است. آنها در بیمارستان کار می کنند. بیمارستان بزرگ است.

زمستان سه ماه دارد: دی، بهمن، اسفند. زمستان تمام می شود. بهار می رسد، آفتاب پر نور می شود. هوا گرم می شود. بَنَفشه پیدا می شود. بهار در ایران بَنَفشه فراوان است. بهار سه ماه است: فروردین، اردیبهشت و خرداد. تابستان احمد و فرح درس نمی خوانند، استراحت می کنند. به ده می روند. پدربزرگ و مادربزرگشان در ده زندگی می کنند. فرح و احمد به آنها کمک می کنند. تابستان هم سه ماه است: تیر، مرداد و شهریور. احمد و فرح این سه ماه در ده می مانند. آنها پاییز به دبستان می روند. پاییز سه ماه است: مهر، آبان، آذر.

46- tamrin. Quyidagi savollarga javob yozing.

آیا زمستان هوا سرد است؟ کوه و تپه پر از چیست؟ احمد و فرح بزرگ هستند؟ آنها کجا درس می خوانند؟ مادرشان کیست؟ پدر و مادرشان کجا کار میکنند؟ بیمارستان بزرگ است؟ زمستان آنها زود بخواب میروند؟ کی بیدار میشوند؟ چایی با چی میخورند؟ شیر می خورند؟ زمستان چند ماه است؟ بهار آفتاب پر نور است؟ هوا گرم میشود؟ بَنَفشه پیدا میشود؟ بهار چند ماه است؟ تابستان احمد و فرح درس میخوانند؟ تابستان کجا می روند؟ پدربزرگشان در ده زندگی میکنند؟ فرح و احمد به کی کمک می کنند؟ پاییز باز به دبستان می روند؟

Quyidagi zarbulmasalni yodlang.

kuh be kuh namirasad , odam be odam mirasad – Tog‘ bilan tog‘ uchrashmaydi, odam bilan odam uchrashadi.

واژه ها

nurli	– po‘r nur	پر نور	suv	– ob	آب
piyoda	– piyode	پیاده	obon (8-oy 23.10–21.11)	– obod	آبان
paydo bo‘lmoq	– peydo sho‘dan	پیدا شدن	odam	– odam	آدم
yozi	– tobeston	تابستان	ozar (9-oy 22.11–21.12)	– ozar	آذر
tepalik	– tape	تپه	oftob	– oftob	آفتاب
tir(4-oy. 22.04– 22.05)	– tir	تیر	o‘rdibehesht(2– oy.22.11–21.12.	– o‘rdibehesht	اردیبهشت
tarjima qilmoq	– tarjume kardan	ترجمه کردن	istirohat qilmoq	– esterohat kardan	استراحت کردن
tugamoq	– tamom sho‘dan	تمام شدن	esfand (12-oy. 20.02–21.03)	– esfand	اسفند
bir nechta	– chand	چند	shamol	– bod	باد
xo‘rdod(3-oy. 22.05–21.06)	– xo‘rdod	خرداد	yana	– boz	باز
universitet	– doneshgoh	دانشگاه	qor	– barf	برف
boshlang‘ich maktab	– dabeston	دبستان	katta	– bo‘zo‘rg	بزرگ
dars	– dars	درس	binafsha	– banafshe	بنفشه
o‘qimoq	– dars xondan	درس خواندن	uxlamoq–	be xob raftan	به خواب

vrach	– do‘kto‘r	دکتر
yugirmoq	– davidan(dav)	دویدن (دو)
dey (10-oy.22.12–20.01)	– dey	دی
yetmoq	– rasidan	رسیدن
bormoq	– raftan	رفتن
kichik	– kuchek	کوچک
tog‘	– kuh	کوه
ba‘zan	– gohi	گاهی
sayr qilmoq	– gardesh kardan	گردش کردن
isimoq	– garm sho‘dan	گرم شدن
oy	– moh	ماه
momo	– modar bo‘zo‘rg	مادر بزرگ
qolmoq	– mondan	ماندن
matn	– matn	متن
mo‘rdod (5-oy. 23.07–22.08)	– mo‘rdod	مرداد
mehr (7-oy.23. 09–22.10)	– mehr	مهر
yaqin	– nazdik	نزدیک
hijriy	– hejri	هجری
barchasi	– har che	هر چه
etti	– haft	هفت
hafta	– hafte	هفته
ham	– ham	هم
hanuz	– hanuz	هنوز
esmoq	– vazidan	وزیدن
bir	– yek	یک
yordamlashmoq	– komak kardan	کمک کردن

bahman(11-oy. 21.01–19.02)	– bahman	رفتن بهمن
uyg‘onmoq	– bidor sho‘dan	بیدار شدن
shifoxona	– bimorston	بیمارستان
kuz	– poiz	پاییز
bobo	– pedar bo‘z‘rg	پدر بزرگ
hamshira	– parastor	پرستار
qish	– zemeston	زمستان
hayot	– zendagi	زندگی
ko‘p, ziyod	– zeyod	زیاد
oq	– sefid	سفید
it	– sag	سگ
sigaret	– sigor	سیگار
sigaret chekmoq	– sigor kashidan	سیگار کشیدن
bo‘lmoq	– sho‘dan (sho‘u)	شدن (شو)
shamsi	– shamsi	شمسی
shahrivar (6-oy.23. 08–22.09)	– shahrivar	شهریور
ko‘p	– farovon	فراوان
farah (ism)	– farah	فرح
erta	– fardo	فردا
farvardin(1-oy. 21. 03–20.04)	– farvardin	فروردین
ish	– kor	کار
ishlamoq	– kor kardan	کار کردن
korxona	– korxone	کارخانه
pichoq	– kord	کارد
qayer	– ko‘jo	کجا
tortmoq, chekmoq	– kashidan	کشیدن

درس هفتم YETTINCHI DARS

ل lom harfi

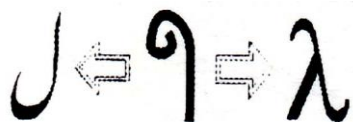
"Lom" harfi soʻz boshida va soʻz oʻrtasida alif harfiga oʻxshash, lekin oʻzidan keyingi harf bilan ulanib yoziladi. "Lom" harfining alohida shakli ikki unsurdan iboratdir. Satr ustida yoziladigan qismi "alif"ga, satr ostiga yoziladigan qismi esa "nun" harfiga oʻxshaydi.

Lom harfining yozilishi

Lom harfi ل alif, ك kof, گ gof harflari bilan yozilganda maʼlum oʻzgarishlarga uchraydi.

soʻz boshi	alohida	talaffuzi
ل	ل	l

$لا = ل + ا$ $l + o = lo$ $كلا = ل + ل + ك$
 $k + l + o = klo$
 $كل = ل + ك$ $k + l = kl$ $گلا = ل + ل + گ$
 $گ + l + o = glo$
 $گل = ل + گ$ $g + l = gl$



Lom harfi tasviriyy yozuvdagi lamd – hasa, aso belgisi asosida yaratilgan. Kirill yozuvidagi „Л,, harfiga, yunoncha lyamda ham shu shakl asos hosil boʻlgan.

47- mashq. Quyidagi soʻzlarni yozing va oʻqing.

آلو، گلابی، کلمه، جالب، تکالیف، آلبالو، مشکل، حال، لباس، سلام، بله، احوال، حالا، لانه، پلو، مال، بلند، خیلی، دولتی، پول، لیمو، سال، لازم، چنگال، لب، گل، لاله، مثل.

48- mashq. Quyidagi soʻzlarni fors tilida yozing va oʻqing.

Boʻland, holo, lebos, bale, sol, lole, goʻl, pul, doʻulati, joleb, kaleme, olu, limu, plov, mol, ahvol, taklif, olbolu, hol, salom, moʻshkel, goʻlobi, xeyli, lozem, changol, lab.

اضافه Izofa

Fors tilida aniqlanmish bilan aniqlovchi, qaralmish bilan qaratqich oʻrtasidagi aloqa maxsus birikma "IZOFA" yoʻli bilan ifodalanadi. Bunda soʻz tartibi quyidagicha boʻladi: birinchi oʻrinda aniqlanmish kelib, undan soʻng urgʻu olmagan morfologik koʻrsatgich "E" qoʻshimchasi qoʻshiladi, undan soʻng aniqlovchi keladi. Aniqlanmish oxiriga qoʻshiladigan qoʻshimcha – "IZOFA" deyiladi.

پیراهن نو pirohan-e noʻu – yangi
 زبان فارسی zaban-e forsi – fors tili
 koʻylak.

Izofa arabcha soʻz boʻlib qoʻshish, orttirish degan maʼnoni ifodalaydi. Izofiy birikma bir butun ohang bilan talaffuz qilinadi.

O'zbek tilidagi aniqlovchili birikmalarda so'z tartibi fors tilidagidan farq qiladi. Fors tilida avval aniqlanmish, so'ng aniqlovchi kelsa, o'zbek tilida teskari holatni ko'ramiz.

medod-e sabz – yashil qalam, میز بزرگ miz-e bo'zo'rg – katta stol

Izofali birikma fors tilida eng ko'p qo'llanadigan aniqlovchili birikmadir. Izofali birikmada aniqlanmishga faqat sifat bilan ifodalangan aniqlovchi bog'lanib qolmasdan, ot va olmoshlar bilan ifodalangan aniqlovchilar ham bog'lanib, egalik, qarashlilik va mansublik ma'nolarini bildiradi.

ketob-e doneshju – talabaning kitobi, دوست من dust-e man – mening do'stim.

Agar aniqlanmish ا – o, و – u unlilari bilan tugagan bo'lsa bir ی yo orttiriladi.

oshno – ye pedar – otamning tanishi, مانتوی خواهر montu-ye xohar – opamning montusi. Qisqa unli bilan tugagan bo'lsa, bir ء hamza orttirilib yozilib -ye deb talaffuz qilinadi.

nome-ye modaram – onamning xati, باده ما bode-ye mo – bizning bodamiz.

در کلاس درس

در کلاس درس خانم استاد از من می پرسد: شما زبان اُزبکی میدانید؟ من بلند می شوم و جواب می دهم: بله، خانم. اما دستورش مشکل است. – زبان روسی میدانید؟ خیر، خانم، نمی دانم. – آیا زبان فارسی شیرین است؟ – بله، خانم، زبان فارسی خیلی شیرین است؟ فارسی زبان مادری فارسیان است. استادمان از دوستم می پرسد: کشور ایران بزرگ است؟ – دوستم جواب می دهد: – بله، خانم. کشور ایران بزرگ است. استاد با گچ یک کلمه فارسی روی تخته می نویسد. ما در دفتر خودمان می نویسیم. روی میز استاد دو گلدان است. در یک گلدان گل سُرخ می روید. این گلدان مال خانم استاد است. گل سرخ رنگ و بوی خوش دارد. در گلدان دیگر سُنبل می روید. درس تمام می شود. ما به راهروی دانشگاه می رویم.

خانم Fors tilida ayollarga nisbatan xono'm – xonim so'zi qo'llniladi. xono'm doneshju – talaba, خانم استاد xono'm ustod – o'qituvchi xonim, خانم مهندس xono'm mo'handes – muhandes xonim.

Quyidagi rangni bildiradigan so'zlar ham so'zlashuv, ham kitobiy uslubda ishlatiladi.

sefid – oq, سفید
zard – sariq, سبز
obi – havorang, آبی
so'rx – qizil, سرخ
noranji – to'q sariq, نارنجی
nili – zangori, نیلی
bo'nafshe – gunafsha, سرمه ای
so'rmei – so'ma rang, مشکی
meshki – qora.

49- mashq. Quyidagi so'zlarni yozing va o'qing.

خواهرم موی مشکی دارد. پیراهنت سرخ است. امروز آسمان آبی رنگ است. این دو مداد سبز است. این پیراهن بنفش است. پتوی دخترم زرد است. خانمش مانتوی سرمه ای دارد. شما مداد مشکی دارید؟ دفترش نارنجی است. او دوتا پیراهن سفید دارد.

50- mashq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Mening ko‘ylagim gunafsha rangda. Rus tili qiyin, fors tili esa osondir va yoqimlidir. Ingliz tili qiyindir. Biz fors tilini bilamiz. Men ingliz tilini bilmayman. O‘qituvchimiz savollriga forsha javob beramiz. Sening kitobing mening stolimda. Bu qalam yashil rangda. Bu gulning yaxshi hidi bor. Biz Termiz universitetida o‘qiyamiz. Ular Toshkent Universitetida o‘qiydilar. Do‘stimning ota-onasi qishloqda yashaydi. Ismingiz nima? Men bu ayolning ismini bilmayman.

zod harflari ض sod va ص

Sod tovushi "s" harfini zod tovushi "z" harfini ifodalaydi. Bu harflarni yozilishi ikki unsurdan iborat bo‘lib, satrda yoziladigan □ va satrdan pastda yoziladigan ن nunga o‘xshash shaklga ega. Bu harfning so‘z boshidagi va so‘z o‘rtasidagi ko‘rinishini yozishda aylana shaklidan so‘ng bir tish yozish kerak.

sod va ض zod harflarining yozilish.

Qo‘sh. Hol.	alohida.	talaffuzi
ص	ص	s
ض	ض	z

Sod, zod harflari yozuvda faqat bir nuqtasidan farqlanadi.

51- tamrin. Quyidagi so‘zlarni o‘qing va yozing.

صدا، راضی، ضد، صُبح، شَخص، حاضر، صَلح،

صُبْحانه، شَخْصی، صابون، صَنْدَلی، أَشْخاص، ضَرْب، صَحیح، تَصْحیح، رِضا.

52- tamrin. Quyidagi so‘zlarni fors tilida yozing.

Shaxs, so‘leh, so‘bhone, hozer, sedo, sobun, so‘bh, zed, rozi, sandali, ashxos, zarb, rezo, sahih, tas’hih.

Izofiy zanjir

Fors tilida aniqlanmish bir necha so‘z bilan aniqlanib kelishi mumkin. Bu "izofiy zanjir" deb ataladi. Izofiy zanjirda aniqlovchi so‘zlar bir-birini aniqlab, izohlab va ma’nolarini to‘ldirib keladi hamda o‘zaro izofiy ko‘rsatgich orqali bog‘lanadi.

دانشگاه دولتی ترمذ ustod zabone forsi – fors tili o‘qituvchisi, ^{اُستاد زبان فارسی} Doneshgoh do‘ulatiye Termiz – Termiz davlat universiteti.

Izofiy zanjir bir butun ohang bilan talaffuz qilinadi. Rasmiy uslubda izofiy zanjirning besh-olti so‘zdan iboratlari ham uchraydi. Fors tilida izofiy zanjir tarkibidagi so‘zlar miqdori cheklanmagan.

doneshjuye sole avvle doneshkadeye filulujiye doneshgohe do'ulatiye Termez – Termiz davlat universiteti filologiya fakulteti birinchi kurs talabasi.

دانشجوی سال اول

من دانشجوی سال اول دانشگاه دولتی ترمذ هستم. دانشگاه ما نزدیک میدان نوایی است. نام آنجا میدان نوایی است. ما در دانشکده مان زبان فارسی و انگلیسی یاد می گیریم. درسمان در باره تاریخ ایران و ادبیات فارسی است. استاد به ما می گوید که ایران همسایه جنوبیه روسیه است.

دوستم در دانشگاه دولتی تاشکند درس میخواند. دوستم می گوید که در آنجا استادشان در باره تاریخ زبان ازبکی درس می دهند. در کلاس ما استادمان می پرسد: – آیا حکومت ایران پادشاهی است؟

ما جواب می دهیم: – خیر، در ایران دیگر حکومت پادشاهی نیست. حالا رسماً ایران جمهوری اسلامی است. پایتخت ایران شهر تهران است.

ما از استادمان می پرسیم: – جلال آل احمد نویسنده مشهور ایران است. ما می بینیم که دو مجله روی میز استاد است. استاد از ما می پرسد: – این چیست؟ من جواب می دهم.

– این مجله است. اسمش کیهان ورزشی است.

– و اسم آن مجله چیست؟ – اسمش زن روزه.

Ore , bale, ori va bali so'zlari haqida

Fors tilidagi tasdiqni bildiruvchi "ha" so'zi turli joylarda turlicha ishlatiladigan bir xil ma'noli to'rtta so'z bilan beriladi. ore va bale so'zlari asosan so'zlashuv uslubida ishlatiladi. Ba'zan bale so'zi rasmiy nutqda ham ishlatiladi. ori va bali so'zlari kitobiy xarakterga ega. ori juda kam ishlatiladi. ore so'zida urg'u oxirgi bo'g'inga tushadi, boshqa so'zlarda esa birinchi bo'g'inga tushadi bale so'roq so'zi kabi talaffuz qilinib, biror narsani qayta so'rash uchun ham ishlatiladi.

53- **tamrin.** Quyidagi savollarga javob yozing.

ایران همسایه کدام کشور است؟ آیا کشورمان همسایه ایران است؟ آیا در ایران حکومت پادشاهی است؟ ایران رسماً جمهوری است؟ پایتخت ایران کدام شهر است؟ کدام شهر در شمال کشور است؟ آیا کشورمان با ایران هم مرز است؟ نزدیک تهران دریا هست؟ نویسنده مشهور ایران کیست؟ روی تخته با چه می نویسیم؟

54- **tamrin.** Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men Universitetda o'qiyman. Men birinchi kurs talabasiman. Universitetimiz Navoiy maydonining yaqinida joylashgan. Mening do'stim Toshkent Universitetida o'qiydi. U fors tilini o'rganayapti. Unda forsha jurnal bor. U jurnal "Keyhone varzeshe" deb nomlanadi. Oqituvchi bo'r bilan doskaga bir so'zni yozadi. Bu so'zni

biz daftarimizga yozamiz. U mendan bu nina? deb so‘radi. Bu jurnal deb javob berdim. Dars tamom bo‘ldi. Biz dahlizga chiqdik. Do‘stim ham dahlizga chiqdi.

Eslab qoling: دل به دل راه دارد del be del roh dorad – dilga dil yo‘l topadi.

واژه ها

olib bormoq	bo‘rdan(bar)	بردن(بر)	havorang	– obirang	آبی رنگ
javob bermoq	– javob dodan	جواب دادن	ha	– ore, ori	آره، آری
bir qancha	– chandon	چندان	keltirmoq	– ovaradan(ovar)	آوردن(آور)
sanchqi	– changol	چنگال	adabiyot	– adabiyot	ادبیات
nima	– che, chi	چه، چی	Islom	– eslomi	اسلامی
hozir	– holo	حالا	ism	– esm	اسم
hukumat	– ho‘kumat	حکومت	inglizcha	– englisi	انگلیسی
tuproq	– xok	خاک	avval	– avval	اول
kulrang	– xokstari	خاکستری	uchun	– baroye	برای
sinf	– kelos	کلاس	o‘z	– xo‘d	خود
so‘z	– kalima	کلمه	yaxshi	– xush	خوش
ke (bog‘lovchi)	– ke	که	juda	– xeyli	خیلی
kim	– ke, ki	که، کی	haqida, tog‘risida	– dar bore-ye	در باره
kosmos	– keyhon	کیهان	dengiz	– daryo	دریا
bo‘r	– ganch	گچ	grammatika	– dastur-e-zabon	دستور زبان
aytmoq	– go‘ftan(gu)	گفتن(گو)	daftar	– daftar	دفتر
gul	– go‘l	گل	dil	– del	دل
atirgul	– dol-e so‘rx	گل سرخ	davlat	– do‘udlat	دولت
guldon	– go‘ldon	گلدان	ko‘rmoq	– didan(bin)	دیدن(بین)
jurnal	– majalle	مجله	boshqa	– digar	دیگر
markaz	– markaz	مرکز	yo‘l	– roh	راه
qiyin	– mo‘shkel	مشکل	o‘shmoq	– ro‘stan(ruy)	رُستن(روی)
mashhur	– mashhur	مشهور	rang	– rang	رنگ
soch	– mu	مو	yuz	– ru	رو
maydon	– meydon	میدان	yil, yosh, kurs	– sol	سال
to‘q satiq	– noranji	نارنجی	bosh	– sar	سر
nom	– nom	نام	sunbul	– so‘nbo‘l	سنبل
yonida	– nazde	نزد	shimol	– shemol	شمال
yaqinida	– nazdik	نزدیک	suhbatlashmoq	– so‘hbat kardan	صحبت کردن
to‘q satiq	– nili	نیلی	tinchlik	– so‘lh	صلح
sport	– varzesh	ورزش	stul	– sandali	صندلی
chegaradosh	– ham marz	هم مرز	qaysi	– ko‘dom	کدام
yodlamoq	– yod gereftan	یاد گرفتن	mamlakat	– keshvar	کشور

درس هشتم SAKKIZINCHI DARS

ق Q undosh tovushi

"Q" tovushi fors tilida jarangli, sirg'aluvchi, chuqur til orqa tovushidir. Eronliklar "Q" tovushini "g'" tarzida talaffuz qiladilar. Q va G' tovushlari bir xil talaffuz etilsa ham, yozuvda ikkita alohida harflar bilan ifodalanadi. Birining o'rnida ikkinchisini ishlatib bo'lmaydi.

Qof q, g'ayn g' harflari har ikki tomondan qo'shiladigan (muttasil) harflar sirasiga kirib, to'rt xil ko'rinishga ega.

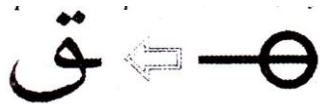
so'z oxiri.	so'z o'rtasi	so'z bosh.	alohida	talaffuzi
غ	غ	غ	غ	g'

Qo'sh. Hol	alohida	talaffuzi
ق	ق	q

Har ikki harfning yozilishi ikki qismdan iboratdir. Satrda yoziladigan shakli bir tomoni ochiq aylana sifatida bo'lib soat harakatiga teskari tomonga qarab yoziladi. So'z o'rtasida va oxirida ikki tomondan ulangani uchun uchburchak shaklda bo'lib, soat harakatiga monand yoziladi. Satrdan pastda yoziladigan qismi esa sal kattaroq yarim aylana shaklda yoziladi.

Qof harfi esa fe harfiga o'xshash yoziladi. Faqat ikkita nuqtasi bo'lib, satrdan pastda yoziladigan qismi chuqurroq aylana shaklda bo'ladi.

Qof harfi qadimgi somiy tasviriy yozuvdagi qof – ignaning ko'zi belgisi asosida hosil qilingan. Arabcha „fe“ va yevropacha „Ф,“ harflari ham shu belgi asosida yaratilgan.



55- **tamrin.** Quyidagi so'zlarni o'qing va yozing.

غذا، قهوه، شرق، رُفقا، وقت، شرقی، قاشق، قَلَم، اِنقلاب، بُشقاب، غرب، كاغذ، چراغ، تقریبا، رفیق، باغ، مَغرب، تیغ، شُغل، مُسابقه.

56- **tamrin.** Quyidagi so'zlarni fors yozuvida yozing va o'qing.

G'azo, sharqiy, g'arb, vaqt, qosho'q, cheroy, rufaqo, enqelob, kog'az, sharq, g'arb, bo'shqob, qahve, qalam, taqriban, g'arbiy, bog'.

وجه امری Buyruq fe'li

Fors tilida buyruq fe'li buyurish, iltimos, chaqiriq ma'nolarini ifodalaydi. Bu shakl fe'lining hozirgi zamon o'zagi oldiga به – be old qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi. Buyruq ikkinchi shaxsga qaratilgan bo'ladi.

خوان xon (hoz.zam. o'zagi) بخوان bexon – Oqi xondan – qimoq خواند ro ru ُرو bero'u – bor raftan – bormoq رفتن

Buyruq fe'lining ko'plik shakli birlik shakliga يد id shaxs-son qo'shimchasini qo'shish orqali yasaladi.

دادن dodan – bermoq ده deh (hoz.zam. o'zagi) bedeh – ber بدهيد bedehid – bering . آمدن omadan – kelmoq بيا biyo – kel بيويد biyoid – keling.

Buyruq fe'lining bo'lishsizlik shakli hozirgi zamon fe'l o'zagi oldiga نه na inkor yuklamasini keltirish bilan yasaladi.

گفتن go'ftan – aytmoq گو gu نگو nagu – aytma نگويد nagud – aytmang.

Buyruq maylidagi ba'zi sodda fe'llarning so'zlashuv shakli

Noaniq sh مصدر		birlikda		ko'plikda	
Keltirmoq	آوردن (آور، آر)	Ovardan(ovar,or)	biyor	بيار	biyorin
Kelmoq	آمدن (آ)	omadan(o)	biyo	بيا	biyoyin
Bo'lmoq	بودن (باش)	budan(bosh)	bosh	باش	boshin
Bermoq	دادن (ده)	dodan(deh)	bedeh	بده	bedin
Bormoq	رفتن (رو)	raftan(ru)	bero'u	برو	berin
Bo'lmoq	شدن (شو)	sho'dan(sho'u)	besho'u	بشو	beshin
Aytmoq	گفتن (گو)	go'ftan(gu)	begu	بگو	begin
Qo'yomoq	گذاشتن (گذار)	Go'zoshtan(go'	bezor	بذار	bezin

57- **tamrin.** Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Marhamat, matinni o'qing. Iltimos, bu yerda gaplashmang. Iltimos, bu haqida ularga aytmang. Ruchkani oling va bu so'zni forscha yozing. Menga bo'r ber. Iltimos, tezroq yuring. Bu yerga kel. Iltimos deraza tarafga bor. Iltimos, o'ringizdan turing. Bu yerga o'tir. Bu yerga hech narsa qo'yma.

ط To, ظ zo va ع ayn harflari

To harfi somiy tasviriy yozuvdagi tayt – kalava shakli asosida yaratilgan.



To, zo harflari ikki element asosida yoziladi. Satr chizig'ida yoziladigan qismi sod, zod harflarining so'z boshidagi ko'rinishiga, ikkinchi unsuri alif harfining yuqoridan pastga yoziladigan ko'rinishidir. Ayn harfi xuddi g'ayn harfidek yoziladi. Faqat nuqtasi bo'lmaydi.

Qo'sh . Hol	alohida	talaffuzi
ط	ط	t
ظ	ظ	z

so'z oxiri	so'z o'rtasi	so'z boshi	alohida	talaffuzi
ع	ع	ع	ع	a,i,u

Ayn,to, zo harflari faqat arab tilidan kirgan so'zlarda uchraydi. Ayn harfi esa arab tilidan kirib kelgan maxsus tovushni ifodalaydi. Arab tilida ayn jarangli,

portlovchi, bo'g'iz tovushi bo'lib, fors tilida bu tovush o'z talaffuz xususiyatini bir muncha yuqotgan holda ishlatiladi. Fors tilida aynning quyidagi xususiyatlari bor:

a) So'z oxirida kelib ma'noni farqlaydi; من man – men, منع man' – man qilish, زر zar – zar, oltin زرع zar' – ekin, فر far – hashamat, فرع far' – o'sish, ko'payish;

b) so'z boshida kelganda ayn harfiga qo'yilgan harakat talaffuz etiladi; علم 'elm – ilm, عمر o'mar – umar, اقرب aqrab – chayon, عادل odel – odil.

v) so'z o'rtasida yoki oxirida kelganda unli tovushdan so'ng kelganda unga ta'sir qilib, cho'ziqroq talaffuz etishga ishora qiladi: تعليم ta'lim(taalim), دفاع defo' (defoo), تعطيل ta'til (taatil).

Ayn, g'ayn va yevropacha „O“ harflari somiy tasviri yozuvdagi ayn – ko'z shakli asosida hosil qilingan.



58- tamrin. Quyidagi so'zlarni o'qing va yozing.

شاعر، شروع، طوطى، دفاع، وسيع، ظاهر، عمارت، ساعت، طاووس، شعر، شعبه، ظلم، علم، جمعه، بعد، لطف، على، تعطيل، طلوع، عادل، عليكم، جمع، عبادت، شاعر، لفظ، الفاظ.

59- tamrin. Quyidagi so'zlarni forscha yozing.

Lafz, defo', to'lu, zoher, so'at, o'li, jo'me', tuti, sho'er, zo'lm, ba'd, taraf, zarf, vasi', jam'.

Marhamat so'zi haqida

Marhamat so'zi qo'llanish holatiga qarab bir necha xil tarjima qilinadi. Agar siz ishora bilan suhbatdoshingizga o'tirishni taklif qilsangiz فرمودن farmudan fe'li 2-sh.bir. qo'llaniladi. فرمودن (فرما) farmudan (farmo) – buyuring بفارماید befarmoid – marhamat. اینجا befarmoin injo – marhamat, bu yerga keling. befarmoid ke – marhamat ichkariga kiring. befarmoid tu – marhamat بفارماید befarmoid ke – marhamat, ayting. بله bale, befarmoid – allo, eshitaman (tel. orqali). Xushmuomalalik bilan aytilganda. خواهش می کنم xohesh miko'nam – iltimos.

خیلی بنویس خواهش می کنم benavis xohesh miko'nam – iltimos yoz. javobi: xeyli mamnun – katta rahmat خواهش می کنم xohesh miko'nam – marhamat.

Ko'pgina rasmiy va norasmiy holatlarda لطف lo'tfan so'zi marhamat o'rnida ishlatiladi. Bu so'zdan so'ng albatta fe'l kelishi kerak. لطفاً سیگار نکشید lo'tfan sigor nakashid – iltimos, chekmang. لطفاً به مادرش تلفن بکنید lo'tfan be modarash telefo'n beko'nid – iltimos, uning onasiga telefon qiling. لطفاً بلند بخوانید lo'tfan bo'land bexonid – iltimos, balandroq o'qing. Xizmat qiladiganlar bilan suhbatlashganda لطف کردن lo'tf kardan fe'li ishlatiladi قهوه لطف کنید ye qahve lo'tf ko'nid – iltimos qahva keltiring, آقای احمدی لطف کنید Og'oye Ahmadi lo'tf kardid – janob Ahmadiy marhamat qilingiz.

60- tamrin. Quyidagi gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling.

بیا اینجا، خواهش میکنم. بفرمایید تو. بُرو خانه اش. نترس، اینجا که چیزی نیست. خواهش می‌کنم، از من چیزی نپرس. امشب گردش کن. زود باش، قاشق و بشقاب بیار. لطفاً آب سرد نخورید. یه لیوان آب جوشیده لطف کنید. پیش من بیا، زود باش. بلند بشوید. آب سرد نخور. امروز کار کن، استراحت نکن. لطفاً دست راست بروید. یه قاشق دیگه، لطف کنید. بفرمایید سر میز. بفرمایید که خودش کجاست؟ بله، بفرمایید، خواهش میکنم که به او نگو.

حل مشکل یک دوست

اسم من پرویز است. من در تهران پایتخت ایران زندگی میکنم. خانه پدر من در خیابان انقلاب است. خیابان انقلاب خیلی طولانی است. من هنوز با پدر و مادرم زندگی میکنم. یکی از سه اتاق منزل من در اختیار من است. اطاقم یک پنجره رو به خیابان دارد. یک پنجره اطاق نشیمن به حیاط و دیگری به خیابان باز میشود. در حیاط منزل من یک حوض کوچکی است و در آن چند ماهی قرمز شنا میکنند. سه درخت هم در خیابان وجود دارد: یکی چنار و دوتای دیگر سیب است. بهار و تابستان برگشان سبز است و با آغاز فصل پاییز کم کم زرد میشود.

من در دانشگاه تهران در رشته ادبیات فارسی درس میخوانم. منزل من به دانشگاه نزدیک است. و من هر روز این راه را پیاده میروم. دوست صمیمی من نادر است. نادر هم در دانشگاه تهران درس میخواند. رشته او تاریخ سیاسی است. خانه نادر از دانشگاه دور است.

امروز من مثله همیشه از خانه خارج میشوم. ناگهان صدای تلفن بلن میشود. این نادر است که به من تلفن میزند. معلوم میشود که آنها امروز به یک خانه جدیدی اثاب کشی میکنند. خانه جدیدشان بزرگتر از قبلی است و در خیابان طالقانی قرار دارد.

پرویز در دفتر گروه آموزشی را باز میکند.

سلام، اجازه می‌فرمایید؟

– سلام خواهش می‌کنم، بفرمایید.

– حالتان خوب است، خانم؟ ببخشید، آقای دکتر باستانی تشریف دارند؟

– آقای دکتر باستانی؟

– الان تشریف ندارند ولی... آه، ایشان دارند تشریف میارند.

دکتر باستانی از راه میرسند و پرویز جلو رفته می‌گوید:

– سلام آقای دکتر!

– سلام.

– حالتون خوبه، آقای دکتر؟ ببخشید، من دوست نادر محمدی هستم. ایشان گرفتاری

دارند و سر کلاستان نمی‌آید. این را که بنده خدمتان رسیدم و این مطلب را خدمتان عرض میکنم.

گرفتاری؟ انشا الله خیره، گرفتاریش چیست؟

– آنها خانه جدیدی خریدند و امروز اسباب کشی میکنند.
– مبارک باشد، در این صورت غیبتش موجه است. فردا که میاد؟ فردا هم با من درس دارد.

فکر میکنم حتماً میاید. به من گفت فقط امروز نمی اید.

– بسیار خوب.

– استاد امری نیست؟

– نه، پسرم، موافق باش، خدا حافظ.

– خدا حافظ.

Eronda rasmiy va norasmiy soʻzlashuvda familiya oldidan unvon aytiladi:
ogʻoye moʻhandes آقای مهندس محمدی، oqoye doʻktoʻr Shafiʻi, آقای دکتر شفعی Moʻhammadi.

Eronda vaziyatga qarab salomlashish oʻzgaradi: salom aleykoʻm – betaraf salomlashish boʻlib barcha uchun ishlatiladi. Yoshlar oʻzidan kattalarga va bir-birlariga uning qisqa shaklidan foydalanishadilar: as-salom aleykom esa katta hurmatga ega boʻlgan kishilarga nisbatan qoʻllaniladi. Yuksak martabali kishilar bilan salomlashganda: salom arz mikoʻnam deb solomlashiladi.

Eronda bir kishi bilan bir kunda necha marta uchrashsangiz shuncha marta salomlashish odat. Qayta uchrashganda albatta: salom, holeton xube xaste naboshid – hormang.

amri, farmoyeshi nadorid – menga xizmatigiz yoʻqmi? qoʻrbone shomo – qurboning boʻlay yoki dige arzi nadorm – boshqa gapim yoʻq deb javob beriladi.

61- tamrin. Quyidagi savollarga javob bering.

پرویز کجا زندگی میکند؟ خانه اش کجاست؟ اسم دوستش چیست؟ منزلش کجای تهران است؟ منزلش چند تا اتاق دارد؟ در حیاطشان کدام درخت میروید؟ در فصل پاییز چه میشود؟ نادر با چه کسی صحبت میکند؟ چرا نادر سر درس نمی اید؟ استادش با کی صحبت میکند؟ نادر در دانشگاه چه درس میخواند؟

62- tamrin. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Nodir doʻstining ismi nima? U qayerda yashaydi? Parviz qayerda yashaydi? Uylarida qanday xonalari bor? Ularning hovlisida nimalar bor? Nodorning uyi Universitetdan uzoqmi? U Universitetda nimani oʻrganayapti? Uning oʻqituvchisi kim? Uning oilasi bugun nima qilayapti? U nima uchun bugun darsga kelmaydi? U kafedrada kim bilan suhbatlashayapti? Undan nima soʻrayapti? Kafedraga kim kelyapti?

Eslab qoling!

hesob hesob ast, koko barodar – hisobli do‘st
ayrilmas. کاکا برادر است ، حساب حساب است

واژه ها

xudo xohlasa	– enshoalloh	انشا الله	suv	– ob	آب
ular	– ishoh	ایشان	sovuq suv	– obe sard	آب سرد
ochmoq	– boz kard	باز کردن	boshlamoq	– og‘oz kardan	آغاز کردن
olib bormoq	– bordan (dar)	بردن (بُر)	o‘qish	– omuzesh	آموزش
barg	– barg	برگ	xona	– o‘toq	اطاق
yopmoq	– bastan (band)	بستن (بند)	aftobuz	– o‘to‘bus	اتوبوس
tarelka	– bo‘shqob	بشقاب	ruksat	– ejoze	اجازه
kamina	– bande	بنده	ixtiyor	– extiyor	اختیار
ta	– to	تا	ixtiyoringiz	– extiyor dorid	اختیار دارید
tashrif	– tashrif	تشریف	narsa	– asbob	اسباب
kelmoq	– tashrif ovardan	تشریف آوردن	ko‘chish	– asbobkeshi ovardan	اسبابکشی
ketmoq	– tashrif bo‘rdan	تشریف بردن	hozir	– alon	الان
bo‘lmoq	– tashrif doshtan	تشریف داشتن	assalomu alaykum	– assalomo‘ alaykum	السلام عليكم
janobi oli	– janobe oli	جنابعالی	buyruq	– amr	امر
suzish	– sheno	شنا	ciroq	– chirog‘	چراغ
suzmoq	– sheno kardan	شنا کردن	nima ish	– chekor	چکار
eshitmoq	shenidan(sheno‘u)	شنیدن (شنو)	chinor	– chinor	چنار
ertalab	– so‘bh	صبح	saqlovchi, hofiz	– hofez	حافظ
tovush, ovaz	– sedo	صدا	albatta	– hatman	حتماً
chaqirmoq	– sedo kardan	صدا کردن	so‘z, harf	– harf	حرف
samimiy	– samimiy	صمیمی	hal	– hal	حل
tashqi ko‘rinish	– surat	صورت	oila	– xonevode	خانواده
uzum	– tuloni	طولانی	xayr	– xudo hofez	خدا حافظ
oliy	– oliy	عالی	sotib olmoq	– xaridan	خریدن
almahstirmoq	– avaz kardan	عوض کردن	iltimos qilmoq	– xohesh kardan	خواهش کردن
taom	– g‘azo	غذا	xiyobon	– xiyobon	خیابان
g‘arb	– g‘arb	غرب	to‘g‘iri	– do‘ro‘st	درست
Yo‘qligi	– g‘eybat	غیبت	daftar	– daftar	دفتر
farmoyish	– farmoyesh	فرمایش	o‘zak, soha	– reshte	رشته
sotmoq	– fo‘ro‘xtan	فروختن	urmoq	– zadan(zan)	زدن (زن)
fasl	– fasl	فصل	telefon qilmoq	– telefun kardan	تلفن زدن
faqat	– faqat	فقط	siz(ayol,hariy)	– sarkor	سر کار
fikr	– fekr	فکر	salom	– salom	سلام
o‘ylamoq	– feker kardan	فکر کردن	solom	– salom arz miko‘nam	سلام عرض میکنم

qoshiq	– qosheq	قاشق	salom	– salom alaykom	سلام عليكم
qirmiz	– qermez	قرمز	sharq	– sharq	شرق
qahva	– qahve	قهوه	sharqiy	– sharqiy	شرقی
qahvarang	– qahvei	قهوه ای	qog‘az	– kog‘az	کاغذ
ma‘lum	– ma‘lum	معلوم	qaerda	– ko‘jo	کجا
manzil	– manzel	منزل	oz	– kam	کم
sababli	– muvajjah	موجه	biroz	– kami	کمی
muvofoqiyatli	– muvofeq	موفق	sumka	– kif	کیف
muvofoqiyat	– muvofiq boshid	موفق باشید	muammo	– gereftori	گرفتاری
tilayman					
to‘satdan	– nogahon	ناگهان	kafedra	– guruhe omuzesh	گروه آموزش
oshxona	– nahorxuri	نهارخوری	aytmoq	– go‘ftan	گفتن
sozlar	– voje	واژه	baliq	– mohi	ماهی
vujud	– vo‘jud	وجود	misli	– mesl	مثل
mavjud	– vujud doshtan	وجود داشتن	ketmoq	– mo‘raxxas sho‘dan	مرخص شدن

درس نهم TO‘QQIZINCHI DARS

Yo-ye vahdat va yo-ye nakare

Fors tilida biror narsa yoki shaxsning birlik va noaniqligini ko‘rsatish uchun ularga yo-ye vahdat(birlik), yo-ye nakare (noaniqlik) belgisi **ی** – yo qo‘shilib "I" deb talaffuz qilinadi. Bu yo fors tili grammatikasida **یای وحدت** yo-ye vahdat **یای** yo-ye nakare deb nomlanadi. Bu yo urg‘u qabul qilmaydi.

کتاب korgar – ishchi, کارگری korgari – (qandaydir, noma‘lum) bir ishchi. کارگر ketob – kitob, کتابی ketobi – (qandaydir, nomalum) bir kitob.

Yo-ye vahdatning yozilishi

1. Undosh bilan tugagan so‘zlarda yo bevosita otlarning oxiriga qo‘shiladi دختر do‘xtar – qiz bola, دختری do‘xtari – (qandaydir) bir qiz bola, میز miz – stol, میزی mizi (qandaydir) bir stol.

2. "O" yoki "u" cho‘ziq unlilari bilan tugagan so‘zlarda **ی** – yo orttirilib yoziladi. صدا sedo – tovush, صدایی sedoi – (qandaydir) bir tovush, دانشجو doneshju – talaba, دانشجوی doneshjui – (qandaydir) bir talaba.

3. "E" qisqa unlisi bilan tugagan so‘zlarda **ی** – yo harfi oldidan bir alif orttirilib yoziladi. نامه nome – xat, نامه ای nome-i – (qandaydir) bir xat.

Yo-ye vahdat otlarga qo‘shilib, birlikni ifodalaydi va miqdoriy jihatdan gap bir narsa yoki shaxs haqida ketayotganligini, ma‘no narsaning miqdoriga qaratilganligini

ko'rsatadi. Shu bilan birga noaniqlik va gumon ma'nolarini bildirib, so'z noma'lum narsa yoki shaxs haqida borayotganligiga ishora qiladi:

ruz-i podshoh-i be shekor raft – bir kuni (qandaydir) do'xtar-i omad va chiz-i be u bir podshoh ovga chiqdi, dextri omd va chiz-i be u dod – (qandaydir) bir qiz keldi va unga nimadir berdi.

63- tamrin. Quyidagi gaplarni tarjima qilingva yozing.

این آقا با چه کسی صحبت میکند؟ این خانم از چه شهری میاید؟ چه ساعتی تشریف میبرید؟ چه فرمایشی دارید؟ این چه اتوبوس است؟ دانشگاه در چه ساختمانی است؟ آنجا چه زبانی یاد میگیرید؟ ما با چه قطاری میرویم؟ درستان چه روزی شروع میشود؟ این ترم در چه ماهی تمام میشود؟

Miqdor sonlar

bir – yek	۱ یک	o'n yetti – hefdah	۱۷ هفده
ikki – do'	۲ دو	o'n sakkiz – hejdah	۱۸ هجده
uch – se	۳ سه	o'n to'qqiz – nuzdah	۱۹ نوزده
to'rt – chor	۴ چهار	yigirma – bist	۲۰ بیست
besht – panj	۵ پنج	yigirma bir – bisto' yek	۲۱ بیست و یک
olti – shesh	۶ شش	o'ttiz – si	۳۰ سی
yetti – haft	۷ هفت	o'ttiz bir – siyo' yek	۳۱ سی و یک
sakkiz – hasht	۸ هشت	qirq – chehel, chel	۴۰ چهل
to'qqiz – no'h	۹ نه	ellik – panjoh	۵۰ پنجاه
o'n – dah	۱۰ ده	oltmish – shast	۶۰ شصت
o'n bir – yozdah	۱۱ یازده	yetmish – haftod	۷۰ هفتاد
o'n ikki davozdah	۱۲ دوازده	sakson – hashtod	۸۰ هشتاد
o'n uch – sizdah	۱۳ سیزده	to'qson – navad	۹۰ نود
o'n to'rt – chordah	۱۴ چهارده	yuz – sad, yeksad	۱۰۰ صد، یکصد
o'n besht – ponzdah	۱۵ پانزده		
o'n olti – shonzdah	۱۶ شانزده		

۰ ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹

Izoh: sefr soni arab tilidan o'zlashgan bo'lib, shifr so'zi bilan o'zakdoshtir. Shast 60, sad 100 sonlari yozuvda sod harfi ilan yoziladi. Bu so'zlarni shast – bosh barmoq, sad to'g'on so'zlaridan farqlash kerak.

4, 14, 40 sonlarini to'liq yoki qisqa holda talaffuz qilish mumkin. Yozuvda doim to'liq holda, talaffuzda esa ba'zan qisqa holda qo'llaniladi.

Vaqtning ifodalanishi

Vaqt soat soʻzining son bilan birikuvi orqali ifodalanadi. Bu birikmada soat miqdorini bildiruvchi soʻz oldin, soat soʻzi esa undan keyin keladi. soat chand ast? – soat necha degan savolga javob boʻladi:

shoʻmo emruz chand soat kor mikoʻnid? – شما امروز چند ساعت کار می کنید؟
man emruz shesh soat kor mikoʻnam – men bugun olti soat ishlayman. siz bugun necha soat ishlaysiz? من امروز شش ساعت کار می کنم

Vaqtning muayyan bir paytini ifoda etish uchun avval soat soʻzi, soʻng miqdorni bildiruvchi soʻz kelib, bir-birlari bilan izofa orqali bogʻlanadi. soat-e chand? – soat nechada? Savoliga javob boʻladi.

dar doneshgoh dars soate chand shoʻruʻ mishavad? – در دانشگاه درس ساعته چند شروع می شود؟
dar doneshgoh dars soate hasht shoʻruʻ mishavad? – در دانشگاه درس ساعت هشت شروع می شود
Universitetda dars soat sakkizda boshlanadi.

Vaqtning maʼlum paytini aniqroq koʻrsatish uchun koʻpincha soʻbh – ertalab, kech, kechqurun, baad az zoʻhr – tushdan soʻng, doʻroʻst – rosa kabi soʻzlari ham ishlatiladi. Bu soʻzlardan faqat doʻroʻst soʻzi vaqtning ifodalovchi birikma boshida, qolganlari birikma oxirida kelib, u bilan izofa orqali bogʻlanadi.

doʻrost soate panj ast – rosa soat beshda. ساعت چهار بعد
soate chore baʼ az zoʻhr – tushdan soʻng soat toʻrtida.

Vaqtning soat va minut orqali ifodalanish

Vaqtning soat va minut orqali ifoda etish uchun avval soat, soʻng minut miqdori keladi. Ular oʻ – bogʻlovchisi orqali bogʻlanadi.

Agar minut miqdori 30 dan kam boʻlsa, soat miqdoridan soʻng shu soatning oʻtgan miqdori keladi. soʻate panjoʻ doʻ daqique – soat beshdan ikki daqica oʻtdi.

Agar minut miqdori 30 dan ortiq boʻlsa, oldin minut miqdori, soʻng be – be predlogi bilan keyingi soat aytiladi: panj daqique be se – beshta kam uch. Minut miqdori 15 boʻlsa roʻb – chorak, 30 boʻlsa nim – yarim soʻzlari ishlatiladi.

Soatni quyidagicha soʻrash mumkin: holo soʻat chand ast? – hozir soat necha? Holo soat hasht ast – hozir soat sakkiz. Soʻat saat alon chande? – hozir soat necha? چه ساعتی تشریف میارین
miyorin? – soat nechada kelasiz.

Hafta kunlari

Eronda hafta kunlari شنبه shanbadan boshlanadi. Chunki شنبه shanba, dam olish kuni جمعه jum'e – jumadan keyingi birinchi ish kunidir. Shanbadan keyingi kunlar, shu soʻzning oldiga birdan beshgacha boʻlgan sonlarni qoʻshish bilan yasaladi. شنبه shanbe – shanba, يکشنبه yekshanbe – yakshanba, دوشنبه dushanbe – dushanba, سه شنبه seshanbe – seshaba, چهارشنبه chaharshanbe – chorshanba, پنجشنبه panjshanbe – payshanba, جمعه jo'me – juma.

Bulardan يک yek va پنج panj qoʻshib yoziladi.

Hafta kunlarini quyidagicha soʻrash mumkin: امروز چه روزی است؟ emruz che ruzi ast? – yoki امروز چند شنبه است؟ emruz chand shanbe ast? – bugun haftaning qaysi kuni?

64- tamrin. Quyidagi vaqtni ifodalagan soʻzlarni yozing va oqing.

19.02; 17.55; 12.00; 9.15; 13.45; 21.13; 19.43; 12.30; 24.00; 10.50; 14.10; 12.20.

65- tamrin. Quyidagi sonlarni yozing.

95; 100; 81; 4; 0; 13; 15; 29; 32; 21; 17; 8; 56; 7; 45; 78; 87; 18; 9; 11; 68; 91; 6; 4; 99; 12.

66- tamrin. Quyidagi gaplarni oʻqing va tarjima qiling.

درسمان ساعت ۹/۳۰ شروع میشود. امروز ۴ ساعت درس داریم. فردا ۶ ساعت کار میکنم. کی تشریف میبردند؟ چه ساعتی تشریف میارند؟ ساعت ۱۴/۱۵ نهار میخورم. حالا ساعت چند است؟ چه ساعتی خریدید؟ من درست ساعت ۹ به شما تلفن میکنم. امروز پس از نصف شب می خوابم. این نامه را بعد از ظهر میارند. یک ساعت دیگر ۱۰۰ دلار به شما پس میدهم. قطار ساعت ۱۸/۵۵ دقیقه میرسد. در شهر ما نماز ظهر ۱۲/۳۰ شروع میشود.

Otlarda koʻplik

Fors tilidagi otlar oʻzbek tilidagidek birlik va koʻplik shaklida boʻladi. Birlik shakldagi otlarga ها – ho va ان – on qoʻshimchalarini qoʻshish bilan koʻplik yasaladi. On jonli predmetlarni bildiruvchi otlarga qoʻshiladi: کتاب ketob – kitob, دانشگاه ha doneshgoh – univetsitet, دانشگاه ha doneshgohho – universitetlar, خانه xone – uy, خانه ha xoneho – uylar, دختر do'xtar – qiz, دختران do'xtaron – qizlar, کارگر korgar – ishchi, کارگران korgaron – ishchilar, گوسفند gusfand – qo'y, گوسفندان go'sfandon – qo'ylar.

On ko'plik qo'shimchasi juftlikni bildiruvchi inson a'zosining nomlariga ham qo'shiladi. بازو bozu – bilak, بازوان bozuvon – bilaklar چشم cheshm – ko'z, چشمان cheshmon – ko'zlar, ابرو abru – qosh, ابروان abrubon – qoshlar.

Juftlikni bildiruvchi inson a'zolarining ba'zilariga ها ho qo'shiladi. دست dast – qo'l, دستها dastho – qo'llar, پا po – oyoq, پاها poho – oyoqlar, گوشها gushho – quloqlar, دوشها dushho – yelkalar.

Agar on qo'shiladigan so'z o, u, i cho'ziq unlilari bilan tugasa, qo'shimchadan oldin bir ی – yo orttirilib یان yon shaklida qo'shiladi. دانشجویان doneshjuyon – talabalar, آشنایان oshnoyon – tanishlar, ایرانیان ironiyon – eronliklar.

Qisqa – ه e unlisi bilan tugagan bo'lsa bir گ g orttiriladi. نویسندگان nevisandegon – yozuvchilar, تشنگان teshnegon – tashnalar.

U tovushi bilan tugagan ba'zi so'zlarga on qo'shimchasi qo'shilganda, u tovushi uv kabi talaffuz qilinadi. ابروان abruvon – qoshlar, بانوان bonuvon – xonimlar.

Hozirgi zamon fors tilida ان- on qo'shimchasi kam qo'llaniladi. آقایان og'ayun – janoblar, دیگران digarun – boshqalar. Bundan tashqari آدم odam – odam, انسان enson – inson, خانم xoho'm – xonim, عمو amu – amaki, دایی doi – tog'a, عمه ame – amma, خاله xole – xola, بابا bobo – ota, مامان momon – ona, بچه bachche – bola, رفیق rafiq – o'rtoq so'zlariga ho qo'shimchasi qo'shiladi.

خانواده من

خانواده من هفت نفر هستند. من یک برادر و یک خواهر دارم. اسم من علی، اسم برادر بزرگم پرویز و اسم خواهر مان مهری است. پرویز مهندس کارخانه پارچه بافی است. من هم در همین کارخانه کارآموزی میکنم. من هنرجوی هنرستان نساجی هستم. مهری در دبیرستان درس میخواند.

پرویز زن و بچه دارد. فرشته زن او خانه دار است. فرشته و پرویز یک دختر سه ساله به نام فاطمه دارند. فاطمه دختر قشنگ و بانمکی است. او به مادرش مامان و به پدرش بابا میگوید. او مهری را عمّه و مرا عمو صدا میزند.

مادر من زن مهربانی است. او در کارهای خانه به فرشته کمک میکند. آنها خانه را جمع و جور میکنند. غذا میپزند و لباسها را می شویند. البته مثل همه مرد ها و بزرگواران در خانه هستیم ما هم در کار های خانه به آنها کمک می کنیم. به طور مثل شستن لباسهای سنگین و پختن ناهار روزهای جمعه با من و برادرم است. این هفته ما چلوکباب کوبیده درست میکنیم. همه ایرانی ها این غذا را دوست دارند. چلوکباب برای ایرانی ها یک غذای سنتی به حساب میروند.

پدرمان بازنشسته است و دیگر به اداره نمی روند. او قبلاً کارمند شرکت مخابرات بود. حالا او در خانه به باغچه آب میدهد، گاهی به مادر من و فرشته کمک میکند. بعضی

وقت ها هم وسایل برقی را تعمیر میکند. همه ما به پدر و مادرمان احترام می گذاریم و آنها را صمیمانه دوست داریم.

بعد از ظهر روزهای جمعه من و برادرم به خرید هفتگی میرویم. از یک ماه پیش فروشگاه " رفاه " در محله ما دایر شده است. حالا کار ما راحت است. چون در این فروشگاه به قول معروف از شیر مُرغ تا جان آدمیزاد همه چیز وجود دارد. امروز فرشته صورت بلند بالای می نویسد چون فردا عمویم با خانواده اش از مشهد به دیدن ما می آیند و چهار روز مهمان ما میباشند. گوشت گاو، گوسفند، مُرغ، برنج، عدس، گوجه فرنگی، لوبیا، سیب زمینی، پیاز، نمک، قند و البته انواع میوه مثل سیب، پرتقال، نارنجی و خیار در این صورت وجود دارد.

ساعت نه و نیم فرشته فاطمه را به مهربی می سپارد. مهربی یک ساعت دیگر او را به گردش میبرد و تا ظهر در پارک او را سرگرم میکند. بعد از نماز تقریباً ساعت دوازده و نیم غذا میخوریم. نیم ساعت بعد برنامه کودکان شروع میشود. فاطمه کارتونهای تلویزیونی را خیلی دوست دارد. بعد او استراحت میکند. حالا برادرم و همسرش فرشته پس از دیدن یکی از اقوامی مان خانه برمی گردند. فاطمه تازه از خواب بیدار شده با دیدن آنها با خوشحالی به طرفشان میدود.

so'bhane – صبحانه Eronliklarda ovqatlanish paytlari quyidagicha ifodalanadi: nonushta, صبح so'bh – ertalab so'zidan olingan nahor, ناهار nahor – tushlik. عصر asr – ertagi, avvalgi so'zidan olingan. عصرانه Asrone – peshindagi ovqat, shom – kechg (shom) paytidan olingan. شام Shom kechg taom, شام

67- *tamrin*. Quyidagi savollarga javob yozing.

غذا پختن در خانواده علی با چه کسی است؟ روز جمعه فرشته دختر کوچولیش را به چه کسی می سپارد؟ آیا پدر علی هنوز کار میکند؟ در خانه چه کارهای انجام می دهد؟ مادر علی چه زنی است؟ آنها چه ساعتی صبحانه میخورند؟ چه ساعتی ناهار میخورند؟ پرویز و فرشته پسر یا دختر دارند؟ بچه شان چند سال دارند؟ به پدرش چه میگوید؟ به مادرش چه میگوید؟ به برادر پدر چه میگوید؟ در خانواده علی چند نفرند؟ از فروشگاه چه میخرند؟ چه کسی از آنها خانه داری میکنند؟ شما چه غذای دوست دارید؟ چه ساعتی شام میخورید؟

68- *tamrin*. Quyidagi savollarga javob bering.

در ایران روز تعطیل چه روزی است؟ در ازبکستان و اروپا روز تعطیل چه روزی است؟ در ایران هر هفته با چه روز شروع میشود؟ در ایران هفته با کدام روز تمام میشود؟ در ازبکستان روز آخر هفته چه روزی است؟ ماه های ایرانی چند روز دارند؟ ماه های اروپای چند روز دارند؟ ایرانی ها هفته چند روز استراحت میکنند؟ مردم ازبکستان چه روز های استراحت میکنند؟

واژه ها

hurmat qilmoq	- ehtrom go'zashtan	احترام گذاشتن	suv quymoq	- ob dodan	آب دادن
idora	- edore	اداره	inson	- odamizod	آدمیزاد
qarindoshlar	- aqvom	اقوام	oshpaz	- oshpaz	آشپز
turli xil	- anvo'	انواع	hurmat	- ehtrom	احترام
qariyb	- taqriban	تقریباً	mening vazifam	- bo man ast	با من است
televizor	- televizyun	تلویزیون	ota	- bobo	بابا
sekund	- soniye	ثانیه	nafaqaxur	- bozneshastagi	بازنشستگی
ko'plik	- jam'	جمع	tomorqa	- bog'cha	باغچه
yig'moq	- jam kardan	جمع کردن	esli, hushli	- bonamak	بانمک
tartiblamog	- jam' u jur kardan	جمع و جور کردن	olib bormog	- bo'rdan(bar)	بردن(بر)
juma	- jo'm'e	جمعه	elektr, yashin	- barq	برق
sog'lom	- jur	جور	qaytmog	- bar gashtan	برگشتن
chelu kabob	- chelu kebob	چلوکباب	barnoma	- barnome	برنامه
chunki	- chun	چون	gurunch	- berenj	برنج
chorshanba	- chorshanbe	چهارشنبه	ba'zilar	- ba'zi	بعضی
hisob	- hesob	حساب	uzundan uzun	- bo'lan bolo	بلندبالا
xola	- xole	خاله	park	- bo'ston	بوستان
oila	- xonevode	خانواده	hisobga kirmog	- behisob omadan	به حساب آمدن
uy bekasi	- xonedor	خانه دار	misol uchun	- beture mesol	به طور مثال
uy ishlari	- xonedori	خانه داری	aytishlaricha	- bequle ma'ruf	به قول معروف
xarid	- xarid	خرید	to'qimachilik	- porchebofi	پارچه بافی
sotib olmog	- xaridan	خریدن	apelsin	- po'rteqol	پرتقال
xursand	- xushhol	خوشحال	payshanbe	- panjshanbe	پنجشنبه
bodring	- xyor	خیار	piyoz	- piyoz	پیاز
ishlab turmog	- doir budan	دایر بودن	biror kishining oldida	- pishe kasi	پیش کسی
tog'a	- doyi	دایی	semestr	- term	ترم
daqiqqa	- daqiqe	دقیقه	tuzatish	- ta'mir	تعمیر
dushanba	- dushanbe	دوشنبه	tuzatmog	- ta'mir kardan	تعمیر کردن
seshanba	- seshanbe	سه شنبه	yugurmog	- davidan(dav)	دویدن(دو)
kartoshka	- sibzamini	سیب زمینی	rahat, bemalol	- rohat	راحت
kino	- sinemo	سینما	chorak	- ro'b'	رُبع
tun	- shab	شب	farovonlik	- refoh	رفاه
shirkat	- sherkat	شرکت	bino	- soxtemon	ساختمان
boshlamog	- sho'ru kardan	شروع کردن	soat	- soat	ساعت
shanba	- shanbe	شنبه	boror ish bilan shug'ullanmog	- sare garme chizi sho'dan	سرگرم چیزی شدن

yuvmoq	- sho‘stan(shu)	شستن(شو)	og‘ir	- sangin	سنگین
qo‘ymoq	-go‘zashtan (go‘zor)	گذاشتن(گزار)	tovush	- sedo	صدا
pomidor	- go‘jefarangi	گوجه فرنگی	chaqirmoq	- sedo zadan	صدا زدن
go‘sht	- gusht	گوشت	sof, samim	- samim	صمیم
mol(hayvon)	- gov	گاو	chin ko‘ngildan	- samimone	صمیمانه
qo‘y	- gusfand	گوسفند	samimiy	- samimiy	صمیمی
libos	- lebis	لباس	ro‘yxat	- surat	صورت
loviya	- lubiya	لوبیا	usul , tarz	- to‘ur	طور
ona	- momon	مامان	tush vaqti	- zo‘hr	ظهر
misol	- mesol	مثال	yasmiq	- adas	عدس
mahalla	- mahalle	محله	amma	- ame	عمه
aloqa	- mo‘xobrot	مخابرات	amaki	- amu	عمو
tovuq, qush	- mo‘rg‘	مرغ	do‘kon	- fo‘rushgoh	فروشگاه
taniqli	- ma‘ruf	معروف	...dan oldin	- qabl az	قبل از
milliy	- melliy	ملی	oldindan	- qablan	قبلاً
mehmon	- mehmon	مهمان	poyezd	- qator	قطار
mandarin	- noranji	نارنجی	qand	- qand	قند
yarim	- nesf	نصف	so‘z, lafz	- qo‘ul	قول
nafar	- nafar	نفر	qavm	- qo‘um	قوم
tuz	- namak	نمک	shogirdlik	- koromuzi	کار آموزی
yangi	- no‘u	نوع	multfilm	- kortun	کارتون
yarim	- nim	نیم	kabob	- kebob	کباب
bor	- vujud	وجود	qiyma	- kubide	کوبیده
vositalar	- vasoyil	وسایل	yosh bola	- kudak	کودک
haftalik	- haftagi	هفتگی	vosita	- vasile	وسیله
hamma	- hamme	همه	er, xotin	- hamsar	همسر
kollej	- hunareston	هنرستان	kollej talabasi	- ho‘narju	هنر جو
Hol	-zarf	ظرف	yakshanba	- yekshanbe	یکشنبه

O'NINCHI DARS درس دهم

Aniq o'tgan zamon fe'li

Aniq o'tgan zamon fe'li ish harakatning o'tgan zamonda bo'lib o'tganligini bildiradi. Bu fe'l shakli o'tgan zamon fe'l negiziga shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish bilan yasaladi. O'tgan zamon fe'l negiziga qo'shiladigan shaxs-son qo'shimchalari 3-shaxs birlikdan tashqari barcha shaxs-sonda hozirgi zamon fe'l negiziga qo'shiladigan shaxs-son qo'shimchasi bilan bir xildir.

raftan (raft) – bormoq رفتن (رفت)

u raft او رفت, to‘rafti – sen bording تو رفتی, man raftam – men bordim من رفتم
– u bordi, mo raftim – biz bordik ما رفتیم, sho‘mo raftid – siz bordingiz, شما رفتید
onho raftand – ular bordi(lar). آنها رفتند

Aniq oʻtgan zamon feʼlining boʻlishsizlik shakli feʼl oldiga **ه** na inkor yuklamasini keltirish bilan yasaladi. Boʻlishsiz shakldagi feʼllarda ikkita urgʻu boʻlib, asosiy urgʻu inkor yuklamaga, ikkinchi kuchsiz urgʻu esa shaxs-son qoʻshimchasiga tushadi.

نرفت naraft – ketmadi, کار نکرد kor nakard – ishlamadi, برگشت bar nagasht – qaytmadi. Inkor yuklama doimo qo‘shib yoziladi.

Agar oʻtgan zamon feʼl shakli unli harflar bilan boshlangan boʻlsa, inkor yuklamadan oldin bir **ی** yo orttiriladi: **نه + امدم** na + omadam **نيامدم** nayomadam – kelmadim. **نه + انداخت** na + andoxst = **نيانداخت** nayondoxst – tashlamadi. **نه + افتاد** na + oʻftod = **نيفتاد** nayoʻftod – yiqilmadi.

آمدن omadan – kelmoq

نیامد nayomad – kelmadim, نیامدی nayomadi – kelmading, نیامدم nayomadam – kelmadim, نیامدید nayomdid – kelmadingi, نیامدند nayomdand – kemadilar .

69- tamrin.Quyidagi soʻzlarni oʻqing va yozing.

دیروز من به دوستم نامه نوشتم. در را باز کردم و احمد را دیدم. این کتاب را خواندی؟ او به من جوابی نداد. برادرم برای ما سیب آورد. برادرش چند سال در تهران کار کرد. تابستان تمام شد. پاییز شروع شد. دو سال پیش دانشگاه را تمام کردم. تمام سال اینجا بود. تا ساعت پنج کتاب را مطالعه کردم. یکی دو دقیقه فکر کردم.

70- tamrin. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bugun Alini Unibersitetda ko'rdim. U Eronda bir yil yashadi. U otasiga xat yozdi. Uning akasi bu zavodda bir necha yil ishladi. Men sening kitobingni o'qidim. Dars soat o'n birda tamom bo'ldi. Kecha kim palov tayyorladi. Sen mendan hech narsa so'ramading. Biz soat ikkigacha dasr qildik. Men uni darsda ko'rdim. Kechirasiz, kitobni uyda qoldiribman. Nima dedingiz? men hech narsa demadim.

Forscha grammatik atamalar

Eronda atamalar tuzishning ko'pgina usullari mavjud. Keyingi yillarda arab tilidan o'zlashgan atamalardan voz kechish g'oyasi ilgari surilmoqda. Lekin bu qo'llanmada arab grammatikasi asosida yasalgan an'anaviy terminlar keltirildi. Chunki bu terminlar bugungi kunda Eron maktablarida, chet elliklar uchun ochilgan fors tili kurslarida keng qo'llaniladi:

مضارع mo'zore – hozirga zamon
بن مضارع bone mozore – hozirgi zamon fe'l negizi.
ماضی mozi – o'tgan zamon
بن ماضی bo'n mozi – o'tgan zamon fe'l negizi
مضی مطلق moziye motlaq – aniq o'tgan zamon fe'l
صرف کردن satf kardan – tuslamoq
مضارع اخباری mozore'e axbori – hozirgi-kelasi zamon
مبتدا mo'btado – ega
خبر xabar – kesim
ظرف zarf - hol
مضاف mo'zofe - aniqlovchi
اول شخص avval shaxs – burinchi shaxs
دوم شخص do'vvo'm shaxs – ikkinchi shaxs
فعل مرکب fe'le mo'rakkab – qo'shma fe'l
سوم شخص sevvo'm shaxs – uchinchi shaxs
اسم مرکب esme mo'rakkab – qo'shma so'z

حالت holat – grammatik kategoriya, kelishik
اسم بسیط esme basit – tub ot
نهاد (فاعل، مبتدا) nehod (fo'l, mo'btado) – ega
فعل لازم fe'le lozem – o'timsiz fe'l
گذاره (خبر) go'zore (xabar) – kesim
فعل متعدی fe'le mo'ta'adi – o'timli fe'l
اسم esm – ot
جمله jo'mle – gap
فعل fe'l – fe'l
مفعول maful – to'ldiruvchi
صفت sefat – sifat
واژه (کلمه) voje (kaleme) – so'z
اضافه ezofe – izofa
پاراگراف porogrof (band) – xatboshi
حرف اضافه harfe ezife – predloglar
ضمیر zamir – olmosh
اسم صوت esme suo't – undov so'zlar
مصوت (واگه) mosavvat (voge) – unli
صامت (همخوان) somet (hamxon) – undosh
قافیه qofiye – qofiya.

71- tamrin. Quyidagi gaplarni tarjima qiling.

این ماضی است یا مضارع؟ بُن مضارع " دادن " چی میشود؟ فارسی چند مُصوت دارند؟ آیا در فارسی یک واژه میتواند با مصوت شروع شود؟ این مفرد است، جمعش چه

میشود؟ خواهش میکنم فعل " دیدن" را در مضارع اخباری صرف بکنید؟ فعل مرکب یعنی چی؟ این پاراگراف چند جمله دارد؟ خوردن فعل متعدی است؟

Son (davomi)

Fors tilida yuzliklar صد sad soʻzidan oldin birlik sonlarni keltirish bilan yasaladi. Faqat uch yuz va besh yuzlarda oʻzakda oʻzgarish boʻladi. Ikki yuz esa qadimgi asos دویست doʻvist asosida yasaladi.

صد ۱۰۰	sad	– yuz	هفتصد ۷۰۰	haftsad	– etti yuz
دویست ۲۰۰	devist	– ikki yuz	هشتصد ۸۰۰	hashtsad	– sakkiz yuz
سیصد ۳۰۰	siad	– uch yuz	نهصد ۹۰۰	noʻhsad	– toʻqqiz yuz
چهارصد ۴۰۰	chorsad	– toʻrt yuz	هزار ۱۰۰۰	hezor	– ming
پانصد ۵۰۰	ponsad	– besh yuz	میلیون ۱۰۰۰۰۰۰	milyun	– million
ششصد ۶۰۰	sheshsad	– oiti yuz	میلیارد ۱۰۰۰۰۰۰۰۰	milyord	– milliard

Yuqorida biz faol qoʻllanadigan sonlarni keltirdik. Oxirida keltirilgan sonlar baʼzan hazor, melyun, melyord tarzida ham talaffuz etiladi. Bu sonlarga یک yek – bir soni ham qoʻshilib ishlatilishi mumkin. Fors tilida baʼzan hind tilidan oʻzlashtirilgan لک lak – yuz ming va کرور koʻrur – besh yuz ming sonlari ham uchraydi. Murakkab sonlar و oʻ – va teng bogʻlovchisi orqali oʻzaro bogʻlanadi.

هزار و سیصد و هفتاد و شش hezor-oʻ sisad-oʻ haftod-oʻ shesh – bir ming uch yuz yetmish olti.

72- tamrin. Quydagi sonlarni yozing va oʻqing.

۳۴۹ ، ۴۲۵ ، ۷۸ ، ۵۶ ، ۳۱۷ ، ۱۷ ، ۱۹۹ ، ۲۰۰۵ ، ۲۳۴ ، ۶۵۷ ، ۳۲۲ ، ۹۸۳ ، ۸۴۸ ،
 ۱۷۸۷ ، ۲۰۰۱ ، ۱۹۱۷ ، ۱۹۴۱ ، ۱۱۶۸ ، ۲۰۰۰ ، ۱۹۹۸ ، ۷۰۰ ، ۳۰۰ ، ۹۰۰ ، ۴۰۰ ، ۷۰۰ ،
 ۲۰۰ ، ۱۰۰۰ ، ۱۲۳۴ ، ۱۰۰۰۰۰ ، ۱۰۰۰۰۰۰۰۰ .

Eron taqvimi

هجری شمسی Hozir Eronda yil hisobi uchun uch xil taqvim qoʻllanilmoqda: hejri-ye shamsi, hejri-ye qamari, va yevropa taqvimi میلادی milodiy.

Hijrat soʻzi koʻchish, koʻchib oʻtish maʼnolarini anglatadi. Milod tugʻilish (Iso paygʻambarning tugʻilishidan hisoblanadi) maʼnosini bildiradi. Milodiy 622- yil 16-

iyulda paygʻambarimiz Muhammad (s.a.v.) Makka shahridan Madina shahriga koʻchib oʻtadilar. Hijriy yil hisobi aynan shu kundan boshlangan. Hijriy-shamsiy, milodiy taqvim bilan yil-kunlari bir xil, shuning uchun milodiydan 621(1yanvardan – 20 martgacha, 622) yilni kamaytirish bilan hijriy-shamsiy yili keltirib chiqariladi.

Hijriy shamsiy oy nomlari

forscha	afgʻoncha	oʻzbekcha	oylar
فروردین farvardin	حمل hamal	qoʻy	21.03 – 20.04
اردیبهشت oʻrdibehesht	ثور savr	sigir	21.04 – 21.05
خرداد xoʻrdod	جوزا javzo	egizaklar	22.05 – 21.06
تیر tir	سرطان saraton	qisqichbaqa	22.06 – 22.07
مرداد moʻrdod	اسد asad	sher	23.07 – 22.08
شهریور shahrivar	سنبله soʻnboʻla	boshoq	23.08 – 22.09
مهر mehr	مزان mezon	tarozi	23.09 – 22.10
آبان obon	عقرب aqrab	chayon	23.10 – 21.11
آذر ozar	قوس qavs	yoy	22.11 – 21.12
دی dey	جدی jadiy	echki	22.12 – 20.01
بهمن bahman	دلو dalv	qovgʻa	21.01 – 19.02
اسفند esfand	حوت hut	baliq	20.02 – 20.03

Hijriy-shamsiy taqvimi 1925- yilda rasmiy ravishda Majlis tomonidan Eronning asosiy davlat taqvimi deb belgilandi. 1304- yil hijriy-shamsiyning 1- farvardin oyi (yaʼni 21- mart 1925-yil) yangi yilning birinchi kuni deb eʼlon qilindi.

Eron taqvimidagi yangi yil نوروز noʻuruz (navroʻz) bayrami bilan boshlanadi. Hijriy-shamsiy oyining birinchi olti oyi 31 kundan, keyingi besh oy 30 kundan. Oxirgi oy esa kabisa yiliga qarab 29 yoki 30 kundan iborat boʻladi. Rasmiy soʻzlashuvda oy nomlarini aytganda ماه moh soʻzi qoʻshib aytiladi. بهمنماه bahmanmoh – bahman oyi. Hozirgi kundagi nutqda oy kuni sanoq son bilan birga ishlatiladi: یکم فروردین yekoʻm-e farvardin – birinchi farvardin. Hujjatlarda uning qisqa shaklidan foydalaniladi. Yil/oy/kun. ۱۳۷۴/۵/۱۲ 1374- yil 16- moʻrdod. Qisqartma sana quyidagica oʻqiladi : shonzdah-e panj-e hezor-e haftodoʻ chor yoki shonzdah-e moʻrdod-e sisad-oʻ haftod-oʻ chor.

امروز چندم ماه است? emruz chandoʻme moh ast? Soʻroq gapi bilan bugungi sana soʻraladi.

Eronda, asosan, chet mamlakatlar bilan bogʻliq boʻlgan davlat idoralarida, xorijiy savdoda va boshqa baʼzi maʼmuriy ishlarda eron taqvimi bilan yonma-yon

Yevropa taqvimi qoʻllaniladi. XX asrning 60–70- yillarida yevropa taqvimi fransuzcha manerda yoziladi va talaffuz qilinadi. Hozirgi paytda esa inglizcha shakli ham fransuzcha shakli bilan bir qatorda qoʻllanilmoqda.

Yevropa taqvimi nomlari

Oʻzbekcha	Fransuzcha	inglizcha
Yanvar	ژانویه jonvye	جانواری jonvari
Fevral	فوریه fevriye	فبرواری february
Mart	مارس mors	مارچ morch
Aprel	آوریل ovril	آپرل april
May	مه me	می mey
Iyun	ژوئن juan	جون jun
Iyul	ژوئیه juye	جولای juloy
Avgust	اوت ut	اگوست ogust
Sentabr	سپتامبر septombr	سپتمبر september
Oktyabr	اکتبر oʻktoʻbr	اکتبر oʻktoʻber
Noyabr	نوامبر noʻvombr	نومبر noʻvembr
Dekabr	دسامبر desombr	دسمبر desembr

Hozirgi kunda Eronda hijriy-qamariy yilidan, asosan, diniy bayram va marosimlar bilan bogʻliq boʻlgan vaqtni belgilashda, musulmon tarixiga oid adabiyotlarda qollaniladi.

Hijriy-qamariy oy nomlari

- | | |
|---------------------------------------|-----------------------------|
| 1. محرم moʻharram – 30 | 7. رجب rajab – 30 |
| 2. صفر safar – 29 | 8. شعبان shaʻbon – 29 |
| 3. ربيع الاول rabiʻoʻl-avval – 30 | 9. رمضان ramazon – 30 |
| 4. ربيع الثاني rabiʻ oʻs-soni – 29 | 10. شوال shavval – 29 |
| 5. جمادى الاول joʻmodi oʻl-avval – 30 | 11. ذوالقعدة zul-qaʻde – 30 |
| 6. جمادى الثاني joʻmodi oʻs-soni – 29 | 12. ذوالحجه zul-hejje – 29 |

73- tamrin. Quyidagi gaplarni tarjima qiling.

Bu yil ramazon yangi yilda boʻladi. Bu semestr sentabrda boshlanib, dekabrda tugaydi. 21- mart 1- farvardinga toʻgʻri keladi. Menimcha bahman oyi qishda, tir oyi yozda boʻladi. Sentyabr oyi shahriyada boshlanib, mehr oyida tugaydi. Mening ota-

onam yanvarda keldilar. U birinchi xo‘rdod oyida ketdi. Sh‘bon tugadi ramazon boshlandi. darslar shahrivar oyida boshlanadi. Dey oyi dekabrda boshlanib, yanvar oyida tugaydi. Kecha birinchi sana edi. Avval sanani yozing. U meni taniydi. Biz uni bilmaymiz. Men Tehron shahrini yaxshi bilaman. U fors tilini biladimi? Menimcha bilmaydi. Ular fors adabiyotini yaxshi biladilar.

در پارک

ناصر و دوستانش در حال قدم زدن در بوستان لاله، به خانم پروین صفا رسیدند.
 ناصر: سلام، خاله جون!
 پروین: سلام حالت چطوره؟
 ناصر: متشکرم، اجازه بفرمایید معرفی کنم. آقای و خانم ایزدی پدر و مادر ایرج هم کلاس. ایشون خانم دکتر پروین صفا خاله عزیز من.
 خانم صفا: سلام، حالتان چطوره؟
 خانم و آقای ایزدی: سلام، متشکرم، حال شما چطوره؟
 خانم صفا: خیلی ممنونم.
 ناصر: حال مادر بزرگ چطوره؟ درد پایش بهتر شده؟
 خانم صفا: آره، از دوشنبه که فیزیوتراپی رفته حالش خیلی بهتره.
 ناصر: خدا را شکر!
 خانم ایزدی: ببخشید خانم رشته تخصص شما چیست؟
 خانم صفا: من پزشک داخلی هستم. خانم ایزدی ماشاالله اصلاً به شما نمی آید پسر به سن و سال آقای ایرج داشته باشید!
 خانم ایزدی: خیلی ممنون. لطف دارید.
 ناصر: البته ایرج یک خواهر و یک برادر هم دارن.
 خانم صفا: ماشاالله! اونا چکار میکنند؟
 آقای ایزدی: پسر مون شانزده سال دارد و به دبستان میرود، دخترمون ده سال دارد و به دبستان میرود.
 خانم صفا: خدا حفظشون کند! خیلی از دیدنتون خوشحال شدم. من ساعت یک ربع به یازده قرار دارم، می بخشید، باید از حضورتون مُرخص بشوم. یه روز با آقای ایرج تشریف بیارین طرفهای ما.
 خانم ایزدی: چشم، حتماً مزاحم شما میشویم.
 خانم صفا: خواهش می کنم، مُراحم هستید، خدا حافظ.
 خانم و آقای ایزدی: خدا حافظ از دیدنتون خیلی خوشحال شدم.
 ناصر: به سلامت خاله جون، فردا طرف های غروب می ایم از مادر بزرگ احوال بپرسم، شما خونه هستید؟
 خانم صفا: آره، فردا مطب تعطیل است، خدا حافظ.

74- *tamrin*. Quyidagi savollarga javob yozing.

اسم بوستان چه بود؟ چه کسی در حال قدم زدن بود؟ آنها با چه کسی روبرو شدند؟
ناصر چه کسی را معرفی کرد؟ پای چه کسی درد کرده؟ چه روزی فیزیوتراپی رفته؟
رشته تخصص خانم چه بود؟ او چند تا بچه داشت؟ بچه ها چند سال داشتند؟ خانم چه ساعتی
قرار داشت؟ چه کسی دعوت شده؟

واژه ها

mutaxassislik	– taxaso's	تخصص	agar	– agar	اگر
qaror qabul qilmoq	– tasmin gereftan	تصمیم گرفتن	ruxsatingiz bilan	– bo ejozeye sho'mo	با اجازه شما
dam olish kuni	– ta'til	تعطیل	yarqiroq	– barroq	براق
xushomad	– tamallo'q	تملق	park	– bo'ston	بوستان
xushomad qilmoq	– tamallo'q gereftan	تملق گرفتن	qo'lga kiritmoq	– be dast ovardan	به دست آوردن
jonim bilan	– chashm	چشم	tezlikda	– be so'ra't	به سرعت
nima qilayapsan	– chekor miko'ni	چکار می کنی	salomat bo'ling	– be slomat	به سلامت
to'rt yuz	– chor sad	چهار صد	o'ylamabman	– be sho'mo namioyad	به شما نمی اید
qatnashish	– ho'zur	حضور	park	– pork	پارک
hiyla	– hiyle	حیله	bash yuz	– ponsad	پانصد
hiylagar	– hiylegar	حیله گر	par(qushning)	– par	پر
ularni xudo saqlasin	– xudo xefzeshun kune	خدا حفظشون کنه	paranda	– parande	پرنده
xudoga shukur	– xudoro sho'kur	خدارا شکر	uchish,parvoz	– parvoz	پرواز
xushhol	– xushhol	خوشحال	uchmoq	– parvoz kardan	پرواز کردن
ichki	– doxele	داخلی	vrach	– pezeshek	پزشک
darhol	– darhol	در حال	terapevt	– pezeshek doxeli	پزشک داخلی
sayr qilmoq	– qadam zadan	قدم زدن	dard	– dard	درد
kelishmoq	– qaror doshtan	قرار داشتن	og'rимоq	– dard kardan	درد کردن
bash yuz ming	– ko'zur	گُرور	ikki yuz	– devist	دویست
qarg'a	– kalog'	کلاغ	soha	– reshte	رشته
lola	– lole	لاله	tulki	– ruboh	روباه
iltifot qildingiz	– lutf dorid	لطف دارین	tezlik	– sura't	سرعت
yuz ming	– lak	لک	biror narsaga erishmoq	– sazovare chizi budan	سزاور چیزی بودن
ofarin	– moshollo	ماشالله	yoshi	– senn-o' sol	سن و سال
rahmdil	– marohim	مراحم	tomon	– su	سو
biror kishini bezovta qilmoq	– mazoheme kasi sho'dan	مزاحم کسی	uch yuz	– sisad	سیصد

حاضر می شد ما صحبت می کردیم. همینکه از پنجره نگاه می کردم ماشین آمد. ازش هی می پرسیدم ولی هیچ جوابی نشنیدم.

76- tamrin. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men hech qachon Tehronda bo‘lmaganman. Urush boshlanganda biz Obodondda yashar edik. Ular har juma kuni shahar tashqarisiga chiqar edilar. Biz bir necha kun qishloqda dam oldik. Uning otasi har kuni ertalab gazeta o‘qir va radio eshitar edi. Birinchi kursda biz fors tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilar edik. Men kelganimda ular ovqatlanayotgan edilar. Kecha kun bo‘yi yomg‘ir yog‘di.

ابو علی ابن سینا

در حدود هزار سال پیش یعنی در سال ۳۷۰ ه. ق. که با سال ۹۸۰ میلادی برابر است در شهر بخارا پسری به دنیا آمد. مادرش نام او را حسین گذاشت. حسین از پنج سالگی شروع به درس خواندن کرد. او بسیار با هوش بود و با علاقه زیادی درس می خواند و به سرعت پیشرفت می کرد. کتاب را پیش از هر چیز دوست داشت و به تدریج برای خود کتابخانه کوچکی درست کرد. هر جا کتاب تازه می دید می خرید. آنها را با دقت می خواند و در کتابخانه اش نگاه می داشت. حسین در هجده سالگی طبیب ماهر و مشهور شد که به مُعلجه بیماران می پرداخت. در این موقع به او ابو علی سینا می گفتند. هر کس که بیماری سختی داشت، پیش او میرفت و ابو علی سینا او را درمان می کرد. ابو علی سینا بسیار مهربان بود و بیماران مُحتاج را به رایگان مُعلجه می کرد. او نه فقط در طب بلکه در ریاضی و نُجوم، حُقوق، ادبیات و دیگر علوم زمان خود دانش فراوان داشت. اما در پزشکی در زمان خود مشهورترین طبیب جهان بود. ابو علی سینا که به او ابن سینا هم می گفتند، نتیجه تجربیه ها و مطالعات خود را در کتاب های بسیاری نوشت. کتاب های این دانشمند به زبان های گوناگون ترجمه شده است. هنوز هم در دانشگاه های بزرگ جهان دانشجویان و دانشمندان کتاب های ابن سینا را مطالعه می کنند. یکی از کتاب های ابن سینا قانون است که در علم طب نوشته شده است. ابن سینا طبیب و دانشمند بزرگ جهان در پنجاه و هشت سالگی یعنی در سال ۴۲۷ ه. ق. که با سال ۱۰۳۷ میلادی برابر است، در گذشت. آرامگاه وی در شهر همدان است.

77- tamrin. Tushirib qoldirilgan so‘zlarni qo‘yib ko‘chiring.

ابو علی سینا در ... سالگی طبیب ماهری ابو علی سینا از پنج سالگی ... به درس خواندن ابن سینا تقریباً هزار سال پیش به دنیا هنوز هم دانشمندان کتابهای ابو علی سینا را در دانشگاه های بزرگ جهان ابن سینا بیمار محتاج را رایگان یکی از کتاب های معروف او این دانشمند بزرگ در سن ... سالگی ... آرامگاه او در ... است.

78- tamrin. Quyidagi savollarga javob bering.

ابو علی سینا تقریباً چند سال پیش زندگی می کرد؟ اسم ابو علی سینا چه بود؟ اسم پدرش چه بود؟ آیا درس خواندنش به سرعت پیشرفت میکرد؟ ابو علی سینا چگونه برای خود کتابخانه ای درست کرد؟ از کجا می فهمیم که ابو علی سینا پزشکی مهربانی بود؟ آرامگاه ابو علی سینا در کجا قرار دارد؟ او چه کتاب های نوشت؟ آیا بیماران سختی پیش او آمدند؟

واژه ها

tarjima	– tarjume	ترجمه	odob	– odob	آداب
tarjima qilmoq	– tarjume kardan	ترجمه کردن	maqbara	– oromgoh	آرامگاه
chegara	– hadd	حد	sirlar	– asror	اسرار
hudud	– hudud	حدود	otmoq, tashlamoq	– andoxtan (andoz)	انداختن (انداز)
taqribiy	– hudude	حدود	ular	– ishon	ایشان
huquq, maosh	– ho‘quq	حقوق	qobiliyatli	– bohush	باهوش
xabar bermog	– xabar dodan	خبر دادن	tadrijiy	– be tadrij	به تدریج
tasavvur	– xiyol	خیال	tug‘lmoq	– be dunyo omadan	به دنیا آمدن
bajarmoq	– do‘ro‘st kardan	درست کردن	tezda	– be so‘ra‘t	به سرعت
Olamdan o‘tmoq	– dar go‘zashtan	در گذشتن	kirishmoq	– pardoxdat	پرداختن
davolash	– darmon	درمان	uchmoq	– paridan	پریدن
diqqat	– deqqat	دقت	bash yoshligida	– panj solagi	پنج سالگی
davolamoq	– darmon kardan	درمان کردن	yuksalish	– pishraft	پیشرفت
bepul	– roygon	رایگان	yuksalmoq	– pishraft kardan	پیشرفت کردن
matematika	– riyoziy	ریاضی	tajriba	– tajrube	تجربه
qattiq, og‘ir	– saxt	سخت	o‘shish	– tadrij	تدریج
o‘qish	– mutole‘e	مطالعه	sir	– serr	سر
muolaja	– mu‘alaja	معالجه	tezlik	– so‘ra‘t	سرعت
taniqli	– ma‘ruf	معروف	sham	– sham‘	شمع
natija	– natije	نتیجه	boshlamoq	– sho‘ru‘ kardan	شروع کردن
astronomiya	– no‘jum	نجوم	tibbiyot	– tebb	طب
o‘tiribdilar	– neshaste-and	نشسته اند	tabib	– tabib	طبيب
saqlamoq	– negoh doshtan	نگاه داشتن	qiziqish	– ‘aloqa	علاقه

u(inson.nis.)	– vey	وى	ilm	– ' elm	علم
hijriy qamariy	– hijriy	ه.ق.	g'oyib ilmi	– ' elm	علم غيب
	qamariy			g'oyib	
barcha odamlar	– hameye	همه مردم	ilmlar	– o'lum	علوم
	mardum				
iste'dod	– hush	هوش	fazl	– fazl	فضل
ishonchli	– yaqin	يقين	qonun	– qonun	قانون
ishonmoq	– yaqin	يقين داشتن	qochmoq	– go'rixtan	گریختن
	doshtan				

O'N IKKINCHI DARS درس دوازدهم

Hozirgi zamon shart-istak mayli مضارع التزامى

Hozirgi zamon shart-istak mayli ish harakatning ma'lum shart, istak, zaruriyat, majburiyat orqali amalga oshishi yoki uning bajarilishi gumon ekanligini bildiradi.

التزامى mo'zorye eltezomi – hozirgi zamon fe'l negiziga shaxs-son qo'shimchalari va به be old qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi.

خواندن xondan – o'qimoq

bexonam – o'qisam, o'qiy بخوانم bexonim – o'qisak, o'qiylik
 bexoni – o'qisang بخوانید bexonid – o'qisangiz
 bexonad – o'qisa, o'qisin بخواند bexonand – o'qisalar, o'qisinlar
 Qo'shma fe'llarda به be old qo'shimcha tushib qoladi.

boz kardan – ochmoq باز کردن

boz ko'nam – ochsam, ochay باز کنم boz ko'nim – ochsak, ochaylik
 boz ko'ni – ochsang باز کنید boz ko'nid – ochsangiz
 boz ko'nad – ochsa, ochsin باز کند boz konand – ochsalar, ochsinlar

Hozirgi zamon shart-istak maylining bo'lishsiz shakli به be old qo'shimchasining o'rniga نه na inkor yuklamasini qo'shish orqali yasaladi.

raftan – bormoq رفتن (رو)

naravam – bormasam نروم naravim – bormasak
 naravi – bormasang نروید naravid – bormasangiz
 naravad – bormasa نروند naravand – bormasalar

Hozirgi zamon shart-istak mayli: shart-istakni bildirgan sodda gaplarda, modal fe'llar va modal so'zdan so'ng, maqsad ergash gapda, toldiruvchi ergash gaplarda qo'llaniladi.

Orzu-istakni ma'nosini bildirgan gaplarda ish-harakatning bajarilishi gumon ekanligini ko'rsatadi. Bunda gap ko'pincha so'roq ma'nosini bildiradi.

فردا پیش شما بیایم in matnro bexonam – bu matnni o'qisam این متن را بخوانم
 fardo pishe sho'mo beoyam – ertaga sizning oldingizga kelaymi?

پادشاهی Maqsad ergash gaplarning kesimi muzoreye eltizomida bo'ladi. podshohi دانشمندی را خواست و گفت: من خواهم تورا قاضی این شهر بکنم doneshmandiro xost va go'ft: mixoham to'ro qoziye in shahr beko'nam – bir podshoh bir donishmandni chaqirib, men seni shu shaharning qozisi qilmoqchiman dedi.

man baad az dars be xoneye sho'mo miravam ke sho'moro bebinam – men darsdan so'ng sizni ko'rish uchun uyingizga bormoqchiman.

agar, تا to yordamchi so'zlari bilan boshlangan shart ergash gaplarning kesimi shart istak maylida bo'ladi.

اگر شما بخواهید از یک طرف خیابان به طرف دیگر عبر کنید به قواعد عبر رعایت کنید agar sho'mo bexohid az yek tarafe xyobon betarafe digar o'br ko'nid, be qavoide o'bur reoyot ko'nid – agar siz ko'chaning bir tarafidan ikkinchi tarafiga o'tmoqchi bo'lsangiz, o'tish qoidalariga rioya qiling.

to done nayafkani naruyad – don sepmasang , ko'karmaydi. تا دانه نیفکنی نروید

To'diruvchi ergash gaplarda xostan – xohlamoq, tavanestan – توانستن خواستن من نمی توانم این کتاب qila olmoq fe'llaridan so'ng kesim shart-istak maylida bo'ladi. man namitavonam in ketobro be sho'mo bedeham – men bu kitobni sizga berolmayman. را بشما بدهم

boyad – kerak, lozem ast – lozim kabi zaruriyat bildirgan so'zlardan so'ng onho آنها باید اینجا بیاید kelib, kelajakda bajarilishi lozim bo'lgan harakatni bildiradi. لازم است که او باید به پرسشهای boyad injo beyoyand – ular bu erga kelishlari kerak. lozem ast ke u boyad be po'rseshhoye mo posux bedehad – u bizning savollarimizga javob berishi lozim. ما پاسخ بدهد

Bundan tashqari قرار بر این شد qaror bar in sho'd – shunga qaror qilindi, مقرر mo'qarrar sho'd – muqarrar bo'ldi, مجبور کردن majbur kardan – majbur qilmoq kabi fe'llardan keyin to'ldiruvchi ergash gaplarning kesimlarida ham, ممکن است mumkin ast – mumkindir so'zlari bilan boshlangan gaplarning kesimida, برای اینکه baroye inke – shuning uchun bog'lovchisi ishlatilgan sabab ergash gaplarning kesimlarida qo'llaniladi.

79- tamrin. Quyidagi gaplarni yozing va tarjima qiling.

برادرم باید نامه بنویسد. اجازه بفرمایید نگاهی بکنم. شما نباید از من چیزی بپرسید. شاید آنجا در بهار بُنفشه فراوان باشد. اجازه می فرماید تلفن بکنم؟ شاید زود به من جواب بدهید. پسر فاطمه ازش خواهش کرده برایش نان شیرین بپزد. شاید فردا دوستم را ببینم. شاید حسن تابستان به ده برود. می خواهی پسر تو با خودت بیاوری؟ میل دارید آب سرد بنوشید؟ امروز دوستم باید پیش ما بیاید. می توانید برایشان انار و پسته ببرید؟ زنش می خواهد خانه داری کند. امروز می توانم برایتان غذا بپزم. فاطمه خانم از بچه هایش خواهش

کرد سفره پهن کند. ما مجبوریم از نوع شروع کنیم. احتمال نمی رود امروز تهران برسند. ممکن نیست در این فصل سال باران بیاید. رفت نان بخرد.

80- tamrin. Quydagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Biz bu forscha so'zlarni o'zbek tiliga tarjima qilishimiz kerak. Men o'g'limni o'zim bilan olmoqchiman. Men sizga yordam bera olmayman. Hasan Parvizdan derazani ochishni iltimos qildi. Siz shoshilishingiz kerak. Sherozgacha birga borishimiz mumkin. Ruchkangizni berib turasizmi? U bizning shahardan ketishga majbur. O'ylab ko'rishga biroz vaqt bering. Bu ishni qachon qilishimiz kerak edi. Ehtimol deraza yonida o'tirarsiz. Siz u yerga borishingiz kerak emas, hammasini o'zimiz bajaramiz.

نوروز

روزی، یکی - دو هفته قبل از نوروز در کلاسمان جمع شدیم. ما که در ایران نبودیم ولی دلمان می خواهد در باره نوروز، عید ملی ایرانیان هر چه بیشتر بدانیم. این است که از استادمان خواهش کردیم در این باره برای ما تعریف کند.

- بله، چشم، با کمال میل گوش کنید. عید نوروز را در سر زمین ایران از بیش از دو هزار و پانصد سال پیش جشن می گیرند. موقع تحویل سال، درست به اصطلاح، روز اعتدال ربیعی است، آن وقت طول روز و شب مساوی می شود. حالا سال نو ما اول فروردین یعنی بیست و یکم مارس شما شروع می شود.

نوروز عید خیلی خوب و قشنگ است. از پانزده اسفند، زنها شروع به خانه تکانی می کنند. قبل از ساعت تحویل سال، روی میز هفت سین می چینند. یکی از دانشجویان پرسید: هفت سین یعنی چی؟

عجب! نمی دانید هفت سین یعنی چی؟ هفت چیزیکه اسمشان با حرف سین شروع می شود. حالا اسمشان را برایتان عرض می کنم. می توانید حفظش کنید: سبزه، سمنو، سنجد، سُمَاق، سیر، سرکه، سنبل. در سفره هفت سین چیزهای دیگر هم می گذارند: آینه که نشان صفاست و آب روشنای، قران کریم که کلام خداست. بزرگترها لابلای قران اسکناس های نو را برای کوچکترها می گذارند، اینهارا به عنوان عیدی به بچه ها می دهند.

- ببخشید، سبزه را چطوری تهیه می کنند؟

- شاید شما ها با طرز درست کردن سبزه آشنا باشید. باید دانه های عدس یا گندم را جدا جدا تو آب خیس بکنید. بعد از چند روز اینهارا از آب در بیارید و تو ظرف مناسبی برزید. چند روز بعد عدسها سه برگ می دهند و گندم مستقیم سبز میشود. خیلی منظره قشنگ است.

بعضی ها جور دیگر سبزه را سبز می کنند: عدس و گندم را لای پارچه نمدار می گذارند. چند روز بعد دانه ها جوانه می زنند و همه شان را تو یک بشقاب می ریزند. برای نوروز، تخم مرغ هم رنگ می کنند یا روی آنها گل یا چیزی دیگری می کشند. سبزه فروردین روز سبزه به در است. در این روز همه برای گردش به خارج از شهر می روند. علاوه بر اینها از اول تا دوازده فروردین پیش دوستها و فامیل ها می روند و به هم دیگر نوروز را تبریک می کنند و سعادت و کمیابی و تندرستی آرزو میکنند.

بعد از این گفتگو، از طرف ما سوالهای زیادی شد. در پایان جلسه از استادمان از صمیم قلب تشکر کردیم.

81- mashq. Quyidagi fe'llarni kerakli shakliga qo'yning.
شما باید امروز شیشه هارا (پاک کردن). او خواست که شما به حرفش (گوش کنید). آنها ممکن است امروز روی میز هفت سین (چیدن). بنده می توانم از هفت سین (صحبت کردن). شما باید اسامی اینهارا (حفظ کردن). احتمال می رود این سبزه ها فردا سه برگ (دادن). میل دارید با خواهرم (آشنا شدن). دلم می خواهد تورا با خواهرم (آشنا کردن).

82- mashq. Quyidagi savollarga javob yozing.
نوروز چه عیدی است؟ آیا در ایران این روز را جشن می گیرند؟ آنها کی به خانه تکانی شروع میکنند؟ چه چیز هارا تمیز می کنند؟ سال کی تحویل میشود؟ روز های جشن روی میز چه چیز های می چینند؟ هفت سین یعنی چه؟ برای به دست آوردن سبزه چه کار می کنند؟ دانه های عدس و گندم را کجا می گذارند؟ با تخم مرغ چه کار می کنند؟ سبزه به در یعنی چه؟ مردم در روز های عید پیش چه کسانی می روند؟

83- mashq. Quyidagi gaplarni yozma fors tiliga tarjima qiling.
Eronda yangi yil birinchi farvardinda boshlanadi. Bu bayram navruz deb ataladi. Eronliklar bu bayramni juda yaxshi ko'radilar. Ayollar o'n beshinchi esfandan boshlab uyni yig'ishtira boshlaydilar. Ular narsalarni tozalaydilar, oynalarni yuvadilar, xonalarni yig'ishtiradilar. Navruzda stol ustiga "Haft sin" qo'yadilar. "Haft sin" yettita narsadir. Ularning nomi "sin" harfi bilan boshlanadi. Iltimos nomlarini aytib bering. Marhamat, bular ko'kat, sarimsoq, uksus, so'moq, saman (halvoning bir turi), so'nbul, jidadir.

Ular birinchi farvardindan o'n ikkinchisigacha bir-birlarining uylariga mehmonga boradilar. Bayram bilan bir – birlarini tabriklaydilar. O'n uchinchi farvardinda shahar tashqarisiga chiqadilar. Bu kun "sizdah –be–dar" deb ataladi.

با حلوا گرفتن دهن شیرین نمی شود
bo halvo go'ftan dahan shirin namishavad–
Halvo degan bilan og'iz chuchimaydi.

84- tamrin. She'ni yod oling.

مهر مادر

گویند مرا چو زاد مادر
پستان بدهن گرفتن آموخت
شبها بر گهواره من
بیدار نشست و خفتن آموخت
لبخند نهاد بر لب من
بر غنچه گل شکفتن آموخت

دستم بگرفت و پا بپا برد
تا شیوه راه رفتن آموخت
یگ حرف و دو حرف بر زبانم
الفاظ نهاد و گفتن آموخت
پس هستی من ز هستی اوست
تا هستم و هست دارمش دوست (ایراج میرزا)

واژه ها

kerak ,lozim	- boyad	باید	tanishtirmoq	- oshno kardan	آشنا کردن
kuchli, shiddatli	- besheddat	بشدت	bulut	- abr	ابر
qo'lga kiritmoq	- be dast ovardan	بدست آوردن	uy jihozlari	- asos	اثاث
tozalamoq	- pok kardan	پاک کردن	ot	- asb	اسب
yugurmoq	- davidan(dav)	دویدن(دو)	pushaymon	- pashiymon	پشیمان
og'iz	- dahon	دهان	tabrikلامoq	- tabrik go'ftan	تبریک گفتن
buyamoq	- rang kardan	رنگ کردن	tark etmoq	- tark kardan	ترک کردن
to'kmoq	- rixtan(riz)	ریختن(ریز)	taklif qilmoq	- taoro'f kardan	تعارف کردن
ko'kat	- sabze	سبزه	sog'lik	- tando'ro'sti	تندرستی
sirka	- serke	سرکه	bayram	- jashn	جشن
so'moq	- so'moq	سماق	bayram qilmoq	- jashn gereftan	جشن گرفتن
halvoning bir turi	- samani	سمنو	chaynamoq	- javidan	جویدن
boshog	- so'nbo'l	سنبل	o'rmon	- jangol	جنگال
jiyda	- senjed	سنجد	shunday	- chenin	چنین
Navro'zning oxirgi kuni	- sizdah be dar	سیزده به در	esda saqlamoq	- hefz kardan	حفظ کردن
kuch, shiddat	- sheddat	شدت	uyni yig'ishtirish	- xonetekoni	خانه تکانی
shoyad	- shoyad	شاید	iltimos qilmoq	-xohesh kardan	خواهش کردن
ov	- shekor	شکار	ho'l	- xis	خیس
ivitmoq	- xis kardan	خیس کردن	shisha, oyna	- shishe	شیشه
idish,tavoq	- zarf	ظرف	tuzoq, to'r	- dom	دام
yasmiq	- adas	عدس	so'ymoq	-ko'shtan (kush)	کشتن(کوش)
bayram, hayid	- eyd	عید	harakat	- kushesh	کوشش
istamoq	- meyl doshtan	میل داشتن	tuymoq	- ko'ftan (kub)	کوفتن(کوب)
to'satdan	- nogahon	ناگهان	ekinzor	- mazra'	مزرع
aytib o'tmoq	- nom bo'rdan	نام بردن	mumkin	- mumken ast	ممکن است
aytib bermog	- naql kardan	نقل کردن	manzara	- manzare	منظره
yilning almashishi	- tahvil sol	تحویل سال	orzu qilmoq	- orzu kardan	آرزو کردن
tayyorlamog	- tahiye kardan	تهیه کردن	chin dildan	- az samim	از صمیم قلب

jonim bilan	- chashm	چشم	atama	- esteloh	اصطلاح
chiqarmoq	- dar ovaridan	در آوردن	bahorgi	- e'tedole rabi'	اعتدال ربیع
yutuq, baxt	- komyobi	کامیابی	tengkunlik	- eskenos	اسکناس
qo'ymoq	- go'zashtan (go'zor)	گذاشتن (گذار)	qog'oz pul	- bebaxshid	بیخشید
qat-qat	- loblo	لابلا	kechirasiz	- bo'shqob	بشقاب
			tarelka		

درس سیزدهم O'N UCHINCHI DARS

Fe'ning aniq zamonlari

Fors so'zlashuv tilida aniq zamonga tegishli bo'lgan ikkita murakkab fe'l shakli mavjud: bu مضارع ملموس mo'zore-ye malmus – aniq hozirgi zamon, va ماضی mozi-ye malmus – aniq o'tgan zamon shaklidir. Fe'ning aniq zamoni nutq so'zlanib turgan paytda bajarilgan ish-harakatni bildiradi. O'zbek tilida aniq zamon uchun maxsus shakl yo'q, shuning uchun bu zamonlar hozirgi va o'tgan zamon fe'llari yordamida tarjima qilinadi.

Fe'ning aniq zamonlari داشتن – doshtan yordamchi fe'li ko'magida yasaladi. Aniq hozirgi zamon fe'li ko'makchi va yetakchi fe'llarning hozirgi-kelasi zamon asosida yasaladi.

raftan – bormoq رفتن

dorim miravim – داریم می رویم doram miravam – boryapman دارم می روم boryapmiz.

dorid miravid – boryapsiz دارید می روید dori miravi – boryapsan داری می روی

dorand miravand – boryapdilar دارند می روند dorad miravad – boryapdi دارد می رود

Aniq o'tgan zamon fe'lini yasashda ko'makchi fe'l داشتن doshtan aniq o'tgan zamon shaklida, yetakchi fe'l esa o'tgan zamon davom fe'li shaklida bo'ladi.

raftan – bormoq رفتن

doshtam miraftam – borayotganimda داشتم می رفتم

doshti mirafti – borayotganingda داشتی می رفتی

dosht miraft – borayotganida داشت می رفت

doshtim miraftim – borayotganimizda داشتیم می رفتیم

doshtid miraftid – borayotganingizda داشتید می رفتید

doshtand miraftand – borayotganlarida داشتند می رفتند

Fe'ning aniq zamonlarining boshqa fe'l shakllaridan farqlovchi bir nechta o'ziga xos xususiyati bor. Birinchidan, ko'makchi fe'l bilan yetakchi fe'l orasida bir yoki bir nechta so'z kelishi mumkin. Yana bir farqi aniq zamon fe'li faqat bo'lishli shaklda qo'llaniladi. Bu zamon fe'l shakllari asosan hozirgi fors tilining so'zlashuv uslubida qo'llaniladi.

85- *tamrin*. Quyidagi gaplarni o'qing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

آین آقا کجا دارد می‌رود؟ داشتم از خیابان رد می‌شدم که او را دیدم. نمی‌بینید که دارم با ایشان صحبت می‌کنم؟ گوش کن چی دارد می‌گوید. این کی است که دارد دم در زنگ می‌زنند؟ داشتن فوتبال نشان می‌داد که تلفن زنگ می‌زد. چی دارید می‌نویسید الان؟ داشت مجله ای می‌خواند وقتیکه ما وارد فرودگاه شدیم. خیالتان راحت باشد این گزارش را الان دارند حاضر می‌کنند. عجب! چطور شده که شما اینجا هستید؟ من که دارم به استقبالتان می‌ایم.

خرید

صدای زنگ در خانه مهری خانم بلند می‌شود. مهری به طرف در می‌رود تا ببیند چه کسی دارد زنگ می‌زند.

مهری: کیست؟

سیما: منم، مهری خانم.

مهری: آمدم... سلام، به به، خوش آمدید.

سیما: سلام، مهری خانم، حالتون چطوره؟

مهری: متشکرم، حال شما چطوره؟ بفرمایید تو.

سیما: نه، نمی‌ایم تو، دیره، می‌ریم خرید. شما هم می‌ایید؟

مهری: آره، من هم می‌ایم، چند دقیقه بیاوید تو تا حاضر بشوم. یک استکان چایی

بخورید، بعد با هم می‌ریم خرید. خیلی خوش آمدید، چی می‌خورید؟ چایی یا شربت؟

سیما: هوا یک کمی گرم است، شربت خنک بهتره. ممنونم... به به، چه خنک است!

دست شما درد نکند.

مهری: خُب، حالا من حاضرم، بریم... کدام فروشگاه می‌ریم؟ فروشگاه قدس، همه

چیز دارد.

مهری: با تاکسی میریم یا اتوبوس؟

سیما: دارید شوخی می‌کنید؟ با هیچکدام، عجله ای نیست، پیاده می‌ریم. فقط بیست دقیقه

راه است.

مهری: امروز چی می‌خرید؟

سیما: خیلی چیزها، یک جفت کفش، برای خودم، شش تا لیوان، چند تا کارد و چنگال،

مقداری لباس زیر برای پسر و شرت و جوراب برای خودم می‌خرم. شما چی می‌خرید؟

مهری: من فقط یک روسری برای خودم می‌خرم، یک دامن هم برای فریده، دخترم.

فعلاً پول زیادی ندارم. چقدر می‌خواهید؟

مهری: نه، خیلی ممنون، هیچ چی.

فروشگاه قدس در خیابان ولیعصر، در وسط شهر واقع است. ساختمانش چندین طبقه

دارد و از دور دیده می‌شود. برای اینکه وارد فروشگاه می‌شوند خانم‌ها آن طرف خیابان

می‌رفتند. فروشگاه مثل همیشه شلوغ است. خانم‌ها منتظرند تا نوبتشان برسد.

سیما: ببخشید آقا، یک جفت کفش برای خودم می‌خواهم.

فروشنده: اندازه پایتان چند است؟ چه رنگ می خواهید؟
 سیما: اندازه پایه من چهل است. رنگ قهوه ای می خواهم.
 فروشنده: متأسفانه رنگ قهوه ای نداریم، مشکی داریم.
 سیما: باشد، لطفاً بدهید امتحانش کنم. قیمتش چنده؟
 فروشنده: دو هزار و سیصد و هشتاد و پنج تومن.
 سیما: خوب است، بفرمایید صندوق کدام طرف است؟
 فروشنده: مبارک باشد، از این طرف است.
 سیما: راستی، نمی دانید لباس زیر را از کدام طبقه می شود خرید؟
 فروشنده: فکر می کنم از طبقه سوم.
 بعد خانم ها برای آنکه برای بچه هایش خرید کنند به طبقه های دیگر رفتند. یک ساعت بعد خانم ها خیلی خوشحال از در خروجی ویژه بانوان به خیابان رفتند.

86- tamrin. Tushirib qoldirilgan old qo‘shimchalarni va bog‘lovchilarni qo‘yib ko‘chiring.

مهری ... طرف در می رود... ببیند چه کسی دارد زنگ می زنند؟ چند دقیقه تشریف داشته باشید... حاضر بشوم. بعد... هم خرید می رویم. ... تاکسی می رویم یا ... اتوبوس؟ من فقط یک روسری ... خودم می خرم. فروشگاه قدس ... خیابان ولیعصر واقع است. ساختمانش چندین طبقه دارد و ... دور دیده می شود. ... بلندگو موسیقی ملایمی پخش می شود. خانم ها منتظرند ... نوبتشان برسد. لطفاً این کفش را بدهید ... امتحانش کنم. صندوق ... این طرف است. بعد خانم ها ... طبقه های دیگر رفتند... چیزی برای بچه هایش بخرند.

87- tamrin. Quyidagi savollarga javob bering.

اسامی خانم ها چه بود؟ چه کسی منزل خودش بوده؟ آن روز هوا چطور بود؟ مهری به دوستش چه تعارف کرد؟ هر دوی آنها کجا خواستند بروند؟ آن فروشگاه کجای شهر واقع است؟ از خانه خانم ها چند دقیقه راه بود؟ اول رفتند چه چیز بخرند؟ فروشگاه خلوت بوده؟ قیمت کفش چند بود؟ بعد به کدام طبقه رفتند؟ چند دقیقه به فروشگاه ماندند؟ غیر از کفش چی خواستند؟

88- tamrin. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Kimdir eshik qo‘ng‘irog‘ini bosdi. Laylo eshik oldiga kelib Kim? – deb so‘radi. Bu men Parvinman – deb javob berdi. Kelganing qanday yaxshi bo‘ldi, seni ko‘rganimdan juda xursandman. Ahvollaring yaxshimi?– deb so‘radi Laylo. So‘ng dugonasiga muzli suv keltirdi. Rahmat. Ular uydan chiqib, piyoda do‘kon tarafga ketdilar. Yigirma daqiqadan so‘ng do‘konga yetib keldilar. Liboslar sotib olish uchun do‘konning ikkinchi qavatiga ko‘tarildilar. Ular tufli sotib olish uchun poyafzallar bo‘limiga bordilar. Parvin qora tufli sotib oldi. Do‘kondan chiqib uy tomon ketdilar.

لحاف ملا

شبی از شبهای زمستان ملا نصر الدین خوابیده بود. ناگاه در کوچه غوغای بلند شد. ملا لحاف را به خود پیچیده به کوچه رفت تا سبب غوغا را بداند. اتفاقاً دزد چالاکی لحاف را از سرش رُبوده فرار کرد. ملا بدون لحاف بر گشت و در جواب زنش که سبب نزاع را می پرسید گفت: هیچ نبود، تمام نزاع سر لحاف ملا بود.

سخنرانی

یک روز سخنران شهر میرزا نصر الدین که همیشه در مجالس سخنرانی می کرد. مریض شد و نتوانست سخنرانی کند. و چون یکی از دوستان صمیمی ملا بود. وی را به خانه اش دعوت کرد و به او گفت: - چون حالم خوش نیست، می خواستم از تو خواهش کنم که امروز به جای من سخنرانی کنی. ملا قبول کرد و به مجلس او رفت تا برای مردم سخنرانی کند. مردم هم فهمیده بودند که آن روز ملا برای سخنرانی خواهد آمد. همینکه جمع شدند و در آنجا اجتماع کردند. هنگامیکه همه آماده شنیدن سخنرانی ملا شدند، روی به آنها کرد و گفت: - آیا می دانید که راجع به چه چیزی می خواهم برای شما صحبت کنم؟ مردم از این سوال تعجب کردند و جواب دادند: - نه، نمی دانیم.

آن وقت ملا گفت: - خُب... اگر شما چیزی راجع به موضوع سخنرانی من نمی دانید، پس اتلاف وقت خواهد بود که من برای شماها سخنرانی کنم.

و سپس از آنجا به خانه خود رفت. روز بعد دوباره به آنجا آمد و از مردم پرسید: - آیا می دانید که امروز راجه به چه چیزی می خواهم برای شما سخنرانی کنم؟ این بار مردم برای آنکه صحنه دیروز پیش نیاید، همگی با توافق با یکدیگر جواب دادند:

- آری... می دانیم.

ملا اظهار داشت: - خُب... وقتی شما می دانید که من در باره چه چیزی می خواهم حرف بزنم، اتلاف وقت خواهد بود که من سخنرانی کنم.

و برای دومین بار از آنجا خارج شد و به خانه اش رفت. روز سوم ملا دو باره آمد و آمده سخنرانی شد و مجدداً از مردم سوالی کرد: - آیا می دانید که امروز من راجه به چه چیزی می خواهم حرف بزنم؟

این بار گروهی از مردم جواب دادند: - بله... می دانیم، و گروه دیگر نیز گفتند: - نه...

نمی دانیم.

ملا هم فوراً گفت: - خُب... پس آنهای که می دانند، به آنهای که نمی دانند بگویند که من راجه به چه چیزی می خواهم سخنرانی کنم. و باز هم از آنجا خارج گشت و به خانه اش رفت.

واژه ها

ichkiyim	– zirpush	زیر پوش	bekorga sarflamoq yig'ilmoq	– etelofe vaqt	اتلاف وقت
sobiq	– sobeq	سابق		– ejtemo kardan	اجتماع کردن
imorat	– soxtemon	ساختمان	ma'lum qilmoq	– ezhor doshtan	اظهار داشتن
sabab	– sabab (asbob)	سبب(اسباب)	o'lchab ko'rmoq	– emtehon kardan	امتحان کردن
notiq	– so'xonron	سخنران	o'lchov, andaza	– andoze	اندازه
uch yo'l	– seroh	سه راه	aytish kerak	– beboyad g'o'ft	بباید گفت
sharbat	– sharbat	شربت	mening joyimga	– be joye man	به جای من
gavjum	– sho'lug'	شلوغ	radiokarnay	– bo'ladg'u	بلندگو
hazillashmoq	– shuxi kardan	شوخی کردن	eshittirmoq	– paxsh kardan	پخش کردن
kolgotki	– shurtu jurob	شورت و جوراب	rozilik	– tavofeq	توافق
kassa	– sanduq	صندوق	tuman(eron pul birl.)	– tumon	تومان
tabaqa	– tabaqe	طبقه	qidirmoq	– Jo'stan(ju)	جستن(جو)
shoshilmoq	– ajale kardan	عجله کردن	chaqqon	– cholok	چالاک
qochmoq	– feror kardan	فرار کردن	bir qancha	– chandin	چندین
qiymat	– qiymat	قیمت	kirish(eshigi)	– xo'ruj	خروج
qiymati qancha	– qiymatash chande	قیمتش چنده	xarid	– xarid	خرید
kir	– kuresh	کورش	biror kishiga teskari	– xelof kasi	خلاف کسی
ichki kiyim	– kebos zir	لباس زیر	sovuq	– xo'hak	خنک
odeyalo	– lehof	لحاف	uxlagan edi	– xobide bud	خوابیده بود
muborak	– muborak	مبارک	xush kelibsiz	– xush omadid	خوش آمدید
afsus	– mo'tosefone	متأسفانه	etak, doman	– doman	دامن
qaytadan	– mo'jad dadan	مجدداً	taklif qilmoq	– da'vat kardan	دعوت کردن
majlis	– majlis	مجلس	haqida , to'g'risida	– roje'be	راجه به
kasal	– mariz	مریض	fikr bildirmoq	– roy jo'stan	رای جستن
navbat	– no'ubat	نوبت	o'g'irlamoq	– ro'budan (ro'bo)	ریدن(ربا)
hukmdor. hokim	– vali	ولی	ro'mol	– rusari	روسری
imom mahdi	– vali a'sr	ولی عصر	yengil(kuy)	– mo'loyim	ملایم
bir juft tufli	– yek jo'ft kafsh	یک جفت کفش	kutmoq (kimni-dir)	– muntazer kasi budan	منتظر کسی بودن
yetmagan edi	– naraside bud	نرسیده بود	musiqiy	– musiqiy	موسیقی

اطلاف وقت خواهد بود etelof vaqt xohad bud- vaqt bekorga ketadi

O'N TO'RTINCHI DARS درس چهاردهم

Old qo'shimchali fe'llar

Fors tilida sodda va murakkab fe'llar bilan birga old (prefiksli) qo'shimchali fe'llar ham mavjud. Bunday fe'llar old qo'shimcha va sodda fe'llar asosida tuziladi. Bu old qo'shimchalar o'z leksik ma'nosini yo'qotib, faqat predlog shaklida qo'llaniladigan fe'llardir.

Hozirgi zamon fors tilida بر – bar, در – dar, فرو – fo‘ru, فرا – faro, باز – boz, boz, bo, va, vo, و, var kabi qo‘shimchalar old qo‘shimchli fe’llar yasaydi. بر – bar va در dar faol qo‘shimcha hisoblanib, بر bar harakatning biror narsaning ustida sodir bo‘lganligini bildiradi. بر داشتن bar doshtan – ko‘tarmoq, بر آمدن bar omadan – chiqmoq, بر خواستن bar xostan – turmoq.

در آوردن dar harakatning biror narsaning ichida sodir boʻlganligini bildiradi.
 dar ovardah – chiqarib olmoq, در آمدن dar omadan – kirmoq, در رفتن dar raftan –
 joʻnab ketmoq, chiqib ketmoq.

فرو fo‘ru, فرا faro, باز boz, و, va, var old qo‘shimchalari esa kam unum qo‘shimcha hisoblanadi. فرو رفتن fo‘ru raftan – cho‘kmoq, فرا خواندن faro xondan – chiqarib olmoq, باز داشتن boz doshtan – ushlamoq, qamamoq, و داشتن va doshtan – majbur qilmoq.

be kasi bar namixurad – u hech kim bilan uchrashmaydi. این گردهمایی را حتماً فرا خواهند خورد. tu ob fo‘ru raftan – suvga sho‘ng‘imoq. تو آب فرو رفتن. in gerdehamoiro hatman fro xohand xond – bu forum albatta chaqiriladi. خواند

Old qo‘shimchalar o‘zidan so‘ng aniqlik artikli va 1 ro ko‘makchisini qabul qilmaydi, so‘zlashuvda inversiyaga uchramaydi.

Bo‘lishli fe’llarda urg‘u old qo‘shimchaga, bo‘lishsiz fe’llarda esa نه na inkor yuklamasiga tushadi. پنج سال پیش در گذشت panj sol pish dar go’zasht – besh yil oldin olamdan o‘tdi. هنوز بر نمی گردد hanuz bar namigardad – u hali qaytmaydi.

89- tamrin. Quyidagi gaplarni yozing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.

دیروز برادرم از دانشگاه خیلی دیر برگشت. بر خیز، باید بریم بیرون. شنیدن اینها دوستم به فکر فرو رفت. لطفاً این کاغذ رو از اینجا بر دارید. ناگهان در خیابان ولیعصر به رفیقم برخوردم. امسال باز هم این گرده‌هایی را فرا می‌خوانند. پدرش دو سال پیش در

گذشت. خانمی از توی کیفش پول در آورد بلیط قطار خرید. پدر و مادرتون کی بر میگرددند؟ ما از این کار دست بر نمی داریم.

90- tamrin. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Darsdan so'ng soat beshda uyga qaytaman. Stol ustidan sumkani, sumka ichidan kitobni oldim. Iltimos, u stoldan turib, derazaga yaqinroq o'tir. Kecha men u bilan kuchada uchrashdim. O'qituvchi kirganda nima uchun o'rningdan turmading. Har yili bu mitingga yig'ishardi. U suvga sho'ng'idi. Tushgacha qaytish kerak. Men 1988 yili universitetni tugatdim.

Sifat darajalari

Predmet belgilarining ortiq-kamligini jihatdan farqlanishi sifat darajalari deyiladi. Fors tilida belgini bildiruvchi sifatlar uch xil darajaga ega: oddiy daraja, qiyosiy daraja, orttirma daraja.

Ma'lum bir belgini bildiruvchi sifatlar oddiy darajadagi sifatlar deyiladi: Masalan, روشن – ro'ushan- yorug', بلند – bo'land - baland, خوب – xub- yaxshi. Oddiy darajaga تر – tar qo'shimchasini qo'shish bilan qiyosiy daraja yasaladi. بلند تر – bo'landtar, روشنتر – ro'ushantar – yorug'roq, بلندتر – balandtar.

Ba'zi so'zlardan qiyosiy daraja yasalganda so'lar almashishi mumkin. خوب – xub, بیشتر – bish, بسیار – besyor, بهتر – behtar.

Odatda ikki predmerti qiyoslash analitik yol bilan bo'ladi. Bunda qiyoslanuvchi predmet از – az predlogini qabul qilib, undan so'ng kelgan sifat تر – tar qo'shimchasi bilan keladi.

امروز هوا از دیروز گرمتر است emruz havo az diruz garmtar ast – bugun havo kechgidan issiqroqdir, از من زودتر az man zudtar – mendan tezroq, پیش از همه pish az hame – hammadan oldin, خیلی قشنگ xeyli qashang – ancha chiroyliroq, پنج سال پنجرگتر panj sol bo'zo'rgtar – besh yosh kattaroq.

Orttirma daraja oddiy darajadagi sifatlarning oxiriga ترین – tarin qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi. روشنترین ruo'shan – yorug', بلندترین bo'landtarin – juda baland.

Fors tilida orttirma darajadagi sifat bilan ifodalangan aniqlovchi aniqlanmishdan oldin kelib, u bilan bitishuv orqali birikadi. خوش دانشجوی doneshjuye xub – yaxshi talaba, بهترین دانشجوی doneshjuye behtar – yaxshiroq talaba, خوشتر talaba, خوشتر دانشجوی doneshju – eng yaxshi talaba.

Bunda aniqlanmish ko'plik qo'shimchasini olib, aniqlovchi bilan aniqlanmish izofali yoki izofasiz bog'lanishi mumkin. Orttirma darajadagi sifat izofali kelsa, bir jinsdagi narsalardan birini ajratib ko'rsatadi. Izofasiz kelsa, bir jinsdagi narsalarning

eng yuqori sifatini bildiradi. بهترین شهرها behtarine shahrho – shaharlarning eng chiroylisi, بهترین شهرها behtarin shaharho – eng chiroyli shaharlar.

پرپر So‘zlashuvda ba’zi fe’llarni takrorlash bilan orttirma daraja yasaladi. شیرین شیرین po‘r-e po‘r – og’zi-burnigacha to‘la, گرم گرم garm-e garm – juda issiq, خیس خیس shirin-e shirin – juda shirin, سفید سفید sefid-e sefid bud – qordek oq edi, خیس شد xis-e xis sho’d – shalloba bo’ldi.

91- *tamrin*. Quyidagi gaplarni o‘qing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.

ساختمان دانشگاه تاشکند از همه بزرگتر است. من فارسی از انگلیسی بهتر می دانم. ترمذ از تهران کوچکتر است. فردا باید زودتر از خواب بیدار شویم. شما باید بیشتر به فارسی صحبت بکنید. خانه من از خانه تو به دانشگاه نزدیکتر است. به نظرم پسته ایرانی از همه خوشمزه تر است. خزر بزرگترین دریاچه دنیاست. بایکل عمیقترین دریاچه جهان است. دماوند یکی از بلندترین کوه های آسیا ست. بخارا قدیمترین شهرهای دنیاست. این خیابان امروز شلوغ شلوغ شد. ولی دیروز خلوت خلوت بود.

92- *tamrin*. Quyidagi gaplarni o‘zbek tiliga tarjima qiling.

Hofiz – Eronning eng mashhur shoiridir. Iltimos, sekinroq yuring. Iltimos, balandroq gapiring. U mendan yaxshiroq yoza oladi. U sizdan oldinroq keldi. Akam sizdan uch yosh kattaroq. Bugun bizda kechagidan kamroq dars bo’ldi. Men kechroq kelaman. Ertalab otam hammadan oldin uyqudan turadi. Toshkent Universiteti – markaziy Osiyodagi eng katta Universitetdir. Ibn Sino Eronnig eng mashhur donishmandidir.

مسافرت بیرون از شهر

جمعه گذاشته ریاست دانشگاه شیراز مینی بوس در اختیار دانشجویان خارجی گذاشت تا بتوانند از اطراف شهر دیدن کنند. آنها تصمیم گرفتند ساعت هفت حرکت کنند. یک ربع به هفت سه نفر چینی از مهمان سرا بیرون آمد پنج دقیقه بعد چهار نفر از یک به جمع آنها اضافه شدند. آخر وقت هم سه نفر ژاپنی رسیدند. غیر از اینها پنج نفر دانشجوی ایرانی بودند که رهنمایی می کردند. آقای دکتر باقری معاون بین المللی دانشکده مسئول این مسافرت بود. رویهمرفته شانزده نفر سوار مینی بوس شدند تا به گردش بروند. مینی بوس ساخت شرکت " ایران خودرو " بود. کرایه اش را که صد هزار تومان است دانشگاه می پردازد. جای شیرین و منیژه روی صندلی اول بود. دو دختر ژاپنی پشت سرشان نشستند. سیاوش و سیروس هم نزدیک راننده نشستند. پهلوی آنها دو پسر از یک بودند.

همینکه مینی بوس پر شد راننده پرسید: بریم؟ آقای دکتر باقری که فارغ التحصیل همین دانشگاه بود، جواب داد: آره، دیگه کسی نمی اید. بهتره حرکت بکنیم. مینی بوس ساعت هفت و ربع از شهر خارج شد و از جاده باریکی به طرف ده حسین آباد رفت. جاده حسین آباد مثل خیابانهای شیراز صاف نبود. راهش خاکی و دشوار بود. بعد از نیم ساعت مینی بوس به یک

پُل رسید. راننده سرعت ماشین را کم کرده، یواش یواش از روی پُل رد شد. دانشجویان رودخانه کوچکی را زیر پایشان دیدند. آن طرف رودخانه راننده دو باره سرعت را زیاد کرد تا به شصت کیلومتر در ساعت رسید. یک ربع ساعت بعد مینی بوس به حسین آباد رسید. آقای دکتر باقری از راننده خواهش کرد: همینجا نگه دارین، لطفاً منتظر مون باشید. دانشجویان پیاده شدند و به قهوه خانه ده رفتند.

بیشتر دانشجویان دوربین داشتند. پنج پیر مرد دهاتی و دو بچه در قهوه خانه بودند. بچه ها به خارجیان خیره شدند. دانشجوی از یک که اسمش انور بود از آنها پرسید: ممکنه از شما یک عکسی بگیریم؟ یکی از مردهای دهاتی گفت: شما خوب فارسی بلدین! بله، بفرمایین. دانشجویان سر سفره نشستند. بچه ای نزد آنها ایستاد و پرسید: چایی میل دارین؟ چایی یا فالوده بیاورم؟ یکی از دانشجویان گفت: فالوده شیراز خیلی معروف است. بهتره اونو انتخاب بکنید.

دانشجویان بعد از نیم ساعت استراحت به طرف مزرعه ها سبز رفتند. کشت زراعت حسین آباد گندم و جو است همچنین باغ های زیادی هم دارد. همه اینها باغهای میوه است. در این باغ ها سیب، گوجه، زردالو، گیلان، هُلوی خوبی به دست می آید. دانشجویان به ده بر گشتند و در مغازه ای جمع شدند. این مغازه کولر داشت و هوایش خیلی خنک بود. انور از فروشنده پرسید: اینجا یه نوشابه چنده؟ - صد و پنجاه تومان. - پس یه نوشابه و یه بستنی لطف کنید، ساندویچ هم دارین؟ - نه، ساندویچ نداریم. - خیلی ممنون. آقای دکتر گفت: حالا باید سوار شویم. نگاه کنین کسی جا مونده؟ باید زود حرکت کرد. همیشه دیر بر گشت.

93- *tamrin*. Quyidagi savollarga javob yozing.

دانشجویان کجا خواستند بروند؟ اسم مسئول مسافرت کی بود؟ بچه ها کجا جمع شدند؟ آنها چند نفر بودند؟ در اطراف شهر مردم چه محصولاتی به دست می آوردند؟ دانشجویان کجا ده رسیدند؟ آنها چه خواستند بخورند؟ در مغازه چه کار کردند؟ چرا در این مغازه جمع شدند؟ چه نوع غذای در شیراز معروف است؟

94- *tamrin*. Fe'llarni kerakli shalkga qo'ying.

امروز می رویم از اطراف شهر ... (دیدن کردن). این مینی بوس را در اختیار ما ... (گذاشتن). ما باید ساعت هفت در دم مهمان سرا ... (جمع شدن). ما تصمیم گرفتیم زود ... (حرکت کردن). از این پُل نمی شود ... (گذشتن). باید از پُل دیگر ... (رفتن). در این ده می توان خوب ... (استراحت کردن). اینجا می شود ... (عکس گرفتن). دیرم شد ... (بر گشتن).

95- *tamrin*. Quyidagi so'zlarni fors tiliga tarjima qiling.

Bugun biz shahar tashqarisiga sayohatga borishimiz kerak. Ertalab 7.00da avtobus keldi. Nonushtadan so'ng talabalar avtobus yonida to'plandilar. Havo biroz salqin edi. Sayohatimizga janob Boqari mas'ul edi. Hamma talabalar yig'ilgandan so'ng doktor Boqari: avtobusga o'tiringlar jo'naymiz - dedi.

بدیهه حافظ شیرازی

در یکی از غزلهای خود حافظ شاعر معروف ایران گفت: اگر آن ترک شیرازی به دست آرد دل ما را به خال هندویش بخشم سمرقد و بخارا را. امیر تیمور فاتح سمرقند، پس از رسیدن به شیراز حافظ را نزد خود طلبید. وقتی حافظ به دربار آمد امیر تیمور با اشاره به لباسهای کهنه شاعر و شعرش به خنده گفت: – با همین وضعیتی سمرقند و بخارا را به خال هندوی یک ترک شیرازی بخشیدی؟ حافظ هم با اشاره به لباس کهنه خود، به شوخی گفت: – از همین بخشش های بی حساب و کتاب است که به این روز افتاده ام.

واژه ها

o'tishi mushkul yo'l	– dushvor ru	دوشوار رو	xullas	– oxere vaqt	آخر وقت
yana,qayta	– dubore	دوباره	un	– ord	آرد
fotoapparat	– durbin	دوربین	tegirmon	– osyob	آسیاب
qishloqi	– dehoti	دهاتی	extyoringiz	– extyor dorid	اختیار دارید
haydovchi	– ronande	راننده	ishora	– eshore	اشاره
yo'l bosh– lovchi	– rahnamo	رهنما	qo'shilmoq	– ezofe sho'dan	اضافه شدن
yo'l ko'rsatmoq	– rahnamoi kardan	رهنمای کردن	atrof	– atrof	اطراف
o'tmoq	– radd sho'dan	رد کردن	ingichka	– borik	باریک
hayot	– ruzgor	روزگار	sovg'a	– baxshesh	بخشش
umuman	– ruyhamrafte	رویهمرفته	badiha	– badiha	بدیهه
rahbarlik	– rayosat	ریاست	echki	– bo'z	بز
ziroat, ekin	– zaroa't	زراعت	muzqaymoq	– bastani	بستنی
zo'r qilmoq	– zur zadan	زور زدن	o'pmaq	– bo'sidan	بوسیدن
zanjir	– zanjir	زنجیر	qo'lga kiritmoq	– bedast ovardan	به دست آوردن
musobaqa	– zurozmoi	زورازمایی	hisob kitobsiz	– bihesob ketob	بی حساب و کتاب
yaponlarga oid	– jopo'ni	ژاپنی	xalqaro	– beyn al melali	بین المللی
buterbrot	– sondvich	ساندویچ	semiz,to'la	– parvor	پروار
tegirmon toshi	– sange osyob	سنگ آسیاب	orqa	– po'sht	پشت
teshik	– surox	سوراخ	ko'prik	– po'l	پل
zararlanish, lat yeyish	– shekast	شکست	orqaga qolmoq	– jomonde	جا ماندن
sog'in(sigir)	– shirdeh	شیرده	bosh yo'l	– jode	جاده
talab	– talab	طلب	sovg'a	– joize	جایزه
talab qilmoq	– talab qilmoq	طلبید	yig'ilmoq	– jam' sho'dan	جمع شدن
ter	– araq	عرق	aylantirmoq	– charxondan	چرخاندن

chuqur	– amiq	عمیق	Tommoq	– chakidan	چکیدن
fotih	– foteh	فاتح	xitoy	– chin	چین
tahsilni tugatgan	– foreg‘ ut tahsil	فارغ التحصیل	bir narsa	– chizi	چیزی
muzqaymoq	– folude	فالوده	xudo bersin	– xudo bedehad	خدا بدهد
kurash usuli	– fo‘t u fan	فوت و فن	tikilib qaramoq	– xire sho‘dan	خیره شدن
qadimgi	– qadim	قدیم	qad, tana	– qad	قد
qahvaxona	– qahvexone	قهوه خانه	kuchli	– qavi	قوی

bermoq dar exteyor kasi go'zoshtan – biror kishining ixtiyoriga
در اختیار کسی گذاشتن

soxt shirkat ironxudru – Iron xudru shirkati
ساخت شرکت ایران خود رو
mahsulsti

پیک بهار

بر خیز که می رود زمستان	بگشای در سرای بستان
نارج و بنفشه بر طبق نه	منقل بگذار در شبستان
وین پرده بگوی تا به یک بار	زحمت ببرد ز پیش ایوان
بر خیز که باد صبح نوروز	در باغچه می کند گل افشان
خاموشی بلبلان مشتاق	در موسم گل ندارد امکان

سعدی

منقل بگذار: منقل و خوابگاه را رها کن (شبستان در اینجا یعنی خوابگاه یا خانه)
سرای بُستان : بستان سرا، کوشک یا بنای که درون باغ و بستان می سازند.

O'N BESHINCHI DARS درس پانزده

Otgan zamon natijali fe'li ماضی نقلی

O'tgan zamon natijali fe'li o'tgan zamon sifatdoshiga است – ast bog'lamasining qisqa shaklini -e ni qo'shish orqali yasaladi.

raftan – bormoq رفتن

rafte-am– borganman rafte-im – borganmi رفته ایم

rafte-i – borganсан rafte-id – borganсиз رفته ای

rafte ast – borgan rafte-and – borganlar رفته است

O'tgan zamon natija fe'lining bo'lishsiz shakli odatdagidek fe'l oldiga نه - na inkor yuklamasini qo'shish orqali hosil qilinadi. Old qo'shimchali va qo'shma fe'llarga نه - na inkor yuklamasi yordamchi fe'lga qo'shiladi

naxonde-am – o'qimaganman نخوانده ام

nadide-am – ko'rmaganman ندیده ام

bar nagashte-am – qaytmaganman بر نگشته ام

esterohat nakarde- am–dam olmaganman استراحت نکرده ام

O'tgan zamon natijali fe'li ish harakatining o'tgan zamonda bo'lib o'tganligini bildirish bilan birga, uning bajarilish fakti, natijasi hozirda ham mavjud ekanligini ko'rsatadi. Agar o'tgan zamon aniq fe'lining ma'nosi ish-harakatning o'tgan zamonda aniq bajarilganligini, bo'lib o'tganligini qayd qilish bilan kifoyalansa, o'tgan zamon natijali fe'lida esa asosiy diqqat ish-harakatning bajarilganligi yoki bo'lib o'tganligida emas? balki uning natijasida – hozirgi holatida bo'ladi. Qiyos qiling:

doneshyor-e mo az iron omad – Bizning o'qituvchimiz دانشیار ما از ایران آمد
doneshyor-e mo az iron omade ast دانشیار من از ایران آمده است
Erondan keldi. – Bizning o'qituvchimiz Erondan kelgan.

Birinchi gapda omad ish-harakatni bo'lib o'tganliginigina qayd qilsa, ikkinchi gapda omade ast ish-harakatning bajarilganligi fakti hozir ham mavjudligini ko'rsatadi. Misollar: sho'mo go'leston- شما گلستان سعدی را خوانده اید

خیلی رنج کشیده e sa'diro xonde-id? – Siz Sa'diyning "Guliston"ini o'qiganmisiz? xeyli ranj kashide va be maqsad raside-am – ko'p mehnat qildim va maqsadga yetdim.

O'tgan zamon natijali fe'li o'tgan zamon eshitishlik ma'nosini ham bildirish mumkin. O'tgan zamon natijali fe'lining bu ma'nosida ish-harakatning bajarilishi so'zlovchiga avvaldan ma'lum bo'lmay, ish-harakatning bajarilishi yo bajarilmaganligi boshqa odamdan eshitishi yoki boshqa vositalar orqali ma'lum bo'lishi qayd qilinadi.

– u zabon-e forsiro xub yod gerefte ast – او زبان فارسی را خوب یاد گرفته است
U fors tilini yaxshi o'rganibdi.

96- tamrin. Quyidagi gaplarni o'qing va tarjima qiling.

وقت نهار است ولی هنوز برنج را نیاورده اند. چند دقیقه است که درس شروع شده است. شما هنوز این کتاب را نخوانده اید؟ آنها دیر تلفن می کنند. پدر و مادرم رفته اند. این سه نفر اصفهان رفته اند، تا در دانشگاه قبول شود. آنها از شهرهای مختلف آمده اند، تا در پایتخت درس بخوانند. از اینها چیزی نشنیده اند. هنوز غوره نشده می خواهد مویز بشه. این ساختمان را هنوز نساخته اند. بیا کمی استراحت بکنیم. بگذار بعد از صرف نهار گردش بروند. اینجا بنفشه فراوونه، بذار بچه ها بچیننشون. این داستان صادق هدایت را نخواندین؟ برایتون بیارم؟ بیا امروز برای نهار جوجه کباب درست بکنیم. دوستانمون امروز به ترمذ بر می گردند. بیا استقبالشون بکنیم. مبادا دیر بکنیم. چرا نگذاشت زنگ بزنم؟ زنده باد دوستی بین ازبکستان و ایران!

در دیزی سرا

بعد از مسابقه فوتبال، در انتهای خیابان سعدی چند زن و مرد جوان داشتند صحبت می کردند. یکی از زنها گفت: من دارم از گشنگی می میرم، بیایین یه رستورانی پیدا بکنیم که نهار بخوریم. زن دیگری گفت: بسیار فکر خوبی است. از صبح حتی یک تکه نانم نخورده ام. شوهر خانم اولی گفت: حرفی ندارم. من در این نزدیکی یه دیزی سرای خوبی سراغ دارم. شما یک کمی صبر کنین من همین الان بر می گردم.

– خیلی خوب، منتظرتون هستیم.

فصل پاییز بود، لباس این اشخاص نشان می داد که گویا از شهر دیگری برای تماشای مسابقه آمده است. زن دومی گفت: ببینید، هوا این قدر گرم است که آدم هیچ فکر نمی کند که پاییز است. زن اولی، با کمی ناراحت گفت: داداشم کو؟ نیم ساعت است که رفته ماشینمونو پارک بکنه ولی از او خبری نیست! مبادا گم بشه! بهتره یواش یواش بریم جلو. در همین موقع مثل اینکه برادرش خواست خیالشان را راحت کند آن طرف خیابان پیدا شد. به آنها خیره شده با تعجب پرسید: چه جوری شده که شما زود تر از من اینجا رسیده این؟ دیگران با خنده جریان را تعریف کردند.

طولی نکشید که شوهر خانم دومی هم برگشت و گفت: حق با من بوده، چند قدم جلوتر دیزی سرای جدیدی هست. آشپزشون خیلی ماهره و غذاهای لذیذی درست میکنه. من جامونو رزرو کردم، زود بریم که شلوغ نشه. - خدا پدرت را بیامورزه.

بعد از چند دقیقه مسافری خسته، ولی خندان وارد دیزی سرا شدند. آنجا میز و صندلی نبود و آنها روی قالی خالی روی تخت نشستند. پیشخدمتی آمد سفره تازه انداخت. مهمانان یکی بعد از دیگری دستشویی رفتند. یکی از مسافری گفت: یادم می‌اد پارسال همینجا بودیم. خانم ها صورت غذا را بر داشته سر گرم خواندن شدند. از پیش غذا هر چه دلتون می‌خواهند دارند. گوجه فرنگی، سالاد فصل، خامه، ماست، پنیر، خورش اسفناج، خویارم هست. پیشخدمت پهلوی آنها سبز شد و پرسید: چه فرمایشی دارین؟

یکی از آقایون خواهش کرد قبل از همه آب یخ بیاورد. بعد سالاد و نان و دوغ آوردند. پس از اندکی تامل چهار تا دیزی آوردند. قاشق سوپخوری، کارد، چنگال و گوشت کوبم سر سفره گذاشتند. برای یکی از خانم ها که نخواست آبگوشت دیزی بخورد به جای دیزی کباب برگ آوردند. او خواهش کرد که شوید، جعفری، ریحان، پیاز تازه و فلفل و نمک هم بیاورند. آن وقت مهمانان چشمشان به زنگولی افتاد که داشت اسفند دود می‌کرد. از نزدیک آنها هم رد شد تا دود اسفند به آنها هم بخورد که کسی چشمشان نزنند. برادر مهری به او پول خورد داد.

برای دسر مهمانان میوه و بستنی سفارش دادند. سر انجام شیرینی و چایی آوردند. یکی از خانم ها گفت: این دیزی سرا رو خیلی قشنگ درست کردند. بیاین یه قلیون سر سفره بذاریم و با هم یه عکس بندازیم. سر انجام یکی از آقایان از گارسون صورت حسابی گرفته پولش را پرداخت و مهمانان دیزی سر را ترک کردند.

97 - tamrin. Quyidagi savollarga javob yozing.

این چند نفر برای چه به شهر آمدند؟ کجا استاده بودند و داشتند چکار می‌کردند؟ آنها منتظر چه کسی بودند؟ یکی از زنها چه گفت؟ به او چه جواب دادند؟ از روی لباسشان چی میشود فهمید؟ آنها کجا خواستند نهار بخورند؟ برادرشان رفت چه کار بکند؟ آن وقت چه فصلی بوده؟ هوا چطور بود؟ یکی از آنها چه چیز پیدا کرد؟ ماشینشان را کجا گذاشت؟ در دیزی سرا مردم کجا نشستند؟ آنها قبل از همه چه چیز را سفارش دادند؟ غذای گرمشان چه بود؟ آنجا کیه بودند؟ یکی خانم برای خود چی سفارش داد؟ بعد از شام چه کار کردند؟ آیا از دیزی سرا خوششان آمد؟

سنگی را که نتوان برداشت

در روزگار قدیم هر آبادی یک پهلوان داشت، پهلوان قویترین مرد آبادی بود. پهلوان خیر آباد مرد به نام قادر بود. پهلوان قادر بسیار مهربان بود. مردم آبادی او را خیلی دوست داشتند. او شاگردان زیادی داشت. به آنها فوت و فن کشتی را یاد می‌داد.

وقتی فصل بهار رسید. پهلوانها با هم کشتی می‌گرفتند و زورآزمایی می‌کردند. زورآزمایی کار ساده نبود. پهلوانها سنگهای که بزرگ و کوچک را بلند می‌کردند. هر کس بزرگترین سنگ را بر داشت جایزه می‌گرفت. جایزه او گوسفند پروار یا بزی شیرده بود.

در میان شاگردان پهلوان قادر، جوانی به نام سلمان بود. سلمان قدی بلند و بازوهای قوی داشت. او آسیاب بود. همه آسیاب ها اسب داشت. اسب سنگ آسیاب را می چرخند و گندم ها را آرد می کرد. اما سلمان خودش آسیاب را می چرخاند. به همین دلیل روز به روز بازوهایش قویتر و زورش بیشتر می شد. پهلوان قادر سلمان را بسیار دوست داشت. چون او شب و روز کار میکرد.

فصل بهار رسید و پهلوان ها برای زورازمایی به میدان آبادی آمدند. سلمان هم در میانش بود.

در گوشه میدان یک سنگ آسیاب قدیمی بود. پهلوان قادر روی سنگ آسیاب نشست تا روزازمایی پهلوان ها را تماشا کند. سنگ های بزرگ و کوچک وسط میدان بود. پهلوانها یکی یکی جلو آمدند و سنگ هارا بلند می کردند. زورازمایی از سنگ کوچک شروع شده و به سنگ بزرگ رسید. فقط دو پهلوان در میدان بودند: پهلوان مراد و پهلوان سلمان. پهلوان مراد به طرف سنگ بزرگ رفت. عرق از سر رویش می چکید. دو دستشرا به دور سنگ بزرگ حلقه کرد تا آنرا بلند کند. اما هر وقت زور زد نتوانست. سرش را پایین انداخت و کنار رفت. پهلوان سلمان جلو آمد. دستهایش را مانند زنجیر به دور سنگ حلقه کرد. همه زورشرا توی بازوهایش جمع کرد و سنگ را روی سینه اش بلند کرد. اهلی آبادی برایش هیاهو کردند. پهلوان سلمان سنگ را بر زمین انداخت. پهلوان قادر به او گفت: آفرین پهلوان! آن گوسفند پروار به تو می رسد. پهلوان سلمان جلوی پهلوان قادر زانو زد. دست او را بوسید و گفت: می خواهم با پهلوان قادر زورازمایی کنم.

پهلوان قادر لبخندی زد گفت: تو قویترین جوان آبادی هستی. اگر مرا شکست بدهی، پهلوان آبادی می شوی! این را گفت و به طرف سنگ بزرگ رفت. دو دستشرا به دور سنگ حلقه کرد. با یک تکان سنگ را از زمین بلند کرد. اهل آبادی برایش هیاهو کرد. بر گشت و روی سنگ آسیاب نشست و گفت: حالا چه کنیم پهلوان! پهلوان سلمان گفت: از روی سنگ آسیاب بلند شوید! پهلوان قادر از روی سنگ آسیاب بلند شد و گفت: می خواهی چی می کنی؟ پهلوان سلمان گفت: سنگ آسیاب را بلند کنیم. این را گفت و به طرف آسیاب رفت. پهلوان قادر و اهل آبادی با تعجب به او نگاه می کردند. او سنگ آسیاب را تکان داد. سوراخی در وسط سنگ بود. دو دستش را در سوراخ سنگ جا داد. نفس عمیقی کشید، سنگ آسیاب را روی سینه اش بلند کرد و به دور خود چرخید. دستش را از هم باز کرد و سنگ را بر زمین انداخت. اهل آبادی برایش هیاهو کردند.

پهلوان قادر دستی به شانه او زد و گفت: آفرین! پهلوان سلمان دست پهلوان قادر را بوسید.

پهلوان قادر به طرف سنگ آسیاب رفت. دو دستش را در سوراخ سنگ جا داد. نفس عمیقی کشید زور زد تا سنگ را از جا بکند، اما نتوانست. اهل آبادی با تعجب به او نگاه می کردند. دوباره دستش را به دور سنگ حلقه کرد و زور زد، اما باز هم نتوانست. عاقبت سنگ آسیاب را بوسید و کنار رفت. اهل آبادی گفتند: پهلوان قادر! چرا سنگ را می بوسی؟ آنرا بلند کن!

پهلوان قادر لبخندی زد و گفت: از قدیم گفته اید: – سنگی را که نتوان بر داشت. باید بوسید و زمین بر گذاشت. از آن روز پهلوان سلمان، پهلوان خیرآباد شد.

واژه ها

hisob qog'azi	– surate hesob	صورت حساب	oxiri	– enteho	انتها
rasmga tushmoq	– a'ks andoxtan	عکس انداختن	biroz turib	– andaki ta'omul	اندکی تامل
qalampir	– felfel	فلفل	kulib	– bo ruy xandon	با روی خندان
futbol	– futbol	فوتبال	yo'lga tushmoq	– roh uftodan	راه افتادن
qalyon	– qelyon	قلیان	muzli suv	– obe yax	آب یخ
kabob	– kebobe barg	کباب برگ	islamoq	– esfenoj	اسفناج
xizmatkor	– gorsun	گارسن	mashinani avto	– pork kardan	پارک کردن
yo'qolmoq	– go'm sho'dan	گم شدن	parkka qo'ymoq	– peydo kardan	پیدا کردن
pomidor	– go'jefarangi	گوجه فرنگی	xizmatkor	– pizsh xedmat	پیش خدمت
go'sh ezadigan	– go'sht kub	گشت کوب	old taom	– pishg'azo	پیش غذا
lazzat	– lezzat	لذت	bo'lak, burda	– teke	تکه
qatiq	– most	ماست	kashnich	– ja'fari	جعفری
mohir	– moher	ماهر	ko'z tegmoq	– cheshm zadan	چشم زدن
mabodo	– mabodo	مبادا	qanday qilib	– che juru	چه جوری
musobaqa	– musobeqe	مسابقه	qarshi emasman	– harfi nadoram	حرفی ندارم
mavzu	– mavzu'	موضوع	qaymoq	– xome	خامه
hojatxona	– dast shui	دستشویی	podlivka	– xuresh	خورش
uzoq	– dur	دور	ajablanid	– xire sho'dan	خیره شدن
ko'za sho'rva	– dizi	دیزی	qaramoq		
o'tmoq	– radsho'dan	رد شدن	taomdan keyingi	– dser	دسر
rayhon	– reyhon	ریحان	shirinlik		
			ayron	– dug'	دوغ
			oshxona	– dizisaro	دیزی سرا
paydo bo'lmoq	– sabz sho'dan	سبز شدن	joyni band qilmoq	– rezerv kardan	رزرو کردن
buyurtma	– seforesh	سفارش	ko'katli salat	– salode fasl	سالاد فصل
suyuq taom qoshig'i	– supxur	سوپخور	oxiri	– saranjom	سر انجام
shivid	– shevid	شوید	dasturxon to'shamoq	– so'fre andoxtan	سفره انداختن

خدا پدیرت را بیامرزه xodo pedaratro beyomurze – sizga sog'lik tilayman
 خیال کسی را راحت کردن xeyile kasiro rohat kardan – tinchlantirmoq
 دنبال کسی رفتن (گردیدن) do'nbole kasi raftan – qidirmoq (biror kishini)

درس شانزده O'N OLTINCHI DARS

Mumtoz fors tilining ayrim xususiyatlari

Hozirgi fors tilida را – ro ko'makchisi vositasiz to'ldiruvchi belgisi sifatida ishlatilib, o'zbek tilidagi tushum kelishigi anglatgan ma'nolarga mos keladi. lekin mumtoz fors tilida را – ro ko'makchisining vazifasi birmuncha keng bo'lib, vositasiz to'ldiruvchidan tashqari, vositali to'ldiruvchi ma'nolarini ham bildirgan.

1. را – ro ko'makchili to'ldiruvchi ish-harakatning biror shaxs yoki boshqa bir jonli narsaga qaratilganligini bildiradi va kimga? nimaga? degan savolga javob beradi **دانشمندی پسرانرا گفت** doneshmandi pesaronro go'ft – Bir donishmand o'g'illariga dedi. **بازی خروسرا گفت** bozi xo'rusiro go'ft – bir burgut bir xo'rozga dedi.

2. Borlik, mavjudlik ma'nolarini ifodalagan fe'llar boshqargan را – ro ko'makchili to'ldiruvchi biror narsaga ega bo'lgan? predmet yoki shaxsni bildiradi: **وزیری را دخترى بود بسيار عاقل** vaziri do'xtari bud besyor oqel – bir vazirning juda aqilli bir qizi bor edi.

3. شنیدن shenidan (eshitmoq), گفتن go'ftan (aytmoq) fe'llari boshqargan را ro ko'makchili to'ldiruvchi biror narsa yoki shaxs haqida, to'g'risida borayotgan gap yoki suhbatni bildiradi: **پادشاهی را شنیده ام که ...** podshohipo shenideam ke... bir podshoni eshitdimki ...

Mumtoz fors tilida o'tgan zamon davom fe'li aniq o'tgan zamon fe'li shakli oldiga **همی** hami va oxiriga **ی** – i qo'shimchasini keltirish bilan hosil qilinadi.

همی پرسیدی hami po'rsidi – so'rardi **همی رفتی** hami rafti – borardi

Ba'zan **ی** – i qo'shimchasining tushib qolish hollari ham uchraydi. Bunda o'tgan zamon davom fe'li aniq o'tgan zamon shakliga **hami** old qo'shimchasini keltirish orqali yasaladi.

همی پرسیدی hami po'rsid – so'rardi, **همی رفت** hami raft – borardi,

Lekin fors tilinig keyingi taraqqiyot davrida aks holni ko‘ramiz, ya‘ni o‘tgan zamon davom fe‘lining yasallishida ی – i qo‘shimchasi saqlanib, همی hami old qo‘shimchasi tushib qolgan. Odatda ی – i qo‘shimchasi fe‘l oxiriga, shaxs-son qo‘shimchalaridan so‘ng qo‘yilgan va bu ی – i fors tili grammatikasida یای استمراری yo-ye estemrori deb ataladi.. رفتی rafti – borardi, پرسیدی po‘rsidi – so‘rardi.

اگر ژاله هر قطره ای در شدی
چو خرمهره بازار از آن پر شدی
Bir tabib hamisha mozorga borardi.

yo-ye estemrori vositasida yasalgan o‘tgan zamon davom fe‘li aniq bo‘lmagan shart ergash gapda ham keng qo‘llanadi.

اگر ژاله هر قطره ای در شدی
چو خرمهره بازار از آن پر شدی

agar jole har qatrei do‘r sho‘di chu xarmo‘hre bozor az on po‘r sho‘di – Agar shudringning har tomchisi dur bo‘lganda edi, chig‘anoq kabi bozor u bilan to‘lgan bo‘lardi. (Sa‘diy)

yo-ye estemrori asosan 1 shaxs birlik va 111 shaxs birlik va ko‘plik shakllarda ishlatilgan: رفتی raftami – borardim, رفتی rafti – borardi, رفتندی raftandi – borardilar.

budan بو bu shaklidagi hozirgi zamon fe‘l negiziga egadir, bu negizdan yasalgan ikki fe‘l shakli mumtoz fors tili poeziyasida ko‘p uchraydi. Bular بود bo‘vad va باد bod shakllaridir.

ad – ad qo‘shimchasi د bu negiziga 111 shaxs birlik qo‘shimchasi د bo‘vad shakli بود bo‘vad shakli bo‘lib, hozirgi-kelasi zamon ma‘nosida ishlatilgan. توانا بود هر tavono bo‘vad har ke dono bo‘vad – Kimki ndono bo‘lsa, qudratli bo‘lur.

bod 111 shaxs birlikka oid bo‘lib, orzu – istak maylini bildirdi. Hozirgi fors tilida ko‘proq shior va xitoblarda ishlatiladi. زنده باد دوستی بین مردمهای دنیا zende bod dusti ye beyn-e mardo‘mho-ye do‘nyo – yashasin dunyo xalqlari o‘rtasidagi do‘stlik.

Egalik affikslari ko‘pincha kishilik olmoshlari o‘rnida ham ishlatilgan va turli so‘z turkumlariga qo‘shilgan. Shu bilan birga, ba‘zan vositali to‘ldiruvchi ma‘nosini ham ifoda etgan. ازاش پرسیدم azash po‘rsidam – undan so‘radim, جوابش داد javobash dod – unga javob berdi.

Mumtoz fors tilida 111 shaxs birlikda او u kishilik olmoshi o‘rnida وی vey va 111 shaxs ko‘plikda آنها onho kishilik olmoshi o‘rnida ایشان ishon ishlatiladi. وی ishon tashrif ovardand – ular tashrif buyurdilar. گفت vey go‘ft – u dedi, ایشان تشریف آوردند ishon tashrif ovardand – ular tashrif buyurdilar.

تفاوت زبان گفتاری و زبان نوشتاری

یک روز، هنگامی که مسعود می خواست برای خرید به مغازه احمد آقا برود. چشمش به یک گواهی نامه رانندگی افتاد. گواهی نامه را از روی زمین برداشت تا صاحبش را پیدا

کند. وقتی به مغازه احمد آقا رسید، موضوع را با او در میان گذاشت و از او برای پیدا کردن صاحب گواهی نامه کمک خواست. احمد آقا گفت: چیزی بنویس که من پشت شیشه مغازه بچسبانم تا صاحب گواهی نامه بخواند و بیاید آن را بگیرد. مسعود کاغذ و قلم از احمد آقا گرفت اما نمی دانست از کجا شروع کند و چه بنویسد. اتفاقاً در همین موقع آقای جوادی که معلم درس فارسی مدرسه مسعود بود از راه رسید و از ماجرای پیدا شدن گواهی نامه با خبر شد. آقای جوادی وقتی دید که مسعود نمی داند چه بنویسد. به او گفت: مسعود جان، از نوشتن نترس، نوشتن هم مثل حرف زدن است. ما می توانیم به همین راحتی که حرف بزیم بنویسیم. اصلاً فکر کن قرار است حرف بزنی، قلمت را زمین بگذار و بگو ببینم چه می خواهی بگویی. مسعود نفس راحتی کشید و گفت: هیچ چی آقا، ما می خواستیم بگیم این گواهی نامه اینجا پیدا شده. هر کی گم کرده نشونی اونو بده به احمد آقا و اونو بگیره. آقای جوادی گفت: آفرین! حالا همین ها را روی کاغذ بنویس.

مسعود نوشت: این گواهی نامه اینجا پیدا شده، هر کی گم کرده نشونی اونو بده به احمد آقا و اونو بگیره. آقای جوادی گفت: حالا بیا به کمک من این عبارت ها را که حالت گفتاری دارد به عبارت های نوشتاری برگردانیم و چنین نوشت: یگ گواهی نامه پیدا شده، هر کس آنرا گم کرده است نشانی اش را به احمد آقا، صاحب مغازه، بدهد و گواهی نامه را بگیرد. مسعود گفت: خیلی خوب است.

آقای جوادی گفت: نگفتم نوشتن هم مثل حرف زدن آسان است! حالا بیا ببینیم این دو نوشته با هم چه فرقه‌های دارند:

- ۱- کلمه این به یک تبدیل شده است.
 - ۲- کلمه اینجا حذف شده است.
 - ۳- گم کرده به گم کرده است، هرکی به هر کس و نشونی به نشانی تبدیل شده است.
 - ۴- دو کلمه اونو یک بار به آنرا و یک بار به گواهی نامه تبدیل شده است.
 - ۵- کلمات بده و بگیره به بدهد و بگیرد تبدیل شده است.
- آقای جوادی سپس چنین گفت: در زبان گفتار معمولاً کلمات و فعل های شکسته به کار می بریم. مثل: نشونی بده، چون مخاطب حضور دارد، گاه می توانیم چیزی را با اشاره بیان کنیم. مثل: این گواهی نامه پیدا شده اما این امکان در زبان نوشتار برای ما وجود ندارد. چون در آن لحظه نویسنده حاضر نیست. اگر ضروری باشد می توانیم توضیحی به گفته خود اضافه کنیم. مثلاً در پاسخ این که احمد آقا کیست، می گوییم صاحب مغازه است. برای نوشتن کافی است آن چه را که می خواهیم به زبان بیاریم، یعنی حاصل فکر خود را روی کاغذ بنویسیم. اما باید به چند نکته توجه داشته باشیم: ۱- کلمات شکسته به کار نبریم. ۲- از تکرار بپرهیزیم. ۳- مطالب زاید را حذف کنیم. ۴- چون مخاطب را نمی بینیم که در صورت از او هم توضیحی بدهیم، نوشته ما باید رسا باشد.

از گلستان سعدی

حکایت

حکیمی پسران را پند همی داد که جانان پور هنر آموزید که ملک و دولت دنیا اعتماد را نشاید و سیم و زر در سفر در محل خطر است یا دزد بیک بار ببرد یا خواجه بتفاریق بخورد. اما هنر چشمه زاینده است و دولت پاینده و اگر هنرمند از دولت بیفتد غم نباشد که هنر در نقش خود دولت است.

هنرمند هر جا که رود قدر بیند و بر صدر نشیند و بی هنر هر جا که رود لقمه چیند و سختی بیند.

از سیاست نامه خواجه نظام الملک

حکایت

گویند روزی نوشیروان عادل برنشسته بود و با خاصکیان بشکار می رفت و بر کنار دهی گذار کرد. پیری را دید نود ساله که جوز در زمین می نشاند. نوشیروان را عجب آمد زیرا که بیست سال جوز کشته بر می دهد. گفت: یا پیر جوز می کاری؟ گفت: آری خدایگان. گفت: چندان خواهی زیست که برش بخوری؟ پیر گفت: کشتند و خوردیم و کاریم و خورند. نوشیروان را خوش آمد و گفت: زه؟ در همان وقت خزینه دار را گفت تا هزار درم بپردازد. پیر گفت: ای خداوند، هیچ کس زودتر از بنده بر این جوز نخورد. گفت: چگونه؟ پیر گفت: اگر من جوز نکشتمی و خدایگان این جا گذار نکردی و آنجا به بنده رسید نرسیدی و بنده آن جواب را ندادمی، من این هزار درم از کجا یافته‌ام. نوشیروان گفت: زها زه! خزانه دار در آن وقت هزار درم دیگر بدو داد بهر آنکه دو باره زه بر زبان نوشیروان برفت.

قاضی زیرک

جوانی پیر مردی را صد دینار سپرد و بسفر رفت. چون باز آمد دینار خود خواست. پیر مرد انکار کرد که مرا نداده‌ای. جوان شکایت پیش قاضی برد. قاضی پیر مرد را طلبید و پرسید که این جوان زر بتو سپرد؟ گفت: نه. قاضی پیر مرد را گفت: سوگند بخور! جوان گریان شد و گفت: او را از سوگند هیچ باک نیست، بارها سوگند دروغ خورده است. قاضی جوان را گفت: آنوقت که زر بتو سپردی کجا نشسته بودی؟ گفت: زیر درختی. چرا گفتی گواه ندارم، آن درخت گواه توست. نزد آن درخت برو و بگو که قاضی تو را می طلبد. جوان گفت: ای قاضی می ترسم که درخت بحکم تو اطاعت نکند. قاضی گفت: مهر من ببر و بگو که این مهر قاضی است، البته خواهد آمد. جوان مهر قاضی گرفت و رفت. قاضی بعد از ساعتی از پیر مرد پرسید که آن جوان نزد درخت رسیده باشد؟ گفت: نه.

چون جوان نزد درخت رسید مهر قاضی را نمود و گفت: قاضی تو را می طلبد. از درخت هیچ نشد. غمگین باز آمد و گفت: مهر تو درخت را نمودم هیچ جواب نداد. قاضی

گفت: درخت آمد و گواهی داده باز رفت. پیر مرد گفت: ای قاضی، این چه سخن است، هیچ درخت اینجا نیامد. قاضی گفت: راست می گویی، نیامد ولی آن وقت که از تو پرسیدم که جوان نزد درخت رسیده، اگر زیر آن درخت نقد نگرفتی چرا نگفتی که کدام درخت است، نمی دانم؟ از این معلوم می شود که جوان راست می گوید. پیر مرد در مقابل این سخن جز اعتراف چاره ای نیافت و زر را باو پس داد.

حکایت

بازارگانی پارچه زربفت و ظریف چینی بسیار بساربانی سپرد که بار کند و به شهر ببرد و باو گفت: چون بدان شهر رسیدی بارهارا نزد خود نگهدار تا من بیایم. ساربان بارهارا بمنزل رسانید. مدتی بگذشت ولی بازارگان نیامد. ساربان پنداشت که او مرده است. پارچه ظروف را فروخت و از قیمت آنها خانه و باغی خرید. چندی نگذشت که بازارگان آمد و پس از جوستجوی بسیار ساربان را یافته گریبان او را بگرفت و اموال خویش را از او بخواست. ساربان گفت: تو کیستی از من چه می خواهی؟ مگر دیوانه شده ای؟ من هرگز تو را ندیده ام و نمی شناسم. بازارگان چون کار را بدین گونه دید ناچار شکایت بقاضی برد. قاضی ساربان را بخواست و گفت: اموال این مرد را چه کردی؟ ساربان قسم خور که من مرد دهقانم و هرگز ساربانی نکرده ام، این شخص چیزی بمن نسپرده است. چون بازارگان برای اثبات ادعای خون نوشته یا گواهی نداشت و قاضی نیز با اینکه می دانست حق با اوست نتوانست حکمی بدهد. ناچار تدبیری اندیشید و فرمود: بر خیزید و بروید! ساربان و بازارگان از جا بر خاسته به طرف در روانه شدند. همینکه آنها نزد در رسیدند قاضی با صدای بلند گفت: ساربان بر گرد! ساربان دروغگو بی اختیار برگشت. قاضی گفت: پس تو می گفتی و قسم می خوردی که هرگز ساربانی نکرده ای. اگر تو ساربان نبودی چگونه دانستی که روی سخن با توست؟

مال-اموال

O'N YETTINCHI DARS درس هفدهم

جمهوری اسلامی ایران

کشور جمهوری اسلامی ایران در جنوب غربی آسیا واقع است. ایران با کشورهای افغانستان، پاکستان، عراق، ترکیه و آذربایجان هم مرز است. وسعت اراضی مساحت ایران یک میلیون و ششصد و چهل و هشت هزار کیلومتر مربع است. جمعیت کشور ایران بیش از شصت و پنج میلیون نفر است. پایتخت کشور ایران شهر تهران است. در شمال ایران دریای خزر و در جنوب ایران دریای عمان و خلیج فارس قرار دارد. بیش از نیمی از خاک ایران را دشتها و

کوهستانها تشکیل می دهد. مرکز و جنوب شرقی ایران از صحراها و دشتهای کویری پهناور پوشیده شده است. وسیعترین دشتهای ایران عبارتند از دشت کویر، کویر لوت، کویر نمک و غیره. آب و هوای صحراها و دشتهای خیلی گرم و خشک است و زندگی مردم در آنجا خیلی سخت است.

زبان رسمی مردم ایران زبان فارسی است. اهالی شهر تهران در حدود دوازده میلیون نفر می باشد. تهران مرکز اداری، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور است. طبق آخرین تقسیمات ایران به بیست و نه استان تقسیم شده است. استانهای خراسان، سیستان، کرمان، فارس، خوزستان، اصفهان، یزد، مازندران و گیلان از این جمله اند. شهرهای مشهد، کرمان، بندر عباس، تهران، شیراز، اصفهان، یزد، اهواز، همدان، تبریز از شهرهای بزرگ ایران محسوب می شوند. واحد پول ایران ریال است. جمهوری اسلامی ایران با کشورهای زیادی در جهان روابط سیاسی و اقتصادی و فرهنگی دارد.

رودخانه ها و دریاچه های ایران کم آب هستند. رودخانه های بزرگ ایران عبارتند از: کارون، شط العرب، سفیدرود، اترک، ارس، کشف رود، زاینده رود و غیره.

در ایران گندم، جو، برنج، چای، پسته، چغندر قند، پنبه، توتون و میوه ها و سبزیجات مختلف کشت و پرورش می یابد. عمده ترین محصولات کشاورزی ایران گندم و برنج است. برنج در استان های گیلان و مازندران به عمل می یابد. مهمترین ثروت ملی ایران نفت است. ایران در تولد نفت مقام چهارم را در جهان دارا است. صادرات ایران اهمیت فراوانی دارد. علاوه بر منابع نفتی از معادن زیر زمینی گاز طبیعی، ذغال سنگ، انواع فلزات و انواع سنگهای معدنی استخراج می شود.

در شهرهای ایران موزه های تاریخی و آثار باستانی و نمایشگاه های مختلف زیاد است که توجه هر سیاح و توریستی را که به ایران می آیند به خود جلب می کند.

Qisqartirilgan infinitiv مصدر مخم masdare mo'raxxam

Fors tilida fe'lning infinitiv shaklidan tashqari مصدر مخم masdare mo'raxxam deb ataluvchi qisqartirilgan infinitiv shakli ham mavjuddir.

Qisqartirilgan infinitiv fe'lning to'la shaklidan *an* qismini olib tashlash orqali hosil qilinadi. Qisqartirilgan infinitiv shakl jihatdan o'tgan zamon fe'l negiziga mos keladi.

Infinitiv

رفتن raftan

Qisqartirilgan infinitiy

رفت raft

Qisqartirilgan infinitiv gapda mustaqil ravishda ishlatilmaydi. U ma'lum fe'l shakllari bilan birikib, shaxssiz gaplar va aniq kelasi zamon fe'li hosil qilishda qo'llaniladi.

Shaxssiz gaplar

Shaxssiz gaplarda ega grammatik jihatdan ifoda etilmaydi.

Fors tilida shaxssiz gaplarning kesimi *mishavad* (bo'ladi) می شود, *namishavad* (bo'lmaydi) نمی شود, *mitavon* (bo'ladi) می توان, *namitavon* (bo'lmaydi) نمی توان, *boyad* (kerak) باید, *naboyad* (kerak emas) نباید so'zlarini qisqartirilgan infinitiv shaklidagi fe'l bilan birikuvi orqali ifodalanadi.

mishavad raft – borish mumkin, *mitavon raft* – borish mumkin, *namishavad raft* – borib bo'lmaydi, *namitvon raft* – borib bo'lmaydi, *boyad raft* – borish kerak, *naboyad raft* – borish kerak emas.

قدیم ترین نسخ خطی آثار علیشیر نوایی را می توان در انستیتوی خاورشناسی مطالعه کرد. *qadimtarin no'saxe xattiye osore alisher navoyiro mitavon dar anstituye xovarshenosi mo'tole'e kard* – Alisher Navoiyning eng qadimgi qo'lyozmalarini Sharqshunoslik institutida mutolaa qilish mumkin.

1-mashq. Matnni o'qib tarjima qiling va undagi shaxssiz gaplarni aniqlang.

2-mashq. Quyidagi maqollarni ko'chirib yozing, ularni yod oling va ulardagi shaxssiz gaplarnig yasalishini aytib bering.

- 1) سگ را به روز به شکار نتوان برد.
- 2) زنده را می توان کشت، کشته را زنده نتوان کرد.
- 3) از نردبان پله پله بالا باید رفت.
- 4) آفتاب را با دو انگشت نمی توان پنهان کرد.
- 5) کشته را با زر و زور زنده نتوان کرد.
- 6) به صبر از غوره حلوا می توان ساخت.
- 7) با یک دست دو هندوانه نمی توان برداشت.
- 8) آتش را با آتش نمی توان خاموش کرد.
- 9) تا نهال تر است باید راست کرد.
- 10) تا صلح نتوان کرد در جنگ مکوب.

3-mashq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Hamisha tozalikka rioya qilish kerak. Ovqat yeyishdan oldin qo'lni sovun bilan yuvish kerak. Dars vaqtida faqat fors tilida gaplashish kerak. Bu yerga o'tirsa bo'ladimi. Tezda doktorning oldiga borish kerak. Ko'p o'qish va ko'p ishlash kerak. Bugini ishini ertaga qoldirish kerak emas, Uyqudan turgandan so'ng 10-15 daqiqa badan tarbiya qilish kerak. Bu xabarni tezda unga etkazish kerak. Bunday havoda paltosiz uydan tashqariga chiqib bo'lmaydi. Uni faqat dam olish kunlari uyidan topish mumkin. Arab tilini qanday qilib o'rgansa bo'ladi.

O'N SAKKIZINCHI DARS درس هجدهم

شهر تهران

شهر تهران پایتخت کشور ایران است. اهالی تهران بیش از دوازده میلیون نفر هستند. این شهر بزرگ مرکز علمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ایران می باشد. مهمترین مرکز علمی، آموزشگاه های عالی، پژوهشگاه های علمی، ادارات نظامی، اقتصادی و بازرگانی کشور در تهران است. دانشگاه تهران معروفیت جهانی دارد. تهران دارای خیابانهای وسیع و ساختمانهای زیبا و چند طبقه است. تهران یکی از شهرهای شمالی ایران است. تهران موزه های تاریخی و آثار گوناگون هنری، آرامگاه های شاعران برجسته و روحانیان معروف و مساجد، مدرسه های قدیمی فراوان است. تهران موزه های زیادی دارد. از جمله: موزه ایران باستان، موزه رضا عباسی، کاخ موزه سعد آبان، موزه آثار ملی، موزه فرش، موزه آثار عتیقه و غیره.

هچنین مهمترین مراکز درمانی و پزشکی در تهران قرار دارد. بزرگ ترین ساختمان ها و عمارت های مسکونی در این شهر ساخته شده است. این شهر از نظر آب و هوایی در منطقه گرم و خشک قرار دارد. بزرگترین مسابقات ورزشی در این شهر برگزار می شود. برج " میدان آزادی" افتخار این شهر بزرگ است. به تازگی احداث متروی زیرزمینی بر جاذبه های این شهر افزوده است. متروی تهران آنقدر قشنگ است که هر یکی از استگاه های آن را می شود کاخ زیر زمینی نامید.

هر ماه صدها تن از سیاحان خارجی به تهران می آیند و از آن دیدن می کنند. این آثار تاریخی و موزه های جالب و دیدنی توجه هر سیاح و گردشگری را به خود جلب می کند.

mo'staqbal مستقبل Aniq kelasi zamon fe'li

Aniq kelasi zamon fe'li ish - harakatning kelasi zamonda bajarilishi yo bajarilmasligi aniq, qat'iy ekanligini bildiradi.

Aniq kelasi zamon fe'li qo'shma fe'l shaklida bo'lib, ikki qismdan – yetakchi va ko'makchi fe'ldan tashkil topadi.

Aniq kelasi zamon fe'li ko'makchi fe'l sifatida kelgan خواستن *xostan* fe'lining hozirgi fe'l negizi (خواه *xoh*) ga shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish va undan so'ng yetakchi fe'lining qisqartirilgan infinitiv shaklini keltirish orqali hosil qilinadi. Aniq kelasi zamon fe'lining tuslanishida ko'makchi fe'l o'z leksik ma'nosini yo'qotib, kelajak tushunchasini ifodalaydi. Yetakchi fe'l esa hamma shakllarda qisqartirilgan infinitiv (مسدر مرخم *masdare mo'raxxam*) shaklida bo'ladi.

من خواهم رفت *man xoham raft-* men boraman تو خواهی رفت *to'xohi raft-* sen borasan ما خواهیم رفت *mo xohim raft-* biz boramiz آنها خواهند رفت *onho xohand raft-* ular boradilar

خواستن *xostan* ko'makchi fe'li prefiksli fe'llarda prefiksdan so'ng, qo'shma fe'llarda esa, ot bilan ko'makchi fe'l orasida qo'yiladi.

Aniq kelasi zamon fe'lining bo'lishsiz shakli ko'makchi fe'l negizi خواه *xoh* ning oldida نه *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqali hosil qilinadi.

من حرفهای ترا فراموش نخواهم *mo naxohim raft-* biz bormaymiz ما نخواهم کرد *man harfhoye to'ro faromush naxoham kard-* men sening so'zlaringni esdan chiqarmayman. او فردا بر نخواهد گشت *U fardo bar naxohad gasht-* u ertaga qaytmaydi.

1-mashq. Quyidagi fe'llarni aniq kelasi zamon fe'li shaklida tuslang.
yod یاد گرفتن *ferestodan* فرستادن *sho'ru kardan* شروع کردن *xondan* خواندن *gereftan* برداشتن *bar doshtan*.

2-mashq. "Eron Islom Respublikasi" matnini o'qib tarjima qiling. Matndagi fe'llarni aniq kelasi zamon shakliga qo'ying.

O'N TO'QQIZINCHI DARS درس نوزدهم

عمر خیام

حکیم ابو الفتح عمر بن ابراهیم خیام نیشابوری- فیلسوف، ریاضیدان، منجم، پزشک، شاعر و نویسنده بزرگ ایران در اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم هجری (قرن یازدهم و دوازدهم میلادی) است. خیام در نیشابور به دنیا آمد، اما سال تولد آغاز زندگی او نا معلوم است. خیام تنها شاعر نیست. حتی قبل از اینکه شاعر

باشد حکیم و طبیب است. هم در ریاضیات و نجم مهارت دارد و هم از ادب و قرآن بهره مند است. در " خبر و مقاله " تحقیقات تازه می کند و در طب و نجم هم مطالعات مهم دارد. علاوه بر این او در سال 467 هجری (1074 میلادی) تقویم ایران را اصلاح می کند و " نوروز " را که در نیمه برج حوت (ماه اصفند) قرار داشت به اول برج حمل می آورد و از این راه " تقویم جلالی " را به وجود می آورد. در حکمت از طرفداران ابن سینا و کتاب های قانون و شفا را با دقت و تحقیق می خواند و تحلیل می کند. هر چند مقام خیام و رای شاعری او بوده و شهرت او در ایام زندگی و بعد از آن بیشتر در حکمت ، طب، نجم و ریاضیات بوده است. ولی امروزه او را در جهان بیشتر با رباعیات فلسفی لطیفش می شناسند. معلوم نیست که خیام شاعری را از چه زمانی شروع کرده و چرا جز رباعی نسرده است.

بدون شک او برای بیان اندیشه ها و افکار ساده و در عین حال سرشار از شور و هیجان خود هیچ قالبی مناسب تر از رباعی نمی توانست بیابد. رباعی به دلیل وزن و آهنگ ضربی خود به خوبی با دف و ساز همراه می شود و به همین سبب از قدیم در مجالس رواج داشته و نفوذ تاثیر آن در ذهن ها بیشتر بوده است. خیام در رباعیات خود افکار فلسفی خود را به زیبایی بیان می کند.

وفات خیام را در سال 509 هجری (1115 میلادی) یا 514 هجری (1123 میلادی) نوشته اند. ترجمه ها و تحقیقاتی که در باره رباعیات خیام به زبان های مختلف انجام شده فراوان است. در جمهوری ازبکستان رباعیات عمر خیام به زبان ازبکی نیز ترجمه شده است.

O'timli va o'timsiz fe'llar *af'ole mo'ta'addi va lozem* افعال متعدی و لازم

Fe'llar o'zlarining leksik ma'nolariga ko'ra o'timli va o'timsiz bo'ladilar. Fe'llarning o'timli yoki o'timsiz ekanligi harakatning obyektga bo'lgan munosabatiga ko'ra belgilanadi.

o'timli fe'llar (*af'ole mo'ta'addi* افعال متعدی) ish harakatning birar narsaga – obyektga o'tganligini bildiradi va vositasiz to'ldiruvchi vazifasida kelgan so'zni talab qiladi.

o'qimoq *man ketobro xondam-men kitobni* خواندن *xondan-* نوشتن *naveshtan-* yozmoq *matnro ruye taxte* نوشتن *naveshtam-* matnni doskaga yozdim.

O'timsiz fe'llar (*af'ole lozem* افعال لازم) da ish- harakat boshqa predmetga – obyektga o'tmaydi va harakatning o'tishi uchun lozem bo'lgan so'zni qabil qilmaydi.

raftan-bormoq رفتن *o'tirmoq* neshastan-نشستن *omadan-kelmoq* آمدن *o'ftodan-* yiqilmoq.

Fors tilida bir necha fe'llar borki, ular o'zlarining leksik ma'nolariga ko'ra ham o'timli, ham o'timsiz bo'ladilar.

افزودن *afzudan*-ko'paymoq, ko'paytirmaq. آموختن *omuxtan*- o'qimoq, o'qitmoq, o'rganmoq, o'rgatmoq. شکستن *shekastan*- sinmoq, sindirmoq. آویختن *ovixtan*-osilmoq, osmoq.

Fe'lning majhul nisbati *fe'le majhul* فعل مجهول

Fe'lning majhul nisbati o'zinig tizilishi jihatidan qo'shma fe'l shakliga ega bo'lib, yetakchi fe'l va شدن *sho'dan* ko'makchi fe'lidan tashkil topadi.

Majhul nisbatda fe'l tarkibidagi etakchi fe'l hamma zamon va shaxslarda o'tgan zamon sifatdoshi shaklida va ko'makchi fe'l شدن *sho'dan* esa tegishli zamon va shaxslarda keladi.

Fe'lning majhul nisbati faqat o'timli fe'llardan hosil qilinadi.

مقاله نوشته شد *neveshte sho'd* نوشته شد *neveshte* *sho'd*-maqola yozildi. فرستاده شد *ferestode sho'd* فرستاده شد *ferestode* *sho'd* – yuborildi نامه فرستاده شد *nome ferestode sho'd*-xat yuborildi. Majhul nisbatdagi fe'llar aniq nisbatdagi fe'llarga xos bo'lgan hamma zamon va mayllarda ishlatilishi mumkin.

maqole naveshte mishavad - maqola yozilyapti (hozirgi - kelasi zamon).

maqole naveshte misho'd – Maqola yozilardi. (o'tgan zamon davom fe'li).

maqole naveshte sho'de ast – Maqola yozilgan. (o'tgan zamon natijali fe'li).

maqole naveshte sho'de bud – Maqola yozilgan edi. (uzoq o'tgan zamon fe'li).

maqole naveshte xohad sho'd – Maqola yoziladi, yozilajak. (aniq kelasi zamon fe'li).

Majhul nisbatdagi fe'lning bo'lishsiz shakli ko'makchi fe'l شدن *sho'dan* oldiga نه *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqali hosil qilinadi.

نامه فرستاده نشد *nome ferestode nasho'd*- Xat yuborilmadi.

Aniq kelasi zamon felining majhul shaklida نه *na* – inkor yuklamasi xostan ko'makchi fe'lga qo'shiladi.

basteye po'stiye sho'mo ferestode naxohad sho'd – sizning banderolingiz yuborilmaydi.

Kesimi majhul nisbat bilan ifodalangan gapda grammatik ega ish-harakatni bajarivchi shaxsini bildirmaydi, balki boshqa shaxs orqali bajarilgan harakatni o'ziga qabul qiluvchi obyektini bildiradi. مقاله نوشته شد *maqole*

naveshte sho'd (maqola yozildi). Misolida asosiy diqqat subektga emas, obektga qaratilgandir. Bunda maqola so'zi gapda ega vazifasida keladi.

Kesimi majhil nisbat bilan ifodalangan gaplarda ish-harakatni bajaruvchi shaxsini ko'rsatish lozim bo'lsa, harakatning bajaruvchisi *az tarafe* (tomonidan), *be vositeye* (orqali, vositasi bilan, bilan) kabi murakkab predloglar orqali ifodalanadi. Bunday gaplarda harakat obyektiga ega vazifasini o'taydi. Harakat subyekti murakkab predlog bilan birikib, to'ldiruvchi vazifasida va majhil nisbatdagi fe'l esa kesim vazifasida keladi.

dostone gerdob az tarafe sodeq hedoyat naveshte sho'de bud- " Gerdob" romani Sodiq hidoyat tomonidan yozilgan edi.

1-topshiriq. Matnni o'qib tarjima qiling. Matnda uchragan o'timli va o'timsiz fe'llarni, majhul nisbatdagi fe'llarni aniqlang.

2-topshiriq. Quyidagi fe'llarni hozirgi-kelasi zamon, aniq o'tgan zamon, o'tgan zamon davom fe'li shakllarida tuslang.

فرستادن qilmoq, paziro'ftan-qabil پذيرفتن, ovardan-keltirmoq, آوردن ferestodan - yubormoq, soxtan-qurmoq, ساختن po'xtan-pishirmoq, پختن

YIGIRMANCHI DARS درس بیستم

ز گهواره تا گور دانش بجوی

پیر مردی که سالهای عمرش به هفتاد و هشت رسیده بود. در بستر بیماری، واپسین لحظات زندگی را می گذرانیید. بستگانش با چشمان اشگبار نگران حال وی بودند. آنگاه که نفس او به شماره افتاد. دوستی دانشمند بر بالین وی حاضر شد و با اندوهی بسیار حال او را جویا گشت.

مرد بیمار با کلمات بریده و کوتاه از دوست دانشمند خود خواهش کرد که یکی از مسائل علمی را که زمانی با وی بر میان گذاشته بود، باز گوید. دانشمند گفت: دوست گرامی! اکنون تو چنین حالت ضعف و بیماری چه جای این پرسش است؟ بیمار با ناراحتی پاسخ داد: – کدام یک از این دو بهتر است: این مسئله را بدانم و بمیرم یا نا دانسته و جاهل در گذرم؟

مرد دانشمند مسئله را باز گفت. سپس از جای بر خاست دوست بیمار را ترک کرد. هنوز چند قدمی دور نشده بود که شیون از خانه بیمار بر خاست. چون سراسمه باز گشت. بیمار چشم از جهان فرو بسته بود.

مردی که در دم مرگ نیز نشسته فراگیری و کسب دانش بود. ابو ریحان بیرونی یکی از بزرگترین ریاضی دانان و فیلسوفان جهان است. او از افتخارات جهان به شمار می رود. همه زندگی ابو ریحان در تالیف و تحقیق و در جستجوی دانش گذشت.

تا سال ۴۲۸ هجری که شصت و پنج سال از عمرش می گذشت یک صد و سیزده جلد کتاب نوشته بود. این کتابها در باره مسائل گوناگون از قبیل ستاره شناسی، پزشکی، ریاضیات، تاریخ، جغرافیا، داروشناسی، رسوم و سنتهای ملل مختلف و علوم دیگر است. با وجود آنکه نزدیک به هزار سال از عصر ابو ریحان می گذرد، بیشتر نوشته ها و کتاب های او از جهت فکر تازه می نماید. به نظر می رسد که اندیشه و روش تحقیق او در مسائل علمی به اندیشه و روش دانشمندان امروز بیشتر نزدیک بوده تا به روش و فکر دانشمندان زمان خود.

پیوسته به علل حوادث می اندیشید و به تحقیق و مطالعه و کشف چیزهای ناشناخته عشق می ورزید. در باره ادیان مختلف و سنتهای گوناگون تحقیق می کرد اطلاعاتی را که بدست می آوردند. به صورت کتاب می نوشت دشمن سر سختِ جاهل و دوست دار دانش بینش بود. از این لحاظ در قرون گذشته کمتر می توان برای او نظیری پیدا کند.

مترادف

از	*	ز
علم	*	دانش
زندگی	*	عمر
رختخواب	*	بستر
ناخوش	*	بیماری
آخرین	*	واپسین
خویشان، اقوام	*	بستگان
او	*	وی
هنگامیکه، وقتی که	*	آنگاه که
غم، غصه	*	اندوه
پرسیدن	*	جویا گشتن
عالم	*	دانشمند
تاقاضا کردن	*	خواهش کردن
مسئله ها	*	مسایل
وقتی	*	زمانی
دوباره گفتن	*	باز گفتن
عزیز	*	گرامی
وضعیت	*	حالت
ناتوانی	*	ضعف
مردن	*	در گذشت
نادان	*	جاهل
گام	*	قدم

وقتی که، هنگامی که	*	چون
لحاظ	*	دم
یادگیری	*	فراگیری
به شمار آمدن، به حساب آمدن	*	به شمار رفتن
پژوهش	*	تحقیق
پژوهش کردن	*	تحقیق کردن
طب	*	پزشک
رسمها	*	رُسوم
ملت ها	*	ملل
دوره، زمان	*	عصر
از لحاظ	*	از جهت
همیشه، همواره	*	پیوسته
حادثه ها، پدیده ها	*	حوادث
مطالعه	*	بررسی
مجهول	*	ناشناخته
نادانی	*	جهل
قرنها	*	قُرُون
مانند، مثل	*	نظیر

متضاد

غایب	*	حاضر
قدرت، قوت، توانایی	*	ضعف
سلامت	*	بیماری
دانسته	*	نادانسته
عالم	*	جاهل
نزدیک شدن (به)	*	دور شدن (از)
ننگ	*	افتخار
نِفَرَت داشتن (از)	*	عشق ورزیدن
از دست دادن	*	به دست آوردن

تمرین نود و هشت . به پرسشهای زیر به صورت جمله کامل پاسخ دهید.

۱. مرد بیمار چه کسی بود؟
۲. آیا حال مرد بیمار خوب شد؟
۳. مرد بیمار چند سال داشت؟
۴. مرد بیمار از دوستش چه خواست؟

۵. هنگامی که بیمار مرد، آیا دوستش چه خواست؟
۶. آیا بیمار هنگام مرگ تشنه آب بود؟
۷. آیا ابو ریحان بیرونی شاعر بود؟
۸. ابو ریحان چه چیزی را دوست داشت و از چه چیزی بدش می آمد؟
۹. ابو ریحان در چه سالی به دنیا آمد؟
۱۰. کتاب های ابو ریحان بیرونی در باره چه موضوعاتی است؟
۱۱. آیا نوشته ها و کتاب های ابو ریحان امروز کهنه و قدیمی هستند؟
۱۲. روش مطالعه و تحقیق ابو ریحان چهگونه بوده است؟

YIGIRMA BIRINCHI DARS درس بیست و یکم

راه پیروزی

یک دسته گنجشک در صحرای زندگی می کرد. اتفاقاً فیل زورمندی هم نزدیک این صحرا زندگی می کرد. یک روز که فیل می خواست لب رودخانه برود و آب بنوشد. راهش را کج کرد و به آشیانه گنجشک ها نزدیک شد. لانه چند گنجشک را خراب کرد و چند جوجه گنجشک را هم زیر پایش له کرد.

گنجشک ها بسیار ناراحت شدند. با هم نشستند مشورت کردند که چه کاری کنند. کاکلی که از همه دوستان خود با هوشتر و دلیرتر بود گفت: این صحرا وطن ماست. ما حقیقتاً باید از آن نگهداری کنیم. ما باید دشمن را از آن دور کنیم.

گنجشک ها گفتند: حرف کاکلی کاملاً درست است. همه ما باید از بچه های خود نگهداری کنیم. همه ما باید از وطن خود دفاع کنیم. ولی چه کسی میتواند با این فیل زورمند مبارزه کند.

کاکلی گفت: درست است که مبارزه با فیل کار چندان آسانی نیست. ولی اگر ما همه با هم متحد باشیم هر کاری را می توانیم انجام دهیم.

گنجشکها گفتند: ما حاضریم برای دفاع از وطن و خانه و بچه هایمان هر گونه فداکاری بکنیم. حتی اگر به قیمت جانمان تمام شود. حالا بگو چه کار کنیم. کاکلی گفت: من اول باید با فیل حرف بزنم، اگر حرف حق را قبول کرد که دیگر دعوا نداریم. ولی اگر نپذیرفت، روزگارش را سیاه کنیم.

کاکلی پَر زد و رفت. فیل را پیدا کرد. روی شاخه درختی نشست و حرفهایش را با فیل در میان گذاشت. اما فیل هیچ اعتنا نکرد. و در جواب کاکلی گفت: من زورم خیلی زیاد است، هیچ کس زورش به من نمی رسد. چون قدرت دارم هر کاری دلم بخواهد می کنم. کاکلی گفت: بله، درست است که زورت زیاد است ولی نباید به دیگران زور بگویی. اگر بخواهی به ما ستم کنی، ما آرام نمی نشینیم و با تو مبارزه می کنیم.

فیل که از حرفهای کاکلی خشمگین شده بود، گفت: چه فضولی ها ! همین حالا می ایم و خانه های شما را خراب می کنم تا دیگر یک گنجشک ضعیف جرعت نکند که اینجا جای زورگویی و ستمگری نیست.

گنجشکها گفتند: ما همه آمده ایم ، هر چه فرمان بدهی انجام می دهیم. کاکلی گفت: این گودال را می بینید ؟ خیلی سریع همه با هم پرواز می کنیم و فیل را تا کنار این گدال می کشانیم و آن وقت هر چه من گفتم فوراً انجام دهید.

گنجشکها همه با هم به طرف فیل پرواز کردند. فیل همین که آنها را دید، خشمگین شد و با خرطومش به آنها حمله کرد. گنجشک ها فرار کردند. فیل آنها را دنبال کرد. وقتی که فیل کاملاً به گدال نزدیک شد، کاکلی با صدای بلند به گنجشکها فرمان حمله داد و گفت: همه با هم بر سر فیل بریزید و هر دو چشمش را در آورید. گنجشکها بلافاصله بر سر فیل ریختند و با نوکهای تیزشان چشمهای او را کور کردند. فیل که واقعاً روزگارش سیاه شده بود نعره کشید و ناگهان در گدال افتاد. فیل هر چه سعی کرد نتوانست از گودال بیرون بیاید.

گنجشکها سرود شادی و پیروزی خواندند و با هم گفتند: این سزای کسی است که بگوید زورم زیاد است ز هر کاری که دلم بخواهد می کنم. این مجازات کسی است که به دیگران ستم کند. سعدی شاعر شیرین سخن ایران ، در باره اتحاد چنین گفته اند :

مورچگان را چو بُودِ اِتِّفاق شیرِ ژیان را بدانند پوست

مترادف

زورمند	*	نیرومند، قدرتمند
خراب کردن	*	ویران کردن
دلیر	*	شجاع
نگهداری کردن	*	مواظبت کردن
درست	*	صحیح
قیمت	*	بها
دعوا	*	نزاع
پر زدن	*	پریدن
اعتنا کردن	*	توجه کردن
زور	*	نیرو ، قدرت
آرام	*	ساکت
ضعیف	*	ناتوان
سریع	*	تند، به سرعت
فرمان	*	دستور
فرمان دادن	*	دستور دادن
در آوردن	*	بیرون آوردن
واقعاً	*	حقیقتاً
سعی کردن	*	کوشش کردن، کوشیدن

سزا	*	مُجازات
اتفاق	*	اتحاد
متضاد		
خراب کردن	*	آباد کردن
دلیر	*	ترسو
درست	*	غلط، نادرست
آسان	*	دشوار، مشکل
قبول کردن	*	رد کردن
پیدا کردن	*	گم کردن
ضعیف	*	قوی، نیرومند
سریع	*	یواش، آهسته
تیز	*	کند
سِزا	*	پاداش، جایزه
اتحاد	*	تفرقه

تمرین نود و نه

- الف- درس هجده را با استفاده از واژه های مترادف باز نویسی کنید.
- ب- در جمله های زیر به جای هر یک از واژه ها متضاد آنرا به کار ببرید.
۱. از قدیم گفته اند: خراب کردن آسان است ولی آباد کردن مشکل است.
 ۲. این حرف کاملاً درست است که سرباز دلیر شکست نمی خورد.
 ۳. حقیقتاً خوشحالم که پیشنهاد او را قبول کردید.
 ۴. مادری که بچه اش را پیدا کرده بود از خوشحالی گریه می کرد.
 ۵. این سزای کسی است که به دیگران ستم می کند.
 ۶. گنجشکان خیلی سریع به پرواز در آمدند.
 ۷. کسی که واقعاً اراده قوی دارد همیشه پرواز می شود.
 ۹. اتحاد موجب پیروزی است.

تمرین صد

- جواب پرسشهای زیر را به صورت جمله کامل بنویسید.
۱. چرا گنجشکها ناراحت شدند؟
 ۲. چرا فیل لب رودخانه رفت؟
 ۳. آیا فیل از حرفهای کاکلی خوشش آمد؟
 ۴. کاکلی به فیل چه گفت؟
 ۵. فیل به کاکلی چه گفت؟
 ۶. گنجشکان چه چیزی را می خواستند به فیل ثابت کنند؟

۷. فیل با چه چیزی به گنجشکان حمله کرد؟
 ۸. چرا گنجشک ها هنگام حمله فیل فرار کردند؟
 ۹. حمله گنجشکان به فیل چگونه بود؟
- معنی شعر سعدی را بنویسید.

YIGIRMA IKKINCHI DARS درس بیست و دوم

درس زبان فارسی

ساعت هشت صبح است. زنگ می زنند. ما داخل کلاس درس می شویم و سر جای خود می نشینیم. کشیک تخته پاک کن را تر می کند و گچ می آورد. حالا درس زبان فارسی است. ما کتاب درس زبان فارسی و دفترهای خود را از کیف بر می داریم و منتظر دانشیار می شویم. دانشیار زبان فارسی وارد کلاس درس می شود و ما همه از جای خود بلند می شویم و به دانشیار سلام می دهیم. سپس با اجازه دانشیار سر جای خود می نشینیم. بعد دانشیار رو به دانشجویان کرده می گوید: درس گذشته را حاضر کردید؟ دانشجویان- بله، ما درس گذشته را حاضر کردیم ولی یک جمله را نفهمیدیم، خواهش می کنیم برای ما دو باره توضیح بدهیم.

دانشیار- کدام جمله را نفهمیدید، بمن نشان بدهید.

دانشجویان- در صفحه بیست و نهم است.

دانشیار دوباره توضیح می دهد و می پرسد: متوجه شدید؟

دانشجویان- بله، متوجه شدیم.

دانشیار رو به آقای کریماف کرده می گوید: خواهش می کنم، موضوع درس بیست و نهم را باز گو کنید. آقای کریماف موضوع درس بیست و نهم را بازگو می کند. سپس رو به آقای جمالوف نموده می گوید: شما متن همین درس را بخوانید و به زبان ازبکی ترجمه کنید. آقای جمالوف متن درس را می خواند و به زبان ازبکی ترجمه می کند.

دانشیار- حالا درس امروز را شروع می کنیم. درس تازه ما در صفحه سی و یکم است. کتاب های خود را باز کرده بر دارید صفحه را باز کنید.

دانشجویان- کتاب های خود را باز کرده و صفحه سی و یکم را پیدا می کنند و منتظر دستور دانشیار می شوند.

دانشیار- آقایان موضوع درس امروز حروف اضافه می باشد. دانشیار موضوع را توضیح می دهد. بعد می گوید: من حالا متن را برای شما یک بار می خوانم شما گوش بدهید. دانشیار متن را می خواند و همه گوش می دهیم.

سپس دانشیار می گوید آقای عروف ، اکنون شما بفرمایید پای تخته، برای حروف اضافه چند مثال بنویسید. آقای عروف پای تخته میرود و مثالی چند برای حروف اضافه می نویسد. دانشیار از دانشجویان می پرسد: درست است؟ دانشجویان پاسخ می دهند : بلی ، درست است. دانشیار – خیلی خوب، بنشینید. دانشیار آقای جلالوف ، شما بفرمایید همین جمله را روی تخته بنویسید. دانشیار دیکته می کند و جلالوف جمله را روی تخته می نویسد. دانشیار از دانشجویان می پرسد: آقایون ، آقای جلالوف صحیح نوشت؟ دانشجویان – نخیر، درست نیست. دانشیار رو به آقای محموداف نموده می پرسد: شما بگویید، کجای جمله نادرست است؟ محموداف: در کلمه پنبه بجای حرف " م " حرف " ن " باید نوشت.

دانشیار – درست است. بروید پای تخته و همین کلمه را اصلاح کنید.

دانشیار – حالا وقت زنگ است. آقایون ، در منزل این متن را چند بار بخوانید. تمرینهای ۵۲ و ۵۳ را رو نویسی کنید. تمرین اول را شفاهی و دوم را کتبی بزبان ازبکی ترجمه کنید. درس آینده دیکته می شود، خواهش می کنم ، واژه های تازه را از بر کنید و قواعد گذشته دستور زبان را تکرار کنید.

در این هنگام زنگ تنفس زده می شود. دانشیار کیف خود را از روی میز بر می دارد و از کلاس بیرون می رود. او موقع رفتن با همه دانشجویان خدا حافظی می کند.

105- *tamrin*. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Kutubxonadan ikkita forsha – o‘zbekcha lugat keltiring. Marhamat, kitobingizni oling. O‘tgan darsning mavzusi nima edi. Iltimos, ertaga bizning uyga keling. Ertaga ishim bor o‘zingiz keling. Bu mashqni doskaga yozing. 20–mashqni daftaringizga ko‘chirib yozing. U senga nima javob berdi? O‘z daftar va kitoblaringizni oling va stolning ustiga qo‘ying. Siz yangi darsni tushundingizmi? Doskaga marhamat qiling va bu jumlaning yozing. Fors tili darsida biz kitob o‘qiymiz, mashq yozamiz va fors tilida so‘zlashamiz. Marhamat, o‘rningizdan turing va javob bering. Bu hikoyani o‘qing va old qo‘shimchalarining ma‘nosini aytib bering. Fors tili o‘qituvchimiz fors tilini juda yaxshi biladi.

106- *tamrin*. Nuqtalar o‘rniga tegishli old qo‘shimchalarni qo‘yib, gaplarni ko‘chiring.

دیروز من ... سینما رفتم. او ... زبان فارسی حرف نمی زند. آقای عثمانوف همین جمله را ... تخته نوشت. این متن را ... زبان فارسی ... زبان ازبکی ترجمه کنید. ما هر روز ساعت هفت و نیم صبح ... بیدار می شویم. برادر بزرگم ... خوانواده خود ... خیابان نوایی زندگی میکند. وقتی که زنگ می زند دانشجویان ... جای خود قرار می گیرند. چرا تو دیروز ... من نیامدی؟ ما قبل ... آغاز درس کتابهای خود را ... کیف در می اوریم و ... میز می گذاریم. دانشیار ... تو چه پرسیدی؟ پدرم امروز ... شهر تاشکند بر می گردد. این نامه را من ... قلم نوشتم. برادر کوچکم ... دبیرستان درس می خواند. چرا تو ... او عذر نخواستی؟ پدرم ... من دو جلد کتاب فارسی آورد. دانشیار رو ... من کرده گفت: بفرمایید ... تخته.

107- *tamrin*. Maqollarni va hikmatli so‘zlarni daftaringizga ko‘chirib yozing.

آهسته رو همیشه رو.

اول بچش بعد بگو : بی نمک است.
 درد خود را پیش دردماندن بگو.
 بد مکن که بد افتی چاه مکن که خود افتی.
 مبین که میگوید ببین چه می گوید.
 میازر موری که دانه کش است
 که جان دارد جان شیرین و خوش است. (فردوسی)
 بی خبر بر خان کس مهمان مشو
 گر مهمانت رسد پنهان مشو.

واژه ها

kutmoq	– mo‘tazer sho‘dan	منتظر شدن	joylashmoq	– qroq gereftan	قرار گرفتن
kirmoq	– vored sho‘dan	وارد شدن	nam, ho‘l	– tar	تر
turmoq	– barxostan	بر خاستن	ho‘llamoq	– tar kardan	تر کردن
salom bermog	– salom dodan	سلام دادن	doska latta	– ko‘hne	کهنه
ruksat	– ejoze	اجازه	darslik	– krtob darsi	کتاب درسی
yangi	– toze	تازه	joyida	– sare joye	سر جای
ochmoq	– boz kardan	باز کردن	...ga qarab	– ru be ...karde	رو به .. کرده
qo‘llanma	– dastur	دستور	o‘tgan	– go‘zashte	گذشته
marta, yuk	– bor	بار	takrorlamoq	– tekror kard.	تکرار کردن
old qo‘shimcha	– ho‘rufe izofe	حروف اضافه	iboralar	– e‘borot	عبارات
bayon qilmoq	– bayon qilmoq	بیان کردن	tushunmoq	– fahmidan	فهمیدن
yangi	– jadid	جدید	iltimos qilmoq	– xohesh kardan	خواهش کردن
vaqt, payt	– mo‘uqe	موقع	yana, ikki marta	– dubore	دو باره
ko‘chirib yozmoq	– ru navisi kardan	رو نویسی کردن	izoh	– to‘uzih	توضیح
yozma	– katbi	کتبی	javob bermog	– posux dodan	پاسخ دادن
og‘zaki	– shefohi	شفاهی	qaramog	– negoh kardan	نگاه کردن
endi, hozir		اکنون	yetarli	– kofist	کافیست
diktant	– dikte	دیکته	davom ettirmog	– edome dodan	ادامه دادن
aytib turmog	– dikte kardan	دیکته کردن	tushuntirib bermog	– to‘uzih dodan	توضیح دادن
qoidalar	– qavo‘d	قواعد	ko‘rsatmog	– neshon dodan	نشان دادن
to‘g‘ri	– do‘ro‘st	درست	sahifa	– safhe	صفحه

to'g'ri	– sahih	صحیح	tushunmoq	– mo'ltafed sho'dan	ملفت شدن
so'z	– kalima	کلمه	marhamat qiling	– befarmoiid	بفرمایید
yo'zish kerak	– boyad navsht	باید نوشت	mavzu	– mo'uzu	موضوع
tuzatmoq	– esloh	اصلاح کردن	hikoya qilmoq	– naql kardan	نقل کردن
tatimoq	– cheshidan	چشیدن	qayta aytib bermiq	– bozgu kardan	بازگو کردن
qazimoq	– kandan	کندن	endi, hozir	– inak	اینک
tortmoq, chekmoq	– kashidan	کشیدن	boshlamoq	– sho'ru kardan	شروع کردن

YIGIRMA UCHINCHI DARS درس بیست و سوم

در کلاس

امروز هنگام تنفس من و احمد در باره گردش فردا صحبت کردیم. احمد مرا دعوت کرد: بیا فردا با هم بگردش برویم. من پرسیدم: کجا برویم؟ اول بتاتر برویم و بالت فرهاد و شیرین را تماشا کنیم و بعد از ظهر برای گردش به پارک برویم. من پرسیدم: در پارک چه کنیم؟ احمد جواب داد: تو می دانی که در پارک سالن شطرنج هست آنجا برویم و با هم بازی کنیم دعوت اورا پذیرفتم. در این وقت زنگ زدند و ما به کلاس رفتیم. درس زبان فارسی بود. دانشیار زبان فارسی آمد و اول مرا پای تخته خواست. من رفتم و تخته پاک کن را برداشتم. از دانشیار پرسیدم: تخته را پاک کنم؟ من تخته را پاک کردم. دانشیار جمله فارسی خواند و گفت: خواهش می کنم این جمله را روی تخته بنویسید. من گفتم: گچ نیست با چه بنویسم. در این وقت احمد از دانشیار پرسید: گچ بیاورم؟ دانشیار گفت: بله، بفرمایید گچ بیاورید. دانشیار چند جمله فارسی خواند و من روی تخته نوشتم. یکی از دانشجویان پرسید: ما هم این جملات را بنویسیم؟ دانشیار گفت: وقتیکه روی تخته می نویسید شما هم در دفتر خود بنویسید. احمد گفت: با مداد بنویسم یا با قلم؟ دانشیار گفت: با مداد بنویسید. دانشیار چند جمله دیگر هم گفت و ما این جملات را نوشتیم. من دو کلمه را درست ننوشتم و دانشیار اصلاح کرد. من پرسیدم: این کلمات را دو باره بنویسم؟ دانشیار جواب داد: بله، این کلمات را دو باره بنویسید و خوب یاد بگیرید. بعد از من دانشیار احمد را پای تخته خواست. او هم چند جمله فارسی نوشت. احمد هم مانند من دو یا سه کلمه را درست ننوشت. دانشیار اشتباهات اورا اصلاح کرد. بعد از اصلاحات دانشیار احمد این کلمات را چند بار تکرار کرد. رویهمرفته دانشجویان کلاس ما درس زبان فارسی را خوب می دانستند و دانشیار راضی بود.

108- tamrin. Fe'llarni kerakli shaklga qo'yib ko'chiring.

دوستم مرا به خانه خود (دعوت کردن) و من دعوت اورا (پذیرفتن). من (پیشنهاد کردن) بگذار او را پای تخته (خواستن). دانشجو تخته پاک کن را (برداشتن) و (پرسیدن): تخته را (پاک کردن)؟ دانشیار گفت بگذار دانشجویان دیگر این اشتباه را (اصلاح کردن). فردا من دعوت اورا (پذیرفتن). مادرم (پیشنهاد کردن) بعد از ظهر با هم گردش (رفتن).

من از آنها پرسیدم: منتظر شما (بودن) یا تنها (رفتن)؟ دانشجو پرسید: این مجلات را هم (بر داشتن)؟

109- tamrin. So‘zlarni o‘rniga qo‘yib ko‘chiring.

دانشیار دانشجو را پای تخته ... و گفت: بفرمایید تخته پاک کن را ... و تخته را ... یک دانشجو روی تخته با ... می نویسد. دانشجویان دیگر در دفتر با ... می نویسند. بگذار احمد با ... ننویسد، با ... بنویسد. من این کلمه را ... ننوشتیم و دانشیار اشتباه را ... دانشیار کی را ...؟ چرا شما دعوت اورا ...؟ و قتیکه دانشجویان سال دوم فارسی گفتگو می کنند زیاد ... (خواستن، پاک کردن، قلم، مداد، گچ، اصلاح کردن، بر داشتن، پذیرفتن، پای تخته خواستن، اشتباه کردن، درست)

110- tamrin. Quyidagi savollarga javob bering.

تو می خواهی زبان فارسی را خوب بدانی؟ شما می خواهید با داشیاران به زبان فارسی گفتگو کنید؟ شما می خواهید به مرکز شهر بروید؟ مگر تو می توانی این جمله مشکل را بزبان فارسی ترجمه کنی؟ مگر دانشجویان کلاس شما می توانند بزبان فارسی حرف بزنند؟ آیا شما میل دارید که دانشیار زبان فارسی همیشه از شما راضی باشد؟ شما میل دارید امشب در خیابان نوایی گردش بکنیم؟ آیا می توانی این کتاب را بزبان فرانسه ترجمه بکنی؟ آیا شما این شهر قشنگ را می خواهید ببینید؟ آیا شما می توانید بگویید کدام شهر قشنگ تر است تاشکند یا سمرقند؟

111- tamrin. Fors tiliga tarjima qiling.

Bugun tanaffus paytida Ahmad bilan sayr haqida suhbatlashdik. Ahmad meni ertaga darsdan so‘ng sayirga taklif qildi. Men qayerga boramiz deb so‘radim. Hayvonot bog‘ini aylanamiz dedi. Men Ahmadning taklifini qabul qildim. Shu payt darsga qo‘ng‘iroq chalindi. Biz darsxonaga kirdik. Hozir darsimiz fors tili edi. O‘qituvchimiz bizdan uy vazifasini so‘radi. Men o‘qituvchimizga dars mavzusini so‘zlab bermoqchi bo‘ldim.

واژه ها

kel	– beyo	بیا	xato	– eateboh	اشتباه
tagiga, ...ga	– poy	پای	to‘g‘irlash	– esloh	اصلاح
qabul qilmoq	– paziruftan	پذیرفتن	ko‘tarmoq	– bardoshtan	بر داشتن
taklif qilmoq	– pishnehod	پیشنهاد	echki	– bo‘z	بز
doska lattasi	– taxte pok ko‘n	تخته پاک کن	qo‘y	– bego‘zor	بگذار
tushuntirmoq	– to‘uzih	توضیح	siz	– bi	بی
zal	– solun	سالن	jumla	– jo‘mle	جمله
sahifa	– safhe	صفحه	qatnashuvchi	– hozer	حاضر
tush vaqti	– zo‘hr	ظهر	hikoyat	– hikoyat	حکایت
fikr	– fekr	فکر	xohlamog	– xohesh	خواستن
qahva	– qahve	قهوه	cho‘chqa	– xuk	خوک
korxona	– korxohe	کارخانه	o‘rta maktab	– dabireston	دبیرستان

qaysi	– ko‘dom	کدام	to‘g‘ri	– do‘ro‘st	درست
so‘z	– kaleme	کلمه	taklif	– da‘vat	دعوت
bo‘r	– gach	گچ	qaytadan	– dubore	دوباره
jumla	– majalle	مجله	qishloq	– deh	ده
o‘qituvchi	– mo‘allem	معلم	umuman	– ruyhamrafte	رویهرفته
hozirgi –kelasi	– mo‘zoreye	مضارع التزامی	mehnat	– zahmat	زحمت
zam.	eltizomi				
ora(izofali old	miyone	میان	hayot	– zendagi	زندگی
qo‘sh)					

گردش کردن gardesh kardan – sayr qilmoq
 زنگ زدن zang zadan – qo‘ng‘iroq qilmoq

درس بیست و چهارم YIGIRMA TO‘RTINCHI DARS

Old qo‘shimchalar

Fors tilida old qo‘shimchalar tarkibiga ko‘ra uch xil bo‘ladi.

1. Asosiy.
2. Izofali.
3. Mirakkab. (dar xususe, dar boreye, qabl az, pish az, baad az, pas az, ...)

Old qo‘shimchalar deb, so‘zlarning oldidan qo‘yilib yo‘nalish, o‘rin va chiqish ma’nolarini beruvchi yordamchi vositalarga aytiladi.

Asosiy old qo‘shimchalar

Asosiy qo‘shimchalar 7 ta:

1. *be* old qo‘shimchasi o‘zbek tilidagi - **ga** qo‘shimchasi ma’nosini beradi:

استاد فارسی هر روز به دانشکاه می آید. *o‘stod forsi har ruz be doneshgoh miyod-*
 fors tili o‘qituvchisi har kuni universitetga keladi.

من امشب به خانه می آیم. *Ma emshab be xone miyom-* bugun kechqurun uyga kelaman.

2. *dar*. O‘rin- payt kelishigi bildirgan ma’nolarni bildiradi va – **da** qo‘shimchasi bilan tarjima qilinadi.

برادرم در دبیرستان درس می خواند *Barodaram dar dabireston dars mixonad-* ukam maktabda o‘qiydi.

در خانه هیچ کس نیست. *Dar xone hech kas nist-* uyda hech kim yo‘q.

3. *az*. O‘zbek tilidagi – **dan** qo‘shimchasiga to‘g‘iri keladi, ya’ni chiqish kelishigi anglatgan ma’noni bildiradi.

سیما از مادرش می پرسد. *Simo az modarash mipo‘rsad-* Simo opasidan so‘raydi.

از کجا می آیی و به کجا می روی؟ *az ko‘jo miyoi va be ko‘jo miravi-* qaerdan kelyapsan va qaerga ketyapsan.

shab- ertaga kechasi, pas fardo shab- indin kechasi, har ruz-har kuni, hamishe- hamisha, gohi- ba'zan.

115-mashq. Quyidagi mashqda keltirilgan so'zlarni qo'llab gaplar tuzing, va ularni daftaringizga yozing.

116- mashq. Quyidagi gaplarni o'qing va tarjima qilingng.

من هر روز یک کیلو خیار از سبزی فروشی می خرم. پدر افشین هر سال یک گلدان بزرگ برای افشین می آورد. مردم در فصل تابستان میوه بیشتر می خرند. تو کجا می روی؟ من هم می روم بازار. ما هر ماه به اینجا می اییم. بهزاد همیشه روی آن صندلی می نشیند. تو به من کتاب می دهی؟ شما چه می کنید؟ من به دانشگاه می روم. مادر پروین چه می کند؟ مادر پروین چائی می خورد. پدر احمد هر روز صبح به کتابخانه می رود. آنها فردا شام به خانه ما می آیند. فصل تابستان همه میوه می خرند. آیا فردا به تئاتر می روی؟ نخیر فردا به تئاتر نمی روم. امسال ما به شهر بخارا می رویم. دانشجوی با استعداد کتاب می خواند. ما هم اینجا کتاب می خوانیم. امروز آنها به دانشگاه تاشکند نمی روند. من از پنجره خورشید را می بینم. تو از پنجره چه می بینی؟ برادر بزرگ من امسال مهندس برق میشود.

117- mashq. Qavs ichiga olingan fe'llarni hozirgi-kelasi zamon shakliga qo'ying.

از کدام فروشگاه برنج و روغن (خریدن)؟ دوست من به من کتاب فارسی (دادن). او همیشه روز یکشنبه به دیدن مادراحمد (رفتن). من امسال پزشک کودکان (شدن). مگر شما برادر (داشتن)؟ سیما همیشه اینجا (نشستن). شما کتاب عربی (خواندن)؟ حالا پدر من چای (خوردن). تو از پنجره چه (دیدن)؟

118-mashq. Nuqtalar o'rniga tegishli fe'llarning mosini hozirgi-kelasi zamonga qo'yib ko'chiring.

تو امروز صبح چه...؟ پزشک به شما چه...؟ آیا ما کتاب...؟ مگر شما خواهر...؟ فردا آنها کجا...؟ من امروز به شما کتاب...؟ مگر برادر شما پزشک...؟ (دادن- داشتن- خوردن- کردن- دیدن- گفتن- رفتن- خواندن- شدن)

119-mashq. Berilgan savollarga bo'lishli va bo'lishsiz shaklda javob bering.

هر صبح پدر شما با کی به کارخانه می رود؟ آیا امروز به دانشگاه نمی روی؟ آیا دانشیار به دانشجو کتاب می دهد؟ در یک هفته چند ساعت کلاس فارسی دارید؟ آیا دوست شما پدر بزرگ دارد؟ مگر خواهر شما دانشجو نیست؟

120- mashq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qilingng.

Siz ertalab nima qilasiz? Unda inglizcha kitob bormi? Bu yil ular Tehron shahriga boradilar. Talaba o'qituvchiga nima deyapti? Bu chiroyli ayol nima ish qiladi? Behruz hamisha men bilan o'tiradi. Ertaga Samarqandan do'stim keladi. Yoz faslida ko'proq meva sotib olamiz.

خانواده من

من دانشجوی سال دوم دانشکده فیلولوژی دانشگاه دولتی ترمز هستم. من بیست سال دارم. من دو برادر و دو خواهر دارم. برادر بزرگم یک سال از من بزرگتر است. او بیست و یک سال دارد. برادر بزرگم مانند من دانشجویست. او دو سال است که در دانشکده شیمی درس می خواند. خواهر بزرگم سه سال از من کوچکتر است. او هفده سال دارد و بزودی دبیرستان را تمام می کند. برادر کوچکم هنوز کوچک است. او فقط چهار سال دارد. پس او هفده سال از برادر بزرگم، شانزده سال از من سیزده سال از خواهر کوچکم کوچک تر است. خواهر کوچکم یازده سال دارد. او در دبیرستان درس می خواند. خانواده ما مدتی است که در ترمز زندگی می کند. قبل از آن دوازده سال در شهر تاشکند زندگی کردیم.

پدرم دانشکده ماشین سازی را تمام کرده است و حالا در کار خانه ماشین سازی کار می کند. کارخانه ماشین سازی به او خانه داده است و او مدتهاست در این خانه زندگی می کند. مادرم پزشک است. او دانشکده پزشکی را تمام کرده است و حالا در دبیرستان کار می کند. عمه ام مهندس برق است، او چند سال پیش خانه گرفته است و از خانه ما رفته است. عمه ام شوهر کرده است دو پسر دارد. شوهرش دانشگاه تاشکند را تمام کرده است و حالا در یکی از دبیرستان های ترمز کار می کند. عمویم مهندس است او دانشکده شیمی را تمام کرده است و حالا در کار خانه کار می کند. دایی ام چند سال است که به ترمز آمده است. خاله ام چند سال پیش از شهر ترمز رفته است و حالا در ده زندگی می کند. مادر بزرگ و پدر بزرگم مرده اند

121- tamrin. Nuqtalar o‘rnini to‘ldirib ko‘chiring.

من ۱۹ سال دارم، برادرم پنج سال از من کوچکتر است. پس او ... دارد. خواهر کوچکم ۱۳ سال خواهر بزرگم سه سال از او بزرگتر است. پس او ... سال دارد. دوستم شانزده سال دارد. من از او سه سال بزرگترم. پس من ... سال دارم. من دو برادر دارم یکی از آنها ۱۰ سال دارد دیگری ۸ سال از او بزرگتر است. پس او ... سال دارد. برادر کوچکم نه سال دارد برادر کوچک احمد ۴ سال بزرگتر است. پس او ... سال دارد. در کلاس ما هفت دانشجو است. در کلاس شما هشت دانشجو است. پس رویهمرفته در کلاس ما و شما ... دانشجویست. تو ۱۷ سال داری، احمد از تو یک سال کوچکتر است. پس او ... سال دارد. دانشیار یازده کتاب روی میز گذاشت من هم دو کتاب روی میز گذاشتم. پس رویهمرفته ... کتاب روی میز است.

122- tamrin. O‘zbek tiliga tarjima qiling.

۱۱ روز است که بعد از درس من به نهار خوری می روم و آنجا نهار می خورم. ۱۲ روز است که شبها در خیابان نوایی گردش می کنم. ۱۳ روز است که صبح ها ورزش می کنم. ۱۸ روز است که دانشجویان با دانشیار خود فارسی صحبت می کنند. ۱۶ ماه است که خانواده ما در شهر تاشکند زندگی می کنند. ۱۷ سال است که با او آشنا هستم. مدتی است که در شهر ترمز زندگی می کنم. برادر کوچکم مدتیست که در کارخانه کار می کند.

123- tamrin. Quyidagi savollarga javob bering.

برادر پدر را چه می گویند؟ برادر مادر را چه می گویند؟ خواهر پدر را چه می گویند؟ خواهر مادر را چه می گویند؟ پدر مادر را چه می گویند؟ پدر پدر را چه می گویند؟ مادر مادر را چه می گویند؟ شما هر جمله فارسی را می توانید بفهمید و ترجمه کنید؟

124 tamrin. Fors tiliga tarjima qiling.

Bizning oila Termiz shahrida yashaydi. Mening otam injenerdir. U mashinasozlik institutini tamomlagan. Hozir mashinasozlik korxonasida ishlaydi. Mening onam – o‘qituvchi. U 19 yil oldin Toshkent davlat universitetini tamomlagan. O‘rta maktabda ishlaydi. Mening akam – doktor. U tibbiyot institutini tamomlagan. Shifoxonada vrach bo‘lib ishlaydi. Opam mendan 3 yosh katta. U bir necha yil oldin turmushga chiqqan. Uning tumush o‘rtog‘i ham otamga o‘xshab injener. U Ximiya institutini tamomlagan. Otamning akasi va opasi bor. Ular boshqa shaharda yashashadilar.

پرسان پرسان می شود رفت تا چین po‘rson po‘rson mishavad raft to Chin so‘rab so‘rab Makkaga (Xitoyga)borish mumkin .

واژه ها

amaki	– a‘mu	عمو	elektr	– barq	برق
amma	– a‘me	عمه	yigirma	– bist	بیست
farzand	– farzan	فرزند	vrach	– pezeshek	پزشک
jo‘natmoq	– ferestodan	فرستادن	bobo	– pedare bo‘zo‘rg	پدر بزرگ
tushunmoq	– fahmidan	فهمیدن	bo‘la	– pesare xole	پسر خاله
...dan oldin	– qabl az	قبل از	tog‘amning o‘g‘li	– pasare doyi	پسر دایی
qarindosh	– qo‘umu xish	قوم و خویش	amakimning o‘g‘li	– pesare amu	پسر عمو
buvi	– modar bo‘zo‘rg	مادر بزرگ	tug‘ilish	– tavallud	تولد
mashinsozlik	– moshin sozi	ماشین سازی	birozdan so‘ng	– chandi baad	چندی بعد
ancha vaqt ilgari	– mo‘ddathost	مدتهاست	biroz oldin	– chandi pish	چندی پیش
o‘lmoq	– mo‘rdan	مردن	xola	– xole	خاله
million	– milyun	مليون	uydagi	– xonegi	خانگی
mehmon	– mehmon	مهمان	tog‘a	– doyi	دایی
muhandes	– muhandis	مهندس	xolaning qizi	– do‘xtare xolr	دختر خاله
qila olmoq	– mitavon	میتوان	tog‘aning qizi	– do‘xtare doye	دختر دایی
bo‘ladi	– mishavad	میشود	amakining qizi	– do‘xtare amu	دختر عمو
milliard	– milyard	میلیارد	rafiqa	– zan	زن
bo‘lmaydi	– namitvon	نمی توان	tirik	– zende	زنده
to‘qson	– navad	نود	o‘ttiz	– si	سی
yarim	– nim	نیم	uch yuz	– sisad	سیصد
sovg‘a	– hadiye	هدیه	oltmish	– shast	شصت
ming	– hezor	هزار	kasb,hunar	– sho‘g‘l	شغل
topmoq	– yoftan	یافتن	er	– sho‘har	شوهر

YIGIRMA BESHINCHI DARS درس بیست و پنجم

صدا و حرف

همه زبان های دنیا از صدا ساخته می شود. صدا بوسیله اندامهای گفتار از قبیل : لب ها، زبان و جز آن به وجود می آید. مثلاً برای ساختن اول واژه " برف " لبها بسته میشود و سپس یک بار باز می شوند و برای ساختن صدا دوم آن دهان کاملاً باز می شود. هر زبانی صداها را مخصوص به خود دارد که ممکن است در زبان دیگر نباشد. مثلاً صدا اول واژه " قند " در زبان انگلیسی وجود ندارد. و یا صدای اول و آخر واژه " زیز " در زبان فارسی دیده نمی شود.

صداها را می توان به دو گروه تقسیم کرد: (۱) واکه ها. (۲) همخوان ها. در زبان فارسی ۸ واکه و ۲۳ همخوان وجود دارد: اَ - اِ - اُ ... واکه هستند ولی ب، ل، م، ... همخوانند. واکه های زبان فارسی از لحاظ طول دو دسته اند: (۱) کوتاه، (۲) کشیده. اَ - اِ - اُ واکه های کوتاه ولی آ، او، ای واکه های کشیده هستند. طول واکه های کشیده بیشتر از واکه های کوتاه است. مثلاً برای گفتن " کار " وقت بیشتری لازم داریم تا برای گفتن " کر " زیرا در اولی یک واکه کشیده است اما در دومی یک واکه کوتاه. حرف نشانه نوشتاری صداست. به سخن دیگر، صدا بوسیله حرف بر روی کاغذ می نویسیم. بنا بر این حرف، شکل نوشتاری صداست. صدرا را می شنویم اما حرف را می بینیم.

هر زبانی، شکل های مخصوص برای صدای خود دارد. مثلاً صدای اول کلمه مادر را در انگلیسی به صورت م* می نویسند. در خط فارسی برای بعضی از صداها چند نشانه یا حرف وجود دارد. مثلاً برای صدای ز، نشانه های ز، ذ، ض، ظ به کار می روند. البته هر

یک از این حرف ها برای واژه مخصوص به کار می روند. مثلاً کلمه زرد را حتماً باید با " ز " نوشت. و کلمه ظهر را با " ظ " و واژه ذرت را " ذ " و واژه متضاد را با " ض ".
در خط فارسی ُ _ _ _ نوشته نمی شوند. مثلاً واژه زرد که سه همخوان و یک واکه دارد (ز، _، ر، د) به صورت زرد نوشته می شوند. یعنی فقط سه همخوان آن را می نویسند. و یا واژه متضاد را که ۴ همخوان و ۳ واکه دارد (م، _، ت، _، ض، ا، د) بصورت متضاد می نویسند. یعنی از سه واکه فقط واکه کشیده نوشته می شود.
بنا بر این، برای درس نوشتن فارسی باید متنهای فراوان خواند و املاء واژه ها را به خاطر سپرد.

تمرین ۱۲۴: جواب سوال های زیر را به صورت جمله بنویسید.

۱. آیا صداها همه زبان ها مانند هم هستند؟
۲. صدا چگونه بوجود می آید؟
۳. آیا صدا و حرف یکی هستند؟
۴. کدام واکه ها در خط فارسی دیده نمیشوند؟
۵. در خط فارسی برای صدای س * چند حرف وجود دارد؟ آنها را بنویسید؟
۶. واژه مترادف دکان چیست؟ آنرا بنویسید.
۷. در فارسی چند واکه کشیده وجود دارد؟
۸. آیا درست است اگر بگوییم زبان از حرف ساخته می شود؟ چرا؟
۹. در زبان شما چند همخوان وجود دارد؟
۱۰. برای این که واژه های فارسی را درست بنویسیم، چکار باید کرد؟

تمرین ۱۲۵: واژه های زیر را بدون واکه های کوتاه بنویسید.

مُتَرادِف، اُسْتُخوان، مُتَّجِد، حَرَکَت، گُذِشْتَن، مُتأسِّفانه، دَوازَدَه، مُوافَقَت، بَرایِ دُرُست
نِوِشْتَن، دَرَسِ هِفْدَهْم.

مترادف		
همه	*	تمام
دنیا	*	جهان، گیتی
ساختن	*	درست کردن
و جز آن	*	و غیره
واژه	*	کلمه
گروه	*	دسته
طول	*	درازی، بلندی
کشیده	*	بلند، دراز، طولی
به سخن دیگر	*	به عبارت دیگر
نشانه	*	علامت
بنا بر این	*	لذا
مخصوص	*	ویژه
شکل	*	صورت
به صورت	*	به شکل

از حفظ کردن، از	*	به خاطر
بر کردن		سپردن
هر کدام	*	هر یک

متضاد

هیچیک از هیچکدام از	*	همه
آخر	*	اول
کمتر	*	بیشتر
کوتاه	*	کشیده
زیر	*	روی
هیچیک، هیچکدام	*	هر یک
نادرست، غلط، اشتباه	*	درست
کم	*	فراوان

تمرین ۱۲۶ : به جای هر یک از واژه های زیر، مترادف آن را به کار

ببرید.

۱. همه زبان های دنیا از صدا ساخته می شود.
۲. هر یک از زبان ها شکل های مخصوص برای صدای خود دارد.
۳. طول واکه های کشیده زیاد تر از واکه های کوتاه است.
۴. واکه های فارسی به دو گروه کوتاه و بلند تقسیم می شود.
۵. چون حرف نشانه نوشتاری صداست، بنا بر این صداها، واژه ها و جز آن را می توان نوشت.

تمرین ۱۲۷ : به جای هر یک از واژه های زیر متضاد آن را به کار ببرید.

- ۱) طول واکه های کوتاه کمتر از واکه های کشیده است.
- ۲) همه واکه های کوتاه در خط فارسی دیده نمی شود.
- ۳) روی واژه های درست خط بکشید.
- ۴) صدای ژ در زبان فارسی فراوان نیست.
- ۵) هر یک از حرف های فارسی در زبان از یکی دیده می شود.

تمرین ۱۲۸ : جمله های زیر را به صورت معلوم بنویسید.

مثال: زبان از صدا ساخته می شود. (ساختن)

صدا زبان را می سازد.

- ۱) صدا بوسیله حرکت اندام های گفتار ساخته می شود.
- ۲) صدای آخر واژه ویظ* در زبان فارسی دیده نمی شود. (ما، دیدن)
- ۳) در خط فارسی واکه های کوتاه نوشته نمی شود. (نوشتن)
- ۴) کلمه زرد به صورت زرد نوشته می شود.

۵) اما واکه های کشیده نوشته می شوند.

تمرین یک صد و بیست و نه: جمله های زیر را به صورت مجهول

بنویسید.

مثال: صدا هارا می توان به دو گروه تقسیم کرد.

صدا ها به دو گروه تقسیم می شود.

۱) صدا را بوسیله حرف بر روی کاغذ می نویسیم.

۲) صدا را می شنویم ولی حرف را می بینیم.

۳) هر یک از حرف ها برای واژه مخصوص به کار می رود. (بکار بردن)

۴) کلمه زرد را حتماً باید با ز نوشت.

۵) اندام های گفتار صداها را می سازد.

*Thith

*m

* with

YIGIRMA OLTINCHI DARS درس بیست و ششم

Izofali old ko'makchilar

Izofali old ko'makchilar asosiy old ko'makchilardan farq qiladi. Ular doimo izofa olgan holda ishlatilganligi uchun izofali old ko'makchilar deyiladi.

Izofali old ko'makchilar ham yo'nalish, o'rin ma'nolarini ifodalaydi, Bu ma'nolar ularning leksik ma'nosidan anglashiladi.

Izofali old ko'makchilar o'zi mustaqil ma'noga ega bo'lgan ot, ravishlar asosida yasaladi. Bunday so'zlar izofali old ko'makchilarvazifasida kelganda qisman bo'sa-da, o'zining mustaqil ma'nosini saqlaydi. Ular quyidagilar:

1. روی *ruye-ustida*, *yuzida*, *ustiga*, *yuzugama'nolarini* ifodalaydi. رو *ru-yuz*, *bet so'zi* asosida yasaladi.

ruye divore samte rost روی دیوار سمت راست، نقشه ایران آویزان است. *naqsheye Iron ovizon ast-* o'ng tarafdagi divorda Eron xaritasi osig'liqdir.

ruye to'mesle moh ast- sening yuzing oy kabidir روی تو مثل ماه است
Ikkinchi misolda *ru so'zi* o'z mustaqil ot ma'nosida kelgan.

2. پیش *pishe-oldida*, *oldiga* ma'nolarini ifodalaydi. پیش *pish – old so'zi* asosida yasalgan.

mo fardo pishe sho'mo mioyim- biz ertaga sizning oldingizga kelamiz. ما فردا پیش شما می اییم.

bacheye man pishe ki ast?- mening bolam kimning oldida? بچه من پیش کی است؟

pish so'zi oldin, ilgari ma'nolarini ham ifodalaydi va unda izofasiz o'qiladi.

دو سال است *do'sol pish-* ikki yil oldin.

یک هفته پیش *yek hafte pish-* bir hafta oldin.

3. *pahluye-yonida*, *yoniga* ma'nolarini ifodalaydi. *pahlu-yon so'zi* asosida yasalgan.

qalame man pahluye sho'mo ast?- mening ruchkam sizdami?

pahluye in emorat yek mag'oze misozand- bu magazin yonida bir imorat qurayaptilar.

4. *zire- ostida*, *ostiga*, *tagida*, *tagiga* ma'nolarini ifodalaydi. *zir-ost*, *tag* ma'noli so'zidan yasalgan.

zire kose nim kose ast- kosa tagida nim kosa. (Maqol)

Man zire deraxt miistam-man daraxt tagida turaman.

5. *nazde-oldida*, *oldiga* yaqiniga, yaqinida ma'nolarini ifodalaydi. *nazd* - old, *yon so'zlari* asosida yasalgan.

nazde Doneshgohe mo korxoneye qoli bofi hast- bizning Universitet yonida gilam to'qish korxonasi bor.

O'to'bus nazde istgohe metro miistad- avtobus metro bekati yonida to'xtaydi.

6. *sare- ga*, *-da* kelishik qo'shimchalarining ma'nolarini ifodalaydi. Bu so'zning asl ma'nosi bosh bo'lib, izofali old ko'makchi bo'lib kelganda o'z ma'nosini yuqotadi.

mo hame sare mize g'azoxuri meneshinim va g'azo mixo'rim- biz hammamiz ovqatlanish stoli atrofida o'tiramiz va ovqat yeymiz.

dustam sare joye xo'd mineshinad -do'stim o'z o'rnida o'tiradi.

7. *boloye* - tepasida, tepasiga, yuqorisida, yuqorisiga, ustiga, ustida ma'nolarini ifodalaydi. *bolo- tepa*, *yuqori*, *ust* so'zi asosida yasalgan.

boloye tappe che hast-tepaning ustida nima bor.

boloye deraxt yek mo'rg'e qashang mineshinad- daraxt tepasida bir chiroyli qush o'tiribdi.

8. *miyone* va *beyne*- o'rtasida, o'rtasiga, orada, oraga ma'nolarini ifodalaydi. *Miyon* va *beyn*- o'rta, ora so'zlaridan yasalgan.

Yusef beyne Bijan va Parviz mineshinad- Yusuf Bijan bilan Parviz o'rtasida o'tiradi.

Umuman olganda izofali old ko'makchilar soni 20 dan ortiq bo'lib, yuqorida keltirilgan old ko'makchilarga yana quyidagi izofali old ko'makchilarni kiritish mumkin.

عقب	aqabe	-orqasiga(da)
پشت	po'shte	- orqasiga(da)
برابر	barobare	-qarshishida(ga)
روبروی	ruberuye	-ro'parasida(ga)
توی	tuye	- ichida
درون	darune	-ichiga

کنار	kenore	-yoqasida (ga)
جلو	Jelo've	- labida(ga)
پایین	poyine	- pastida(ga)
بیرون	birune	-tashqarisida(ga)

130-mashq. Nuqtalar o‘rniga quyidagi old ko‘makchilarning mosini qo‘yib to‘ldiring.

ما هر روز... دانشگاه می رویم. دوست من امروز ... می آید. شما فردا ... او می روید؟
 خیر من فردا ... او نمی روم. ... این صندلی کی می نشیند؟ کتاب دانشیار ... میز بزرگ
 است. منزل ما ... مغازه بزرگی قرار دارد. غیر از علی همه... درس هستند. مجله شما
 کجاست؟ - مجله من ... میز است. پدر من هم ... کارخانه... اتوبوس می رود. ... خانه ما ...
 دانشکده خاورشناسی یک ساعت راه است. مادر من ... برادر من یک پیراهن قشنگ می خرد.
 (روی- توی- به- پیش- نزد- پهلوی- سر- از- تا- با- برای)

131-mashq. Qavs ichida berilgan fe'llarni hozirgi-kelasi zamonda tegishli shaxs va sonda yozing.

پدر تو در تابستان بیشتر (کار کردن). خواهر شما فارسی (فهمیدن) یا عربی. در این فروشگاه
 لباسهای عالی (فروختن). زن شما فیلم های هندی را (دوست داشتن)؟ مادر احمد هر روز
 تلویزیون به خبرهای تازه ای (گوش دادن). فردا ما با تمام افراد خانواده خود به سوی سمرقند
 (حرکت کردن). دوست من بیژن در ایران (زندگی کردن) و او همیشه به من نامه (نوشتن).
 روز تعطیل آنها در باغ استقلال (گردش کردن) و بعد به خانه (برگشتن).

تقویم و فصلهای سال

بیاید در باره تقویم ایران و فصل های آن کشور صحبت کنیم. هم تقویم ایران و هم
 تقویم بعضی از کشور های دیگر مسلمان خورشیدی یا شمسی است و تقویم میلادی فرق
 زیادی دارد. زیرا تاریخ تقویم میلادی از تولد مسیح شروع شد و اما تاریخ تقویم
 مسلمانان ۶۲۱ سال دیرتر یعنی از رفتن محمد از مکه به مدینه شروع شد.

بزرگترین فرق این دو تقویم در همین است. مثلاً سال ۱۹۸۰ میلادی با سال ۱۳۵۹
 شمسی مصادف است یعنی همان ۶۲۱ سال فرق دارد. چون اول هر ماه شمسی با ۲۰ یا ۲۱
 ماه تقویم ما مصادف است. فراموش نشود که اول ماه های دو تقویم مصادف نیست.

این را هم در نظر داشته باشیم که بین دو تقویم نفقت این فرق بلکه فرق دیگر هم هست.
 سال نو ما از اول ماه ژانویه در اواسط زمستان شروع می شود. اما سال نو ایران از اول
 فروردین یعنی از اولین روز بهار شروع می شود.

حالا به فصل های سال رسیدیم. یک سال چهار فصل است: بهار، تابستان، زمستان و
 پاییز. بعلت اینکه سال ایران از بهار شروع می شود. بیاید ما هم از بهار شروع کنیم. بهار

اولین و زیباترین فصل سال در ایران است. اوایل بهار هوا هنوز خنک است. زمین بتدریج سبز می شوند. بگذار یادتان باشد که ۲۱ مارس طول شب و روز برابر است. تابستان دومین و گرمترین فصل سال است. تابستان هوا بسیار گرم است. طولانی ترین روز ها کوتاه ترین شبها سال در فصل تابستان است. بعد از تابستان فصل سوم سال یعنی پاییز می رسد. در اوایل پاییز گرما تمام می شود. اواخر فصل هوا کم کم خنک و بعد سرد می شود و کمی باران می بارد. دهقانان حاصل جمع آوری می کنند. برگ های درختان به تدریج زرد و خشک می شود و به زمین می ریزد. یادتان بیاید که ۲۱ سپتامبر باز طول شب و روز برابر است. بنظر ما پاییز برای مصافرت از همه بهتر است چونکه هوا نه گرم است و نه سرد است. فصل چهارم سال زمستان است. این فصل از همه فصلهای دیگر سال سرد تر است. در این فصل هوا سرد است و باران و گاهی برف می بارد. کوتاه ترین روز ها و درازترین شب ها چهار فصل در زمستان است.

132- tamrin. Tartib sonlarni va oy nomlarini o'rniga qo'yib ko'chiring.

... ماه مارس عید نوروز است. ... مه جشن بزرگی است. سال تحصیلی ... سپتامبر شروع می شود. دوره امتحانات ... ژانویه شروع می شود و ... ژانویه تمام می شود. تعطیل تابستانی از ... ژوئن تا ... اوت ادامه دارد. امتحان اول ... فوریه است و امتحان آخر ... فوریه است. ماه ۲۸ یا ۲۹ روز است. ماه های ... ۳۱ روز است. ماه های ... ۳۰ روز است. بعد از ماه ژانویه ماه ... شروع می شود. بعد از ماه ژوئن ماه ... شروع می شود. دو ماه پیش ماه اکتابر بود. پس حالا ... ماه است. حالا ماه نوامبر است. پس چهار ماه بعد ... ماه می شود. من در ماه ... متولد شده ام. پدرم در ماه ... متولد شده است. درس ما در ماه ... تمام می شود.

133- tamrin. Quyidagi gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling.

اینرا هم در نظر داشته باشیم که بین دو تقویم فقط این فرق بلکه فرق دیگر هم هست. سال نو ما از اول ماه ژانویه در اواسط زمستان شروع می شود. اما سال نو ایران اول فروردین یعنی از اولین روز بهار شروع می شود. یک سال چهار فصل است. بهار اولین و زیباترین فصل سال در ایران است. اوایل بهار هوا هنوز خنک است. زمین بتدریج سبز می شود و دهقانان مشغول کشت می شود. تابستان دومین و گرمترین فصل سال است. تابستان هوا بسیار گرم است. طولانی ترین روز ها کوتاه ترین شبها سال در فصل تابستان است.

134- tamrin. Quyidagi so'zlarni fors tiliga tarjima qiling.

Yoz faslidan so'ng kuz fasli keladi. Kuz faslida havo asta-sekin soviydi va yomg'ir yog'adi. Dehqonlar hosillarni yig'ishtirib oladilar. 21- sentabrda kun va tun tenglashadi. Menimcha kuz faslida sayohat qilish juda yaxshidir. To'rtinchi fasl qish

faslidadir. Bu fasl boshqa fasllardan sovuqroqdir. Bu faslda yomg'ir ba'zan qor yog'adi. Eng uzun kunlar va eng uzun tunlar qish faslidadir.

واژه ها

ko'p	– ziyod	زیاد	o'rtalari	– avoset	اواسط
quyosh	– xurshid	خورشید	oxirlari	– avoxer	اواخر
boshlamoq	– sho'rushdan	شروع شدن	boshlari	– avoyel	اوایل
suhbat qilmoq	– so'hat kardan	صحبت کردن	keling	– byoid	بیاید
uzunligi	– tul	طول	sekin-asta	– betadrij	بتدریج
fasl	– fasl	فصل	tug'ilmoq	– tavallud yoftan	تولد یافتند
iliq	– garm	گرم	taqvim	– taqvim	تقویم
masih	– masih	مسیح	haqida	– dar boreye	در باره
teng	– mo'sodef	مصادف	kechroq	– dirtar	دیرتر
milodiy	– milodi	میلادی	boshqa	– digar	دیگر

YIGIRMA YETTINCHI DARS درس بیست و هفتم

خرید و فروش

تهرانی ها غالباً تمام خرید های خود را در بازار یا مغازه ها و دکان ها بعمل می آورند. بیشتر مغازه ها و دکان ها در خیابان مرکزی شهر یعنی لاله زار، اسلامبول، مهران واقع است. در بازار و مغازه ها همیشه جدالی خستگی ناپذیر بین فروشنده و خریدار رواج دارد و هر دو دسته سعی دارند بنفع خود ولو بضرر دیگری معامله را انجام دهند. قیمت و مشخصات جنسهای فروش در مغازه ها و بازار ها معلوم نیست و این وضع فروشنده را مختار می کند. هر اندازه گرانتر جنس بفروشند و خریدار را وادار به احتیاط هر چه تمامتر متوجه باشد جنس گرانتر نخرد و تا هر اندازه به اصطلاح چانه بزنند.

گرانی خواربار ایران در سال های آخر خیلی افزایش یافته است. چند سال پیش اولین مغازه بزرگ خواربار فروشی در تهران پیدا شد. آن مغازه که نامش سوپرمارکت پارس است روبروی پمپ بنزین شاه رضا خیابان وصال شیرازی واقع است. اجناس در آن مغازه در بسته ها بسته بندی شده و با نرخ های مشخص و تعیین شده بفروش می رسد. آنجا برنج و لوبیا و عدس و کمپوت و مربا و غیره در جاه های مخصوص چیده و دسترس مشتریان گذارده می شود. اینجا باید متذکر شد که بعضی از آن اجناس از خارج به ایران وارد شده. علاوه بر مغازه بزرگ خواربار فروشی چند سال پیش یک فروشگاه بزرگ بنام فردوسی افتتاح یافت بیشتر اجناس این فروشگاه از خارج وارد می شود و افرادی که در صنوف مختلف به کار ساختن و پرداختن کالا های داخلی می پردازد اعتراض کردند چون خطر بیکاری و کاسادی بازار متوجه آنها می شود.

در ماه اسفند بازار حراج های فروشنده های معروف و معازه های عادی گرم می شود و اسم آن بازار " شب عید " است. این معاملات گرم و پر رونق " شب عید " بیشتر روی پوشاک دوخته و کفش انجام می گیرد.
در چنین روز ها چه بسا مغازه داران جنس خود را با زبان بازی و چرب زبانی بخریدار تحمیل می کند.

تفسیر کلمات و عبارات

jo'dole xastagi-ye nopazir – Doimiy savdo bahsi جدالی خستگی ناپذیر
valu bezarar digari – O'zgalarning zarariga(bo'lsa ham) ولو بضرر دیگری
in vaz frushande ro mo'xtor miko'nad – Bu holat sotuvchiga erk beradi ke... . این وضع فروشنده را مختار می کند که
chone zadan – Savdolashmoq چانه زدن
Narxhoyi mo'shaxxas va ta'vin sho'de – aniq narxlarda نرخ های مشخص و تعیین شده
dar basteho baste bande sho'de – rastalarga terib qo'yilgan در بسته ها بسته بنده شده
Fo'rushgohe ferdusi – Firdavsi do'koni فروشگاه فردوسی

تمرین ۱۳۵ : بسوالات زیر جواب بدهید.

- (۱) تهرانی ها غالباً تمام خرید های خود را کجا بعمل می آورند؟
- (۲) بیشتر مغازه ها و دکان ها کجا واقع است؟
- (۳) خرید و فروش در بازار و مغازه به چه صورتی بعمل می آید و جدالی وجود دارد یا نه؟
- (۴) آیا قیمت های اجناس در بازار و مغازه ها مشخص و تعیین شده است؟
- (۵) مغازه های بزرگ خواربار فروشی در تهران وجود دارد؟ اسم آنها چیست؟
- (۶) اجناس در آن مغازه ها چطور بسته بندی و چیده شده است؟
- (۷) بیشتر اجناس آن مغازه ها محصول ایرانی است یا از واردات؟
- (۸) اغلب کالاهای فروش فردوسی ساخت ایران است یا خارجه؟
- (۹) ناراحتی صنوف ایران از وارد کردن کالاهای خارجی از چیست؟
- (۱۰) شب عید چیست؟
- (۱۱) بازار حراج ها چیست و کی شروع می شود؟
- (۱۲) معاملات شب عید بیشتر روی کدام کالاها انجام می گیرد؟
- (۱۳) مغازه داران چطور جنس خود را به خریدار تحمیل می کنند؟

واژه ها

jarid	– jarid	خرید	bahs	– jo'dol	جدال
avj olmoq	– revoj doshtan	رواج داشتن	erk bermoq	– mo'xtor	مختار کردن

Oziq-ovqat qimmatligi tayinlangan, aniqlangan do'kon attorlik	– geroni xorbor – mo'shaxxas – mag'oze – harozejot	گرانی خواربار مشخص مغازه حرازیجات	qiymat majbur qilmoq sotuvchi bozorning sinishi mato sotish izhor qilish qimmat sotish qassoblik narxni ko'tarmoq	kardan – qiymat – vo doshtan – frushande – kasodiye bozor – porche frushi – navsht ebzor – geronfrushi – qassobi – bolo gereftan	قیمت وا داشتن فروشنده کسادى بازار پارچه فروشی نوشت ابزار گرانفروشی قصابی بالا گرفتن (قیمت)
--	---	--	--	---	---

حراج hroj – umumiy savdo, aukcion

در مغازه کفش فروشی

- خانم فرمایش داشتین؟
- بله آقا یک جفت کفش می خوام که از جدید ترین مد ها باشد.
- در این روز ها کفش به ما رسیده . ملاحظه بفرمایین ساده، یک پاشنه متوسط دارد . نه خیلی بلند، نه خیلی کوتاه.
- جنسش چگونه؟
- خانم محترم، از شبرو مشکی ساخته و قسمت بالای آن چهار ردیف باریک چرم نصب شده است. در ضمن سادگی، شیک و مناسب روز های عید و بهار است؟
- از چرم قهوه ای ندارین؟
- چرا، داریم. صبر کنین. همین حالا می اورمش... البته ملاحظه بفرمایین از نظر قالب و فورم بشکل کفش اولی است.
- بدک نیس....
- حق دارین خانم. برای خانم های شیک پوش خیلی شایسته است. ولی خانم حالا که نزدیک عید است و شما هم می خوایین کفش بخرین این مدل سوم را که تقدیم می کنم. نگاه کنین از جیر مشکی ساخته شده برای مجالس رسمی خیلی مناسب است. اگر پسندین بخرین و بسلامتی بپوشین.
- قیمتش چنده؟
- پونصد ریال خانم. امتحان کنین پایتان نمی زند؟
- نه، خوب است. درست قالب پایم است می گیرمش.

این فهرست نگاه کنید

baland poshnali ayollar tuflisi	کفش پاشنه بلندی زنانه	erkaklar libosi	لباس مردانه
past poshnali tufli	کفش پاشنه کوتاه	chorxona kostyum	کت و شلوارخانه خانه
charmli tufli	پوتین تمام چرم	yo‘l–yo‘l kostyum	کت و شلوار راه راه
zamsh (matoli) tufli	پوتین از جیر	ko‘ndalang chiziqli kostyum	کت شلوار کجاره
gazmollar	پارچه ها	uzun kostyum (qisqa, keng, tor)	کت شلوار دراز (کوتاه، گشاد، تنگ)
nozik	ظریف	naqshli sport ko‘ylagi	پیرهن اسپرت نقشه دار
oliy navli (xaridor istagini qoniqtirmaydigan) yumshoq	مرغوب (نامرغوب)	elastik matodan tikilgan cho‘milish kiyimi	مایوشنا از جنس گوشدار
oliy navli	نرم	yungli paypoq (paxtali)	جوراب پشمی (نخی)
chirigan	اعلا	ayollar libosi	لباس زنانه
g‘ijimlanadigan (mato)	پوسیده	to‘qima ko‘ylak	لباس دوخته (حاضر)
g‘ijimlanmaydigan (mato)	چروک خورده	qishgi montu (ayollar ustki kiyimi)	مانتوی زمستانی
ipak	چروک نخورده	nimcha va yubka	کت و دامن
sun‘iy ipak	حریر – ابریشم	uzun yengli nimcha	ژاکت با استین بلند
jun gazlama	حریر مصنوعی	tor yubka	دامن تنگ
movut	پشمی	keng yubka	دامن گشاد
attorlik mollari	ماهوت	yungli kofta	بلوز پشمی
soyabon	کالاهای خرازی	yengi ustiga qaytarilgan manjet	برگردان روی آستین
rumol	چتر	yoqasi tugmali kofta	پیراهن یقه بسته
sharf	دستمال	yengi kalta	آستین سه ربعی
galstuk	شال گردن	aylana yoqali kofta	پیراهن یقه گرد
(kapalak) galstuk	کراوات	beret (bosh kiyim)	کلاه بره
	پایبون	to‘rli yozgi qo‘lqop	دستکشهای توری برای تابستان
trikotaj mollari	اشیای کشباف	charmli qishgi qo‘lqob	دستکشهای چرمی برای زمستان
paypoq	جوراب	libos ranglari	رنگ های لباس
to‘g‘nag‘ich	سنجاق	kulrang	خاکستری
taroq	شانه	o‘tkir kulrang	خاکستری روشن
ilma tugma	دگمه سر دسته	qahvarang (o‘tkir qahvarang)	قهوه ای (قهوه ای سیر)
tufli	پوتین	qora	مشکی
		oyoq kiyimlari	کفشها

YIGIRMA SAKKIZINCHI DARS درس بیست و هشتم

کار روزانه من

من دانشجوی سال دوم دانشکده فیلولوژی دانشگاه دولتی ترمذ هستم. هر روز ساعت ۷ با زنگ ساعت از خواب بیدار می شوم کمی ورزش می کنم صبحانه می خورم. ساعت هفت و نیم به دانشگاه می روم. منزل ما نزدیک استگاه اتوبوس است. من با اتوبوس به دانشگاه می روم. ساعت هشت زنگ کلاس را می زنند و دانشجویان به کلاس می روند. هر روز شش ساعت درس داریم. ساعت سه درس ما تمام می شود. آن وقت به نهارخوری دانشگاه می روم و نهار می خورم. در نهارخوری دانشگاه خوراک ها را خوب حاضر می کنند و ارزان است. پس از نهار کمی استراحت می کنم بعد به قرائت خانه میروم و درس فردا را حاضر می کنم. دانشجویان کلاس ما هم در قرائت خانه درس حاضر می کنند. مثلاً احمد را هر روز آنجا میبینم و با او درس زبان فارسی را حاضر می کنم. من به احمد می گویم این جمله را به فارسی بگو و او می گوید. پس از آن احمد جمله ای بفارسی می خواند و بمن می گوید تو آن را به ازبکی بگو. من آن جمله فارسی را به ازبکی می گویم. این کار را هر روز تا ساعت ۹ ادامه می دهیم. ساعت ۹ به خانه بر می گردم، شام می خورم استراحت می کنم و بعد می خوابم. این کار روزانه من و من از این راضی هستم.

dars soat-e se tamom mishavad – dars soat uchda
emruz se soat dars doram – bugun uch soat
tugaydi درس داریم tugaydi
darsim bor.

136- tamrin. Nuqtalar o‘rniga fe’llarni hozirgi-kelasi zamon shakliga qo‘ying.

ما هر روز صبح... و شب... درس زبان فارسی را دانشجویان کلاس ما در قرائت خانه ... ساعت ۹ ... و دانشجویان به کلاس می روند. پدر من صبح ... و پس از آن به کار خانه ... در نهارخوری دانشگاه خوراک را خوب... (شام خوردن، حاضر کردن، ورزش کردن، صبحانه خوردن، زنگ زدن، رفتن)

137- tamrin. Nuqtalar o‘rniga aniq vaqtni va vaqt bo‘lagini bildiruvch so‘zlarni qo‘ying.

هر روز صبح ... از خواب بیدار می شوم. هر روز ... کار می کنم. امروز ... می خوابم. فردا ... نهار می خورم. ... زنگ می زنند و درس تمام می شود. ... دانشجویان به نهار خوری می روند. و نهار می خورند. ... استراحت می کنیم و پس از آن ... کار می کنیم. هر روز ... درس می خوانیم. او این کار را تا ... ادامه می دهد. درس ... ادامه دارد. فردا تا ... کار می کنیم و پس از آن استراحت می کنیم.

138- tamrin. Quyidagi savollarga javob bering.

آیا شما دانشجویید؟ مگر تو هنرپیشه ای؟ آیا دوستان تو دانشجویند؟ مگر پدر تو نظامی است؟ آیا مادر شما دانشیار است؟ آیا برادر شما مهندس است؟ آیا خواهر بزرگ تو پزشک است؟ آیا عموی تو مهندس برق است؟ آیا عمه شما پزشکیار است؟ آیا برادر کوچک شما دانش آموز است؟

139- tamrin. Fors tiliga tarjima qiling.

Men talabaman. Mening akam ishchidir. Men har kuni ertalab erta uyg‘onaman. Ertalab soat yettida men akam bilan badantarbiya qilaman. So‘ng nonushta qilamiz. Nonushtadan so‘ng men universitetga akam esa korxonaga boramiz. Darsdan so‘ng men o‘rtoqlarim bilan ovqatlanaman. Tushlikdan keyin biroz dam olamiz so‘ng dars qilish uchun kutubxonaga boramiz. Biz forsha o‘qiymiz, yozamiz va suhbatlashamiz. Soat 9 da men uyga kelaman. Men ovqatlanaman, so‘ng kitob o‘qiyman va dam olaman.

گفتگو

- تو هر روز چه ساعتی از خواب بیدار می شوی ؟
- من هر روز صبح ساعت ۶ از خواب بیدار می شوم؟
- صبح ها چه می کنی ؟
- صبح ها ورزش می کنم بعد صبحانه می خورم و ساعت هشت به دانشگاه می روم.
- درس شما چه ساعتی شروع می شود؟
- درس ما ساعت ۸ شروع می شود؟
- تا دانشگاه با اتوبوس می روی؟
- بله، تا دانشگاه با اتوبوس می روم.
- خانه شما از ایستگاه اتوبوس دور است؟
- نخیر، خانه ما از ایستگاه اتوبوس دور نیست ، خانه ما به ایستگاه اتوبوس نزدیک است.

- هر روز چند ساعت درسی می خوانید؟
- هر روز شش ساعت درس می خوانیم.
- چه ساعتی نهار می خورید؟
- بعد از درس نهار می خورم.
- کجا نهار می خوری؟
- در نهار خوری دانشگاه.
- در نهار خوری شما چطور خوراک حاضر می کنند؟ آیا خوشمزه است؟
- بله، خوراک نهار خوری دانشگاه ما هم ارزان است و هم خوشمزه آن را خوب حاضر می کنند.
- بعد از نهار چه کار می کنی؟
- بعد از نهار استراحت می کنم.
- چطور استراحت می کنی؟
- گاهی شطرنج بازی می کنم و گاهی والیبال بازی می کنم.
- کجا والیبال بازی می کنی؟
- در حیاط دانشگاه والیبال بازی می کنم.
- دانشجویان شما والیبال خوب بازی می کنند؟
- بله، دانشجویان ما خوب والیبال بازی می کنند.
- بعد از استراحت چه می کنی؟
- بقراعت خانه دانشگاه می روم در آنجا درس خود را حاضر می کنم.
- تو درس زبان فارسی را بتتهای حاضر می کنی؟
- نخیر، درس زبان فارسی را بتتهای حاضر نمی کنم همیشه در قرائت خانه دانشجویان کلاس ما هستند آنها هم درس های خود را آنجا حاضر می کنند. گاهی با هم درس حاضر می کنیم.
- چطور با هم درس حاضر می کنید؟
- ما درس را از همدیگر می پرسیم. مثلاً من از احمد می پرسم بگو این را بفارسی چه می گویند؟ او به فارسی جواب می دهد. یا او به من می گوید این جمله را بفارسی ترجمه کن و من جمله ازبکی را بفارسی ترجمه می کنم. گاهی با هم به زبان فارسی گفتگو می کنیم گاهی قواعد دستور زبان را از همدیگر می پرسیم.
- این کار را تا چه ساعتی ادامه می دهید؟
- این کار را تا ساعت ۹ یا ۱۰ ادامه می دهیم.

140- tamrin. Quyidagi savollarga javob bering.

تو هر روز صبح چه ساعتی از خواب بیدار می شوی؟ پدر شما هر روز صبح چه ساعتی از خواب بیدار می شود؟ در س شما چه ساعتی شروع می شود؟ صبح ها پدر شما چه می کند؟ آیا شما صبح ها ورزش می کنید؟ درس شما چه ساعتی تمام می شود؟ آیا خانه شما از دانشگاه دور است؟ مگر برادر شما تا کار خانه با اتوبوس می رود؟ بعد از درس شما چه

کار می کنید؟ آیا بعد از درس کمی استراحت می کنید؟ آیا نهار خوری شما خوراک را خوب حاضر می کنند؟ آیا این خوراک خوشمزه است؟ مگر شطرنج بازی می کنید؟ آیا حیاط دانشکده شما بزرگ است؟ آیا هر جمله فارسی را ترجمه می کنید؟ آیا از کار روزانه خود راضی هستید؟

واژه ها

yonida	– pahluye	پهلوی	davom ettirmoq	– edome dodan	ادامه دادن
tugatmoq	– tamom kardan	تمام کردن	bir-biridan (so‘ramoq)	– azhamdigar	از همدیگر
nimadir	– chizi	چیزی	janob	– og‘o	آقا
tayyorlamoq	– hozir kardan	حاضر کردن	bugun	– emshab	امشب
hovli	– hayot	حیات	kechqurun	– evglisi	انگلیسی
jim turmoq, o‘chirmoq	– xomush	خاموش کردن	inglizcha	– boz	باز
uyqu, tush	– xob	خواب	ochiq	– bonu	بانو
uxlamoq	– xobidan	خوابیدن	xonim	– baad	بعد
iltimos	– xoxesh	خواهش	keyin, so‘ng	– dudan	بودن(باش)
o‘z	– xud	خور	bo‘lmoq	– betanhore	به تنهای
taom, ovqat	– xurak	خوراک	yakka, yolgiz	– bidor	بیدار
mazali	– xushmaza	خوشمزه	uygo‘q	– pok	پاک
bilmoq	– doneshtan (don)	دانستن (دان)	toza	– pas	پس
yong‘oq	– gerdu	گردو	so‘ng, keyin	– doneshkade	دانشکده
yaqin	– nazdik	نزدیک	fakul’tet	– dastmol	دستمال
tushlik	– nahor	نهار	ro‘mol	– dust doshtan	دوست داشتن
o‘tirmoq	– neshastan neshin	نشستن(نشین)	yaxshi ko‘rmoq	– ruznoma	روزنامه
harbiy	– nezomiy	نظامی	ro‘znoma	– ro‘ushan	روشن
oshxona	– nahorxuri	نهار خوری	yorug‘	– zud	زود
buyruq fe‘li	– vajhe amri	وجه امری	tez	– shom	شام
badantarbiya	– varzesh	ورزش	kechki ovqat	– shad	شب
hech qachon	– hargez	هرگز	kechasi	– sho‘ru kar.	شروع کردن
san’atkor, artist	– ho‘narpeshi	هنرپیشه	boshlamoq	– shenoxtan (shenos)	شناختن(شناس)
qo‘ymoq	– go‘zashtan	گذاشتن (گزار)	tanimiq	– so‘bhone	صبحانه
aylana	– gerd	گرد	nonushta	– qro‘atxona	قراخانه
bir oz	– kami	کمی	o‘quv zali	– qavoe’d	قواعد
			qoidalar	– kasi	کسی
			bir kishi		

YIGIRMA TOQQIZINCHI DARS درس بیست و نهم

روز تولد

دیروز روز تولد من بود. من در سال ۱۹۶۰ متولد شده ام. دیروز چهل و پنج سالم شد. صبح زود پدر و مادرم برادران و خواهرانم به من تبریک گفتند و هدیه دادند. شب قوم و خویش و دوستانم خانه ما آمدند. همه آنها بمن هدیه دادند. مردم خیلی زیاد بودند. من سه برادر و دو خواهر دارم. آنها همه از من بزرگترند. فقط یک خواهر کوچکتر از خود دارم. برادر بزرگم چهل و هشت سال دارد و در سال ۱۹۵۸ متولد شده است. او دانشکده ماشین سازی را تمام کرده است و حالا مهندس ماشین سازی است و کارخانه ماشین سازی تاشکند کار می کند. او با ما در یک خانه زندگی نمی کند. او با زن و فرزندانش در خانه خودش زندگی می کند. برادر دیگرم ۲۶ سال دارد او در سال ۱۹۸۰ متولد شده است. او هم مهندس است و دانشکده شیمی را تمام کرده است. او دارای زن و فرزند است و چند سال پیش خانه گرفته است ولی خانه آنها نزدیک خانه ما و در خیابان ماست. برادر دیگرم پزشک است. او دانشکده پزشکی را تمام کرده است و حالا در بیمارستان کار می کند. او هنوز جوان است. زن ندارد و با ما در یک خانه زندگی می کند. خواهر بزرگ تر از من دانشکده ادبیات دانشگاه دولتی تاشکند را تمام کرده است و شوهر کرده است. او دو دختر دارد یکی پنج سالش است و دیگری دو سال دارد. من آنها را خیلی دوست دارم. خواهر کوچکم امسال دبیرستان را تمام می کند. او می خواهد مانند من در دانشگاه ترمز درس بخواند. دیروز برادران و خواهران من با همه افراد خانواده های خود پیش ما بودند. غیر از این ها دیروز

پسر عمو و دختر عمویم نیز آمده بودند. چون عمویم کار می کرد نیامد ولی دو جلد کتاب به من هدیه داد. دایی ام و فرزندانم نتوانستند بیایند و تلگراف تبریک فرستادند. عمو ام در شهر تاشکند زندگی می کند ولی چند روز پیش به شهر سمرقند رفته و از آنجا برای من نامه فرستاده است. پسر عمو و دختر عمو ام برای تبریک به خانه ما آمدند. مهمانان ساعت هشت شب جمع شدند. یکی از دوستانم پرسید چرا دختر دایی ات نیامده است؟ من جواب دادم: دختر دایی و پسر دایی ام نتوانستند بیایند. آنها و پدر و مادرشان بمن تلگراف تبریک فرستادند و روز تولدم را بمن تبریک گفتند. دوست دیگرم پرسید: پس پسر خاله و دختر خاله ات کجا هستند؟ من گفتم خاله ام و فرزندانم در شهر ترمذ زندگی نمی کنند لذا نمی توانند بیایند. ساعت ۹ افراد خانواده و مهمانان همه دور میز نشستیم و با هم با اشتهای تمام شام خوردیم. بعد از شام جوانان رقصیدند. مادرم هم با ما رقصیدند. من از شب نشینی خیلی راضی بودم.

Yoshning ifodalanishi

Insonning yoshi ikki xil yo‘l bilan ifodalanadi :

1. doshtan – bor, mavjud fe’lini kerakli zamon, shaxs va songa qo‘yish bilan hosil qilinadi: man bist sol doram – men 20 yoshdaman. تو man bist sol doram – من بیست سال دارم u chehel sol dosht– u 40 yoshda. او چهل سال داشت tu si sil dori– sen 30 yoshdasan. سی سال داری

2. ast bog‘lamasi va بودن budan – bo‘lmoq fe’lini III shaxs birlikda va egalik affikslarini kerakli shaxs-songa qo‘yish bilan yasaladi:

bist solam ast – men 20 yoshdaman. بیست سالم است

si solat ast – sen 30 yoshdasan. سی سالت است

chehel solash bud – u 40 yoshda. چهل سالش بود

sho‘dan va تمام شدن tamom sho‘dan fe’llaridan ham Quyidagi shakllar yasalishi mumkin:

bist solm sho‘d – meni 20- yoshim boshlandi. بیست سالم شد

si solat sho‘d – seni 30- yoshing boshlandi. سی سالت شد

bist solm tamom sho‘d – men 20 ga kirdim. بیست سالم تمام شد

si solat tamom sho‘d –sen 20 kirding. سی سالت تمام شد

141- tamrin. Kerakli so‘zlarni o‘rniga qo‘yib ko‘chiring.

دیروز ... من بود. روز تولد ... به خانه ما آمدند و به من ... دادند. ... همه دور میز نشستند و با هم شام خوردند. دیروز خانه ما ... آمدند. برادرم با ... در شهر تاشکند زندگی می کند. دوستانم دیروز بمن ... همه ما از ... راضی بودیم. پسر عمویم نتوانست روز تولدم را بمن ده سال از من بزرگ تر است. یکی از دوستانم چند روز پیش بمن ... فرستاد و جشن استقلال را بمن و ... تبریک گفت. برادرم دو ... کتاب بمن هدیه داد. (مهمان، نامه،

قوم و خویش، زنش، دختر عمویت، روز تولد، هدیه، تلگراف تبریک، تبریک گفتن، شب نیشینی، جلد، پسر عمویم.

142- tamrin. Nuqtalar oʻrniga sonlarni qoʻyib koʻchiring.

مادر من ۶۰ سال دارد. مادر تو از او پنج سال کوچکتر است. پس مادر تو ... سال دارد. پدر تو ۶۵ سال دارد. پدر من ۵ سال از او بزرگتر است. پس پدر من ... سال دارد. عمویم ۵۰ سال دارد. عمه ام ۱۰ سال از او کوچکتر است. پس او ... سال دارد. دایی تو ۵۳ سال دارد. خاله ات ۸ سال از او کوچکتر است. پس او ... سال دارد. این کتاب ۱۵۰ صفحه دارد که نصفش ... صفحه می شود. آن کتاب فرهنگ ۲۷۰ صفحه دارد که نصفش ... صفحه می شود. من در سال ... تولد شده ام. پدرم در سال ... متولد شده است. مادرم در سال ... متولد شده است.

143- tamrin. Fors tiliga tarjima qiling.

Men 25 yoshdaman. Kecha sen 23 yoshga kirding. Kechadan oldingi kuni siz 17 yoshga kirdingiz. Ertaga u 20 yoshga kiradi. Siz qachon 19 yoshga kirasiz? Mening doʻstim Universitetni tugatganda 22 yoshda edi. Oʻtgan yili u 21 yoshda edi.

گفتگو

- تو چند برادر و خواهر داری؟
- من سه برادر و دو خواهر دارم.
- همه برادران و خواهران از تو بزرگترند؟
- خیر، یک برادر و یک خواهرم از من کوچکترند.
- برادر بزرگت چه سالی متولد شده است؟
- برادر بزرگم سال ۱۹۷۵ متولد شده است.
- برادر دیگر از چند سال دارد؟
- او ۳۲ سال دارد.
- هر دوی آنها در ترمز زندگی می کنند؟
- آنها چه شغلی دارند؟
- برادر بزرگم مهندس شیمی است و دیگری دانشگده پزشکی را تمام کرده است و حالا در بیمارستان کار می کند.
- برادران زن دارند؟
- بله، هر دوی آنها زن دارند. یکی از آنها سه فرزند دارند و دیگری یک پسر و یک دختر دارند.
- آنها با شما در یک خانه زندگی می کنند؟

- نخیر، آنها هر کدام خانه جداگانه دارند.
- خواهر بزرگت چند سال دارد؟
- خواهر بزرگم ۲۴ سال دارند.
- خواهر بزرگت شوهر کرده است؟
- بله، او شوهر کرده است.
- شما قوم و خویش دارید؟
- بله، من سه عمو، یک دایی دارم هر کدام پسر و دختر دارند. علاوه بر اینها مادر بزرگ و پدر بزرگ دارم.
- مادر بزرگ و پدر بزرگتان با شما در یک خانه زندگی می کنند؟
- بله، آنها با ما در یک خانه زندگی می کنند. ما آنها را خیلی دوست داریم.

واژه ها

tug'ilish	– tavallud	تولد	eshtaha	– ishteho	اشتها
alohida	– judagone	جداگانه	oila a'zolari	– afrod xonevode	افراد خوانواده
jild	– jeld	جلد	bobo	– pedare bo'zo'rg	پدر بزرگ
biroz vaqt	– chandi	چندی	varch	– pezeshk	پزشک
tog'a	– doi	دایی	bo'la	– pesare xola	پسر خاله
bo'la	– do'xtare xole	دختر خاله	tog'a	– pesare doi	پسر دایی
amakining qizi	– do'ztare amu	دختر عمو	amaki	– pesare amki	پسر عمو
tirik	– zende	زنده	tabriklamoq	– tabrik go'ftan	تبریک گفتن
ancha vaqtdan beri	mudathost	مدتهاست	telegramma	– telegrof	تلگراف
o'lmoq	– mo'rdan(mir)	مردن(میر)	ayol	– zan	زن
qodir bo'lmoq	– mitavon	می توان	uch yuz	– sisad	سیصد
qilaolmaslik	– namitvon	نمی توان	banket	– shabneshini	شب نیشینی
to'qson	– navad	نود	kasb	– sho'g'l	شغل
ham	– niz	نیز	er	– shuhar	شوهر
yarim	– nim	نیم	...ga qo'shimcha	– elovebar	علاوه بر
sovg'a	– hadiye	هدیه	amaki	– amu	عمو
har ikkalsi	– har du	هر دو	amma	– ame	عمه
harqaysi	– har ko'dom	هر کدام	esdan chiqarmoq	– faromush kardan	فراموش کردن
ming	– hezor	هزار	kishi(a'zo)	fard (afrod)	فرد (افراد)
sakson	– hashtod	هشتاد	jo'natmoq	– ferestodan	فرستادن
etmish	– haftod	هفتاد	tushinmoq	– fahmidan	فهمیدن

tug' ilmoq	– mo'tavalled	متولد شدن	qarindoshlar	– qo'umu xish	قوم و خویش
o'tgan hikoya fe'li	zamon – moziye naqli	ماضی نقلی	shuning uchun	– lezo	لذا
uzoq o'tgan zamon	–moziye baid	ماضی بعید	mashinasozlik	–moshin sozi	ماشین سازی

O'TTIZINCHI DARS درس سی ام

آب و هوای ایران

دیروز پس از درس جغرافیای ایران از احمد پرسیدم: می گویند تو چندی در ایران بودی، خواهش می کنم از آب و هوای ایران برایم بگو زیرا شنیده ام که هوای ایران بسیار گرم است. آیا این درست است؟ احمد جواب داد: نخیر، به این اندازه گرم نیست. آب و هوای ایران در تمام نواحی یکسان نیست. مثلاً در جنوب ایران هوا خیلی گرم است و تابستان گرمی هوا تا ۵۰ درجه بالای صفر می رسد. ولی هوای آذربایجان ایران رویهمرفته سرد است. زمستان گاهی به سی درجه زیر صفر می رسد. هوای نواحی مرکزی نه خیلی سرد و نه خیلی گرم است. مثلاً ماه های بهار مارس، آوریل، مه هوای تهران نه سرد و نه گرم است. اینرا هم بگویم که ۲۱ ماه مارس روز اول سال نو و شروع بهار است. این روز را ایرانیان جشن می گیرند و آن جشن ۸ روز ادامه دارد. ایرانیان این عید را عید نوروز می نامند. ماه های تابستان یعنی ژوئن، ژوئیه، و اوت هوای تهران بسیار گرم است. البته به اندازه گرمای جنوب نمی رسد. باز هم ماه های پاییز یعنی سپتامبر، اکتابر و نوامبر هوا نه گرم و نه سرد است. دسامبر سرد می شود. ژانویه، فوریه سرد است. باز هم سرمای ماه های زمستان تهران هیچ وقت به اندازه سرمای شهر های آذربایجان نیست. در نواحی مرکزی فصل زمستان و تابستان زیاد طول نمی کشد. بر عکس در نواحی جنوبی ماه های زمستان کمی سرد است و

بقیه سال هوا گرم و تابستان بسیار گرم است. بعد از این توضیحات از احمد تشکر کردم و از او جدا شدم و به منزل رفتم.

Haroratning ifodalanishi

Daraja soʻziga sanoq sonning bitishiv yoʻli bilan birikishi orqali hosil boʻladi.

bist daraje – 20 daraja بیست درجه

panj daraje – 5daraja پنج درجه

Daraja soʻzidan soʻng boloye sefr – noldan yuqori, zire sefr noldan past birikmalarini qoʻshish bilan issiq yoki sovuqlik aniqlanadi.

پنج درجه زیر bist daraje bolaye sefr – 20 daraja issiq; بیست درجه بالای صفر panj daraje zire sefr – 5 daraja sovuq.

144 tamrin. Nuqtalar oʻrniga sard va گرم garm soʻzlarini aniq yoki qiyosiy darajaga qoʻyib koʻchiring.

تابستان هوا ... است. زمستان هوا ... است. هوای خوارزم از هوای ترمذ ... است. تابستان هوای تاشکند از هوای ترمذ ... است. بهار هر روز هوا ... می شود. پاییز هر روز ... می شود. ماه مارس در شمال هنوز ... نیست. ماه اکتابر در ترمذ هنوز ... نیست. امروز نه ... و نه ... است.

145 tamrin. Quyida berilgan soʻzlarni nuqtalar oʻrniga kerakli shaklga qoʻyib koʻchiring.

من از دوستم پرسیدم: آیا تو می دانی ... ایران چطور است؟ دوستم از من ... که در باره آب و هوای ایران با او صحبت کرد. هوای ایران مانند ... نیست. آب و هوای ازبکستان در تمام کشور ... نیست. در ... ایران هوا بسیار گرم است. تابستان گرمی هوا در تاشکند ۳۵-۳۰ درجه ... می رسد. در شمال هیچ وقت باندازه ... ترمز نیست. ... تهران هیچوقت باندازه ... ترمز نمی رسد. ماه های ... در شمال هوا سرد است. زمستان هوای آذربایجان ایران سرد است و به ۳۰ درجه ... می رسد. من ... در جنوب ایران نبودم. (گرما، خواهش می کنم، بالای صفر، آب و هوای ، ناحیه، افریقا، زیر صفر، هیچوقت، زمستان، جنوب ، سرما یکسان)

146 tamrin. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarlima qiling.

Bugun sovuqdir. Kecha issiq edi. Kechadan oldingi kuni sovuq emas edi. Ertaga issiq boʻladimi? Yanvar oyi sovuqmi? Aprel oyi issiqmi? Sentyabr oyida sovuq ham emas issiq ham emas. Fevral oyi aprelga nisbatan sovuqroqdir. Iyul oyi may oyiga nisbatan issiqdir. Avgust 31 kundir. May oyi 30 kundir. Darslarimiz sentyabr oyida boshlanadi. Mening ukam fevral oyida tugʻilgan.

ضرب المثل

To tanur garm ast boyad nonro poʻxt – temirni issiqligida quy (nonni tandirning issiqligida yopish kerak).

گفتگو

- احمد می توانی بگویی آب و هوای ایران چگونه است. آیا درست است که ایران خیلی گرم است.
- نخیر، هوای ایران در همه جا یکسان نیست. فقط جنوب ایران و مخصوصاً سواحل خلیج خیلی گرم است ولی بعضی نواحی شمال ایران و مخصوصاً در آذربایجان ایران هوا رویهمرفته سرد و نواحی مرکزی ایران نه سرد و نه گرم است.
- هوای جنوب در تابستان چطور است؟
- باید گفت هوای نواحی جنوبی ایران و مخصوصاً سواحل خلیج فارس بسیار گرم است. حرارت به ۵۰ درجه می رسد. فقط در ماه های ژانویه و فوریه کمی سرد است. ماه های دیگر گرم و تابستان بسیار گرم است.
- هوای نواحی مرکزی ایران چطور است؟
- هوای نواحی مرکزی ایران مثل هوای نواحی جنوبی نیست. مثلاً ماه های بهار مانند مارس، آوریل، مه نه سرد است نه گرم است. ژوئن گرم می شود. ماه های ژوئیه، اوت و سپتامبر خیلی گرم است.
- هوای نواحی شمالی چطور است؟
- در بعضی نواحی شمالی هوا رویهمرفته سرد است. مثلاً در آذربایجان ایران سرما تا ۳۰ درجه زیر صفر می رسد.
- سال نو ایران مثل اروپا اول ژانویه حساب می شود؟
- نخیر، ۲۱ مارس اول سال نو ایران است. ایرانیان از این روز تا ۳ روز جشن می گیرند و آن را عید نوروز می نامند.
- فصل پاییز هوای تهران چطور است؟
- ماه های پاییز اکتابر، نوامبر هوای تهران نه سرد و نه گرم است.
- زمستان تهران خیلی سرد است؟
- نمی شود گفت زمستان تهران خیلی سرد است از ماه دسامبر هوا سرد می شود و ماه های ژانویه، فوریه و قسمتی از ماه های مارس سرد است.
- نقاط سرد ایران کجاست؟
- نقاط سرد ایران شهر های آذربایجان ایران است.
- زمستان سرما در این نقاط تا چه درجه می رسد؟
- زمستان برودت هوا در بعضی از شهر های آذربایجان تا ۳۰ درجه می رسد.
- پس آنجا خیلی سرد است؟
- بله، در این نقاط هوا خیلی سرد است.

واژه ها

qanday	gereftan	چگونه	andoza	– andoze	اندازه
harorat	– chegune	حرارت	avgusj	– ut	اوت
ko'rfaz	– Harorat	خلیج	aprel	– ovpil	آوریل
to'g'irlik	– xaliy	درستی	yana, qaytadan	– bozham	باز هم
davr, payt	– do'rusti	دوره	kerak	– boyad	باید
qish	– dure	زمستان	aksincha	– baraks	بر عکس
sohil	– zemeston	ساحل	sovuq	– bo'rudat	برودت
sovuq,sovuqlik	– sohel	سرما	ba'zilar	– ba'zi	بعضی
o'xshash	– sarmo	شبیه	qolgan qismi	– baqiye	بقیه
bayram	– shabih	عید	pishirmoq	– po'xtan(paz)	پختن(پز)
qism	– eyd	قسمت	o'quv	– tahsili	تحصیل
issiq	– qesmat	گرم	tatil	– ta'til	تعطیل
maxsusan	– garm	مخصوصاً	taqriban	– taqriban	تقریباً
nohiya	– maxsusan	ناحیه	tandir	– tanur	تنور
	– nohiye				

O'TTIZ BIRINCHI DARS درس سی و یکم

سعدی شیرازی

مشرف الدین مصلح بن عبد الله شیرازی نویسنده و گوینده بزرگ قرن ۷ هجری (بین ۶۹۱ و ۶۹۵ ه. ق.) اجداد وی دینی بود و پدرش در جوانی او در گذاشت. سعدی در شیراز بکسب علم پرداخت و سپس ببغداد شتافت و در مدرسه نظامیه بتحصیل مشغول شد. وی طبعی نا آرام داشت و بسیار در آفاق و انفس متمایل بود.

از این رو بسفری طولانی پرداخت و در بغداد و شام و حجاز تا شمال افریقا سیاحت با طبقات مختلف مردم آمیزش کرد. پس از این سفر با جهانی تجربه و دانش به شیراز برگشت. در این زمان اتابک ابو بکر بن سعد بن زنگی در فارس حکومت می کرد و امنیت و آسایش برقرار بود. سعدی فراغتی یافت و به تالیف و تصنیف شاهکارهای خود دست یازید. وی با صاحب دیوان و برادرش عطاملک رابطه داشت و ایشان را میستود و با گویندگان عصر خویش نیز ارتباط داشت. وی در سال ۶۵۵ ه. ق. سعدینامه یا بوستان را نظم در آورد. و در سال بعد ۶۵۶ ه. ق. گلستان را تالیف کرد. علاوه بر اینها قصاید و غزلیات و قطعات و ترجمه بند و رباعیات و مقالات و قصاید عربی دارد که همه را در کلیات وی جمع کرده اند. عمده مهارت او در شعر در غزل عاشقانه است و در این باب بی نظیر – یا کم نظیر – است. شاهکار نثر او " گلستان " مقام نکاری فارسی را بکمال خود رسانیده.

شعر و نثر سعدی از زمان او تا عهد ما مورد تتبع اکتفای بزرگان فارسی زبان برقرار گرفته است. سعدی در شیراز در گذشت و آرامگاه او هم آنجاست.

سعدینامه

سعدی نامه یا بوستان منظومه مثنوی اثر طبع سعدی شیرازی در بسیار از نسخ قدیم نام این منظومه را سعدی نامه نوشته اند نه بوستان و تصویر می شود که نام آن را به قرینه گلستان سعدی و بمناسبت ابیات ذیل که در مقدمه منظومه مورد بحث آمده، بوستان نامیده اند:

تمتع بهر گوشه ای یافتم
ز هر خرمنی خوشه یافتم
دریغ آمدم ز آن همه بوستان
تهیدست رفتن بردوستان

این منظومه به ده باب تقسیم شده او از این قرار: ۱- در عدل و تدبیر و رای. ۲- در احسان. ۳- در عشق. ۴- در تواضع. ۵- در رضا. ۶- در قناعت. ۷- در تربیت. ۸- در شکر. ۹- در توبه. ۱۰- در مناجات و ختم کتاب و آن در سال ۶۵۵ ه. ق. بتصریح خود سعدی سروده شده.

مثنوی مزبور منظومه ایست اخلاقی و اجتماعی و عرفانی وی شیوه گوینده گان قبلی مانند عطار و سنایی را در این راه بکمال رسانیده. ظرافت الفاظ را با لطافت معانی بهم آمیخته و در ادای مفاهیم سلاست و ملاحظت و متانت را رعایت کرده از تکالفات احتراز می کند ولی از محسنات لفظی و معنوی- تا آن حد که ذوق سلیم آنرا بیسندد- خود داری ندارد. در وصف مناظر و تشریح اخلاق و آداب مهارت خود را نشان می دهد. این کتاب بزبان های مختلف: ازبکی، لاتینی، انگلیسی، فرانسوی، آلمانی و غیره ترجمه و شرح شده و در ایران، ازبکستان و هند مکرر بطبع رسیده است.

147- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling.

مشرف الدین مصلح بن عبد الله شیرازی نویسنده و گوینده بزرگ قرن ۷ ایران است. سعدی در شیراز بکسب علم پرداخت و سپس ببغداد شتافت و در مدرسه نظامیه بتحصيل مشغول شد. پس از سفر با جهانی تجربه و دانش بشیراز برگشت. وی در سال ۱۲۵۷ میلادی سعدینامه یا بوستان را نظم در آورد. و در سال بعد ۱۲۵۸ گلستان را تالیف کرد. مثنوی مزبور منظومه ایست اخلاقی و اجتماعی و عرفانی. این کتاب بزبان های مختلف: ازبکی، لاتینی، انگلیسی، فرانسوی، آلمانی و غیره ترجمه و شرح شده و در ایران، ازبکستان و هند مکرر بطبع رسیده است.

148- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Sa'diy Sheroziy Eronning yirik donishmandi va shoiridir. U Bog'doddagi Nizomiya madrasida ta'lim oldi. U Shom, hijoz, shimoliy Afrika mamlakatlari sayohat qildi. Sa'diy shoh asarlarini yozishga qo'l urdi. Sa'diy kulliyotidan g'azallar, qasidalar, qit'alar, tarjiband va ruboiylar joy olgan. Sa'diy Sheroziy oshiqona g'azallar yozdi. Sa'diy Sherozda olamdan o'tdi, uning maqbarasi ham o'sha erda.

149- topshiriq. Quyidagi savollarga javob bering.

سعدی شیرازی در کدام قرن زندگی کرد؟ پدرش کی در گذشت؟ او در کدام مدرسه تحصیل کرد؟ سعدی شیرازی در کدام شهر ها سیات کرد ؟ در این زمان کی در فارس حکومت می کرد؟ سعدی شیرازی کی بوستان را نظم در آورد؟ در کلیات وی چگونه شعر ها جمع شده است؟ منظومه بوستان به چند باب تقسیم شده است؟ نام باب های منظومه بوستان را نام ببرید؟ منظومه های بوستان و گلستان کدام شاعر ها را بکمال رسانیده است.

واژه ها

tadqiq qilmoq	– eqtefo kardan	اقتفا کردن	...dan	– az(z)	از (ز)
maqbara	– oromgoh	آرامگاه	ehson	– ehson	احسان
baytlar	– abyot(bayt)	ابیات(بیت)	axloqiy	– axloqiy	اخلاقی
aralashgan	– beham omixte	بهم آمیخته	ijtimoiy	– ejtimoiy	اجتماعی
tengi yo‘q	– binazir	بی نظیر	so‘zlar	– alfoz(lafz)	الفاظ(لفظ)
o‘z darajasiga yetkazmoq	– bekmol xud rasondan	بکمال خود رسانیده	amalg oshirmoq	– ado	ادا
yoqtirmoq	– pasandidan	پسندیدن	ehtiyotkorlik qilmoq	– ehtroz kardan	احتراز کردن
lazatlanish	– tamatto‘	تمتع	inglizcha	– englisi	انگلیسی
chora ko‘rish	– tadbir	تدبیر	nemischa	– olmoni	آلمانی
nafis, nozik	– zarofat	ظرافت	tuzatish	– tasrih	تصریح
adolot	– adl	عدل	sertakalluflik	– takolef	تکالّف
urfon, din	– urfon	عرفان	to u daraja gacha	– to on had	تا آن حد
asosiy mahorati	– o‘mdeye mahorat	عمده مهارت	sharh	– tashrih	تشریح
fransuz	– faronsavi	فرانسوی	yozmoq	– tolif kardan	تالیف کردن
qaror qilmoq	– qaror gereftan	قرار گرفتن	tadqiqot	– tatabo‘	تتبع
o‘xshashlik	– qarine	قرینه	tasvirlangan	– tasvir mishavad	تصویر می شود
burchak	– gushe	گوشه	kamtarlik	– tavoze	تواضع
latofatli	– latofat	لطافت	tuzish	– tasnif	تصنیف
og‘zaki	– lafzi	لفظی	boshoq	– xushe	خوشه
doston	– manzume	منظومه	tugatish	– xatm	ختم
o‘xshash	– monand	مانند	o‘zini tutmoq	– xuddori kardan	خودداری کردن
ma’noli	– maoni	معانی	zavq, did	– zo‘uq	ذوق
tushuncha, ma’no	– mafohim (mafhum)	مفاهیم(مفهوم)	quyidagi	– ziyel	ذیل
jozibalik	– malohat	ملاحظت	fikr, ovoz	– roy	رای
dadillik	– matonat	متانت	rozilik	– rezo	رضا
maqtovg a loyiq	– mo‘hsen	محسن	rioya qilmoq	– re’oyat	رعایت

sifat				kardan	کردن
manzaralar	– manazer	مناظر	aloqa qilmoq	– robte kardan	رابطه داشتن
takror	– mukarrar	مکرر	kuylamoq	– so‘rudan	سرودن
maqtamoq	– setudan (seto)	ستودن(ستا)	soflik, tiniqlik	– salost	سلاست
asos, narsa	– mured	مورد	sharhlamoq	– sharh dodan	شرح دادن
ko‘rsatmoq	– neshon dodan	نشان دادن	nodir asari	– shohkor	شاه کار
nazmda yozmoq	– nazm dar ovardan	نظم در آوردن	xazinachi	– sohebdivon	صاحب‌دیوان
mo‘htojlik	– tahidast	تهیدست	mamlakatlar	– ofoq(ufq)	آفاق(افق)
afsus	– darig‘	دریغ	xalqlar	– enfos (no‘fo‘s)	انفاس(نفس)
moyil edi	– mo‘tamoyel budan	متمایل بودن	to‘lamoq	– pardoxtan	پرداختن
qaytmoq	– bar gashtan	بر گشتن	osoyishtalik topti	– farag‘ati yoftan	فراغتی یافتند
xafsizlik	– amniyat	امنیت	kirishdi	– dast yozid	دست یازید
chop etilgan	– betab rasidan	بطبع رسیدن	ilm olishga kirishdi	– bekasf ilm pardoxtan	بکسب علم پرداختن

O‘TTIZ IKKINCHI DARS درس سی و دوم

کشور ما

جمهوری ازبکستان کشور ماست. کشور ما در آسیای مرکزی واقع است. جمهوری ازبکستان با کشورهای ترکمنستان، قزاقستان، تاجیکستان و جمهوری اسلامی افغانستان هم مرز است.

مساحت جمهوری ازبکستان ۴۴۷ هزار کیلومتر مربع است. کشور ما بیش از ۲۵ میلیون نفر جمعیت دارد. در ازبکستان ملتهای گوناگون زندگی می کنند.

در اعماد سر زمینهای ازبکستان عملاً کلی مواد مفید معدنی موجد در کره زمین وجود دارد. مقداری این معادن برای احتیاجات اقتصاد ملی رو به توسع میهن ما کاملاً کفایت می کند.

کشاورزی جمهوری ازبکستان رشد و تکامل یافته است. عمده ترین محصولات کشاورزی جمهوری ما پنبه و گندم است.

پایتخت جمهوری ازبکستان شهر تاشکند است. در شهر تاشکند بیش از دو میلیون نفر جمعیت زندگی می کند. در شهر تاشکند فرهنگستان علوم ازبکستان، دانشگاه های دولتی، دانشکده ها آموزشگاه های عالی و متوسطه و دبیرستان ها موجد است. در این شهر تعداد زیادی کودکستان ها، پارکهای بسیار زیبا تاترها و کارخانه های گوناگون نیز موجود است.

شهر تاشکند

تاشکند یکی از بزرگترین شهرهای آسیای مرکزی است. شهر تاشکند پایتخت جمهوری ازبکستان است. پایتخت ما منظره طبیعی زیبایی دارد. اطراف تاشکند پر از چمن و باغ است. شهر تاشکند پارک های بزرگ، بلور ها و باغچه های زیادی دارد. رودخانه آنهار از شهر تاشکند می گذارد و به زیبای آن می افزاید. شهر تاشکند دارای خیابان های وسیع، عمارات بلند و زیبا، پلهای قشنگ و میدان های وسیع می باشد. منظره تاشکند زود بزود تغییر می کند، محله های جدید بوجود می آید. خیابان ها و ساختمانهای زیبا در تاشکند زیاد است. این شهر چنان با سرعت ساخته می شود که باعث تعجب مردم دنیاست.

در شهر تاشکند چندین میلیون نفر زندگی می کنند. برای اهالی همه نوع وسایل نقلیه هست. یکی از مهمترین وسایل نقلیه شهر تاشکند مترو است. متروی تاشکند یکی از بزرگترین و زیباترین متروهای دنیاست. در تاشکند تاکسی شبانه روز کار می کند. با وجود این دولت کوشش می کند اتوبوسها و تراموای ها و تراموای ها را زیاد کند و بزودی وسایل حرکت هوای در دسترس مردم گذشته خواهد شد.

باید گفت بین ساختمان ای که در تاشکند ساخته بود ساختمان های فرهنگی خیلی بچشم می خورد. در هر کوچه و خیابان ساختمان های ۵ طبقه برای دبستان و دبیرستان ساخته اند و علاوه بر آن در هر محله سینمای بزرگی ساخته اند که سالن هر یکی از آنها بیش از هزار نفر جا می کند. البته نباید از نظر دور داشت که بموازات ساختن منازل مسکونی بهداشت عمومی را فراموش نکردند. میدان های ورزش یکی از زیباترین میدان های ورزش کشور های بزرگ جهان است. در میدان ورزش نوساز بنام " تران " که تازه ساخته شده است برای انواع ورزش وسایل وجود دارد.

در تاشکند موزه زیاد است. من فقط چند موزه دیده ام که برایت نام می برم. مثلاً موزه امر تیمور، تاریخ، موزه شهیدان و چند موزه دیگر.

150- tamrin. Nuqtalar o‘rniga quyida berilgan so‘zlarni kerakli shakliga qo‘yib yozing.

شهر تاشکند یکی از بزرگ ترین شهر های ... است. اطراف تاشکند ... کوه است. شهر تاشکند دارای چند ... است. چند رودخانه از شهر تاشکند می گذرد و زیبایی آن ... این کارخانه بزرگ ... کار می کند. این بخش نوساز دارای ... است. دولت ازبکستان ... را در دسترس مردم بگذارد. مترو یکی از ... وسایل نقلیه شهر تاشکند است. برای ... تاشکند همه نوع وسایل نقلیه هست. (پر از، افزودن، شبانه روز، رودخانه، مهم، دنیا، هوایی، انواع وسایل نقلیه، اهالی، بلورها و باغچه های زیادی)

151- tamrin. Ko‘chirib yozing va o‘zbek tiliga tarjima qiling.

دانشجوی که اینجا آمده است خوب فارسی حرف می زند. دانشجویانی که زبان فارسی یاد می گیرند باید بیشتر بزبان فارسی گفتگو کنند. دختر زیبای که دیروز با او آشنا شدم

خواهر دوست من است. اشخاصی که در تاشکند زندگی می کنند می دانند که در سر تا سر تاشکند به سرعت ساخته می شود. عمارت بزرگی که در طبقه اول آن مغازه پارچه فروشی است تازه ساخته شده است. رودخانه ای که از شهر تاشکند می گذارد زیبایی آن می افزاید. تاشکند یکی از بزرگترین شهر های آسیای مرکزی است. رود عمودریا یکی از بزرگترین رودخانه جمهوری ازبکستان است. مترو یکی از مهمترین وسایل نقلیه شهر تاشکند است. احمد یکی از بزرگترین دوستان من است. زبان فارسی یکی از شیرین ترین زبانهاست. شهر بخارا یکی از قدیمترین شهرهای دنیاست. مهمترین وسایل نقلیه تاشکند مترو است. بهترین دوستانم احمد است. بزرگترین ما ۲۰ سال دارد. قشنگ ترین آنها شهر تاشکند است.

152- tamrin. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Toskent Markaziy Osiyoning eng katta shaharlaridan biridir. Toshkent shahrida ko'pgina istirohat bog'lari, bog'lar bor. Anhor Toshkent shahrini kesib o'tadi va uning chiroyiga chiroy qo'shadi. Toshkent shahrining markazida ko'chalari keng, baland va chiroyli binolar, keng maydonlar mavjud. Toshkent shahrida ikki milliondan ortiq kishi yashaydi. Turli transport vositalari Toshkent shahri aholisi ixtiyoridadir. Ularning asosiysi metrodir.

گفتگو

- احمد، تو تاشکند رفته ای؟
- بله، من تا کنون چند دفعه به تاشکند رفته ام.
- می گویند تاشکند شهر خیلی زیبا و بزرگی است؟
- بله، تاشکند یکی از بزرگترین و زیباترین شهر های آسیای مرکزی است.
- مناظر طبیعی تاشکند چگونه است؟
- تاشکند مناظر طبیعی بسیار زیبایی دارد. اطراف آن پر از چمن و باغ است. شهر تاشکند پارک های زیبا دارد. تقریباً در هر کوچه و خیابان باغ یا باغچه هست.
- در باره ساختمان منازل و عمارات چه می توانی بگویی؟
- منازل، مدارس، بیمارستان ها چنان با سرعت ساخته می شود که باعث تعجب است.
- این همه عمارات برای چه ساخته می شود؟
- برای اینکه در شهر تاشکند چندین میلیون نفر زندگی می کنند و همه می خواهند در خانه های نوساز و مدرن زندگی می کنند و علاوه بر این دولت می خواهد هر خانواده ای دارای آپارتمان جداگانه و مستقل باشد.
- در باره وسایل نقلیه شهر تاشکند چه می توانی بگویی؟
- در تاشکند انواع وسایل نقلیه وجود دارد.

- مهمترین آنها کدام است؟
- مهمترین آنها مترو یا راه آهن زیر زمینی است.
- می گویند استگاه های مترو تاشکند خیلی زیبا است؟
- بله، استگاه های مترو تاشکند زیباترین استگاه های متروی دنیاست.
- دیگر چه نوع وسایل نقلیه هست؟
- تراموای، اتوبوس، اتوبوس برقی این را هم بگویم که تاکسی شبانه روز کار می کند.
- دیگر از زیباییهای تاشکند تعریف کن؟
- می دانی حسن در باره زیبایی های تاشکند خیلی می شود گفت. ولی همه آنها را نمی شود در یک دفع گفت.

O‘TTIZ UCHINCHI DARS درس سی و سوم

حافظ رند فرزانه شیراز

از میان همه شاعران زبان فارسی بی گمان هیچ کسی توفیق آن را نداشته است که به اندازه حافظ، مطلوب نظر خاص و عام قرار گیرد و فضای ادب و فرهنگ فارسی را به خود اختصاص دهد. تا کنون کسی نتوانسته است راز محبوبیت خواجه شیراز را بگشاید. هر چه هست باید اینرا در دنیای شعر او جست. زیرا آنچه از حافظ شیراز به دست ما رسیده چندان زیاد و از نظر قالب گوناگون نیست که بتواند همه پسند ها و سلیقه ها را خوشنود سازد.

خواجه شمس الدین محمد شیرازی که ما او را به نام حافظ می شناسیم در حدود ۷۲۶ هجری در شیراز زاده شد. نیاگانش از کوهپایه اصفهان بودند و پدرش گویا به شیراز رخت اقامت کشیده بود. شمس الدین محمد نوجوان، دوران دانش اندوزی را در شیراز گذرانید. چنان که در بقیه عمر شصت و چند ساله خویش هم، برخلاف شاعر بلند آوازه و همشهری خود سعدی شیرازی، علاقه چندان به سفر نشان نداد و جز یک سفر کوتاه به یزد و سفری بی سرانجام تا جزیره هرمز باقی زندگی خویش را در زادگاهش به سر آورد تا این که در سال ۷۹۲ هجری رخت به سرای باقی کشید.

استادان او که بودند؟ شعر را از کی و چگونه آغاز کرد؟ دوستان و همدرسان که بودند و چگونه می اندیشیدند؟ همه اینها بر ما مجهول است. از دیوان او بر می آید که با قرآن نه تنها انسی داشته که آنرا به روایتهای گوناگون حفظ بوده است. نام عام حافظ را هم ظاهراً به همین دلیل به عنوان تخلص شعری خود بر گزیده بود.

ظاهراً پس از مرگ پدرش شمس الدین محمد خورد سال با مادر پیرش در شیراز ماند و روزگار آن دو با تهیدستی می گذشت.

از میان پادشاهان معاصر حافظ، شاه شیخ ابو اسحاق با او به حرمت رفتار می کرد و دوران خوش سلطنت وی روزگار جوانی حافظ را از رویاهای شیرین سرشار میکرد. اما دوران حکومت سختگیرانه امیر مبارز الدین محمد، کام زندگی او را تلخ می ساخت. شاعر آزارده حال بیشترین غزلهای آبدار خود را در مبارزه با ریاکاری و عوامفریبی تلویحاً خطاب به همین امیر ریاکار مظفری سروده است. در عهد حکومت شاه شجاع پسر امیر مبارز الدین دوران سختگیری فراموش شد و این بخش از زندگی حافظ در آرامش درس و بحث و عشق گذشت.

از حافظ اکنون جز یک دیوان با کمتر از پانصد غزل، چند قصیده و مقداری مثنوی و رباعی چیزی در دست نیست. با این حال مرتبه شاعری حافظ را تنها غزلیات او تا بدین حد استوار کرده است. در قصاید، شیوه او یادآور سبک کمال الدین اصفهانی است. در مثنوی هم به دنبال نظامی رفته است. اما در هیچ یک از این دو زمینه به کمال و امتیاز خاصی دست نیافته است. حافظ اساساً غزل سراسر است و به همین دلیل قصاید و مثنوی های او غالباً نادیده انگاشته می شود. هر کس که اندکی با غزل فارسی آشنای داشته باشد می داند که حافظ در غزل سرایی "طرحی نو" در انداخته است و این "طرح نو" بیشتر به زبان و موسیقی خاص کلمات، از یک سو و به کمال فنی از سوی دیگر، بستگی پیدا کند. حافظ غزل فارسی را به آن درجه از کمال رسانیده که پس از او همه قریحه آزمایان در برا بر ولایی و کمال هنری سخنش اظهار درماندگی کرده اند. سخن حافظ در میان انبوه دفترهای شعر فارسی ممتاز و زبان او شاخص مانده است. شاید به همین دلیل است که برخی او را خاتم شعرای ایران می دانند و بر آنند که پس از او سخن پارسی راه انحطاط و زوال سپرده است.

دنیای شعر حافظ بی مانند و رنگارنگ و همچنین زندگی سرشار از تلخی و شیرینی و تاریکی و روشنی است.

پیش از حافظ غزل فارسی اغلب یا عارفانه بود یا عاشقانه. راهی که حافظ از این میانه بر گزید تلفیق عشق و عرفان و دست یافتند بر شیوه ای است که اگر سابقه هم داشته هر گز به این زیبایی و کمال نبوده است.

تمرین صد و یک . به سوالات زیر پاسخ بدهید.

۱. راز محبوبیت حافظ را در چه باید جست؟
۲. خواجه شمس الدین محمد شیرازی کی متولد شد؟
۳. حافظ دوران دانش اندوزی را کجا گذرانید؟

۴. طی عمر شصت و چند ساله خویش به چه سفرهای رفت؟
۵. حافظ در چه سالی در گذشت؟
۶. استادان او گه بودند؟ شعر را از کی و چگونه آغاز کرد؟
۷. چرا نام حافظ را به عنوان تخلص شعری بر گزیده بود؟
۸. پس از مرگ پدرش روزگار شمس الدین محمد چطوری گذشت؟
۹. شاه سیخ ابو اسحاق با حافظ چگونه رفتار می کرد؟
۱۰. روزگار حافظ در دوران حکومت امیر مبارز الدین چگونه گذشت؟
۱۱. حافظ خطاب به این امیر چه غزلهای می سرود؟
۱۲. از حافظ چه آثاری در دست است؟
۱۳. چرا قصاید و مثنوی های حافظ غالباً نا دیده انگاشته می شود؟
۱۴. " طرح نو " حافظ به چه بستگی دارد؟
۱۵. چرا زبان حافظ در میان انبوه دفترهای شعر فارسی شاخص مانده است؟
۱۶. دنیای شعر حافظ چگونه است؟

تمرین صد و دو . جاهای خالی را پر کنید:

۱. نیاگان حافظ از کوهپایه اصفهان بودند و پدرش ... به شیراز ...
۲. از دیوان حافظ ... که با قرآن نه تنها ... بلکه آنرا به ... گوناگون ... بوده است.
۳. دوران ... امیر مبارز الدین محمد ، کام زندگی حافظ را
۴. شاعر... بیشترین غزلهای آبدار خود را تلویحاً ... همین امیر ریاکار
۵. در دوران حکومت شاه شجاع دوران سختگیری....
۶. از حافظ اکنون ... یک دیوان غزل ، چند قصیده و مقداری مثنوی و رباعی چیزی...
۷. با این حال مرتبه شاعری حافظ را تنها غزلیات او....
۸. این " طرح نو " بیشتر... زبان و موسیقی خاصی کلمات ... و ... کمال فنی، از سوی دیگر....
۹. حافظ غزل فارسی را به آن درجه از کمال ... که پس از او همه قریحه آزمایان ... ولایی و کمال هنری سخنانش اظهار ... کرده اند.
۱۰. شاید به همین دلیل است که برخی او را ... شعرای ایران....

تمرین صد و سه. در جمله های زیر افعال بین دو ابرو را به شکل لازم به کار ببرید:

۱. از میان شاعران زبان فارسی کسی نیست که به اندازه حافظ ، مطلوب نظر خاص و عام (قرار گرفتن) .
۲. هر کسی که اندکی با شعر فارسی (آشنایی داشتن) می داند که حافظ در غزل سرایی " طرح نو " (در انداختن) .
۳. حافظ از آنهای نبود که طوطی وار قرآن را در سینه حبس می کنند بدون این که به معنی بلند آن (آگاه شدن) و در زندگی علمی خود آنرا (به کار بردن) .

۴. راهی که حافظ از این میانه بر گزید تلفیق عشق و عرفان و دست یافتن به شیوه ای است که تا عصر او اگر سابقه (داشتن) ، هر گز به این زیبایی و کمال (نرسیدن) .
۵. اگر (خواستن) همه آنچه را که در باره حافظ گفتنی است در شعر او (نشان دادن) باید تمام دیوان یا دست کم، بیشتر غزلهای او را در اینجا (نقل کردن) .
۶. در غزل اجتماعی حافظ ، فرهنگ گذشته ایران با همه کمال ایرانی – اسلامی خود (روی نمودن) گویی حافظ در تلفیق در فرهنگ ایران و اسلامی به مانند استاد فردوسی به توفیق بیشتری (دست یافتن) .
۷. حافظ از همه علوم قرآنی بهره داشت و حتی سبک ویژه بیان خود را از قرآن کریم (آموختن) .
۸. حافظ در غزلهای خود نهایت قدرت و کمال ذوق را نشان داد و کمتر شاعری را از این نظر می شود با او (مقایسه کردن) .
۹. هر چه هست باید راز محبوبیت حافظ را در دنیا ی شعر او (جستن) . زیرا آنچه از او به دست ما (رسیدن) چندان زیاد نیست که بتواند همه پسندها را (خوشنود کردن) .

تمرین صد و چهار . به فارسی ترجمه کنید:

Hofiz taxallusi bilan mashhur, Xo'ja Shamsiddin Mo'hammad Shiroziy 14-asrning 20- yillarida Shirozda tug'ildi. Uning avlodlari asli Isfahondan edilar, otasi Shirozga ko'chib keladi. Biz Hofizning ustozini kim bo'lganligini va qachondan boshlab she'r yoza boshlaganligini bilmaymiz. Hofiz madrasani tugatdi, Qur'onni yoddan o'qiganligi uchun uni Hofiz – deb atadilar. Hofizdan bizga besh yuz g'zalli bir devon, bir qancha qasida, masnaviy va ruboiylar yetib kelgan. Hofiz g'azalda yangi uslub yaratdi. Rind obrazini o'z g'azallarining asosiy qahramoni etib tanladi.

سخن عشق

صبحدم مرغ چمن با گل نو خاسته گفت
 ناز کم کن که در این باغ بسی چون تو شکفتی
 گل بخندید که از راست نرنجیم ولی
 هیچ عاشق سخن سخت به معشوق نگفت

واژه ها

fikr qilmoq	– andishidan	اندیشیدن	donishmand	– farzone	فرزانه
nomalum	– majhul	مجهول	so'zsiz	– bigumon	بی گمان
oqib tushmoq	– bar omadan	بر آمدن	muvaqqiyat	– tufiq	توفیق
tanlamoq	– bar go'zidan	بر گزیدن	sir	– roz	راز
kambag'allik	– tahidasti	تهیدستی	sevgi, do'stlik	– mahbubiyat	محبوبیت
hurmat	– hurmat	حرمت	ochdi	– go'shod (go'sho)	گشاد (گشا)
munosabatda bo'lmoq	– raftor kardan	رفتار	qanday bo'lsa ham	– harche hast	هر چه

to'lg'azmoq	– sarshor kardan	کردن سرشار	qidirmoq	– jo'stan(ju)	هست جستن(جو)
saxtgirone	– saxtgirone	کردن سختگیرانه	ma'qullush, maqtash	– pasand	پسند
ozor chekkan	– ozorde hil	آزارده	maza, ta'm	– saliqe	سلیقه
suvli, ma'noli	– obdor	حال آبدار	qanoatlantirmoq	– xushnud kardan	خوشنود کردن
munofiqlik	– riyokori	ریاکاری	ajdod	– niyagon	نیاگان
demagogiya	– avomfrihi	عوامفریبی	muvofiglashgan	– talfiq	تلفیق
bilvosita	– talvihan	تلویحاً	ko'chmoq	– raxte iqomat kashidan	رخت اقامت کشیدن
jalb etmoq	– xetob be	خطاب به	shunday qilib	– chenonke	چنان که
kuylamog	– so'rudan (sro)	سرودن(سرا)	mahshur	– bo'lan ovoze	بلند آوازه
era , davr	– ahd	عهد	hamshahar	– hamshahari	همشهری
orom	– oromosh	آرامش	boshqa, bo'lak	– jo'z	جز
mustahkamlamoq	– o'stuvor kardan	استوار کردن	tugallanmagan	– bisaranjom	بی سرانجام
esiga turmoq	– yodovar budan	یاد آور... بودن	tug'ilgan joy	– zodgoh	زادگاه
izidan bormoq	– bedo'nbol raftan	به دنبال رفتن	bo'lmoq(kelmoq)	– be sar ovaridan	به سر آوردن
mumtoz	– mumtoz	ممتاز	iste'dod	– kamol	کمال
namuna	– shoxes	شاخص	imtiyoz	– emtiyoz	امتیاز
oxirgi	– xotem	خاتم	aksariyat	– g'oliban	غالباً
shundan kelib chiqadi ke	– bar onand ke	بر آنند که	fikr qilmoq	– angoshtan	انگاشتن
inqiroz	– enhetot	انحطاط	yahsashga chaqirmoq	– dar andoxtan	در انداختن
izidan bormoq	– roh peymudan	راه پیمودن	iste'dod	– qarihe	قریحه
tengi yo'q	– bimonand	بی مانند	ulug'lik	– valoye	ولایی
shunday	– hamchun	همچون	istak bildirmoq	– ezhor kar.	اظهار کرد
orifona	– oreфона	عارفانه	toliqish	– darmondagi	درماندگی
urfon	– urfon	عرفان	ko'p, mo'l	– anbu	انبوه
noz qilmoq	– noz kardan	ناز کردن	bulbul	– mo'rg'e chaman	مرغ چمن
xafa bo'lmoq	– ranjidan	رنجیدن	endi ochilgan gul	– go'le no'u xoste	گل نو خاسته

حافظ شیرازی

اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل مارا،

بخال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را.
 بده ساقی می باقی که در جنت نخواهی یافت،
 کنار آب رکناباد و گلگشت مصلا را.
 فغان کین لولیان شوخ شیرین کار شهر آشوب،
 چنان بردند صبر از دل که ترکان خوان یغمارا.
 ز عشق ناتمام ما جمال یار مستغنی است،
 به آب و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبا را.
 من از آن حسن روز افزون که یوسف داشت دانستم،
 که عشق از پرده عصمت بیرون آرد زلیخارا.
 اگر دشنام فرمایی و گر نفرین دعا گویم،
 جواب تلخ می زبید لب لعل شکرخارا.
 نصیحت گوش کن جانا که از جان دوست تر دارند،
 جوانان سعادتمند پند پیر دانا را.
 حدیث از مطرب و می گو و راز دهر کمتر جو،
 که کس نگشود و نگشاید بحکمت این معمارا.
 غزل گفתי در سفتی بیا و خوش بخوان حافظ،
 که بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریا را.

Agar ko'glimni shod etsa, o'shal Shiroz jononi,
 Qora xoliga baxsh etgum Samarqandu Buxoroni.
 So'n, ey soqiy mayni oxirigacha jannatda topolmayсан,
 Bu Ruknobod qo'rg'og'nidagi so'lim Musalloni.
 Shu aldoqchi, qiziqchi, fitnachi sho'xlar qo'lidan dod,
 Ko'ngildan eltdilar sabrim qilib Turklarcha yag'moni.
 Mening nuqsonli ishqimga uning husni emas muhtoj ,
 Go'zal yuz hech talab qilmas bo'yoq ham zebu oroni.
 Men ul Yusufdagi cheksiz go'zallikdan aniq bildim,
 Chiqarmish ishq nomus pardasidan ul Zulayhoni.
 Yomon deding quvondim men, xudo haqi, so'zing to'g'ri,
 Go'zalroq ayladi achchiq so'zing la'li Shakarxoni.
 Nasihat tinglag'il, jono, tuturlar jonu dildan dustroq,
 Aqli baxtli yoshlar hurmat aylab keksa dononi.
 Gapir cholg'uvchidan, maydan jahon sirin kam izla,
 yecholmas hech kishi hikmat-la bu og'ir muammoni.
 G'azal etdingu dur sochding, yoqimli kuyla, ey Hofiz,
 Falak nazmigga gavhardek nisor etsin Surayyoni.

(Xurshid tarjimasi)

مطلوب نظر خاص و Hammaga yoqadigan- matlube nazare xosu om qaror gereftan
عام قرار گرفتن

Adabiyotda o'z o'rniga ega bo'lmoq- fazoye adabro be xud extesos dodan
فضای ادب را به خود اختصاص دادن

O'TTIZ TO'RTINCHI DARS درس سی و چهارم

Birinchi mashg'ulot *Arabiy o'zlashmalar*

Fors tilining lug'at tarkibida kelib chiqishi jihatidan eroniy bo'lgan so'zlar bilan bir qatorda chet tillaridan o'zlashgan so'zlar ham salmoqli miqdorini tashkil etadi. Mazkur o'zlashmalarning katta qismi arabiy so'zlardan iborat bo'lib, asosan, ular ismiy so'z turkumlariga oid birliklardir. Arabiy o'zlashmalarni sof eroniy so'zlardan ajratib olish ancha oson, chunki arab tilidagi so'zlar, asosan, o'ziga xos morfologik shakllar-boblar ko'rinishiga ega bo'ladi.

Arabiy o'zlashmalarning tuzilishi va shakllarini tushunib olish uchun, avval, arab tilining ba'zi o'ziga xosliklari bilan tanishish zarur. Quyida arab tilining ana shu jihatlari yoritiladi.

Arab tilida so'z o'zagi va uning xususiyatlari

O'zak so'zning lug'aviy ma'noga ega bo'lgan eng kichik va bo'linmas qismidir. Arab tilidagi ko'pchilik so'zlarning o'zagi undosh tovushli birikmadan iborat bo'ladi. Mazkur undosh tovushlar so'z o'zagi qaysi shakl, ya'ni bobga solinishidan qat'iy nazar, doimo saqlanadi. Boshqacha qilib aytganda ular poydevorini tashkil etadi.

Lekin shuni ham hisobga olish kerakki, hech qaysi soʻz faqat oʻzak undoshlarining oʻzidagina iborat boʻlmaydi. Har bir soʻz oʻzakdagi uch undoshdan tashqari u yoki bu unli tovushlarni, baʼzan esa qoʻshimcha undoshlarni tarkib soʻzning qaysi bobga tegishli ekani bilan belgilanadi. Masalan, كَتَبَ oʻzagidan quyidagi soʻzlar yasalishi mumkin:

کتاب ketob-kitob, کاتب koteb-kotib, مکتوب maktub-xat, مکاتبه moʻkotebe- yozishma va h.k. علم oʻzagidan: علم `elm-ilm, عالم `olem- olim. معلوم maʼlum- maʼlum, تعلیم taʼlim- taʼlim, معلم moʻallem- muallim, علام eʼlom- eʼlon.

Bunday arabiy oʻzlashmalar oʻzbek tilida ham juda koʻplab uchraydi.

Demak, soʻz oʻzagining u yoki bu oʻzgarishi arab tilining feʼl boblari qoliplari bilan tartibga solib boriladi. Quyida ana shu boblar bilan tanishishni boshlaymiz.

Feʼl boblari

Arab tilidagi soʻzlarning aksariyati feʼliy oʻzaklardan yasalgan боʻлади, yaʼni feʼl turli isimy soʻz turkumlariga, ravishlarga oid soʻzlarning yasalishi uchun asos boʻladi. Masalan, yuqoridagi keltirilgan soʻzlar کَتَبَ *kataba* - yozmoq va علم `alama - bilmoq, oʻrganmoq feʼllaridan yasalgan.

Arab tilidagi feʼllar kerakli maʼnolarni ifodalashi uchun oʻziga xos qoliplari-feʼl boblariga solib ishlatiladi. Hammasi boʻlib arab tilida 15 ta feʼl bobi mavjud, lekin ular ichida 9 tasi, yaʼni I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, X boblar koʻproq qoʻllaniladi. Har bir bob oʻzining maxsus qoliplariga (paradigmalari) va tegishli maʼno yoʻnalishlariga ega.

Fors tiliga aynan ana shu feʼllar emas, balki feʼliy oʻzaklardan yasalgan ismlar (otlar, sifatlar), harakat nomlari (masdarlar), aniq va majhul darajadagi sifatdoshlar oʻzlashgan. Sifatdoshlarning aksariyati otlashib yoki sifatlashib boʻlgan.

Arab feʼl boblari qoliplarining shartli belgilari.

Arablarning oʻzi feʼl boblari qoliplarini ifodalash uchun فعل *faʼla*-qilmoq feʼli oʻzagidan foydalanishadi: ف - oʻzakdagi birinchi undoshni, ع - ikkinchi undoshni va ل - uchinchi undoshni ifodalaydi. Oʻzak tarkibiga kiritiladigan unli yoki qoʻshimcha undosh tovushlar tegishli harflar yoki harakatlar (diakritik belgilar) bilan ifodalanadi. Masalan, I bob aniq nisbat sifatdoshi qolipi فاعل *foʼel*, majhul nisbat sifatdoshi esa مفعول *mafʼul* koʻrinishiga ega boʻladi (tarnskripsiya fors tilidagi talaffuzni ifodalayapti, arab tilida mazkur qoliplar talaffuzi bir oz farq qiladi).

Yevropa arabshunoslari feʼl boblari qoliplarini shartli ravishda rim raqamlari bilan belgilaydilar: I-oʻzak undosh, II-ikkinchi oʻzak undosh, III-uchinchi oʻzak undoshni bildiradi. Masalan, birinchi bob aniq nisbat sifatdoshi I o II e III, majhul nisbat sifatdoshi ma I, II u III koʻrinishlarida belgilanadi. Arab feʼl boblari qoliplari bilan tanishtirish davomida biz birinchi usul, yaʼni فعل harflardan foydalanamiz.

Feʼl bobi	Masdar qolipi	Aniq nisbat sifatdoshi qolipi	Majhul nisbat sifatdoshi qolipi
-----------	---------------	-------------------------------	---------------------------------

I bob	Masdar uchun aniq qolib yo‘q	فاعل - fo‘el	مفعول - maf‘ul
II bob	تفعيل - taf‘il	مفعل - mo‘fa‘el	مفعل - mo‘fa‘al
III bob	مفاعل - mo‘fo‘ele مفاعلت - mo‘fo‘elat	مفاعل - mafo‘el	-
IV bob	افعال - ef‘ol	مفعل - mo‘f‘el	-
V bob	تافعل - tafa‘o‘l	متفعل - mo‘tafa‘el	-
VI bob	تفاعل - tafo‘o‘l	متفاعل - mo‘tafo‘el	-
VII bob	انفعال - enfe‘ol	منفعل - mo‘nfa‘el	-
VIII bob	افتعال - efte‘ol	مفتعل - mo‘fta‘el	-
X bob	استفعال - estef‘ol	مستفعل - mo‘staf‘el	مستفعل - mastaf‘al

Eslatma: III, IV, V, VI, VII, VIII boblarining majhul nisbat sifatdoshlari uchun maxsus qoliplar mavjud, lekin ular asosida yasalgan sifatdoshlat fors tili tarkibida uchramaydi.

Bundan tashqari, o‘rin-joy ma’nolarini ifodalovchi so‘zlar qoliplari ham mavjud. Ular haqida tegishli darslarimizda ma’lumot beramiz.

1-mashq. Yuqorida berilgan jadvaldan foydalanib quyidagi so‘zlarning qoliplarini aniqlang va tarjima qiling.

تحصيل، انتخاب، احتمال، احترام، اتمام، ابراز، استقبال، مراجعت، معالجه، تلفظ، تنفس، تفریح، تشریف، مستقبل، مسافرت، مسابقه، مختلف، مبدل، مشهور، لازم، مناسب.

153-mashq. Darslik oxirida berilgan lug‘atdan foydalanib, I, II, III va IV bob qoliplari asosida yasalgan so‘zlarga misollar toping.

154- mashq. Quyidagi so‘zlarni fors tiliga tarjima qiling va qaysi fe‘l bobi qolipida yasalganligini aniqlang.

Nashr qilingan, ma’lum, mushkul, yo‘lovchi, joylashgan, lozim, olim, qiziq, diqqat, rahmdillik, inqilob, kutish, tanlash, imtihon, e’lon, ishonch, xabar, tuzatish, ehtirom, ehtimol.

Ikkinchi mashg‘ulot

(باب اول) Birinchi bob

Fors tilida birinchi bobga oid bo‘lgan arabiy masdar, aniq va majhul darajadagi sifatdoshlar juda ko‘r uchraydi. Birinchi bobning masdari uchun aniq bir qolip yo‘q. Masalan: خبر *xabar*-xabar, صف *saf*- saf, طبقه *tabaqe*- qavat va h.k.

Aniq nisbat sifatdoshi فاعل fo‘el qolipida yasilib, ish-harakat bajaruvchisi, ya’ni sub’ektning umumiy ma’nosiga ega bo‘ladi: وارد *xorej* -chiquvchi, وارد *vored* -kiruvchi va h.k.

Majhul nisbat sifatdoshi esa مفعول maf‘ul qolipi asosida yasaladi, ish-harakat ob’ekti umumiy ma’nosiga ega bo‘ladi: معروف *ma’ruf*-taniqli; مذکور *mazkur*-mazkur, eslatib o‘tilgan va h.k

در رستوران دانشگاه

مدتی بود که حسن را ندیده بودم. دیروز او را نزدیک دانشکده ما ملاقات کردم. از دیدارش خوشحال شدم. از صورتش معلوم بود که او هم از دیدنم خوشحال است. از او پرسیدم: گجا تشریف می برید؟ گفت: ساعت تنفس برای ناهار است، می روم ناهار بخورم. از او خواهش کردم با من ناهار بخورد، او قبول کرد. با هم به رستوران دانشکده رفتیم. وارد سالن بزرگی شدیم و دور میز ناهارخوری نشستیم. در رستوران دانشکده ما، برای دانشجویان و استادان، غذاهای گوناگون و خوشمزه و ارزان تهیه می کنند. صورت غذاها را نگاه کردیم تا برای خود غذایی انتخاب نماییم. حسن برای خود سوپ، چلومرغ و چایی سفارش داد. من هم آبگوشت، کباب کوبیده و قهوه سفارش دادم. پیشخدمت رستوران، برای هر یک از ما کارد، چنگال، قاشق و استکان گذاشت. نمکدان روی میز بود و یک طرف آن نمک و طرف دیگر آن فلفل داشت. دیگر روی میز، تنگ آب بود که آب جوشیده داشت، بشقاب و نان بود. از پیشخدمت پرسیدم: سالاد دارید؟ جواب داد: امروز سالاد خیار تازه و گوجه فرنگی داریم. اگر می خواهید آورم. از او خواهش کردم برای هر یک از ما سالاد بیاورد. پس از چند دقیقه، پیشخدمت برای ما دو تا سالاد آورد و بعد برای حسن سوپ و برای من آبگوشت آورد. حسن از سوپ تعریف کرد و گفت خیلی خوشمزه است. آبگوشت من هم خیلی خوشمزه بود، نخود و لوبیا و گوشت کاملاً پخته شده بود. بعد از خوردن غذای اول، پیشخدمت غذای دوم را آورد. حسن از چلو مرغ تعریف کرد که خوب پخته شده است و من هم از کباب کوبیده که از گوشت گوسفند تهیه شده بود، خوشم آمدم. ناهار را با اشتها خوردیم. بعد، پیشخدمت چایی و قهوه آورد. شیرینی چایی کم بود. حسن از پیشخدمت خواهش کرد، کمی شکر بیاورد. چایی و قهوه را نوشیدیم. به پیشخدمت گفتیم: شما آشپزماهری دارید، غذاها را خیلی خوب می پزد. از او و شما تشکر می کنم. پس از آن از رستوران خارج شدیم. حسن از رستوران ما تعریف کرد و خوشش آمد. آنگاه قرار گذاشتیم که با هم ملاقات کنیم و خدا حافظی نمودیم.

Leksik izohlar

Fors tilida suhbatlashayotgan kishilar bir-biriga hurmat-ehtiromlari baland ekanligini ko'rsatish uchun so'z va so'z birikmalarining, ayniqsa, fe'llarning yuqori, kitobiy uslub qatlamlariga oid variantlari ishlatiladi. Masalan:

تشریف Raftan-bormoq, ketmoq; آمدن o'rnida kelmoq fe'llari o'rnida رفتن tashrif bo'rdan va آمدن tashrif o'vardan fe'llari ishlatilishi mumkin:

ko'jo tashrif mibarid- qayerga ketyapsiz? ko'jo miravid کجا تشریف می برید؟ کجا می روید؟

بفرمایید به خانه ما Befarmoyid be xone ye mo biyoyid بفرمایید به خانه ما بیایید؟
Befarmoyid be xone ye mo tashrif biyovarid- marhamat, bizning tashrif buyuring(تشریف بیاورید؟
uyimizga keling).

Shuningdek, hastan- bor bo'lmoq mavjud bo'lmoq fe'li ham ko'pincha tashrif doshtan fe'li bilan almashtiriladi;

og'oye do'kto'r hastand? آقای دکتر تشریف دارند؟
og'oye do'kto'r tashrif dorand -Janob doktor bormilar?

Yuqorida aytilgandek, bunday almashtirilishlar suhbatdoshlar tomonidan bir-biriga yuksak hurmat-ehtirom izhori uchun qo'llaniladi. Tabiyki, mazkur fe'llar hech qachon birinchi shaxs shakllarida ishlatilmaydi.

155-mashq. Nuqtalar o'rniga quyidagi tegishli so'z va so'z birikmalarning kerakli shaklini qo'yib, jummalarni ko'chirib yozing va tarjima qiling.

دیروز من دوستم را نزدیک کتابخانه ... از او خواهش کردم که با من
ناهار بخورد و او من هر روز در رستوران دانشکده ناهار می خورم
امروز برای خودم ... و ... برای حسن ... و ... سفارش می دهم. من از ...
شرقی خصوصاً ... خیلی خوشم می آید. آبگوشت را با ... و کباب کوبیده
را با ... می خورند. هر روز که در رستوران ناهار می خورم، برای
خودم چلو مرغ یا کباب کوبیده ایرانیان ... و ... دوست دارند و زیاد
می خورند. روی میز غذاخوری ... و تنگ آب خوری بود. آیا تو می دانی
چلو مرغ را چطور ...؟ امروز مادرم برای من سالاد ... تحیه کرد. من از
سالاد خیار تازه و همچنین از سالاد ... خیلی خوشم می آید و با اشتهای
کامل می خورم. شما ... لازم ندارید؟ اگر شما ... لازم داشته باشید، نمکدان
روی میز است، هر قدر بخواهید بگیرید. در رستوران ما ... غذاها را
خیلی خوب می پزند. خواهر کوچکم زیاد ... می خورد. (سوپ- آبگوشت- قبول کردن-
چلو مرغ- غذا- ملاقات کردن- کباب کوبیده- سفارش دادن - نخود- نان- چنگال- نمکدان- خیار
تازه- لوبیا- قاشق- شکر- بشقاب- پختن- نمک- آشپز- شیرینی- گوجه فرنگی)

156-mashq. matnida birinchi bob va majhul daraja sifatdoshlarini topib, ko'chirib yozing.

157-mashq. تشریف آوردن va تشریف بردن fe'llarini tegishli tarzda آمدن va رفتن fe'llari bilan almashtiring.

من از استاد پرسیدم: شما کجا می روید؟ دیشب پدرش به خانه ما آمد. آیا شما فردا
پیش ما می آیید؟ مادرت کی میرود؟ پدرتان کجا رفته است؟ آیا امروز مادر بزرگتان
می آید؟

158 -mashq. O'zingiz o'qiydigan o'quv yurtidagi oshxona haqida so'zlab bering.

159-mashq. Quyidagi jummalarni fors tiliga tarjima qiling:

Guruhimizdagi hamma talabalar institutimiz oshxonasida tushlik qiladilar.
Bu oshxonada ovqatlarni yaxshi tayyorlashadi va ular unchalik qimmat emas. Biz
ko'pincha Hasan bilan oshxonaga birga boramiz. Menga ham, Hasanga ham
ko'proq milliy o'zbek taomlari yoqadi. Ko'pincha biz sho'rva, palov yoki lag'mon
va qovurilgan jo'ja olamiz. Tushlikdan so'ng choy yoki qahva ichamiz.

Bugun biz oshxonaga soat uch yarimda keldik. Oshxonada odam (xo‘randalar) ko‘p emasdi. Biz deraza yonidagi stol atrofida o‘tirdik. Ofitsiant o‘sha zahotiyoq qoshiq, sanchqi, pichoq, tarelka va piyola keltirib, har birimizning oldimizga qo‘ydi. Tuzdon va qaynagan suvli grafin stolda turgan edi.

Avval biz yangi sabzavotlardan tayyorlangan salat yedik. Hasan o‘ziga pomidorli salatdan yana bitta oldi. Sho‘rva qo‘y go‘шти, yangi kartoshka va sabzidan tayyorlangan hamda juda xushmazali ekan. Sho‘rvadan keyin ofitsiant menga palov, Hasanga qovurilgan jo‘ja keltirdi. Palov juda chiroyli va yaxshi pishirilganini aytdi. U mendan so‘radi: «Palovga qanaqa go‘шт solishibdi?». Men javob berdim: «Qo‘y go‘шти».

Biz ishtaha bilan tushlik qildik. Tushlikdan so‘ng choy buyurdik. Choy unchalik shirin bo‘lmagani uchun yani ikki choy qoshig‘ida shakar soldik. Tushlik bizga juda yqdi. Ofitsiant va oshpazga rahmat aytib, oshxonadan chiqdik.

Uchinchi mashg‘ulot

Arabiy so‘zlardan ravish yasalishi

Arab tilida masdar va sifatdoshlarning oxiriga ا - an qo‘shimchasini orttirib, turli ravishlar yasash mumkin. Masalan: کامل komel- yetuk (I bob aniq nisbat sifatdoshi) كاملاً butunlay, to‘liq;

معمول Ma‘mul-oddiy, odatiy (I bob majhul nisbat sifatdoshi) معمولاً ma‘mulan-odatda, ko‘pincha va h.k.

Mazkur ravishlarning oxiridagi zabarli tanvin ularning arab tilidan o‘zlashganiga ishora qilib turadi.

160-mashq. Quyidagi arabiy ravishlarning ma‘nosi va qaysi bobga tegishli shakllardan yasalganini aniqlang.

تصادفاً، تخميناً، تقريباً، احتراماً، باطناً، ظاهراً، قبلاً، واقعاً، مخصوصاً.

161-mashq. Quyidagi ravishlardan tegishlisini nuqtalar o‘rniga qo‘yib, jumalarni ko‘chirib yozing va tarjima qiling.

... به اطلاع شما می رساند که دانشجویان گروه ما از تعطیلات تابستانی بر گشتند. احمد آن روز ... سر کلاس آمده و حتی نمره خوب هم گرفته بود. چلو مرغ ... پخته شده بود. ... فردا بعد از پایان درسها در رستوران دانشکده ناهار بخورم. از دانشگاه تا مترو ما ... نیم ساعت راه است. ... ما هر روز در رستوران دانشکده ناهار می خوریم. (واقعاً - کاملاً - تصادفاً - احتراماً - تقريباً - معمولان)

162-mashq. در رستوران matn tarkibidan ا - an qo‘shimchali arabiy ravishdoshlar ishtirok etgan jumalarni toping.

To‘rtinchi mashg‘ulot

Miqdor sonlarning aniqlovchi vazifasini bajarishi

Miqdor sonlar predmet yoki hodisalarning miqdori, nechtaligini bildiradi, yani ularni miqdor jihatidan aniqlaydi. Predmet yoki hodisalarning miqdorini aniqlash uchun miqdor sonlarning o‘zi yoki ular qatnashgan birikmalar o‘zlari aniqlayotgan so‘zlardan oldin qo‘yilib, bitishuv usulida, yani izofasiz birikadi ba quyidagi ko‘rinishlarga ega bo‘ladi:

a) miqdor sonning yolg'iz o'zi aniqlovchi vazifasini bajaradi va undan keyin turgan so'z doimo birlik shaklida ishlatiladi:

پنج دانشجو panj doneshju- besh talaba

چهار کتاب chahor ketob- to'rt kitob

دو روز do'ruz- ikki kun va h. k.

b) predmet yoki hodisalarning miqdori chamalab aniqlangan holatda miqdor o'rniga چند chand- «bir necha» gumon olmoshi ishlatiladi va bu holatda ham keyingi so'z birlikda ishlatiladi:

چند دانشجو chand doneshju- bir necha talaba

چند کتاب chand ketob- bir necha kitob

چند روز chand ruz- bir necha kun va h. k.

s) miqdor sonlar yoki sonlar gumon olmoshidan so'ng hisob so'zlari ham ishlatilishi mumkin. Hisob so'zlari ham bitishuv usuli orqali birikadi. Har so'zlari shaxs, predmet va hodisalarga nisbatan ishlatilishiga qarab, quyidagi ko'rinishlarga ega bo'ladi:

1) تا to bu hisob so'zi o'zbek tilidagi - ta qo'shimchasiga to'g'ri keladi va jonli, jonsiz predmetlarga nisbatan bema'lol ishlatilaveradi:

پنج تا میز Panj to miz- beshta stol

دو تا بچه Do to bache-ikkita bola va h.k.

2) دانه done - dona. Mazkur hisob so'zi donalab sanalishi mumkin bo'lgan barcha predmetlarga nisbatan ishlatiladi:

پنج دانه سیب panj done sib-besh dona olma

سه دانه مداد se done medod- uch dona qalam

3) نفر nafar-nafar va تن tan-nafar hisob so'zlari insonlarga nisbatan ishlatiladi:

پنج نفر دانشجو panj nafar doneshju- besh nafar talaba

سه تن دختر se tan do'xtar- uch nafar qiz va h. k.

4) رأس ra's - bosh hisob so'zi uy hayvonlariga nisbatan ishlatiladi:

دو رأس گاو do'ra's gov- ikki bosh sigir

ده رأس گوسفند dah ra's gusfand- o'n bosh qo'y

5) دست dast so'zi kiyim-kechak yoki to'plam ko'rinishiga ega bo'lgan predmetlar uchun (masalan, mebel) ishlatiladi:

یک دست کت و شلوار yek dast ko't-o' shalvor- bitta kostyum

سه دست مبل آشپزخانه se dast mo'bele oshpazxone-uch t o'plam oshxona mebeli na h. k.

6) جلد jeld- Jild, tom hisob so'zi kitoblarga nisbatan qo'llaniladi:

دو جلد کتاب do'jeld ketob- ikki jild kitob va h. k.

7) فروند farvand hisob so'zi kemalar, samolyotlarga nisbatan qo'llaniladi:

دو فروند کشتی do'farvand keshti- ikkita kema

سه فروند هواپیما se farvand havopeymo-uchta samolyotva h. k.

8) دستگاه dastgoh hisob so'zi avtomobillar, dastgoh va shu kabilarga nisbatan qo'llaniladi:

do‘ dastgoh o‘t o‘mobil-e savori-ikkita engil avtomobil va h. k.

9) bob sanoq so‘zi uy-joh va imoratlarga nisbatan qo‘llaniladi:

do‘ bob xone- ikkita uy va h. k.

10) jo‘ft -Juft sanoq so‘zi juft predmetlarga nisbatan qo‘llaniladi:

yek j o‘ft kafsh-bir juft oyoq kiyimi va h. k.

Yuqorida qayd etilganidek, to sanoq so‘zi universal xarakterga ega bo‘lib sonlarni bildiruvchi so‘zlardan tashqari, barcha predmet, hodisalarga nisbatan ishlatilishi mumkin:

do ta sib	do‘ to sib-ikkita olma
se ta pirohan	se to pirohan-uchta ko‘ylak
panj ta bz	panj to bo‘z-beshta echki
shsh ta ktob	shesh to ketob - oltita kitob
dah ta keshti	dah to keshti - o‘nta kema
haft ta avtomobil	haft to o‘to‘mobil-yettita avtomobil
chor to emorat	chor to emorat - to‘rtta imorat

Sanoq sonlar yoki gumon olmoshidan so‘ng predmetlarning turiga qarab uzunlik, o‘g‘irlik, vaqt, maydon, hajm, o‘lchovlarini ifodalovchi so‘zlar yoki so‘z birikmalari ham ishlatilishi mumkin:

yek estekon choy-bir stakan choy	yek estekon choy-bir stakan choy
do‘ kilu gusht-ikki kilo go‘sh	do‘ kilu gusht-ikki kilo go‘sh
se moh ta‘til-uch oy ta‘til	se moh ta‘til-uch oy ta‘til
chor metr porche-to‘rt metr gazlama va h.k.	chor metr porche-to‘rt metr gazlama va h.k.

163-mashq. Quyidagi so‘zlarga nisbatan qaysi sanoq so‘zlarni qo‘llash mumkinligini aniqlang va sanoq sonli birikmalar tuzing.

پنجره- کوه- لیمو- کشور- روز- خانه- مسکونی- کامیون- لباس- کیف- تمرین- درس- دانشجو- شکر- قهوه- قاشق- گروه- فیلم- اتوبوس- شیر- زمین.

164-mashq. Quyidagi so‘z va so‘z birikmalaridan keraklisini nuqtalar o‘rniga qo‘ying va jummalarni yozib, tarjima qiling.

برادر بزرگ من، امسال دو... تعطیل داشت. پدیرت دیروز از بازار چند... انگور خرید. تو می دانی در گروه ما چند... دانشجو است. این دو... تمرین کتبی را برای فردا آمده کنیدی. سراسر بخش یونس آباد چندین... خانه مسکونی تازه ساخته شده است. این بنگاه کشاورزی خلی توانمند است و دارای پانصد... گاو، بیش از دو هزار... گوسفند و بز، نزدیک پنجاه... اتومبیل سواری و باری و حتی دو... کشاورزی می باشد. روز تعطیل در فروشگاه بزرگ بودیم و آنجا یک... کت و شلوار مشکی، دو... جوراب مردانه و سه... سرویس قهوه خوری خریدیم. چند... دانشجوی دانشگاه ما، امسال به ایران می روند. خواهر بزرگم سه... دختر دارد. (تن-نفر-کیلو-دانه-تا-باب-رأس-جفت-متر-دستگاه-فروند-جلد-دست-لیتر)

165-mashq. Quyidagi jummalarni fors tiliga tarjima qiling va sanoq so‘zlarning qo‘llanishiga e‘tibor bering.

Ukamning bir nechta o‘rtog‘i bor. O‘tgan kuni oyim bilan oziq-ovqat do‘koniga bordik va ikkita non, uch kilogramm shakar, yarim litr qaymoq, ikki

kilogramm go'sht xarid qildik. Har kuni Toshkentdan Moskvaga uchta samolyot parvoz qiladi. Stolning ustida har birimizga bitta qoshiq, ikkita sanchqi, bitta pichoq, bitta tarelka va bitta piyola qo'yilgan edi. Shahrimizda har yili bir necha ming uy quriladi. Menga bir juft qo'lqop bering. O'rtog'imning otasi uyida ikkita ot, bitta sigir va bir nechta qo'y boqadi. Har kuni shaharga yuzdan oshiq avtobus yo'lovchilarga xizmat qiladi. Kutubxonamizda bir necha ming kitob bor. Bugun men olti soat ishladim.

Beshinchi mashg'ulot

(باب دوم) Ikkinchi bob

Fors tilining lug'at tarkibida arab fe'l boblarining ikkinchisiga oid masdarlar va aniq va majhul nisbatan sifatdoshlari ham ko'plab uchraydi. Ikkinchi bobda masdarlar «biror ish-harakatni bajarishga undash, majburlash» ma'nosiga ega bo'ladi. Masalan: II bob masdari تفعیل taf'il qolipida yasaladi:

تعلیم tarsim -bo'lish, qismlarga ajratish (قسمت qesmat – qism,bo'lak); تعليم ta'lim- o'qitish, o'rgatish (علم 'elm- ilm; عالم 'olem-olim, bilimli).

II bob aniq nisbat sifatdoshi مفعّل mo'fa'el qolipida yasaladi: معلم mo'llem – muallim(o'qituvchi, bilim o'rgatuvchi); مقسم mo'qassem taqsimlovchi, bo'luvchi, tarqatuvchi; مؤلف mo'allef- muallif, tuzuvchi va h.k.

II bob majhul nisbat sifatdoshi مفعّل mo'fa'al qolipida yasaladi: مرتب mo'rattab- tartibga solingan, tartibli, معلق mo'allaq osib qo'yilgan, muallaq, مؤلف mo'allaf – tuzilgan, yozilgan va h. k.

II bob masdarlaridan ham ا - an qo'shimchali ravishlar yasalisi mumkin: تقريباً taqriban-deyarli; تخميناً taxminan-taxminan, deyarli va h. k.

166-mashq. Quyidagi o'zaklardan I bob aniq nisbat sifatdoshlarni yasang va tarjima qiling.

ش ع ر – ل ز م – ر خ ل - ورد - ح ضر ر - م ه ر - و ق ع - ع د ل - ظ ل م - ن ص ر -
ص ل ح - س ل م - ج ه ل - ج ل ب - ح ص ل .

167-mashq. Quyidagi o'zaklardan I bob majhul nisbat sifatdoshlari yasang va tarjima qiling.

خ ص ص - ع ر ف - ع ل م - ش ه ر - ن ص ر - ج ه ل - ج ب ر - ق ب ل - ح ص ل -
ذ ك ر - غ ر ر - ج ذ ب - ج ر ح - ح ب ب - ر س م - ط ل ب - ج ن ن - ح ب س - ح
م د - س ر ر .

168-mashq. Quyidagi o'zaklardan II bob masdarlarini yasang va tarjima qiling.

- ف ر ح - ق س م - ع ط ل - ر ت ب - ص د ق - ع ر ف - ب ر ك - ش ر ف -
ح ص ل - ش ك ل - س ك ن - ف س ر - ق د م - ق د ل - ف ت ش - ح ل ل - ط ب ق
- ض م ن - ش د د - س ل م .

169-mashq. Quyidagi o'zaklardan II bob aniq va majhul nisbat sifatlarini yasang va tarjima qiling.

ب د ل- ب ی ن- ج و ز- ح ر ر- ح ل ل- خ ف ف- د ب ر- ذ ه ب- س خ- س ک ن-
ش ر ف- س ل ح- ص م م- ظ ف ر- ق د م- ق ر ر- ک ر ر- ل ب س- ن ج م.

matnidan II bobga oid shakllarini toping va ko'chirib yozing. 170-mashq.
در رستوران دانشگاه.

Oltinchi mashg'ulot

در رستوران دانشگاه

زنگ زدند. درسهای ما تمام شد. دانشجویان می توانند یکی دو ساعت استراحت و تفریح بکنند. من و حبیب با هم وارد حیاط دانشگاه شدیم. از حبیب پرسیدم: گرسنه نیستی؟ گفت: چرا، گرسنه ام. گفتم: میل نداری با هم ناهار بخوریم؟ گفت: باشد، بفرمایید! با هم به رستوران رفتیم. اول داخل بوفه شدیم. در آنجا کره، پنیر، کالباس، تخم مرغ، شیر، ماست و شیرینی بود. به حبیب گفتم: من از اینجا نمی خواهم. میل دارم آبگوشت و لوله کباب بخورم. حبیب هم می خواست آش و پلو بخورد. با هم به سالن رستوران رفتیم. در سالن رستوران، چند نفر دانشجوی پشت میز غذاخوری نشسته بودند و ناهار می خوردند. پیشخدمت پیش ما آمد و بعد از سلام و علیک از ما پرسید: چه میل داری؟ من، آبگوشت و کباب کوبیده و چایی با لیمو و کیک سفارش دادم. از حبیب پرسیدم: تو چه میل داری؟ گفت: من آش و پلو و شیربرنج و یک استکان شیر قهوه می خورم. از حبیب پرسیدم: تو هر روز اینجا ناهار می خوری؟ جواب داد: بله، هر روز. گفتم: به نظرم در رستوران دانشگاه ما غذاهای خوب می پزند. به نظر تو اینطور نیست؟ جواب داد: چرا، همینطور است. غذاهای رستوران دانشگاه ما، خیلی خوب و ارزان است. پرسیدم: کدام غذا را بیشتر دوست داری؟ حبیب جواب داد: من برنج دوست دارم. اینجا پلو خوب می پزند و بیشتر اوقات پلو و شیربرنج می خورم. پرسیدم: اینجا هیچ کباب کوبیده خورده ای؟

گفت: بله، چند بار اینجا لوله کباب خورده ام. اینجا کباب کوبیده را هم خوب تهیه می کنند.

پرسیدم: آبگوشت دوست نداری؟

جواب داد: چرا، گاهی آبگوشت می خورم، ولی بیشتر آش دوست دارم. این است که بیشتر روزها آش سفارش می دهم.

گفتم: اینجا قیمت غذاها از ناهار خوری های دیگر ارزان تر است.

تصدیق کرد و گفت: بله، ارزانتر است. تو در اینجا می توانی با پولی نه چندان زیادی، غذای کامل که عبارت از غذای اول، دوم و شیرقهوه است بخوری، و حال آنکه در رستورانهای دیگر گران تر است.

حبیب از من پرسید: تو چطور، هر روز اینجا ناهار می خوری؟

جواب دادم: بله، من بیشتر اوقات اینجا ناهار می خورم. من دیگر به غذاهای اینجا عادت کرده ام، این است که تقریباً هر روز اینجا ناهار می خورم. در این وقت

حسن وارد سالن شد. مارا دید. پشت میز ما نشست و از ما پرسید: امروز ناهار چه داریم؟

گفتم: می گویند آش، آبگوشت و پلو خیلی خوشمزه است.

حسن پرسید: کباب کوبیده چطور؟

گفتم: مثل اینکه کباب کوبیده هم بد نیست.

پیشخدمت از حسن پرسید: شما چه میل دارید؟

حسن جواب داد: آش و پلو. بعد از پیشخدمت پرسید: آقا! اینجا میوه هم می

فروشند؟

پیشخدمت گفت: بله، در بوفه میوه هم می فروشند. دیروز سیب داشتیم، امروز

سیب و گلابی داریم آقا!

من گفتم: بله، سیب دیروز خیلی خوب بود، من چند تا خریدم و خوردم، خیلی

خوشمزه بود.

حبیب پرسید: قیمت میوه ها در اینجا گران تر از بازار است؟

جواب دادم: نه، بر عکس ارزان تر است.

در این موقع، پیشخدمت غذا را روی میز گذاشت و پرسید: چه کسی آبگوشت

سفارش داده است؟

جواب دادم: من.

بشقاب آبگوشت را جلوی من گذاشت و بشقاب های آش را جلوی حبیب و

حسن. آبگوشت، خوشمزه و خوب پخته شده بود، فقط نمک کم داشت. کمی نمک و

فلفل اضافه کردم و آبگوشت را با اشتای تمام خوردم و خیلی تعریف کردم. بعد برای

ما غذای دوم، چایی و شیر قهوه آوردند. پس از صرف ناهار از پیشخدمت تشکر

کردیم و از رستوران خارج شدیم.

Leksik izohlar

1. Nazar, fikr, qarash soʻzi fors tilida quyidagi birikmalar tarkibida koʻp ishlatiladi:

به نظر تو *benazar-e man*-menimcha, nazarimda, mening fikrimcha,

benazar-e toʻ-seningcha, nazaringda, sening fikringcha va h.k.

Bunday birikmalar tarkibidagi kishilik olmoshlari bemalol egalik qoʻshimchalariga almashtirishi ham mumkin:

benazar-e man به نظر من = *benazaram* به نظرم

benazar-e toʻ به نظر تو = *benazarat* به نظرت

Undan tashqari, kishilik olmoshlari va egalik qoʻshimchalari oʻrniga turli otlar ham ishlatilishi mumkin:

به نظر دانشجویمان *be nazar-e doneshjuyon*-Talabalarning fikricha

به نظر مؤسسين *benazar-e moʻassin*- taʼsischilarning fikricha va h. k.

2. *hich*- *hech* inkor soʻzi fors tilida mustaqil holda ham, turli birikmalar tarkibida ham ishlatilishi mumkin:

a) *hich*- inkor soʻzi *ki*? -kim? *chi*? -nima? soʻroq olmoshlari, *kas*- kishi, *kimsa*, *chiz*- narsa, *jo*- joy kabi otlar bilan birikma hosil qilib ishlatiladi. Jumlar tarkibidagi kesim doimo boʻlishsiz shaklga ega boʻladi:

hich ki injo nayomad? -bu yerga hech kim kelmadimi?
emruz hich jo namiravam-bugun hech qayerga bormayman.

b) *hich*- inkor soʻzi soʻroq gaplar tarkibida mustaqil holda ishlatilib, *hech* qachon, biror marta maʼnolarini ham ifodalashi mumkin. Soʻroq gapning kesimi bu holatda boʻlishli yoki boʻlishsiz shakllarga bimalol qoʻllanaveradi:

toʻ hich be in pork raftei-sen bu parkka hech borganmisan?

toʻ hich be in pork naraftei-sen bu parkka hech bormaganmisan?

171-mashq. Nuqtalar oʻrniga quyidagi tegishli soʻz va soʻz birikmalarining kerakli shaklini qoʻying va jumalarni koʻchirib yozib, oʻzbek tiliga tarjima qiling.

از دوستم پرسیدم... با هم به رستوران برویم؟ زنگ زدند و دانشجویان... در رستوران ما تخم مرغ، پنیر، کره، شیر، ماست و شیرینی می فروشند. من هر روز صبح... و شب... یا شیر می خورم. من باید به مغازه بروم و... ،... بخرم. شیر برنج را از... و... تهیه می کنند. برای پختن پلو... لازم است... شیرقهوه از چایی خوشمزه تر است. من به رستوران دانشکده ما... و بیشتر اوقات آنجا ناهار می خورم. بعد از ناهار، من... میوه می خورم یا چایی با... می نوشم. صبحانه من از دو عدد تخم مرغ، شیر یا ماست، نان، پنیر و کره... امسال میوه... نیست. از پارسال خیلی ارزان تر است. اگر شیرینی شیرقهوه کم است، تو خودت شکر... پیشخدمت، بشقاب و قاشق و چنگال و کاردر را روی... گذاشت و رفت. (داخل کلاس شدن- تخم مرغ- شیر میل داشتن- گران- کره- بوفه- ماست- لیمو- عبات بودن- عادت کردن- اضافه کردن- برنج- به نظرم- بیشتر اوقات- سینی)

172-mashq. *nazar*- *nazar* soʻzi qatnashadigan birikmalardan foydalanib, jumalarni fors tiliga yozma tarjima qiling.

Menimcha, oshxonamizda ovqatlarni juda yaxshi tayyorlashadi, seningcha qanday? Bizning nazarimizda, fors tili dunyodagi eng shirin (yoqimli) tillardan biridir. Oʻqituvchimizning fikricha, biz yaxshi oʻqiyapmiz va imtixonlardan qoʻrqmasligimiz kerak. Ularning fikricha, Toshkent Osiyodagi eng chiroyli shaharlardan biridir. Doʻstimning fikricha, bu yil mevalar juda arzon. Sizningcha, bu oshxonaning ovqatlari mazalimi? Seningcha, bu kostyum-shim menga yarashadimi?.

173-mashq. Quyidagi jumalarni fors tiliga yozma tarjima qiling.

Institutimizda bufet bor. U yerda pishirilgan tuxum, kolbasa, sut, qatiq, meva-cheva, shirinliklar sotishadi. Oshxonaga borgim kelmagan kunlari men bufetga kiraman. Odatda men bu yerga kolbasa, qatiq, pishloq va non xarid qilaman.

Shuningdek, sutli qahva yoki limonli choy ichaman. Ba'zan shirinliklar ham sotib olaman va o'sha yerda yeyman.

Do'stim Hasan hech qachon bufetda ovqatlanmaydi. U har doim oshxonaga boradi va u yerda ovqatlanadi. Tushlik paytida u sho'rva yoki ugra, palov yoki qiymali kabob yeydi. Hasan gurchli ovqatlarni juda yaxshi ko'radi. Shuning uchun u ko'pincha shirguruch ham buyurtma qiladi.

Menga guruch unchalik yoqmaydi. Bir kuni Hasanga dedim: «Menimcha, qiymali kabob palovdan ko'ra ancha mazaliroq». Hasan juda taajubga tushdi. U menga dedi: «Palov senga hech yoqmaydimi?». Men javob berdim: «Menga palov yoqmaydi deganim yo'q, lekin qiymali kabob menga palovga qaraganda ko'proq yoqadi». Hasan e'tiroz bildirdi: «Menimcha, palovdan mazaliroq ovqat yo'q».

Men va Hasan oshxonamizda ovqatlanishga o'rganib qolganmiz. Bizningcha, bu yerda ovqatlarni juda yaxshi tayyorlashadi va ovqatlar qimmat emas. Uncha ko'p bo'lmagan pulga oshxonamizga birinchi va ikkinchi taomlar va limonli choy yoki sutli qahvalardan iborat tushlik qilishingiz mumkin. Bundan tashqari apelsin, mandarin, uzum, olma, nok kabi mevalarni xarid qilsa bo'ladi.

درس سی و پنجم O'TTIZ BESIINCHI DARS

Birinchi mashg'ulot

Uchinchi bob (باب سوم)

Fors tiliga mazkur bobga oid masdarlar va sifatdosh shakllari ham o'zlashgan, lekin ular uncha keng ishlatilmaydi. Bu bobga tegishli masdar مفاعله *mo'fo'ele* yoki مفاعلت *mo'fo'elat* qoliplarida yasaladi:

مراجعة *mo'roje'e*- murojaat qilmoq, مراجعت *mo'roje'at* - qaytib kelish, مصاحبه *mo'sohebe* - suhbat, intervyu, مصاحبت *mo'sohebat*- suhbatlashish, muloqot va h.k.

III bobning aniq nisbat sifatdoshi مفاعل *mo'fo'el*- qolipida yasaladi:

مقابل *mo'qobel* -qarama-qarshi, teng, مصادف *mo'sodef* -vaqt jihatidan mos tushuvchi, to'g'ri keluvchi va h.k.

174-mashq. Quyidagi o'zaklardan III bob masdari shaklini yasang va tarjima qiling.

ک ت ب- خ رب- ل ح ض- خ ب ر- ک ل م- ن ظ ر- ب ح ث- ص د ر- ذ ک ر- ح و ر.

175-mashq. Quyidagi o‘zaklardan III bob aniq nisbat sifatdoshi yasang va tarjima qiling.

ل ز م- ن ف ق- خ ل ف- ن س ب- خ ط ب- د ف ع- د و م- د ه ن- ر ف ق- ر ق ب- ز ح م- و ح م- س ف ر- س ع د- س ل م- ش ب ه- ش ه د- ش و ر- ص ح ب- ط ب ق.

176-mashq. Nuqtalar o‘rniga quyidagi tegishli masdar va sifatdoshlarining kerakli shaklini qo‘yib, jummalarni ko‘chirib yozing va yozma tarjima qiling.

... می توانند با انواع و اقسام وسایل نقلیه از یک جا به جای دیگر بروند. ... ما خیلی طول کشید.... این موافقت نامه، طرفین وظایف زیر را به عهده می گیرند. من چند کتاب ... کتاب های درسی شما دارم. امروز جلسه ... تشکیل شد. خیر من ... به پیشنهاد شما نیستم. دانشگاه ما دارای شرایط و امکانات خیلی برای آموزش و تدریس زبان های خاوری (شرقی) می باشد. آنها در باره بهبودی کیفیت غذاها چند ساعت ... کردند. من نمی خواهم دیگر ... شما بشوم.... دوستان طی سه سال ادامه داشت. (مکاتبه- مکالمه- مزاحم- مذاکره- مخالف- مناسب- مسافران- مشابه-مشاور-مطابق)

Ikkinchi mashg‘ulot

To‘rtinchi bob (باب چهارم)

Arabiy fe‘l boblarining to‘rtinchisiga oid shakllar umumiy «biror harakatni bajarish» ma’nosiga ega. Biz bunday umumiy ma’noni II bob shakllarida ham kuzatgan edik. Lekin II-IV boblarining umumiy ma’no yo‘nalishlari ifodalanayotgan ish-harakat davomiyligi jihatidan farqlanadi. II bob shakllari ma’nosi doimiy yoki uzoq davom etadigan ish harakat bilan bog‘liq bo‘lsa, IV bob masdar va sifatdoshlarda, asosan, bir martalik yoki qisqa muddat ish-harakat ifodalanadi. Qiyoslang.

IV bob masdari افعال ef‘ol qolipida yasaladi. O‘zagidan ع ل م اعلام e‘lom- e‘lon qilish, bildirish (bir martalik qisqa mudatli ish-harakat).

Shu o‘zakdan yasalgan II bob masdari تعليم ta‘lim-o‘qitish, bilim berish (uzoq muddatli doimiy ish-harakat); IV bobning aniq nisbat sifatdoshi مفعل mo‘fel qolipida yasaladi. ب ص ر O‘zagidan شکل mo‘shkel -qiyin, mushkil; ش ک ل ب ص ر o‘zagidan مبصر mo‘bser - kuzatuvchi, tekshiruvchi, sinfboshi (maktabda) va h.k.

بازار و میوه و تره بار

من در شهر تاشکند زندگی می کنم. شهر تاشکند و بطور کلی سراسر کشور ما، معروف به داشتن میوه ها و سبزه های گوناگون بسیار شیرین و خوشمزه است. انواع و اقسام میوه و تره بار و خشکبار، تقریباً در تمام سال فراوان است. مخصوصاً فصل های تابستان و پاییز، بازارهای ما پر از میوه و سبزه ها می شود. باید گفت که اهالی شهر ما عادت کرده اند که میوه و تره بار را از بازار خرید کنند. به این خاطر، هر ناحیه و بخش شهر تاشکند، بازار های میوه و سبزه فروشی

دارد. بویژه سال های اخیر در تاشکند تعداد این بازارها زیاد شد. بازارهای تازه ای ساختند و بازارهای موجود را تعمیر و بازسازی کردند. بیشتر این بازارها، سرپوشیده است و مردم در تمام سال می توانند میوه و تره بار و خشکبار لازم را از آنجا بخرند. علاوه بر آن، در تاشکند مغازه های میوه و سبزه فروشی هم زیاد است. فصل های تابستان و پاییز، گوشه های خیابان های بزرگ و نزدیک ایستگاه های مرکزی مترو، مبدل به بازار و بازارچه های موقتی میوه و تره بار می شود. در این بازارها، دهقانان ولایات مختلف ازبکستان، محصولات کشاورزی و باغداری خود را برای مردم عرضه می کنند. این بازار های موقتی، اهالی نواحی مذکور را از ضرورت رفتن به بازار های بزرگ بی نیاز می سازد و مردم اینجا می توانند همه نوع میوه: انگور، سیب، گلابی، هلو، زردآلو و آلو و آلبالو، گیلاس بخرند. همچنین در این بازارها، سبزی ها و تره بار مختلف، مانند: خیار، خربزه، هندوانه، گوجه فرنگی، کلم، هویج، پیاز، سیر، سیب زمینی، بادمجان، چغندر، لپو و غیره بفروش می رسد. بازار های شهر تاشکند، خیلی مرتب و مدرن، یعنی خیلی دیدنی است. خانه ما نزدیک بازار "چهارسو" واقع است. این بازار، بزرگترین بازار میوه و تره بار و خشکبار شهر تاشکند می باشد. اینجا از صبح زود تا پایان روز، انواع و اقسام میوه ها و خشکبار گوناگون به فروش می رسد. برای هر نوع محصولات کشاورزی و باغداری، رسته ها و تیمچه های ویژه ای ترتیب داده اند. در آن قسمت بازار که زیر گنبد آبی بزرگ قرار دارد، رسته های خشکبار، مانند: پسته و گردو و بادام و برنج و باقلا و ادویه جات قرار دارد. رسته های لبنیات، ترشی فروشی، عسل فروشی هم در آنجا واقع است. بیرون از قسمت گنبدی، رسته های میوه و تره بار فروشی به چشم می خورد. آنجا میوه و تره بار را خیلی جالب می چینند که همیشه توجه خریداران را جلب می کند. برای گوشت فروشی هم، تیمچه جداگانه ساخته شده است و آنجا مشتریان می توانند گوشت تازه گوسفند، گاو و گوساله و اسب و همچنین کله و پاچه و روده حیوانات را بخرند. در همان اواسط پاییز، بازار های تاشکند پر از مرکبات، مانند: پرتقال، نارنگی، خرما، لیمو و کیوی و موز و غیره می شود و تا اواخر فصل بهار به غنا و تنوع میوه ها و تره بار می افزاید. خلاصه، خرید میوه و تره بار و خشکبار برای مردم تاشکند، مشکل نیست و آنها از بازار های مذکور هر چه بخواهند، هم ارزان و هم خوب خرید می کنند.

Leksik izohlar

خریدن *xaridan-sotib olmoq* fe'li jumla tarkibida nima? Nimani? So'roqlariga javob beruvchi vositasiz to'ldiruvchi yoki qayerdan? So'rog'iga javob bo'luvchi o'rin holining ishlatilishini talab qiladi. O'rin holi jumla tarkibida dar, az old ko'makchilari qatnashgan yoki tushurib qoldirilgan birikmalar bilan ifodalanadi:

sho'mo in ketob ro (az) ko'jo xaridid? -Siz bu kitobni qayerdan sotib oldingiz?

man in ketob ro(az) mag'ozeye ketobfo'rushi xaridam-men bu kitobni kitob do'konidan sotib oldim.

sho'mo in sib ro ko'jo xaridid? -Siz bu olmani qayerda xarid qildingiz?

man in sib ro(dar) bozor xaridam- men bu olmani bozorda xarid qildim.

xarid kardan murakkab fe'l bilan sinonim *xaridan* sodda fe'li bilan sinonim hisoblanadi:

mardo'm mive va tarebor-e lozemro az bozor mixarand -odamlar kerakli meva-chevani bozordan sotib oladilar (xarid qiladilar).

177-mashq. Quyidagi o'zaklardan IV bob masdari yasang va tarjima qiling.

خ ر ج - ش ک ل - ن ص ف - ج ر ب - ح س س - ح ر ق - ح س ن - ت ل ف -
ب ل غ - س ر ف - س ک ت - ع ر ص - ق ب ل - ق د م - ق ر ر .

178-mashq. Quyidagi o'zaklardan IV bob aniq nisbat sifatdoshi yasang va tarjima qiling.

خ ر ب - س ل م - ب ر م - ت ل ف - ث م ر - ح د ث - ح ر ق - ح س ن - خ ل س -
د ر ک - ر ش د - ز م ن - س ر ع - س ک ت - س ر ف .

179-mashq. Nuqtalar o'rniga quyidagi tegishli so'z va so'z birikmalarining kerakli shaklini qo'yib, ko'chiring va tarjima qiling.

در مقابل خانه ما، مغازه میوه فروشی است که در آنجا انواع ... می فروشند مثلاً: انگور، آلو، آلبالو، سیب، گلابی، و غیره. در مغازه دیگر، انواع و اقسام... را می فروشند، مثلاً: سیب زمینی، کلم، گوجه فرنگی، پیاز و غیره. امسال... و ... فراوان است. نه فقط در ... بلکه در گوشه ای از خیابان، میوه و تره بار می فروشند. درست در مقابل خانه ما، میوه فروشی است، آنجا ...، ...، ...، ... و میوجات دیگر به فروش می رسد. در مغازه های میوه و تره بار فروشی ... هم به فروش می رسد. آیا شما می دانید میوجات در کدام مغازه...؟ تابستان و پاییز... هر گوشه ای از خیابان ما میوه و تره بار می فروشند، ... در نزدیک خانه ما، دو مغازه میوه فروشی است که من هر روز از آنها، هر نوع میوه که بخواهم می خرم. شما ... را از کجا می خرید؟ از بازار یا از مغازه؟ شما از ... کی می گیرید؟ (تره بار- سیب- گیلان- میوه- گلابی- آلو- مغازه میوه و تره بار فروشی- انگور- به فروش رسیدن- سبزیجات- سیب زمینی- علاوه بر این - مسافرت- آلبالو)

Uchinchi mashg'ulot

Zamon va makon ma'nolarini ifodalovchi arabiy so'zlar

Arab tilida zamon va makon ma'nolarini ifodalovchi so'zlar ham maxsus qoliplar asosida yasaladi. Mazkur so'zlarning ko'pchiligi fors tili lug'at tarkibidan ham o'rin olgan. Zamon va makon ma'nosini ifodalovchi so'zlar quyidagi qoliplar asosida yasaladi:

1. مفعول *maf'el*: منزل *manzel-uy* manzil; محفل *mahfel-to'garak*, guruh; مسجد *masjed*- masjid va h.k.
2. مفعول *maf'al*: مركز *markaz*- markaz; مسكن *maskan-maskan*, -uy-joy; مقصد *maqsad*- maqsad ko'zlangan joy va h.k.
3. مفعلة *maf'ele*: مدرسه *madrased*- madrasa, maktab va h.k.
4. مفعلة *maf'ale*: محكمة *mahkama-sud*, tribunal; منظره *manzare*- manzara; مرحله *marhale*- bosqich, davr va h.k.

Arab tiliga o'zlashgan sifatlar

Arab tilidan fors tiliga ko'plab sifatlar ham o'zlashgan. Mazkur sifatlar *fa'il* qolipi asosida yasaladi:

جدید *jaded*- yangi; صحيح *sahih-to'g'ri*; وسیع *vasi'-keng* va h.k.

Bunday qolip asosida yasalgan sifatdoshlarning ko'pchiligi fors tilida ot sifatida ham ishlatiladi:

رفیق *rafiq-o'rtoq*; طبیب *tabib*-shifokor, tabib; مریض *mariz*-bemor, kasal va h.k.

180-mashq. Quyidagi o'zaklardan zamon va makon ma'nolarini ifodalovchi so'zlar yasavng va tarjima qiling.

ب ح ث – ر ص د – ع د ن – ع ر ض – ف ر ش – ق ب ر – خ ل ص – د ف ن –
ذ ب خ – س ن د – ش ر ق – غ ر ب – ک ت ب – ن ط ق – ط ب ع.

181-mashq. Quyidagi o'zaklardan tegishli qolip asosida sifatlar yasang va tarjima qiling.

ا خ ر – ا د ب – ا س ر – ا ص ل – ب خ ل – ب ش ر – ب ص ر – ت م ز – س ق ل – ج
ل ل – ح ب ب – ح ج م – ح ر ص – ح ر ف – ح ف ظ – ح ق ر – ح ک م – ح ل م – ح م
د – خ س س – ح ظ ب – خ ل ل – د ر ب – د ق ق – د ل ر – د ر م – ر ج م – ر ح م – ر د
ف – ر ش د – ر ق ب.

182-mashq. Quyidagi jummalarni fors tiliga tarjima qiling.

Bu yil Toshkentda meva-cheva juda ko'p. Sabzavot va mevalarni nafaqat bozorlar va do'konlarda, balki metro bekatlari yaqinidagi maydonlarda va katta ko'chalarning burchaklarida ham sotishayapti. Masalan: universitetimiz qarshisida har kuni olxo'ri, o'rik, shaftoli, uzum, nok va boshqa mevalar sotiladi. Uyimiz oldida bodring, pomidor, qovoq, karam, sabzi, piyoz, kartoshka, sarimsoq piyoz, turli tuman osh ko'klari va boshqa sabzavotlar xarid qilishingiz mumkin. Sabzavot va mevalar do'koni deyarli har bir mahallada bor. Bu do'konlarda bahorda va yoz faslining boshlarida gilos, yozda qulupnay, olcha, olma, nok, qishda limon, mandarin, va apelsin, sotiladi. O'zbekistonda yil bo'yi meva-cheva va sabzavotlar juda ko'p bo'ladi. Ayniqsa, yoz va kuz oylarida tarvuz, qovun, olma, shaftoli, pomidor, olxo'ri, bodring, kartoshka va boshqa meva-chevalar juda arzon bo'ladi.

Qish oylari bahorning o'rtalarigacha meva-chevalar bir oz kamayadi, lekin mandarin, xurmo, limon va apelsinlar deyarli yoz faslining boshlarigacha bozor va do'konlarda sotiladi.

Oilamizning barcha a'zolari meva-chevalarni juda yaxshi ko'rishadi. Yozda va kuzda ishdan qaytayotgan paytimda men har kuni turli-tuman mevalar xarid qilaman va uyga olib kelaman. Rafiqam ulardan turli xil murabbolar pishiradi. Men, ayniqsa, olcha murabbosini yaxshi ko'raman, rafiqamga esa qulupnay murabbosi yoqadi.

To'rtinchi mashg'ulot

گفتگو

- حبيب، مې بېنى امسال مېوه چقدر فراوان است؟
- بله، من هم ديروز به حسن گفتم: امسال خيلي مېوه فراوان است.
- مې داني نزديك ايستگاه متروى "استقلال" ميدان بزرگى هست؟
- بله مې دانم.
- هر سال اين ميدان را بازار مېوه فروشى مې كنند.
- از آنجا مېوه خريدى؟
- بله، هر روز از همانجا مېوه مې خرم.
- مگر تو در آن محله زندگى مې گنى؟
- بله، در محله نزديك ايستگاه مترو زندگى مې كنم.
- اين بازار مېوه فروشى به خانه شما نزديك است؟
- بله، اين بازار نزديك خانه ماست.
- چه مېوه هاى در اين بازار مې فروشند؟
- همه نوع و البته هر کدام در فصل خود، مثلاً ديروز زردالو، هلو، سيب و گلابى داشتند، چندى پيش توت فرنگى، آلو، آلبالو و گيلاس داشتند.
- امسال، آلبالو و گيلاس كم ديدم.
- چرا، در مغازه هاى مېوه فروشى خيابان ما در همين بازار، آلبالو و گيلاس زياد بود.
- چه وقت؟
- چندى پيش، حتى يك روز من چند كيلو آلبالو خريدم كه در منزل از آن مربا پختند.
- من مرباى آلبالو را خيلي دوست دارم.
- تشريف بياوريد منزل ما، ميل كنيد.
- مرحمت زياد، متشكرم. من هميشه مرباى آلبالوى آماده مې خرم. در بازار تره بار هم مې فروشند؟
- بله، در اين بازار خيار، خربزه، هندوانه و گوجه فرنگى هم مې فروشند، همچنين سيب زمينى، پياز، سير، كدو و كلم هم دارند.
- در اين صورت احتياج نداريد به بازار هاى مركزى برويد؟

- بله، همین طور است. من هیچوقت برای خرید میوه و تره بار به بازار مرکزی نمیروم، تا وقتی که این بازار هست، از اینجا و بعد از آن مغازه نزدیک خانه ما میوه و تره بار می خرم.
- این بازار تا کی و چند ماه خواهد بود؟
- این بازار، فقط ماه های ژوئیه، اوت و سپتامبر خواهد بود.
- چرا در ماه های بعد نخواهد بود؟
- برای اینکه این بازار در فضای باز است. هوا که بارانی و کم کم سرد می شود، کسی به آنجا نخواهد رفت.
- در محله شما مغازه های میوه فروشی زیاد است؟
- بله، در محله ما، در چند مغازه میوه می فروشند و یک مغازه بزرگ میوه فروشی هم است.
- در این مغازه ها همیشه میوه هست؟
- بله، در تمام مدت سال، مطابق فصل در این مغازه ها، میوه و تره بار می فروشند.
- مثلاً حالا آنجا چه میوه ای دارند؟
- دیروز زردالو، هلو و آلو داشتند و مدت دو ماه است که هر روز خیار، خربزه، هندوانه و گوجه فرنگی می فروشند. خربزه هم تا آخر سال دارند.
- خربزه هارا از کجا می آورند؟
- از اطراف شهر ها و ولایات دیگر از پاکستان که این خربزه ها خیلی خوشمزه و شیرین است.
- در این مغازه، همه وقت کلم تازه و کدو هست؟
- باید گفت که از ماه های آخر تابستان، تا آخر پاییز، کلم تازه و کدو می فروشند.
- در این مغازه، دیگر چه نوع تره باری می فروشند؟
- در این مغازه، امسال چند بار خرما خریدم. مثل اینکه خرما ی عراق بود.
- باید راضی باشی که این مغازه، نزدیک خانه شما است.
- بله، این مغازه، نزدیک خانه ما و کارم آسان است و لازم نیست که به جای دور بروم.

Leksik izohlar

1. *farovon* «mo‘l-ko‘l, ko‘p» so‘zi *ziyod-ko‘p* so‘zi bilan sinonim hisoblanadi. Ammo shuni qayd etib o‘tish lozimki, bu so‘zlarning ishlatilishi darajalari bir-biridan bir oz farq qiladi:

1) *ziyod-* so‘z turli predmet yoki shaxslar miqdorining ko‘pligini ifodalab, hech qanday cheklanishlarsiz ishlatilaveradi:

ketobhoye ziyod-ko‘p kitoblar

dhneshjuyone ziyod-ko‘p talabalar

emruz korm ziyod ast- bugun ishim ko‘p va h.k.

2) *farovon*- soʻzi esa koʻproq oziq-ovqat, yegulik narsalarga nisbatan ishlatilib, ularning moʻl-koʻlligini ifodalaydi. *mahsule farovon* - moʻl-koʻl hosil.

emruz mive farovon ast-bugun meva-cheva juda koʻp va h.k.

farovon-soʻzidan yasalgan *farovoni* soʻzi bevosita «farovonlik», «moʻl-koʻlchilik» maʼnolariga ega.

2. *moʻtobeq*- soʻzi ikki xil ishlatilishi mumkin.

1) asliy sifat tarzida, «oʻxshash», «mos», «mos keluvchi» kabi maʼnolarini ifodalagan holda;

2) izofali old koʻmakchi tarzida «... ga mos holda», «... ga muvofiq» maʼnolarini ifodalagan holda. Qiyoslang;

onho nazarote moʻtobeq doshtand-ularning fikrlari bir-biriga oʻxshardi.

anvoʻe mivejot moʻtobeq fasle xoʻd mirasad-turli mevalar oʻz fasliga muvofiq pishib yetiladi.

183-mashq. Quyidagi soʻzlarning qaysi bobga oidligini aniqlang.

صادر، مغلوب، اخبار، منظور، تقليد، ملاحظه، مناسب، كامل، تكميل، مطابق، مكرم، معروف، مراجعت، مسافر، احساس، مخبر، وارد، تسليم، مخلص، مشرف.

184-mashq. Quyidagi soʻzlar orasidan faqat I bob shakllarini ajrating.

تخلص- لازم- مبدل- مكاتبه- قابل- اخراج- مظفر- ساكن- معلوم- مقدم- تشریف- سالم- تعطيل- مسلح- مجروح- مقدم- مخالف- محسن- مرسوم- منجم.

185-mashq. Quyidagi soʻzlar orasidan faqat II bobga oid shakllarini ajrating.

حاضر- مجبور- تعريف- مكالمه- مناسب- مشرف- منصور- داخل- تحليل- ملاحظه- ماهر- محصول- مطابق- مشكل- تشكيل- محرر- اعلام- معلوم.

186-mashq. Quyidagi soʻzlar orasidan faqat III bobga tegishli shakllarini ajrating.

خالص- مخلوط- مناظره- تقديم- مقدم- مناسب- جديد- مسافر- وارد- مصادره- مقبول- تصوير- مخالف- سالم- اخير- مغلوب- اخبار- مذاكره- تشديد- مباحثه.

187-mashq. Quyidagi soʻzlar orasidan faqat IV bobga oid shakllarini ajrating.

مبدل- تفسير- انصاف- مخصوص- حاصل- مكاتبه- اصراف- ملازم- مثمر- مسرور- تفتيش- احسان- تحسين- مراجعه- جالب- مسلم- دقيق- اديب.

188-mashq. Quyidagi soʻzlar orasidan tegishli qoliplar asosida yasalgan zamon va makon maʼnorlarini ifodalovchi soʻzlarni ajrating.

ماهر- محبوب- مقبره- تقسيم- مقرر- مشرق- مصادره- مكتب- مزاحم- منطقه- واقع- مجروح- مركز- مبحث- محاربه- احسان- منظره- مرصد- مشكل- مدرسه- معدن- معرض- مفرش- مخلص- مدفن- مذبح- مسجد- مطبوعه.

189-mashq. Quyidagi soʻzlar orasidan tegishli qolip asosida yasalgan arabiy sifatlarni ajrating.

ظاهر - منظور - نجیب - تبدیل - وارد - تمیز - ترکیب - حکیم - حاکم - ادیب - عادل - دلیر - مریض - مذکور - مناسب - مشقت - رقیب - مطابق - مکتب - اسیر۔

O‘TTIZ OLTINCHI DARS درس سی و ششم

Birinchi mashg'ulot

To'siqsiz ergash gapli qo'shma gap

To'siqsiz ergash gapli qo'shma gaplarda ergash gaplar, asosan, bosh gaplardan oldin keladi. To'siqsiz ergash gaplar bosh gaplarga quyidagi ergashtiruvchi bog'lovchilar yordamida bog'lanadi:

با آن که	bo on ke
با اینکه	bo in ke
با وجود آنکه	bo vo'jude on ke...ga qaramay (qaramasdan)
با وجود اینکه	bo vo'jude in ke
اگرچه	agarche-garchi
گرچه	garche-garchi

Mazkur ergashtiruvchi bog‘lovchilar ergash gaplarning oldiga qo‘yilib ishlatiladi, ya’ni bog‘lovchi ergash gapli qo‘shma gaplarning bu turiga jumlani boshlab beradi.

To'siqsiz ergash gap bosh gap tarkibida ifodalangan ish-harakatning bajarilishiga ma'lum to'siq yoki monelik mavjudligini ifodalaydi. Lekin qo'shma gapdagi umumiy mazmun shundan iboratki, bosh gapdagi ish-harakt ana shu to'siq yoki monelik mavjudligiga qaramay amalga oshaveradi:

با آنکه (با اینکه، با وجود آنکه، با وجود اینکه) هوای ایران روی هم رفته گرم است، در بعضی نقاط شمالی ایران، در زمستان – سرمای هوا تا سی درجه زیر صفر می رسد.

bo on ke (bo in ke, bo vujude inke, bo vujude onke) havoye iron ruyhamrafte garm ast, dar ba'zi nuqot sho 'moliye iron dar zemeston sarmoye havo to si darajeye zire sefr mirasad- umuman olganda, Eron ob-havo issiq bo'lishiga qaramasdan, Eroning ba'zi shimoliy nohiyalarida qishda sovuqlik –30 darajagacha boradi.

Agar che havo abri اگر چه هوا ابری بود و باد شدید می وزید هواپیما پرواز کرد.
bub va bode shaded mivazid havopeymo parvoz kard- garchi havo bulutli bo‘lib,
qattiq shamol esayotgan bo‘lsa ham, samolyot uchdi.

Yuqoridagi misollardan ko‘rinib turganidek to‘siqsiz ergash gap va bosh gaplarning ma‘nolari bir-biriga zidlanadi, ya’ni qarama-qarshi turadi. Shuning uchun bunday qo‘shma gaplarda bosh gap *ولی* *vali* –lekin, *باز* *boz*, *باز هم* *boz ham* бари бир каби so‘zlar bilan ajratilishi mumkin.

Agar che havo xub ast boz namitvonambe gardesh beravam- havo yaxshi bo'lishiga qaramay, bari bir sayr qilishga bora olmayman.

با وجود اینکه او دانشجوی خوبی است، و زیاد کار می کند و استاد از او همیشه راضی است. *bo vujude in ke u doneshjuye xubist ziyod kor miko'nad va o'stod az u hamishe rozist, vali u ham az ehtehon mitarsad-yaxshi talaba ekanligiga, ko'p ishlashiga va o'qituvchi undan hamisha roziligiga qaramay u ham imtihondan qo'rqadi.*

190-mashq. Quyidagi jummalarni o'zbek tiliga tarjima qiling.

گرچه رفیقم سالم به نظر می آید، ولی حالش خوب نیست و خود را خسته حس می کند و روز به روز ناخوش تر می شود. با وجود اینکه زیاد کار می کنم و بیشتر اوقات مشغول درس و تحصیل می باشم، برای ورزش هم وقت پیدا میکنم. باوجود آنکه تصمیم گرفته بودم، دیگر سیگار نکشم، باز هم سیگار کشیدم. با آنکه فقط دو سال است که برادرم شنا می کند: در مسابقه شنای دانشگاه شرکت کرد و به مقام چهارم رسید. با وجود اینکه ده سال است که سیگار می کشم و به آن عادت کرده ام، تصمیم گرفته ام که دیگر سیگار نکشم. اگرچه برادر بزرگم فوتبالیست خوبی است، ولی برادر کوچکم خیلی بهتر از او بازی می کند. اگرچه هنوز به ورزش عادت نکرده ام و بعضی اوقات خسته می شوم، هر روز ورزش می کنم و تصمیم دارم این کار را ادامه بدهم. باوجود اینکه آهسته زنگ زدم، فوراً در را باز کردند.

191-mashq. Nuqtalar o'rniga to'siqsiz ergash gaplarga tegishli bo'lgan ergashtiruvchi bog'lovchilardan birini qo'ying va o'zbek tiliga tarjima qiling.

... پدرم جوان نیست، ولی هر روز ورزش می کند و دوش آب سرد می گیرد. ... خود را خسته حس می کنم، تصمیم دارم کارم را ادامه بدهم. ... زیاد کار می کنی، برای استراحت و تفریح هم وقت پیدا می کنی. ... دوستم، دو سال است که در مسابقه شنا شرکت نکرده است، ولی تصمیم گرفته است امسال شرکت بکند.

... مادرم سالم به نظر می آید، حالش بد است و حتماً باید پیش پزشک برود. ... دو ساعت تمام، مشغول خواندن درس، ولی درس فردا را هنوز حاضر نکرده ام. ... فوتبال ورزش خوبی است، ولی از بسکتبال بیشتر خوشم می آید. ... فقط سه سال است که شنا می کنم، تصمیم گرفته ام امسال در مسابقه شنای دانشکده شرکت کنم. ... خواهرم خیلی آهسته در زد، ولی در هر حال مرا از خواب بیدار نمود.

192-mashq. Quyidagi jummalarni fors tiliga yozma tarjima qiling.

Men sportni juda yaxshi ko'raman. Juda ko'p ishlashimga qaramay, bari bir sport uchun doim vaqt topaman. Menga ko'proq futbol, basketbol, suzish va tennis yoqadi. Men suzish bilan 4 yildan beri shug'ullanaman. O'tgan yili men universitetimizning suzish musoboqalarida qatnashdim va 5-o'rinni oldim. Men bu yil ham suzish musoboqalarida qatnashishga qaror qildim. Akalarim futbolni juda sevishadi. Akalarimning hammasi juda yaxshi futbolchilardir. Ukam ham sportni yaxshi ko'radi. U ko'proq basketbolni yoqtiradi.

Biz ko'pincha birga stadiona boramiz. Otamiz ham sport bilan shug'ulanadilar. Ular endi yosh emasliklariga va juda ko'p ishlashlariga qaramay, doimo sog'-salomat ko'rinadilar va o'zlarini yaxshi his qiladilar.

Ikkinchi mashg'ulot **Beshinchi bob (باب پنجم)**

Fors tili lug'at tarkibida arabiy so'zlarning beshinchi bob masdari va aniq nisbat sifatdoshiga oid shakllari ham ko'p uchraydi. Beshinchi bob masdari **تفعل** *tafa'o'l* qolipi asosida yasaladi:

taskko 'r-tashakkur, *tafakko* 'r- tafakkur, *taranno* 'm- kuylash va h.k.

Beshinchi bobning aniq nisbat sifatdoshi esa **متفعل** *mo'tafa'el* qolipi asosida yasaladi:

mo'tashakker- tashakkur bildiruvchi, minnador, *mo'tafakker*- motafakker- fikrlovchi, mutafakkir, *mo'tarannem*- tarannum qiluvchi, kuylovchi va h.k.

Beshinchi bobning aniq nisbat sifatdoshi esa **متفعل** *mo'tafa'el* qolipi asosida yasaladi:

mo'tashakker- tashakkur bildiruvchi, minnador, *mo'tarannem*- tarannum qiluvchi, kuylovchi va h.k.

193-mashq. Quyidagi o'zaklardan beshinchi bob masdariga oid shakllarini yasang va tarjima qiling.

ب د ل- ج د د- ج س م- ح ر ك- خ ص ص- ذ ك ر- ر ح م- ر د د- س ل ط- ص د ق-
ص ر ف- ع ج ب- ع ل ق- ع ه د- ق د م- ك ل ف- م ل ك- ن ف س- و ل د- و س ط.

194-mashq. Quyidagi o'zaklardan beshinchi bob aniq nisbat sifatdoshiga oid shakllarni yasang va tarjima qiling.

ب س م- ج س س- ج ه ز- ح ر س- ح ي ر- خ ص ص- خ ل ف- د ل ل- ر ص د- ر ق
ب- ش ب ث- ش ك ك- ش ك ل- ص ر ف- ص و ر- ض ر ر- ع د د- ع ص ب- ع ل ق-
ع ه د- ف ر ق- ق ل ب- ق ل د- ك ب ر- ك ل م- م ن د- و ج ه- و ق ف.

195-mashq. Quyidagi jumalarni fors tiliga tarjima qiling.

Garchi havo yaxshi bo'lsa ham, bari bir sayr qilishga bormadim. Dam olish kuni bo'lishiga qaramay, akam bilan ertalabdan kechgacha ishladik. Uy vazifasi oson bo'lsa ham, Ahmad uni tayyorlay olmadi. U sport bilan jiddiy shug'ullanishiga qaramay, hali musoboqalarda ishtirok etgani yo'q. Garchi uyqudan kech tursam ham, albatta, 15 daqiqa badantarbiya qilaman. Futbol komandamiz bu musoboqalarda yaxshi o'ynagan bo'lishiga qaramay, 1-o'rinni egallay olmadi. Men seni uyimizga taklif qilganimga qaramay, sen kecha biznikiga kelmading. Akam vaqtli uxlashga yotishiga qaramay, bari bir ertalab uydan kech turadi.

Uchinchi mashg'ulot **Oltinchi bob (باب ششم)**

Arab tilida oltinchi bob masdar va aniq nisbat sifatdoshlari ham fors tiliga o'zlashgan, lekin shuni ham qayd etish lozimki, mazkur bobga oid shakllar boshqa bob shakllariga nisbatan fors tilida kamroq uchraydi.

Oltinchi bob masdari **تفاعُل** *tafo'o'l* qolipi asosida yasaladi: *tajovo* 'z -tajavuz, agressiv, *tadoxo* 'l- aralashish va h.k.

Mazkur bobga oid aniq nisbat sifatdoshlari esa مُتَقَاعِل mo'tafo'el qolipida yasaladi:

مُتَبَادِل mo'tabodel -almashuvchi, navbat bilan keluvchi, متجاوز mo'tajovez -agressiv, tajavuz qiluvchi va h.k.

196-mashq. Quyidagi o'zaklardan oltinchi bob masdarini yasang va tarjima qiling.

ج ن س - خ ص م - ح ل م - د ر ك - ذ ل - ر د ف - ر ك ب - ش ب ه - ص د ف - ع ر ف - ع
و ن - ف و ت - ق ب ل - ق ت ع - ل ط م - م ر ص - م ي ل - ن و ب - ن و ل - و ف ق - ه ح و .

197-mashq. Quyidagi o'zaklardan oltinchi bob aniq nisbat sifatdoshlarini yasang va tarjima qiling.

ج و ز - ح د ب - خ ل ف - د و ل - ر ك م - ر د ف - ش ب ه - ع د ل - ف و ت - ق ب ل -
ق ع د - ك ث ف - ل ط م - م ر ض - م ي ل - ن س ب - و ز ن - و ف ق - و ر د - و ر ث .

198-mashq. Quyidagi jummalarni fors tiliga yozma tarjima qiling.

Havo sovuq bo'lsa ham, biz stadiongga bordik. Hamma yig'ilganiga qaramay, majlis o'z vaqtida boshlanmadi. Bu filmni tomosha qilganimga qaramay, bari bir sen bilan bugun kinoteatrda boraman. Garchi uni taklif qilmagan bo'lsam ham, u kecha do'stlarim bilan biznikiga keldi. Qahva issiq bo'lishiga qaramay, Habib uni tez-tez uchib, o'rnidan turdi. Guruchli ovqatlarni juda yaxshi ko'rishimga qaramay, bugun palov yemadim. Qornim juda och bo'lishiga qaramay, universitet oshxonasida tushlik qilmadim.

To'rtinchi mashg'ulot

Arab tilida otlarning ikkilik shakli

Arab tilida otlar fors tillaridan farqli ravishda birlik va ko'plik shakllaridan tashqari ikkilik shakliga ham ega bo'la oladi. Ikkilik shakli **ين - eyn** qo'shimchasi yordamida yasalib, o'sha predmet yoki shaxsning soni ikkita ekanligiga ishora qiladi:

دولت do'ulat- ikki taraf, ikki tomon. طرفين tarafayn - ikki taraf, ikki tomon. طرف taraf-taraf, tomon
دولتين do'ulateyn - ikki davlat va h.k.

Bunday ikkilik shakllarining ba'zilar shu turishicha fors tiliga ham o'rnatilib qolgan va keng ishlatiladi.

به be old ko'makchisining unli tovushidan boshlanuvchi so'zlarga qo'shilishi.

به be old ko'makchisini unli tovushdan boshlanuvchi so'zlarga qo'shishda uch xil usuldan foydalanish mumkin:

a) به be old ko'makchisini alohida yozib, talaffuzda keyingi so'z bilan bir butunlikda o'qish mumkin. Masalan, به او be + u -unga va h.k.

b) به آن be + on - unga به این be + in -bunga va h.k.

v) به old ko'makchisini unli tovushdan boshlanadigan so'zlarga qo'shishdan د dol harfi orttiriladi. Masalan:

به او be + u = بدو bedu

be+on= بدان bedon به آن
be+in= بدین bedin va h.k. به این

یای وحدت

Yoye vahdatning izofiy birikmalar tarkibidagi ishlatilishi

izofiy birikmalarning, asosan, oxirgi qo'shiladi. یای وحدت

Masalan: *doneshjuye xubi* -bir yaxsht talaba va h.k. دانشجوی خوبی:

یای Ammo ba'zida nutqning ifodalanishini va ta'sirchanligini oshirish uchun
bevosita aniqlanmishdan keyin ham qo'yilishi mumkin. Masalan: دانشجویی
خوب *doneshjui xub*-yaxshi bir talaba.

ورزش

رفیقم اکبر هر روز صبح ورزش می کند، ساعت هفت بر می خیزد، پس از چند دقیقه خود را برای ورزش بدنی حاضر می نماید. وقتی که برای ورزش حاضر شد، او پاهای خود را به طرفین باز کرده و دست ها را از ارنج به شانه خم می نماید. بدین ترتیب، چند بار به چپ و به راست خم می شود. بعد به پشت می خوابد و پاهای خود را اهسته باز نموده و آنها را از سر زانو به روی شکم خم می کند. هر دفعه با حرکتی، نفس عمیق می کشد و با حرکت دیگر، نفس را از سینه خارج می کند.

او برای هر عضو از اعضای بدن، یعنی از انگشتان دستها و پاها گرفته، تا سینه و گردن، حرکت مناسب می نماید. هر روز صبح بیش از بیست دقیقه ورزش می کند و پس از آن دوش آب سرد می گیرد. اکبر، جوان سالمی است، بدن زیبایی دارد و نیرومند است. ورزش هم به او کمک می نماید و به نیرویش میافزاید. او چنان به ورزش روزانه عادت کرده است که اگر یک روز صبح ورزش نکند، تمام آن روز خود را خسته حس می کند و اوقاتش تلخ است. اکبر، دانشجوی جدی است و خوب درس می خواند. تمام استادان همیشه از او راضی هستند. اگرچه بیشتر اوقات، مشغول حاضر کردن درس های خود می باشد، برای ورزش هم وقت پیدا می کند. او علاوه بر ورزش بدنی، فوتبال و شنا را خیلی دوست دارد و هر هفته چند بار بدین ورزش ها مشغول می شود. مثلاً دیروز او در مسابقه شنای دانشگاه شرکت کرد. وقتی که از مسابقه بر می گشت، من او را دیدم. تبسمی بر لب داشت و خیلی خوشحال بود. به او گفتم: پیروز شده ای و خوشحالی. خندید و جواب داد: چرا تعجب می کنی؟ تو که می دانستی من تصمیم داشتم در این مسابقه پیروز شوم. من به او تبریک گفتم و قلم خودنویس خود را به او هدیه کردم. اکبر از من تشکر کرد و ما با هم به خانه برگشتیم.

Leksik izohlar

1. *nemudan*-ko'rsatmoq; ko'rinmoq va *soxtan*-qurmoq, tayyorlamoq fe'llari کردن *kardan*- qilmoq fe'li ishtirokida murakkab fe'llar tarkibida fe'lining umumiy ma'nosiga hech qanday ta'sir qilmagan holda کردن *kardan* fe'li bilan o'rin almashishi mumkin. Boshqacha qilib aytganda, کردن va ساختن va نمودن fe'llari murakkab fe'llarining fe'l qismi vazifasini bajarayotganida bir-biriga sinonim hisoblanadi.

2. حاضر *hozer nemudan* حاضر نمودن *hozer kardan so'zi* - tayyorlamoq. ساختن *hozer soxtan*.

xam kardan- bukmoq, egmoq va h. k. خم کردن = *xam nemudan* خم نمودن

o'ugot so'zi وقت *vaqt* - vaqt so'zining arabcha siniq ko'plik shaklidir. اوقات

o'ugot so'zi bundan tashqari «hol, holat» ma'nolarini ham ifodalashi mumkin: اوقات

dar besyori (az) o'ugot -ko'pincha, ko'pgina hollarda. در بسیاری (از) اوقات

o'ugot so'zi frazeologik birikmalar tarkibida «kayfiyat» ma'nosida ham qo'llaniladi. اوقات

a) *kayfiyatim yomon*; b) *jahlim chiqib turibdi*. اوقاتم تلخ است *o'ugotam talx ast*

o'ugote talx- kayfiyati اوقات تلخ *o'ugot so'zi* Yuqoridagilardan tashqari اوقات *o'ugot so'zi* buzuq; jahli chiqqan so'zi tarkibidan ham ishlatiladi.

199-mashq. Quyidagi so'zlarning sinonimlarini aniqlang va qator qilib yozing.

بدین ترتیب- بر خاستن- بر گشتن- حاضر کردن- شنا- نیرومند- پیروز شدن- هدیه کردن- تشکر کردن- تعجب کردن.

200-mashq. ورزش *matnidan I, II, III, IV, V, VI boblar va joy hamda vaqt ma'nolarini beruvchi arabiy shakllarga oid so'zlarni toping va ko'chirib yozing.*

201-mashq. «Mening ertalabki kun tartibim» mavzusida hikoya tayyorlang.

202-mashq. Nuqtalar o'rniga quyidagi tegishli so'z va so'z birikmalarini kerakli shaklda qo'yib, ko'chirib yozing va yozma tarjima qiling.

من چنان به... عادت کرده ام که اگر یک روز صبح ورزش نکنم، تمام آن روز خود را خسته حس می کنم. همه افراد خانواده ما... تا پدر بزرگ و مادر بزرگ صبح ورزش بدنی را... شروع می کنم.

اول پای خود را باز کرده و دست هارا از... به شانه خم می نمایم. بعد چند بار به چپ و راست...، با یک حرکت...، با حرکت دیگر... . بعد از آن من به... می خوابم و پاها را از زانو به روی شکم خم می کنم. علاوه بر آن، چند حرکت برای... و سینه می کنم. من زیاد ورزش می کنم و ورزش در کار و تحصیل به من... و به نیرویم می افزاید. برادرم اکبر هم ورزش را دوست دارد. تا آنکه او دانشجوی... است و زیاد کار می کند. برای ورزش هم همیشه وقت پیدا می کند. او پسری... است و همیشه قوی به نظر می آید و... چند ماه پیش، برادرم در مسابقه شنا شرکت کرد و... اگرچه او فقط چند سال استشنا می کند، ولی در این مسابقه... من چنان از پیروزی او... که حتی فراموش کردم به او تبریک بگویم. همه دوستان

و رفقا از پیروزی اکبر خیلی ... شدند. (از بچه های کوچک گرفته- نفس عمیق کشید- آرنج- ورزش بدن- پشت- بدین ترتیب- خم شدن- نفس را از سینه خارج کردن- کمک کردن- نیرومند- گردن- خوشحال- شاد- تبسم کردن- جای اول را گرفته- پیروزی شدن- تعجب کردن جدی)

203-mashq. Quyidagi jumalari fors tiliga yozma tarjima qiling.

Jismoniy tarbiya menga ish va o'qishimda juda yordam beradi. Guruhimizning barcha talabalari ertalab badantarbiya qiladilar. Biz badanimizning har bir a'zosi, ya'ni oyoq va qo'llarimiz barmoqlaridan boshlab to bo'yin va boshimizgacha mos harakat va mashq qilamiz. Har bir harakat bilan chuqur nafas olamiz va keyingi harakat bilan uni chiqaramiz. Biz chapga va o'ngga egilamiz, qo'llarimizni tirsakdan bukamiz, orqaga yotamiz, oyoqlarimizni tizzadan bukamiz va boshqa harakatlarni bajaramiz. Badantarbiyadan so'ng sovuq suvli dushga tushish kerak.

Do'stim nafaqat badantarbiya qiladi, balki sport bilan jiddiy shug'ullanadi va musobaqalarda ishtirok etadi. O'tgan yili u suzish musobaqalariga qatnashib, birinchi o'rinni olgan edi.

Beshinchi mashg'ulot

گفتگو

- احمد تو هر روز ورزش می کنی؟
- بله، من هر روز صبح، ده دقیقه ورزش بدنی می کنم.
- تو به اتفاق دانشجویان دیگر ورزش می کنی؟
- خیر، من تنها در اطاق خود ورزش می کنم.
- مگر احتیاج به دستور استاد ورزش نداری؟
- من تمرین های زیادی را می دانم و خودم آنها را به کار می برم.
- برای هر یک از اعضای بدن، تمرین معینی لازم است؟
- بله، تقریباً همین طور است، هر تمرینی برای عضو معینی انجام می شود که فایده بیشتری دارد، بعضی دیگر هم برای سینه و شکم بیشتر مفید هستند.
- آیا به ورزش های دیگر هم علاقه ای داری؟
- من شنا می کنم، بسکتبال بازی می کنم و الان مدتی است که مشغول کشتی هستم.
- تا کنون در مسابقات کشتی شرکت کرده ای؟
- بله، دو مرتبه است که در مسابقه کشتی دانشگاه شرکت کرده ام. دفعه ای اول، موفقیتی نداشتم، ولی دفعه ای دوم پیروز شدم و اینک خود را برای مسابقه با کشتی گیران باشگاه های دیگر تاشکند آماده می کنم. امیدوارم این دفعه هم پیروز بشوم.
- فوتبَل هم بازی می کنی؟
- دو سه سال پیش، کمی فوتبَل بازی می کردم، ولی بعداً آن را ادامه ندادم.

- از میان رفقای ما، کسی خوب فوتبال بازی می کند؟
- از رفقای کلاس ما کسی را نمی شناسم که فوتبالیست باشد. ولی از سال چهارم دانشکده ما، حسن فوتبالیست خوبی است. او عضو باشگاه "پخته کار" می باشد و در چند مسابقه فوتبال با تیم های شهر های مختلف شرکت کرد. تیم باشگاه "پخته کار" در این مسابقات پیروز شد. مربی تیم آنها از حسن خیلی راضی است و امیدواری زیادی به موفقیت آینده ای او دارد.
- آیا بُکس بازی هم می کنی؟
- نه، من بُکس بازی نمی کنم.
- یعنی، هیچ وقت بکس بازی نکردی؟
- نه، هیچ وقت به بکس علاقه ای نداشتم. حالا حسن تو بگو ببینم، چه نوع ورزش را دوست داری؟
- من همیشه تنیس بازی می کنم و این ورزش را دوست دارم.
- موفقیتی هم داری؟
- بله، یکشنبه پیش در مسابقه تنیس رومیز دانشگاه شرکت کردم و نفر چهارم شدم.
- پس موفقیت بزرگی کسب کردی. زیرا دانشجویان دانشگاه ما تنیس بازان خوب و معروفی هستند. در بین آنها نفر چهارم شدن مهم است، موفقیت بیشتر تو را آرزو می کنم.
- ممنونم
- تشکر

Leksik izohlar

1. اتفق *ettefoq* soʻzi:
1) hodisa, tasodif; 2) oʻzaro rozilik; 3) ittifoq, birlashma kabi mustaqil maʼnolarini ifodalash bilan bir qatorda murakkab izofali old koʻmakchilar tarkibida ham ishlatilishi ham mumkin: به اتفاق *be ettefoqe*-birgalikda, bilan, birga, masalan: به استاد *be ettefoqe oʻstod*- Ustad bilan birgalikda va h.k.
2. دستور *dastur* soʻzi umumiy «koʻrsatma, ruxsat, qoida» maʼnosiga ega boʻlib, tegishli birikmalarda oʻziga xos maʼno yoʻnalishlarini ifodalaydi:
دستور العمل *dastur ul -amal* - koʻrsatma
دستور جلسه *dasture jalase*-majlis kun tartibi
دستور خوراك *dasture xoʻrok*-ovqatlanish tartibi
دستور روز *dasture ruz*-kun tartibi
دستور زبان *dasture zaban* - grammatika
- 204-mashq.** Quyidagi sheʼrni tarjima qiling va yod oling.
بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش ز یک گوهرند

چو عضو به درد آورد روزگار دیگر عضو هارا نماند قرار
تو که از محنت دیگران بیغمی نشاید که نامت نهند آدمی

205-mashq. گفتگو matnidan arab fe'l boblariga oid shakllarini toping va ko'chirib yozing.

206-mashq. O'zingiz yoki do'stlaringiz shug'ullanadigan va sevadigan sport turlari haqida so'zlab bering.

207-mashq. Quyidagi jummalarni fors tiliga tarjima qiling.

Biz Hasan bilan talabalar yotoqxonasida yashaymiz. Men Hasan bilan turishga roziman. Biz sportni juda yaxshi ko'ramiz. Menga ko'proq kurash, Hasanga esa boks yoqadi. Hasan bilan turli musobaqalarga qatnashamiz. Masalan, men ikki oy oldin ko'rash bo'yicha universitet birinchiligida ishtirok etdim. Hasan va boshqa do'stlarim menga muvaffaqiyat tilaganiga qaramay, men g'olib chiqa olmadim. Hasan boksdan tashqari suzish bilan ham shug'ullanadi. U juda yaxshi suzuvchidir. Yaqinda u suzish bo'yicha Termiz shahar birinchiligida qatnashishi kerak. Umid qilamanki, u g'alaba qozonadi. Nafaqat mening o'zim, balki barcha do'stlarimiz Hasanga mazkur musobaqalarda mevaffaqiyatlar tilaydilar.

Qo'shni xonada guruhimizning boshqa ikki talabasi yashaydi. Ularning har ikkisi yaxshi futbolchilardir va universitet futbol jamoasida o'ynaydilar.

O'TTIZ YETTINCHI DARS درس سی و هفتم

Birinchi mashg'ulot

در باغ وحش ترمذ

روز یکشنبه، وقتی که با دخترم لیلی می خواستم برای تماشای باغ وحش ترمذ بروم، دختر کوچکم مریم خواهش کرد او را هم با خود ببرم. به او گفتم عزیزم! باغ وحش ترمذ خیلی بزرگ است. تو زود خسته می شوی. مریم در جواب گفت: باباجان، مگر تو نمی دانی در باغ وحش ترمذ، تمام وسایل تفریح و استراحت، مخصوصاً برای کودکان فراهم است. همیشه شاگردان کلاس ما با پدران و مادران خود به آنجا می روند و هیچ خسته نمی شوند و خیلی راضی بر می گردند و می آیند برای دیگران تعریف می کنند. به او گفتم: اگر اینطور است بیا برویم. مریم خوشحال شد و زود لباس پوشید و حاضر شد. با هم از خانه بیرون آمدیم و سوار اتوبوس شدیم. تا نزدیک باغ وحش رفتیم و در آنجا از اتوبوس پیاده شدیم آنگاه بلیت ورودی خریدیم و وارد باغ وحش شدیم. واقعا باغ وحش ترمذ خیلی

وسیع و بزرگ است و یکی از بزرگترین باغ وحش های آسیای مرکزی است. بزرگی باغ وحش ترمذ به حدیست که در یک دفعه نمی توان تمام بخش های آن را تماشا کرد. برای این که مردم خسته نشوند، در باغ وحش ترمذ، مغازه ها و کیوسک های روزنامه و کتاب فروشی و کافه های زیادی است تا مردم با استفاده از آنها، استراحت نموده و بعد به تماشای خود ادامه دهند. برای کودکان، وسایل استراحت و تفریحات گوناگون مهیا است، اسباب بازی های زیادی وجود دارد و کودکان با آنها مشغول می شوند و خستگی را فراموش می کنند. مثلاً درشکی های است که به آنها به جای اسب، الاغ بسته اند و کودکان با میل زیاد، بدون ترس سوار آنها شده و میدانی را چند بار دور می زنند و شادی می کنند. علاوه بر این، چون هر بخشی از باغ وحش، مخصوص یکی از انواع حیوانات است و حیوانات باغ وحش ترمذ، گوناگون و فراوان هستند، انسان از دیدن آنها لذت می برد، و مخصوصاً هر بخش را چنان ترتیب داده اند که از کارمندان آن بخش در باره حیوانات، می توان معلومات کسب نمود و این نه تنها برای کودکان، بلکه برای همه جالب و مفید است.

Leksik izohlar

1. «(biror- bir transport turiga) minmoq, o'tirmoq», savor sho'dan سوار شدن asosan, distant holatda ishlatiladi. Bunda سوار va fe'ning ismiy qismi bir-biridan ajratib, tegishli to'ldiruvchi (transport vositasini ifodalovchi fe'liy qismi bir-so'z) bilan izofa orqali biriktiriladi:

man savor o'tubus sho'dam -men avtobusga chiqdim. من سوار اتوبوس شدم.

boyad savor metr' sho'd - metroga o'tirish kerak. باید سوار مترو شد.

2. «(biror-bir transport vositasidan) tushmoq, chiqmoq» fe'li doimo kontakt holatda ishlatiladi va vositali to'ldiruvchinng (ya'ni transport vositasini ifodalovchi so'z) old ko'makchisi bilan ishlatilishni talab qiladi:

az o'tubus piyode sho'dam -men avtobusdan tushdim (chiqdim) va h.k. از اتوبوس پیاده شدم.

3. «lazzat olmoq, maza qilmoq» fe'li ham to'ldiruvchining az old ko'makchisi bilan ishlatilishini talab qiladi:

man az in film lazzat bordam -men bu filmidan lazzat oldim (men bu filmni maza qilib tomosha qildim). من از این فیلم لذت بردم.

208-mashq. Matn tarkibida ishlatilgan yai masdari yordamida yasalgan mavhum otlarni toping va ko'chirib yozing.

209-mashq. Matn tarkibida ishlatilgan arab fe'l boblariga oid shakllar, an qo'shimchasi yordamida yasalgan ravishlarni toping va ko'chirib yozing. Tegishli o'zaklardan yasalgan boshqa so'zlarni aniqlang.

210-mashq. Quyidagi so‘z va so‘z birikmalari ishtirokida jumlarar tuzing.

- ۱ – من- اتوبوس- سوار شدن
- ۲ – تو - اتوبوس برقی – سوار شدن
- ۳ – او- مترو- سوار شدن
- ۴ – ما- اتوبوس- پیاده شدن
- ۵ – شما- اتوبوس برقی- پیاده شدن
- ۶ – آنها – مترو – پیاده شدن
- ۷ – من- این فیلم نو- لذت بردن
- ۸ – تو- دیدن حیوانات باغ و وحش- لذت بردن
- ۹ – دانش آموزان- تماشای باغ و وحش- لذت بردن

211-mashq. Quyidagi jumlararni fors tiliga tarjima qiling.

Termiz hayvonot bog‘i shaharning shimoliy-g‘arbiy qismida joylashgan. Men va ikki o‘g‘lim tez-tez hayvonot bog‘iga borib turamiz. Biz avtobusga o‘tiramiz va yarim soatlik yo‘ldan so‘ng hayvonot bog‘i eshigi oldida avtobusdan tushamiz. Eshik oldida kirish biletleri sotib olamiz va hayvonot bog‘iga kiramiz. Termiz hayvonot bog‘i juda katta. Termiz hayvonot bog‘i Markaziy Osiyodagi eng katta hayvonot bog‘laridan biri bo‘lib, uni bir marta boshdan oyoq ko‘rib chiqish va hayvonlarni tomosha qilish juda qiyin. Lekin hayvonot bog‘idagi turli yovvoyi hayvonlarni tomosha qilish shunchalik qiziqarli-ki, odam charchaganini ham esidan chiqaradi. Bundan tashqari hayvonot bog‘ida dam olish va ko‘ngil ochish uchun turli xil vositalar bor. Ayniqsa, bolalar uchun turli xil attraksionlar va o‘yin maydonchalari bor. Ot o‘rniga eshak qo‘shilgan aravalar bolalarni hayvonot bog‘ining u boshidan bu boshiga olib boradi va olib keladi. Bolalar avalarga chiqib, hayvonot bog‘ining turli bo‘limlarini tomosha qiladilar.

Men o‘g‘illarim bilan Termiz hayvonot bog‘iga tez-tez borib turishimga qaramay, har gal borganimda uni tomosha qilishdan zavqlanaman.

Ikkinchi mashg‘ulot
Yettinchi bob (باب هفتم)

Arab fe‘l boblarining yettinchisiga oid masdar va aniq nisbat sifatdoshlarni ham fors tilida keng ishlatiladi.

Yettinchi bobning masdar انفعال qolipida yasaladi:
انقلاب *enqelob*- Inqilob, انعكاس *en’ekos*- in’ikos, akslantirish va h.k.

Mazkur bobning aniq nisbat sifatdoshlari منفعّل *mo’nfa’el* qolipida yasaladi:
منعكس *mon’akes*- aks ettirilgan, aylantirilgan va h.k.

212-mashq. Quyidagi o‘zaklardan yettinchi bob masdarini yasang va tarjima qiling.

ب س ط- ج م د- ح ر ف – خ ص ر- ر ح – س د د- ض ب ط – ط ب ع- ط ب ق- ع ط ف
– ع ق د- ف ج ر- ف ر د- ف ص ل- ق ر ض- ق س م- ق ی د- ک ش ف- ه د م- ه ز م .

213-mashq. Quyidagi o‘zaklardan yettinchi bob aniq nisbat sifatdoshlarni yasang va tarjima qiling.

ب س ط- ج م د- در ج- در س- ص ر ف- ط ب ق - ع ق د- ف ج ر- ف ر د- ف ص ل-
ف ه م - ق ر ض- ق س م- ق ط ع- ق ل ب- ک س ر- ک ش ف- ه د م- ق ب ض- ف ع ل.

214-mashq. Fors tiliga tarjima qiling.

Biz kecha guruhimiz talabalari bilan Termiz hayvonot bog'iga borishga kelishib olgan edik. Bugun ertalab soat 10 da universitet hovlisida uchrashdik va hammamiz 2-avtobusga o'tirib, hayvonot bog'iga jo'nadik. Hayvonot bog'igacha yarim soat yo'l yurdik. Avtobusda Habib dedi: «Men hayvonot bog'iga tez-tez borib turaman. Hayvonot bog'i shunchalik chiroyli va qiziqarli-ki, har gal yangi-yangi narsalarni ko'raman». Ahmad undan so'radi: «Hayvonot bog'i qaysi faslda chiroyli bo'ladi?». Habib javob berdi: «Termiz hayvonot bog'i botanika bog'ining yonida joylashgan. U Markaziy Osiyodagi eng katta hayvonot bog'laridan biri bo'lib, boshidan-oxirigacha daraxtlar va o'simliklar bilan qoplangan. Shuning uchun yilning har fasli uning chiroyini oshiradi». Men Habibdan so'radim: «Termiz hayvonot bog'ining yer maydoni qanchaligini bilmayman. Lekin hayvonot bog'i shunchalik katta-ki, uning hamma bo'limlari va hayvonlarini bir kunda ko'rib chiqib bo'lmaydi».

Bu orada avtobus hayvonot bog'i eshigi oldidagi bekatda to'xtadi. Biz hammamiz avtobusdan tushdik va kirish biletlarini xarid qilib, hayvonot bog'iga kirdik. Hayvonot bog'i haqidagi hikoyamning qolganini davom ettiraman.

Uchinchi mashg'ulot.

باغ وحش

پس از آنکه وارد باغ و حش شدیم از بخش حیوانات درنده، مانند شیر، ببر، پلنگ و گرگ شروع به تماشا کردیم، سپس بخش پرندگان را دیدیم. انواع و اقسام پرندگان در آنجا بود که تا حال مثل آن را ندیده بودم و برای من تازگی داشت. من فقط پرندگانی، مانند: گنجشک، بلبل، کبوتر، عقاب، طوطی، طاووس و بعضی دیگر را دیده بودم، ولی در باغ وحش تاشکند، انواع پرندگان به قدری است که همه آنها را نمی شود نام برد.

لیلی و مریم از تماشای دو بخش، خیلی لذت بردند. یکی بخش میمونها بود که انواع میمون و میمونهای کوچک و بزرگ در آنجا بودند، بازی می کردند، می جهیدند، می خندیدند و ادا در می آوردند و باعث خنده و تفریح تاماشاچیان بودند. بخش دیگر هم بخش سگهای آبی و خرس سفید بود که در آب، بازی می کردند و کودکان از دیدن بازی ها و حرکات آنها لذت می بردند. آن روز ما چند ساعت در باغ و حش بودیم و قسمت های مختلف آن را تماشا کردیم

و حیوانات زیادی، مانند: فیل، شتر، آهو، گوزن، نهنگ، بز، خر، مار و جانواران دیگر را دیدیم. وقتی که به منزل بر می گشتیم، از مریم پرسیدم: خسته نشدی؟
گفت: نه، تماشای باغ وحش، آنقدر جالب بود که حاضرم هفته دیگر هم به تماشای آن بروم.

Leksik izohlar

1. *beqadri* va *behadidi* به حدی به قدری *birikmalari* o'zbek tilidagi «shunchalik» so'zi ma'nosini ifodalaydi va biror predmet va hodisaning miqdor va sifat jihatidan belgi xususiyatlarini bo'rttirib ko'rsatish uchun ishlatiladi.

2. *ado dar ovardan* fe'li o'zbek tiliga «kulgili qiliq va harakatlar qilmoq» birikmasi orqali tarjima qilinadi. Bu fe'l kim yoki nima g'ayritabiyy harakat va qiliq qilayotganini ifodalash uchun ishlatiladi.

3. *bo'es* sabab, *bois* so'zi *budan* va *sho'dan* fe'llari bilan birikib, murakkab fe'l tashkil etadi. Bu murakkab fe'llar, asosan, distant holatda ishlatiladi.

باعث چیزی بودن *bo'es chizi budan* - *budan* biror narsaga sabab bo'lmoq

باعث چیزی شدن *bo'es chizi sho'dan* - sabab bo'lmoq.

Masalan: *harakate onho bo'ese xande bud*-ularning harakatlari kulishga sabab bo'ldi (*kulgu uyg'otdi*).

215-mashq. Matndan arab fe'l boblari, sifat va ravishlar, joy va vaqt ma'nosidagi so'zlar qolip asosida yasalgan so'zlarni toping.

216-mashq. Quyidagi jummalarni fors tiliga tarjima qiling.

Toshkent hayvonot bog'ida turli-tuman hayvonlar juda ko'p. Biz u yerda nafaqat sher, bo'ri, yo'lbars, qoplon kabi hayvonlarni, balki fil, ayiqlar, kiyiklar, tuyalar, begemotlar va maymunlarni ham ko'rdik. Hayvonot bog'ining maxsus bo'limlarida, shuningdek, burgutlar, tovuqlar, to'plar, g'ozlar, o'rdaklar kabi va men hali ko'rmagan turli xil parrandalar bor. Katta o'g'lim, ayniqsa, ikki bo'lim-maymunlar va ayiqlar bo'limlarini tomosha qilishdan lazzat oldi. Maymunlar bo'limi oldida har doim odam ko'p, ayniqsa, bolalar ko'p to'planadi. Turli xildagi katta va kichik maymunlar xilma-xil o'yinlar o'ynaydilar va tomoshabinlarda kulgu uyg'otadilar. Kichik o'g'limga ko'proq timsoh va begemotlar yoqdi. Begemotlar suvda suzib, turli o'yinlar o'ynaydilar va tomoshabinlar ularni tomosha qilishdan lazzat oladilar. Biz hayvonot bog'ida taxminan 3-4 soat bo'ldik va keyin uyga qaytdik. Uyda o'g'illarim onasiga hayvonot bog'i haqida so'zlab berishdi.

217-mashq. Quyidagi jummalarni fors tiliga tarjima qiling.

Biz hayvonot bog'iga kirib hayvonlarni tomosha qilishni boshladik. Aytish kerakki, Termiz hayvonot bog'i shaharning go'zal va serdaraxt qismida joylashgan.

Biz avval baliqlar va dengiz hayvonlarni bo'limini tomosha qildik. Bu bo'limdagi katta-kichik akvariumlar hamda hovuzlardagi baliqlar va dengiz hayvonlarining turlari shunchalik ko'pki, ularning nomini sanash juda ko'p vaqtni talab qiladi. Biz bu bo'limda yarim soatdan ko'proq bo'ldik. Baliqlar va dengiz hayvonlari bo'limini tomosha qilib bo'lganimizdan so'ng qushlar bo'limiga bordik. Bu bo'limda guruhimiz talabalrining ba'zilar haligacha ko'rmagan qushlarning turlari juda ko'p edi.

Maymunlar bo'limi o'sha tomoshabinlarga, ayniqsa, bolalarga to'la edi. Bolalar maymunlarning o'yinlarini tomosha qilishar va juda quvonishardi. Qafasdagi maymunlar daraxtdan daraxtga sakrashar, turli o'yinlar ko'rsatishardi.

Biz hayvonot bog'ida 4-5 soatcha bo'ldik. Lekin uning barcha bo'limlarini tomosha qilishga ulgurmadik. O'rtoqlarim bilan kelasi dam olish kuni ham hayvonot bog'iga kelishga qaror qildik va avtobusga o'tirib, uyga qaytdik.

To'rtinchi mashg'ulot

گفتگو

- شما هیچ به باغ و حش ترمذ رفته اید؟
- بله، یکشنبه گذشته با دخترانم به باغ و حش ترمذ رفتیم.
- می گویند باغ و حش ترمذ خیلی بزرگ است؟
- بله، درست می گویند، باغ و حش ترمذ بسیار بزرگ است.
- می گویند در باغ وحش ترمذ، همه نوع حیوان هست؟
- بله، صحیح است، شما در باغ وحش ترمذ، حیواناتی می بینید که متعلق به کشورهای مختلف دنیا است، مثلاً حیوانات درنده، مانند: شیر، ببر، پلنگ از صحرای و جنگلهای آسیا و آفریقا، پرندگانی مانند طاووس و غیره متعلق به هندوستان و خرسهای سفید از قطب شمال و غیره.
- آیا شما توانستید همه بخشها و قسمتهای باغ وحش و تمام حیوانات را ببینید؟
- بیشتر بخشها و قسمت های آن را دیدیم.
- خسته نشدید؟
- برای آنکه مردم خسته نشوند و بتوانند تمام یا بیشتر قسمت های باغ وحش را ببینند، در باغ و حش برای همه و مخصوصاً برای کودکان وسایل استراحت و تفریح فراهم کرده اند.
- مثلاً چه وسایلی برای استراحت و تفریح هست؟
- برای استراحت، مغازه های مختلف، کیوسکهای روزنامه و مطبوعات و کافه ها است.
- شما می توانید به کافه رفته، چای و شیر قهوه و کاکائو بنوشید یا شیرینی و بستنی بخرید یا روی نیمکتهای اطراف غرفه مطبوعاتی نشسته، روزنامه یا مجله بخوانید و بدین ترتیب کمی استراحت کنید.
- برای کودکان چه وسایل تفریحی هست؟
- برای کودکان، وسایل تفریح گوناگون است. یکی از وسایل تفریح کودکان، آن است که در یک میدانی به درشکه، به جای اسب الاغ بسته اند، کودکان سوار درشکه می شوند و چند بار دور میدان می کردند و از آن لذت می برند و در عین حال استراحت هم می کنند.
- در باغ وحش، حیوانات را تربیت هم می کنند یا فقط آنها را در آنجا نگه داشته اند؟

- باغ وحش، فقط جای نگهداری حیوانات نیست، بلکه در آنجا حیوانات را تربیت هم می کنند. مثلاً در قفس حیوان درنده ای چون شیر، سگ کوچکی هم زندگی می کند و با هم بازی می کنند. اینها با هم بزرگ شده اند و چنان به همدیگر عادت کرده اند که شیر سگ را نمی خورد و سگ از شیر نمی ترسد.

- دیگر چه چیز جالب توجهی دیدید؟

- چیزهای جالب توجه زیاد داشت. مثلاً فیلی هست تربیت شده و باهوش که خیلی با پرستار خود مهربان است، مردم پول می اندازند و او با خرطوم خود پول را بر می دارد و به پرستار و در مقابل، پرستار به او قند یا خوراکی دیگری دهد. این منظره برای همه و بویژه برای کودکان جالب توجه است. یا اینکه میمونها بازی می کنند و ادا در می آورند و باعث خنده مردم می شوند، خرسهای سفید در آب بازی می کنند و نظر مردم را به خود جلب می نمایند.

- پس باغ وحش ترمذ، خیلی جالب است، باید حتماً آن را دید؟

- بله، خیلی جالب و دیدنی است، دخترم آنقدر از دیدن باغ وحش، راضی و خوشحال شد که از من خواهش می کرد هفته دیگر هم به تماشای آن برویم.

Leksik izohlar

1. چون *chun so'zi omonim so'zlar qatorini tashkil etadi:*

چون *chun-paytda, vaqtda*

چون *chun-uchun*

چون *chun-o'xshash kabi*

2. تربیت کردن *tarbiyat kardan tarbiyalamoq, yo'l-yo'riq ko'rsatmoq ma'nolarida ishlatiladi. Matnda bu fe'l hayvonlarni turli xil o'yin va mashqlarni bajarishga o'rgatish ma'nosida qo'llangan.*

218-mashq. Quyidagi maqollarni yod oling.

ضرب المثل

az xers mui -tegirmondan chiqqani qarzdordan ungani (aynan: ayiqdan bir tuk).

mor gazide az rismone siyoh va sefid mitarsad -qo'rqqanga qo'sh ko'rinar, Sut uchib kuygan qatiqni ham puflab ichadi.

219-mashq. Matn tarkibidagi I-VII boblarga va boshqa tegishli qoliplarga oid arabiy so'zlarni toping va ko'chirib yozing.

220-mashq. «Termiz hayvonot bog'i» mavzusida fors tilida so'zlab bering.

221-mashq. Quyidagi so'zlarning sinonimlarini toping va qator qilib yozing.

گوناگون – جالب- بزرگ- توجه کردن- فهمیدن- خواستن

222-mashq. Quyidagi jummalarni fors tiliga yozma tarjima qiling.

Termiz hayvonot bog'ida dunyoning turli mamlakatlariga oid, ya'ni Afrikadan tortib Shimoliy qutbgacha tegishli bo'lgan hayvonlar bor. Hayvonlarning aksariyati

qafaslarda yashaydi. Termiz hayvonot bog'ida hayvonlarni turli o'yin va mashqlarga o'rgatadilar. Masalan, men sher kabi yirtqich hayvonning kichkina it bilan bir qafasda yashayotganini ko'rdim. Ular birga katta bo'lishgan, bir-biriga shunchalik o'rganib qolganki, sher itga tegmaydi (aynan itni yeb qo'ymaydi), it esa sherdan qo'rqmaydi.

Men yana hayvonot bog'ida o'rgatilgan filni ko'rdim. U juda aqlli va o'z boquvchisiga mehribon. Filning qafasi atrofida doim odamlar to'planishadi. Odamlar unga tanga tashlashadi, fil uni xartumi bilan yerdan olib, o'z boquvchisiga beradi. U filga tashakkur aytadi va unga non yoki qand beradi. Bu tomosha, ayniqsa, bolalar uchun qiziqarli.

Kecha hayvonot bog'ining bir necha bo'limini tomosha qilgach, men va o'g'illarim charchab qoldik. Biz ro'znomalar do'koni yonidagi o'rindiqqa o'tirib, bir oz dam oldik. Chorak soat dam olgach, hayvonot bog'ini tomosha qilishni davom ettirdik.

O'TTIZ SAKKIZINCHI DARS درس سی و هشتم

Birinci mashg'ulot Sakkizinchi bob (باب هشتم)

Fors tili lug'at tarkibiga arab fe'l boblarining sakkizinchisiga oid masdar va aniq nisbat sifatdoshlari ham kirgan.

Sakkizinchi bob masdari *افتعال efte'ol* qolipida yasaladi:

انتظار entezor -kutish, umid, *اشتباه eshteboh*- xato va h.k.

Mazkur bobning aniq nisbat sifatdoshi *مفتعل mo'fta'el* qolipida yasaladi:

منتظر montazer - kutuvchi, umid qiluvchi, nashr qilingan; *منتشر mo'ntasher*- nashr qilingan; hammaga ma'lum va h.k.

223-mashq. Quyidagi o'zaklardan sakkizinchi bob masdarlarini yasang va lug'at yordamida tarjima qiling.

ب ر ک - ج م ع - ج ه د - ح ب س - ح ض ر - ح ر س - ح ر م - ح س ب - ح ل م - خ ت م - خ ر ع - خ ص ص - ح ل ف - ر ب ط - ر ف ع - س ر ق - س ن د - ش ر ک - ش ع ل - ش غ ل - ع ب ر - ع ر ض - غ س ل - ف ت ح - ف خ ر - ق ب س - ق د ر - ق ص د - ک ش ف - ل ز م - ل ت ف - ل م س - م ح ن - م د د - م ی ز - ن خ ب - ن ش ر - ن ظ ر - ن ظ م - ن ق ل .

224-mashq. Quyidagi o'zaklardan sakkizinchi bob aniq nisbat sifatdoshini yasang va lug'at yordamida tarjima qiling.

ج م ع - ج ن ب - ح ر ق - خ ل س - خ ل ط - خ ل ف - ر ب ط - ر ک ب - س ب د - س ت ر - س ق ر - س ق ل - س م ر - س ن د - ش ب ه - ش ر ک - ش ع ل - ش م ع - ع د ل - ع ذ ر - ع ر ض - ع ق د - ف خ ر - ف ب س - ق د ر - ق ص د - ک س ب - ک ش ف - ل ز م - ل ف ت - م ح ن - ن ح ب - ن س ب - ن ظ ر - ن ق ل - ن ق م .

Ikkinchi mashg'ulot

O'ninchi bob (باب دهم)

Fors tili lugʻat tarkibiga, asosan, oʻninchi bobga oid masdarlar oʻzlashtirilgan. Oʻninchi bobning masdari استفعال *estefʻol* qolipida yasaladi:

استثمار *estesmor*-ekspluatatsiya; استقبال *esteqbol* - kutib olish va h.k.

Oʻninchi bobning aniq va majhul nisbat sifatdoshlari fors tilida nisbatan kam uchraydi.

a) aniq nisbat sifatdoshlari مستفعل *moʻstafʻel* qolipiga ega:

مستثمر *moʻstasmer* - ekspluatatsiya qiluvchi, ezuvchi مستقبل *moʻstaqbel*-kutib oluvchi va h.k.

b) majhul nisbat sifatdoshi esa مستفعل *moʻstafʻal* qolipi asosida yasaladi:

مستثمر *moʻstasmar* - ekspluatatsiya qilinuvchi, ezuvchi مستقبل *moʻstaqbal*-kutiluvchi va h.k.

Oʻninchi bob shakllarining umumiy maʼnosini biror narsani egallab olish, oʻziniki qilishga intilish kabi yoʻnalishga ega boʻladi.

استقبال

دیروز شنیدیم که احمد از بخارا می آید. او روزهای تعطیل تابستان را به بخارا پیش پدر و مادر خود رفته بود. او یک ماه و نیم در آنجا بود. حالا به تاشکند می گشت تا اوّل سپتامبر را که روز آغاز سال تحصیلی است، در دانشگاه حاضر باشد. رفقا قرار گذاشتند به استقبالش بروند. این بود که امروز صبح، ساعت یازده به ایستگاه راه آهن رفتیم. بین راه یک دسته گل خریده با خود بردیم تا به او هدیه نماییم. قطار راه آهن، ساعت یازده و نیم به ایستگاه وارد شد. احمد در واگن ششم بود. از پشت پنجره واگن ما را دید و با سرعت به طرف ما آمد. احمد را همه ما دوست داریم. او پسر خوبی است، زړنگ و با استعداد است، به دوستانش احترام می گذارد و در تحصیل کوشش می کند. به این خاطر، همه او را با آغوش باز پذیرفتند و بوسیدند و او به همه دست داد و از همه احوالپرسی نمود. حسن از طرف ما به او خوشامد گفت و مراتب شادی رفقا را از مراجعت او به تاشکند در چند کلمه بیان داشت. بعد از آن، همه دور او را گرفتیم، هر کس سوالی می کرد و از حالش می پرسید و او به پرسشها پاسخ می داد. یکی عذر می خواست که نتوانست به او نامه بنویسد. احمد عذر او را می پذیرفت. دیگری سخن از ملاقاتهای بعد به میان می آورد. احمد به او وعده ملاقات می داد. هر کس به نوبه خود چند کلمه با او سخن می گفت و شادی و خوشحالی خود را از دیدار او بیان می داشت و او به سخنان همه با دقت گوش می داد و از اظهار دوستی رفقا شاد می شد و لذت می برد. او را تا منزلش مشایعت نمودیم و وقتی که به منزل او رسیدیم از همه ما تشکر کرد و با همه از نو دست داد و خدا حافظی نمود. آن وقت، قرار شد که فردا ساعت پنج بعد از ظهر در حیات دانشگاه ملاقات کنیم و ما خوشحال از دیدار با احمد، هر یک به خوابگاه عمومی و یا منزل خود برگشتیم.

Leksik izohlar

1. قرار گذاشتن *qaror goʻzoshtan* feʼli oʻzbek tiliga «kelishib olmoq», «shartlashmoq» feʼllari orqali tarjima qilinadi. Bu feʼl ham kontakt va ham distant holatlarda ishlatilishi mumkin:

ro'faqo broye mo'loqot qaror go'zashtand
yuki:

ro'faqo qarore mo'loqot go'zashtand- O'rtoqlar
uchrashuvga kelishib oldilar.

2. qaror so'zi, shuningdek, quyidagi birikmalar tarkibida ishlatiladi:

az in qror bud- Quyidagilardan iborat bo'lmoq.

nomhoye mohho az in qror bud- oylarning
nomlari quyidagilardan iborat edi.

boyestan bayshtn qaror sho'd birikmalari qaror budan qaror بودن
modal fe'li kabi biror ish-harakat bajarilishi zaruriyati yoki majburiyati
ma'nolarini ifodalaydi va umumiy tarzda o'zbek tiliga «(biror ishni qilishga)
kelishib olingan edi» yoki «(biror ish) bo'lishi kerak edi» birikmalari bilan tarjima
qilinadi. Tegishli ish-harakatni ifodalovchi fe'l aorist shaklida turadi.

**225-mashq. Quyidagi o'zaklardan II bob masdarlarini yasang va lug'at
yordamida tarjima qiling.**

ب د د - ب د ل - ب ش ر - ح ص ل - ح ض ر - ح ف ظ - ح ك م - خ د م - خ ر ج - خ ل ض - د
ر ك - د ل ل - ر د د - ش ه د - ظ ه ر - ع د د - ع م ل - غ ر ف - ق ر ر - ق ر ض - ق ل ل - م د د
- م ر ر - م ل ك - ن ب ط - ن ت ج - ن س خ - ن ط ق - ه د ك - ه ل ل .

**226-mashq. Quyidagi o'zaklardan X bob aniq nisbat sifatdoshi yasang
va lug'at yordamida tarjima qiling.**

ب ض ر - خ ب ر - خ د م - ش ع ر - ش ر ق - ع ر ب - ع ص م - ع ل م - غ ر ب - غ ر ق - ف ه
م - ك ب ر - د ز م - م ل ك - ن س خ - ن ك ف .

**227-mashq. Quyidagi o'zaklardan X bob majhul nisbat sifatdoshi
yasang va lug'at yordamida tarjima qiling.**

ح د ث - ح س ن - ح ض ر - ح ك م - خ ر ج - خ ل ص - ع م ل - ق ب ل - ه ل ك .

**228-mashq. Matn tarkibidagi I-X boblar shakllariga oid so'zlarini
toping va ko'chirib yozing.**

229-mashq. Quyidagi jummalarni fors tiliga tarjima qiling.

Kecha biz Hasan bilan Ahmadni kutib olishga kelishib oldik. Ahmad yozgi
ta'til kunlari Xorazmga ota-onasining yoniga ketgan edi. Biz uni deyarli 2 oy
ko'rmagan edik.

Guruhimizning boshqa talabalari biz bilan bormoqchi ekanliklarini aytishdi.
Biz ertalab soat 10 da uchrashishga kelishib oldik.

Ertalab vokzalga kelganimda o'rtoqlarim meni kutib turishgan ekan. Men
bir oz kech qolganim uchun ulardan uzr so'radim.

Biz hammamiz Ahmadni yaxshi ko'ramiz. U juda yaxshi va ite'dodli bola,
o'qishda hammamizdan oldinroqda. Bundan tashqari, Ahmad barcha o'rtoqlarimni
hurmat qiladi.

Biz Ahmadni quchoq ochib kutib oldik. U ham bizni ko'rganidan xursand bo'ldi. Har birimiz bilan qo'l berib ko'rishdi va hol-ahvol so'radi. Hasan bizning nomimizdan Ahmadni yetib kelgani bilan tabrikladi. Shundan so'ng biz Ahmadni o'rab oldik. Har birimiz unga savol berardik, u esa navbat bilan savollarga javob berardi.

Ahmad mendan xat yoza olmaganini uchun uzr so'radi. Men uning uzrini qabul qildim va u bilan uchrashishga kelishib oldim. Ahmad yo'lda bizga o'z safari haqida so'zlab berdi. Hammamiz diqqat bilan uning hikoyasini eshitdik.

Ahmadni to uyigacha kuzatib bordik. U bizga yana bir bor tashakkur aytdi va har birimizga boshqatdan qo'l berib xayrlashdi.

Uchinchi mashg'ulot

آ -o va ان -on qo'shimchali hozirgi zamon sifatdoshlari

Sifatdosh fe'l negizidan yasaluvchi shakl bo'lib, o'zida ham fe'llik, ham sifatlik xususiyatlarini mujassam qiladi. Lekin shuni ham qayd etish lozimki, sifatdoshlarning ayrim turlari, ayniqsa, hozirgi zamon sifatdoshlari o'zlarining fe'llik xususiyatlari deyarli to'liq yo'qotib, ko'proq sifat yoki ot turkumlariga oid ma'no va vazifalarga ega bo'ladi.

Fors tilida hozirgi zamon sifatdoshlarining uch tri mavjud:

- a) نده - *ande* qo'shimchali hozirgi zamon sifatdoshlari
- b) ا - *o* qo'shimchali hozirgi zamon sifatdoshlari
- v) ان - *on* qo'shimchali hozirgi zamon sifatdoshlari

Yuqorida zikr etilgan sifatdoshlarning barchasi fe'lning hozirga zamon negiziga ko'rsatib o'tilgan qo'shimchalarni qo'shish orqali yasaladi. Biz oldingi darslarimizda نده - *ande* qo'shimchali hozirgi zamon sifatdoshlarining qolgan ikki turiga diqqatimizni qaratamiz.

ا - *o* qo'shimchali hozirgi zamon sifatdoshlari fe'lda ifodalangan ish-harakat bilan bog'liq bo'lgan xususiyat, belgilarni ifodalaydi. Sifatdoshlarning bu turi o'zida asliy sifatlariga xos bo'lgan barcha xususiyat va vazifalarni namoyon qila oladi:

دانا *dono* (دانستن *donestan* -bilmoq fe'lidan) - biluvchi, dono.

گویا *guyo* (گفتن *go'ftan*-gapirmoq fe'lidan) - ovozli (film haqida): gapiruvchi.

کوشا *kusho* (کوشیدن *kushidan* harakat qilmoq, intilmoq fe'lidan) - harakatchan, intiluvchan va h.k.

ان - *on* qo'shimchasi yordamida yasaluvchi hozirgi zamon sifatdoshlari murakkab va ziddiyatli mohiyatga ega. Ular morfologik jihatdan hech qanday o'zgarishsiz ham ravishdoshlik vazifasini bajara oladi, ham turkumiga xos belgilarni namoyon qila oladi.

Masalan:

اویزان *ovizon* (اویختن *ovixtan* -osmon, osilmoq fe'lidan) - osib, osilib.

بویان *buyon* (بوییدن *buyidan* -hidlamoq fe'lidan) - hidlab, hidlovchi.

روان *ravon* (رفتن - *raftan* - bormoq, ketmoq fe'lidan) - ravon, oqar (daryo) va h.k.

230-mashq. Quyidagi baytni yod oling.

توانا بود هر که دانا بود
ز دانش دل پیر برنا بود
Tavono bo'vad har ke dono bo'vad
Ze donesh dele pir bo'rno bo'vad

231-mashq. Quyidagi fe'llardan 1-o qo'shimchasi yordamida hozirgi zamon sifatdoshlarini yasang va tarjima qiling.

گفتن- کوشیدن- خواندن- دیدن- دانستن- داشتن- گرفتن- توانستن- رسیدن- شنیدن.

232-mashq. Quyidagi fe'llardan 2-on qo'shimchali hozirgi zamon sifatdoshlari yasang va tarjima qiling.

رفتن- گفتن- پرسیدن- کردن- رسیدن- خواندن- آویختن- درخشیدن- جوشیدن- التماس کردن- اشک ریختن- شایستن.

233-mashq. Quyidagi jumlarlarni fors tiliga yozma tarjima qiling.

Ahmad eng yaqin o'rtoqlarimdan biri. Biz u bilan birga katta bo'lganmiz, birga boshlang'ich, o'rta maktablarda o'qiganmiz va hozir ham bir institutda o'qiyamiz: men fors bo'limida, Ahmad - arab bo'limida. Ahmad arab tilini o'rganayapti. Garchi bu til fors tiliga qaraganda ancha qiyinroq bo'lsa ham, Ahmadga yoqadi. Ahmad jiddiy va iste'dodli talaba. U darslarda juda harakat qiladi va ko'proq narsa bilishga intiladi. Arab bo'limidagi hamma o'qituvchilar undan rozilar. O'rtoqlari ham uni juda yaxshi ko'rishadi. U juda yaxshi bola, samimiy va mehribon o'rtoq. Ahmad doimo do'stlariga yordam berishga tayyor.

Yozgi ta'til kunlarida Ahmad Xivaga, ota-onasining oldiga ketgan edi. Men yozgi ta'tilda chet el safarida bo'ldim. Bu muddat ichida Ahmadga birorta ham xat yoza olmaganimdan juda afsuslanaman. Yoz davomida guruhimiz talabalari unga 3-4 marta xat yozishibdi va Ahmad ularning hech qaysinisini javobsiz qoldirmabdi.

Ahmad Xivadan Toshketga qaytayotganida men uning guruhidagi talabalar bilan uni kutib olgani chiqdim. Uni kutib olib, salom-alik va hol-ahvol so'rashdan so'ng, men Ahmaddan xat yozmaganim uchun uzr so'radim. Baxtinga, Ahmad mening uzrimni Xivaning qadimiy va boy madaniyati haqida suhbatlashmoqchi ekanligimni aytdim. Umid qilamanki, u mening barcha savollarimga javob beradi.

To'rtinchi mashg'ulot

تعطیلات تابستانی

ماه ژوئیه، بعد از پایان درس و امتحانات، تعطیلات تابستانی ما آغاز می گردد. دانشجویان در روزهای تعطیل تابستانی درس نمی خوانند و به مدت دو ماه استراحت می کنند. بعضی ها به شهرها و روستاهای خود پیش مادر و پدرشان می روند و برخی به استراحتگاه ها و یا به مسافرت می روند. باید گفت که در ازبکستان و بویژه در مناطق کوهستانی آن،

استراحتگاه، آسایشگاه ها خیلی زیاد است. مردم در این مناطق می توانند هم استراحت کنند و هم امراض مختلف خود را معالجه نمایند.

در حدود هشتاد - نود کیلومتری شهر تاشکند، در منطقه کوهستانی "چاتقال"، مخزن آب بسیار بزرگ به نام "چارواق" قرار دارد. "چارواق" یکی از بزرگترین مخازن آب آسیای مرکزی است که ظرفیت آن بیش از دو میلیارد متر مکعب می باشد. عرض مخزن آب مذکور در بعضی جاها تا پنج - شش کیلومتر میرسد و طول آن حدوداً سی کیلومتر میباشد.

اطراف مخزن آب "چارواق"، پر از استراحتگاه های شاگردان دبیرستان ها و دانشجویان دانشگاه های مختلف است. زیرا در فصلهای گرم سال، این منطقه آب و هوای مطبوع و دلچسبی دارد. در بهار و تابستان، چمن ها سبز و خرم می شود و کوهپایه ها، چشم اندازهای قشنگی به خود می گیرد.

دانشگاه ما هم در کناره های یکی از رودخانه های "چارواق" استراحتگاهی برای دانشجویان و اساتید دارد.

امسال ما، یعنی چند نفر دانشجوی همکلاسی بعد از پایان دوره امتحانات به این استراحتگاه رفتیم. از تاشکند تا منطقه "چارواق" یک ساعت نیم تا دو ساعت راه است و ما تا آنجا با اتوبوس رفتیم. در استراحتگاه، هم اطاق های دو نفری و سه نفری و هم چادر های پنج نفری و شش نفری هست. ما پنج نفر بودیم و چون می خواستیم همه با هم باشیم، در یکی از چادر های پنج نفری مستقر شدیم. چادر ما زیر درختان پرسایه ای واقع بود. ما بعد از آنکه مستقر شدیم، جدول کشیک تهیه نمودیم که هر روز به نوبت، نظافت و پاکسازی چادر و اطراف آن را انجام دهیم.

استراحتگاه دانشگاه ما در زمین به وسعت سه هکتار قرار دارد و آنجا تمام وسایل و محل های تفریح و استراحت، مانند: میادین ورزشی مختلف سالن های شطرنج و بلیارد و چند قایق برای قایقرانی در مخزن آب، پلاژ شنی تمیز و مرتب و غیره دارد. در استراحتگاه مذکور، همزمان، نزدیک صد نفر می توانند استراحت کنند و مردم برای صرف صبحانه و ناهار و شام به سالن غذاخوری می روند. این سالن غذاخوری آشپزهای خوبی دارد که همیشه غذاهای خوشمزه می پزند.

باید گفت که استراحتگاه، برنامه های معینی در معین روز دارد. مثلاً هر روز، همه در ساعت هفت صبح از خواب بیدار می شوند و در میدان ورزش جمع شده، پانزده تا بیست دقیقه به زیر نظر استاد، ورزش می کنند و بعد از ورزش، دست و روی خود را می شویند و دندان هایشان را با خمیر دندان مسواک می زنند، بعضی ها دوش آب سرد می گیرند و رأس ساعت هشت، در سالن غذاخوری جمع می شوند و صبحانه می خورند. پس از صرف صبحانه تا ساعت یک بعد از ظهر، وقت آزاد داریم. بعضی فوتبال و یا والیبال بازی می کنند، دیگران به سالن شطرنج و بلیارد و یا برای گردش به کوهپایه های اطراف می روند. ولی می توانم بگویم که بیشتر دانشجویان در این موقع، برای آبیازی و آبتنی و قایقرانی به پلاژ می روند. آفتاب دلچسپ و آب صاف و خنک و پلاژ تمیز و مرتب، آن قدر باعث سرگرمی مردم می شوند که آنها حتی گذشت وقت و زمان را احساس نمی کنند.

ساعت یک، مجدداً در محل غذاخوری جمع شده، ناهار میل می کنند. بعد از صرف ناهار، از ساعت دو تا ساعت پنج عصر، وقت خواب و استراحت است. ساعت پنج، مردم به استراحت و تفریح و مشغولیات خود ادامه می دهند. بعد از خوردن شام، معمولاً برنامه های کنسرت و یا کنکورهای خبرگان رشته های گوناگون و غیره برگزار می شود. آنگاه در ساعت ده و نیم تا یازده شب، همه به خواب می روند.

طی بیست و پنج روز، ما استراحت و تفریح خیلی خوب و جالبی داشتیم و بعد از آنکه به تاشکند برگشتیم، خاطرات خود را برای پدر و مادر و نزدیکان خود تعریف کردیم. این تعطیلات تابستانی، به من و رفقایم خیلی خوش گذشت.

Leksik izohlar

1. *kilometr* soʻzi y oʻl va oraliq masofalari uzunligini oʻlchash uchun ishlatiladi:

panj kilometr- besh kilometr va h. k.

Fors tilida *dar... kilometriye...* birikmasi maʼlum punktdan qanchalik kilometr uzoqlikda joylashganligi ni bildiradi:

dar panj kilometriye toshkent- Toshkentdan besh kilometr uzoqlikda (Toshkentga besh kilometr yetmasdan) va h. k.

2. *xush goʻzashtan* feʼli oʻzbek tiliga yaxshi, yoqimli oʻtmoq feʼli bilan tarjuma qilinadi va, asosan, dam olish, sayr qilish va sayohatlarning juda koʻngilli oʻtishini ifodalash uchun ishlatiladi:

in gardesh be man xush goʻzasht- bu sayr men uchun yaxshi oʻtdi.

xoʻsh mig oʻzarad- yaxshi dam olyapsizmi(sayohat qilyapsizmi)?

234-mashq. Quyidagi savollarga javob bering

تعطیلات تابستانی شما چه وقت آغاز می شود؟ دانشجویان در تعطیلات تابستانی، مشغول چه کارهای می شوند؟ تعطیلات تابستانی تا چه مدت ادامه دارد؟ آیا در ازبکستان، جاها و محل های استراحت زیاد است؟ استراحت گاه و آسایش گاه ها بیشتر در کدام مناطق قرار دارد؟ آیا در اطراف شهر ترمذ استراحت گاهی هست؟ منطقه و انداپ چه منطقه ای است؟ ظرفیت مخزن آب " سرخان" چه مقدار است و آب آن از کدام رودخانه است؟ آیا شما امسال در تابستان برای استراحت جایی رفتید؟ استراحت گاه دانشگاه در گجا واقع است؟ در این استراحتگاه، همزمان چند نفر می توانند استراحت کنند؟ آیا شما تنها به استراحتگاه رفتید؟ در استراحتگاه، اطاق گرفتید یا در چادر مستقر شدید؟ استراحتگاه دانشگاه، چه وسایل استراحت و تفریح دارد؟ آیا استراحتگاه از مخزن آب دور است؟ مردم در استراحتگاه، چگونه استراحت می کنند، یا وقت می گذرانند؟ آیا استراحت به شما خوش گذشت؟

235- mashq. Quyidagi jummalarni fors tiliga yozma tarjima qiling.

Men va akam bu yil yozgi imtihonlardan soʻng «Chorvoq» suv ombori boʻyida dam olishga qaror qildik. «Chorvoq» suv ombori Toshkentdan 80-90 kilometr uzoqlikda. Aytish kerakki, bu suv ombori markaziy Osiyodagi eng katta suv omborlaridan biridir. U togʻli mintaqada joylashgan boʻlib, atrofidagi koʻm-koʻk yaylovlar va chiroyli manzarali togʻ yon bagʻirlari koʻzga tashlanib turadi. Bu suv ombori joylashgan mintaqada ob-havosi, ayniqsa, yilning issiq fasllarida juda yoqimli boʻladi. Muloyim oftob va salqin suv, top-toza, tartibli musaffo plyajlar dam olish uchun juda qulay sharoitlarni yaratadi.

«Chorvoq» suv ombori bir nechta togʻ daryolarining suvini oʻzida toʻplaydi va toʻplangan suv yoz oylarida sugʻorish ishlariga ishlatiladi.

Biz akam bilan ana shu daryolarning biri bo'yida joylashgan dam olish uyiga bordik. Ertalab soat to'qqizda avtobusga o'tirdik va taxminan ikki soatlik yo'ldan so'ng dam olish uyiga yetdik. Dam olish uyida ikki-uch kishilik xonalar va besh-olti kishilik chodirlar bor. Biz ochiq havoda ko'proq bo'lish uchun tengdoshlarimiz bilan va uning atrofini o'zimiz tozalab, yig'ishtirib turdik.

Dam olish uyida turli sport o'yinlari maydoni, shaxmat, stol tennisi, bilyard kabi o'yinlar saloni va maydonchasi, usti ochiq kinoteatr, katta oshxona, cho'milish uchun toza qumli plyaj, sayr qilish uchun bir nechta qayiq va boshqa turli vositalar bor. Har kuni mohir oshpazlar nonushta, tushlik va kechki ovqatlarga turli mazali taomlar pishiradilar. Dam olish uyida har kuni turli o'yinlar o'ynadik, tog' yon bag'irlariga sayohat qildik. Lekin aytishim kerakki, dam olishimizning aksariyati suv bo'yida, plyajda o'tdi.

Musaffo va salqin suvda cho'milish va suzish, qayiqlarda sayr qilish, top-toza qumli plyajda turli o'yinlar va oftobda qorayish bizni o'ziga shunchalik jalb qilardiki, hatto vaqtning o'tishini ham sezmasdik.

Biz dam olish uyida yigirma besh kun bo'ldik va bu muddat biz uchun juda ko'ngilli o'tdi. Termizga qaytib kelgach, o'z taassurotlarimizni ota-onamiz va yaqinlarimizga so'zlab berdik.

236-mashq. «Yozgi ta'til» mavzusida hikoya tayyorlang va so'zlab bering.

O'TTIZ TO'QQIZINCHI DARS درس سی و نهم

حکیم ابوالقاسم فردوسی

بسی رنج بردم در این سال سی

عجم زنده کردم بدین پارسی

پی افکندم از نظم کاخ بلند

که از باد و باران نیامد گزند.

شاعر برجسته جهان ابو القاسم فردوسی بیش از هزار سال پیش در حدود سال ۳۲۹ هجری در ده بنام باژ از ناحه طابران توس چشم به جهان گشود. سالیان کودکی و جوانی را در آسایش به سر برد و هشتاد سالی در این دنیا زیست. زیست از نیمه راه عمر سرودن شاهنامه را آغاز کرد. آن گونه که خود گفته است، سی سال از عمر خویش را بر سر این کار بزرگ نهاد.

ماخذ عمده شاهنامه فردوسی، شاهنامه ابو منصوری است که در اواسط قرن چهارم بحکم ابو منصر محمد بن عبد الرزاق طوسی فرمانروای طوس تدوین شد و علاوه بر این

روایت مختلف شفاهی و کتبی بدست فردوسی افتاد و وی مجموع آنها را در شاه کار جاوید خود جای داد.

وزن شاهنامه بحر متقارب وزن حماسه ایران است. فردوسی معانی دقیق و مطالب عالی فلسفی و اجتماعی و اخلاقی را در طی داستان های خود آورده است. شاهنامه را به سه بخش اساطیری (از پادشاهی کیومرث تا ظهر فریدون) پهلوانی (از قیام کاوه آهنگر تا کشته شدن رستم) و تاریخی (از اواخر عهد کیانیان تا مرگ یزدگرد) تقسیم کرده اند. باید گفت که دوره تاریخی شاهنامه نیز آمیخته به افسانه ها و داستان های حماسی است.

رستم بزرگترین پهلوان داستان های حماسی و ملی ایران. در کلام این شاعر بزرگ از نو زنده می شود و تمام صفات پهلوانی را همراه با پاک دامنی و دین داری خردمندی دار است.

فردوسی پس از ختم شاهنامه را از طوس به غزنین برد و محمود غزنوی تقدیم کرد. فردوسی پس از مسافرت باین شهر بر خلاف انتظار خود مورد توجه و محبت پادشاه غزنوی قرار نگرفت و با آنکه بنابر روایت سلطان محمود تعهد کرده بود که در برابر هر بیت یک دینار بدو دهد بجای دینار در هم داد و این کار مایه خشم فردوسی گشت چنانکه بنابر همان روایت همه در هم محمود را به حمای و دو فقاعی بخشید.

شاهنامه هر چند تاریخی نیست. سوانح زندگی ایرانیان را بهتر، زنده تر از هر تاریخی باز می گوید. فردوسی حکیم است و حکیم به جهان گذران با چشم خود می نگرد. او به ما ندا می دهد که نباید فریب روی خوش روزگار را خورد. از بد آن هم نباید نالید. نه در آسانی و نعمت باید سر مست شویم و نه در سختی و نکبت باید بفرسیم. لیکن خردمند در هر حال به فرمان خرد خویش است. خرد چراغ راه اوست و او به حکم خرد هر چه در توان دارد می کند. توانایی او نیز حاصل دانای اوست.

فردوسی با پدید آوردن اثری که عواطف ملی و ارمان های انسانی به زیباترین و پُر شکوه ترین صورتی در آن انعکاس یافته در دل ها و جان های پاک طی قرون و اعصار زنده خواهد ماند.

فردوسی و شعرای دربار

می نویسند، حاکم طوس نسبت به فردوسی و برادرش ظلمی کرد و فردوسی تحمل آن نارحتی را ننمود و برای شکایت عازیم غزنین گردید و بر حسب اتفاق وقتی به غزنین رسید که عنصوری، عسجدی و فرخی که هر سه از شعرای بلند پایه دربار سلطان محمود بودند و هر یک در فن خود یگانه دوران بحساب می آمدند. به باغی رفته و مشغول عیشی و نوش بودند. چون فردوسی به باغهای غزنین رسید. در یکی از باغها سه نفر را دید که در محلی نشسته اند و جمعی از خدمه در برابر ایشان ایستاده اند. با خود گفت: - این جماعت حتماً از ملازمان سلطانند. پیش ایشان می روم و حال خود را بیان می کنم شاید که فایده ای بر آن مترتب باشد.

فردوسی چون بجمع شعرا نزدیک شد آنها ناراحت گشته و با یکدیگر گفتند: این روستائی عیش مارا بهم خواهد زد و بهتر است چون پیش ما آید هر کدام مصرعی گفته و

مصرعی چهارم آن را که قافیه نداشته باشد از او بخواهیم و چون قادر به این کار نخواهد بود عذرش را خواهیم خواست. چون فردوسی به جایگاه شعرا رسید. آنها موضوع را با او در میان گذارند. فردوسی قبول کرد.

عنصوری گفت: چون عارض تو ماه نباشد روشن

فرخی گفت: همرنگ رخت گل نبود در گلشن

عسجدی بر زبان راند: مژگانست همی گذر کند از جوشن

فردوسی فی البدیهه گفت: مانند سنان گیو در جنگ پشن!

شعرا را متعجب شده از قصه گیو و جنگ پشن سوال کردند، فردوسی حکایت را بطور مفصل برای آنها تعریف کرد و آن روز را با آنها بود و بعد بوقت نماز عصر باتفاق بشهر مراجعت نمودند. با اینکه شعرا توطئه کردند که فردوسی وارد دربار نشود. بالاخره فردوسی سلطان محمود را دید و از جانب او مامور سرودن شاهنامه گردید.

تمرین ۲۳۷. به سوال های زیر جواب بدهید.

۱. ابوالقاسم فردوسی کی تولد یافت؟ ۲. سالیان کودکی و جوانی را چگونه به سر برد؟
۳. چند سال از عمده خویش را بر سر این کار بزرگ نهاد؟ ۴. فردوسی شاهنامه کدام شاعر را در شاهکار جاوید خود را جا داد؟ ۵. وزن شاهنامه کدام بحر بود؟ ۶. فردوسی کدام مطلب ها را در طی داستان های خود آورده است؟ شاهنامه به چند بخش تقسیم می شود؟ ۷. فردوسی پس از ختم شاهنامه را از طوس به کجا برد و به کی تقدیم کرد؟ ۸. فردوسی پس از مسافرت باین شهر بر خلاف انتظار خود مورد توجه و محبت پادشاه غزنوی قرار گرفت یا نه؟ ۹. سلطان محمود غزنوی در برابر هر بیت شاهنامه چه تعهد کرده بود؟ ۱۰. فردوسی درهم محمود را به کی بخشید؟ ۱۱. در اثر فردوسی عواطف ملی و ارمانهای انسانی چگونه عکاس یافته است؟

تمرین ۲۳۸. جاهای خالی را پر کنید.

می نویسند، حاکم طوس نسبت به فردوسی و برادرش ... و فردوسی تحمل آن ناراحتی را نمود و ... عازیم غزنین گردید. با خود گفت: - این جماعت ... از ملازمان شلطانند، ... می روم و حال خود را بیان می کنم. فردوسی چون بجمع ... نزدیک شد، آنها با یکدیگر گفتند: این ... عیش مارا بهم خواهد زد و بهتر است چون پیش ما آید هر کدام ... گفته و مصرعی چهارم آن را که ... باشد از او بخواهیم. آنها ... را با او در میان گذرانند. فردوسی قبول کرد:

عنصوری گفت: چون ... تو ماه نباشد روشن

فرخی گفت: همرنگ رخت گل نبود در ...

عسجدی بر زبان راند: ... همی گذر کند از جوشن

فردوسی فی البدیهه گفت: مانند ... گیو در جنگ پشن!

فردوسی حکایت را بطور... برای آنها تعریف کرد. با اینکه شعرا... کردند که فردوسی وارد دربار نشود. ... فردوسی سلطان محمود را... و از جانب او مامور ... شاهنامه گردید.

واژه ها

ham	– niz	نیز	mashhur	– bar jaste	بر جسته
aralashtirilgan	– omixte	آمیخته	ochmoq	– go‘shudan	گشودن
epik, qahra – monlik	– hamosi	حماسی	nohiya	– nohiye	ناحیه
tirilgan	– zende sho‘dn	زنده شدن	yoshlikdan	– az no‘ujavoni	از نوجوانی
sofdillik	– pokdomoni	پاک دامنی	tinch	– osoyish	آسایش
donishmandlik	– xeradmandi	خردمندی	yashamoq	– sar bo‘rdan	سر بردن
saroy	– kox	کاخ	yashamoq	– zistan	زیستن
...dan so‘ng	– pas az	پس از	kuylamoq	– so‘rudan	سرودن
farqli ravishda	– bar xelof	بر خلاف	boshlamoq	– og‘oz kardan	آغاز سرودن
tuzmoq	– pey afkandan	پی افکندی	o‘z(olmosh)	– xish	خویش
va‘da bermoq	– ta‘ho‘d kardan	تعهد کردن	boshga tushmoq	– bar sar nehodan	بر سر نهادن
sotuvchi	– faqo‘i	فقاعی	olingan	– maxaz	ماخذ
hodisalar	– svonehe (sonehe)	سوانحه(سانحه)	asosiy	– o‘mde	عمده
qaramoq	– negarestan	نگرستان	o‘rta	– avoset	اواسط
aldamoq	– ferib dodan	فریب دادن	asr	– qarn	قرن
nolimoq	– nolimoq	نالیدن	boshchiligida	– farmonravoi	فرمانروای
qiyinchilik	– nekbat	نکبت	tuzatish, yaratish	– tadvin kardan	تدوین شدن
charchatmoq	– fersudan	فرسودن	bundan tashqari	– elove bar in	علاوه بر این
qodirlik	– tavonoi	توانایی	og‘zaki	– shefohi	شفاهی
namoyon bo‘lmoq	– padid ovaran	پدید آوردن	yozma	– katbi	کتبی
tuyg‘u	– avotef	عواطف	qo‘lga tushmoq	– bedast o‘ftodan	بدست افتادن
aks etgan	– okos yoftan	اعکاس یافتن	yig‘indi, jami	– majmu‘	مجموع
asrlar	– a‘sor(asr)	اعصار(عصر)	umarboqiy	– jovid	جاوید
chidamoq, ko‘tarmoq	– tahammul namudan	تحمل نمودن	kiritgan	– jo dodan	جا دادن
azm qilmoq	– a‘zim qilmoq	عزیم	aniq, nozik	– daqiq	دقیق
oliy, muhim	– bo‘landpoye	بلندپایه	mavzu , maqsad	– matlab	مطالب
saroy	– darbor	دربار	ijtimoiy	– ijtimoi‘i	اجتماعی
xodimlar	– xo‘dame	خدمه	axloqiy	– axloqi	اخلاقی
tartiblangan	– mutarteb sho‘dan	مترتب شدن	ichida	– tey	طی

qishloqi	– rustoi	روستای	bo‘lim, qism	– baxsh	بخش
tartibsiz holga keladi	– beham xohad zad	به هم خواهد زد	mifologik	– asatri	اساطیری
yomg‘ir	– boron	باران	qo‘zg‘alon	– qayom	قیام
kiprik	– mijgon	مژگان	oxiri	– avoxer	اواخر
o‘tmoq	– go‘zor kardan	گذار کردن	asr	– ahd	عهد
sovut	– jushan	جوشن	aytish kerak	– boyad go‘ft	باید گفت
nayza	– senon	سنان	birdaniga	– filbadiye	فی البدیه
shoirilar	– shuaro	شعرا	bishan	– peshan	پشن
tarifladilar	– ta‘rif kardan	تعریف کردن	so‘radilar	– suvol kardan	سوال کردن
kelishmoq	– tute kardan	توطئه کردند			

Biror mured tavajjo‘he kasi qroq gereftan – مورد توجه کسی قرار گرفتن
kishining e‘tiboriga tushmoq

Uning g‘azablanishiga sabab bo‘ldi moyeye xashm u gasht – مایه خشم او گشت

Xursand bo‘lmoq sare mast sho‘dan – سر مست شدن

To‘satdan batr hasb ittefoq – بر حسب اتفاق

فایده بر آن مترتب باشد

QIRQINCHI DARS درس چهلم

خط و خط نویسان نامدار ایران

خط به علامتهای گفته می شود که بر کلمات زبان معینی دلالت کند. خط یکی از اختراعات بزرگ انسان است. اما این اختراع یکدفعه و به وسیله یک تن و یک زمان انجام نگرفته است. بلکه با گذاشته روزگاران دراز راه تگامل پیموده و در میان ملل عالم شکلهای گوناگون یافته است.

یکی از خطوط متداول دنیای قدیم خط میخی است. ایرانیان در دوره هخامنشیان گونه ای از آن را که نسبت به انواع مشابه خود کامل تر بوده است. به کار می برده اند. این خط با چهل و دو حرف و از چپ به راست نوشته شده است. خط میخی پس از سلسله هخامنشی متروک گردید و نزدیک به دو هزار سال خواندن و نوشتن آن به فراموش پیوست تا جایی که خطوط میخی سنگ نوشته های که در سینه کوه ها و صخره ها جای داد اشکال صور سحر و جادو انگاشته شد و به اقوام نیمه وحشی روزگاران بسیار قدیم منسوب گردید.

سرانجام در طی صد و پنجاه سال گذشته به همت گروهی از دانشمندان این خط خوانده شد و پرده از اسرار آن بر کنار رفت.

پس از دوره هخامنشی در زمان اشکانیان و ساسانیان، نیاگان ما خطی داشتند که به خط پهلوی معروف است. کتاب های که از دوره ساسانی باقی مانده اغلب به این خط است. خط پهلوی مانند خط فارسی امروز از راست به چپ نوشته می شود و شانزده حرف بیشتر داشت و از این جهت خواندن آن بی اشکال نبود.

علاوه بر خط پهلوی و میخی خط دیگری از نیاگان ما باقی مانده است که از کاملترین خطوط عالم به شمار می رود. این خط خط اوستایی است که اوستا کتاب مقدس زرتشتیان را بدان نوشته اند.

پس از آنکه ایرانیان به دین اسلام گرویدند. با خط عربی که آن را خط کوفی می نامیدند آشنا شدند و اندک اندک برای نوشتن از الفبای عربی استفاده کردند و زبان فارسی را با این خط نوشتند. سپس به مرور تغییراتی در آن داده شکل های آن را زیباتر و کاملتر ساختند. ایرانیان در این دوره علاوه بر آن که از خط برای تفهیم و تفاهیم استفاده می کردند. با زیباتر کردن شکلهای آن و ابداع خطوط گوناگون زمینه را باری ظهر هنر خوشنویسی نیز آماده می ساختند.

نخستین ایرانی که به خوشنویسی شهرت یافت عالم و هنرمند نامدار ابن مُقله بود. وی از جمله کسانی است که از روی خط کوفی خط جدیدی ساختند. چون خط جدید به سهولت خوانده و نوشته می شود. به زودی رواج گرفت و خط کوفی را منسخ ساخت و به همین جهت خط نسخ نام گرفت. نسخ یعنی از بین بردن و متروک ساختن.

ابن مُقله که نام کوچکش محمد و نام پدرش علی و اصلاً از مردم بیضای فارس بود. در باغداد زاده شد و در همان شهر تحصیل کرد و در دستگاه خلفا به خدمت پرداخت. نخست به فرمانروایی فارس رسید و سپس سه نوبت وزارت یافت و از آنجا که در هنر و دانش و تدبیر یگانه روزگار بود. محسود بد اندیشان قرار گرفت. در نزد خلیفه از وی بد گویی کردند و به خیانت متهمش ساختند تا گرفتار شد و به زندان افتاد و برای آن که از نوشتن باز بماند، فرمان خلیفه دست راست وی را از بازو قطع کردند. مرد ودانای روزگار که همتی بلند و استوار داشت خم بر ابرو نیاورد. عزم کرد قلم به بازوی راست بندد و تمرین خط کند و چنین کرد. دیری نگذشت که هم با بازوی بریده و هم دست چپ توانست مانند سابق خوش بنویسد.

هنرمند نامدار سر انجام به سال ۲۲۸ در زندان به فرمان خلیفه کشته شد. در این موقع ۵۶ سال داشت.

پس از ابن مُقله ابن بَوّاب و یاقوت مستعصمی از معروفترین خوشنویسان زمان خود بوده اند.

یاقوت معاصر سعدی بود و به واسطه انتساب به مستعصم آخرین خلیفه عباس یاقوت مستعصمی نامیده شده است.

در مدت چهار صد سالی که بین ابن مقله و یاقوت گذاشت خط نویسان بزرگی در نقاط مختلف کشورهای اسلامی به ظهر پیوسته و خطوط جدیدی ابداع کرده بودند. در زمان یاقوت این خطوط شکل گرفت و به "اqlam سته" محدود گردید که عبارتند از: محقق، ریحان، ثلث، نسخ، توقیع و رقاع که همه از کوفی اقتباس گردیده است.

پس از یاقوت، در آغاز قرن هشتم، باب تازه ای در خوشنویسی باز شد. یاقوت شاگردان بسیاری تربیت کرد که همه ایرانی بودند و از این پس مدت دو قرن مراکز خوشنویسی اسلامی در ایران و به خصوص در خراسان و فارسی و آذربایجان بود.

از اواسط قرن هشتم هجری به بعد به تناوب سه خط دیگری در میان خطوط اسلامی جلوه گر شد که باید آنها را خطوط خاص ایرانی دانست، زیرا اگر چه الفبای این خطوط همان الفبای مآخوذ از خط کوفی است ولی شکل و ترکیب آنها را با دیگر خطوط اسلامی متفاوت است و حتی می توان شباهتهایی بین آنها و خطوط باستانی پیدا کرد.

ایرانیان با سلیقه مخصوص خود در اندک زمانی شیوایی این سه خط را که به نام های تعلق، نستعلیق و شکسته نستعلیق نامیده می شوند به درجه کمال رسانیدند و با اینکه خطاطان دیگر کشورهای اسلامی از این خطوط تقلید کردند.

خط تعلیق که در آغاز خط تحریر و برای نوشتن فرمانهای و نامه ها به کار می رفت به واسطه زیبایی خاصی که در شکل حروف و کلمات و سطور آن مشهور بود، موضوع خوشنویسی و هنرنامی گردید و استادان زبردستی در این شیوه به ظهر رسیدند که نامبردار ترین آنان خواجه اختیار الدین منشی گنابادی است.

نستعلیق که آن را به حق عروس خطوط اسلامی لقب داده اند، نخستین بار به وسیله میر علی تبریزی به طرز زیبایی نوشته شد و از آن پس گروهی از خوشنویسان از جمله میر علی هروی در تکامل آن کوشیدند تا در روزگار پادشاهی شاه عباس صفوی بزرگترین خط نویسی همه اعصار یعنی میر عماد قزوینی ظهر کرد.

میر عماد به سال ۹۶۱ هجری قمری در قزوین دیده به جهان گشود و به سال ۱۰۲۴ در اصفهان به وسیله افراد ناشناخته ای به قتل رسید. دوران طفولیت خود را در قزوین گذراند و آنگاه به تبریز رفت و نزد یکی از استادان آن عصر هنر خوشنویسی را به کمال فرا گرفت. آنگاه سالهای دراز در شهر های مختلف در داخل و خارج کشور به سر برد تا سر انجام به اصفهان که پایتخت بود رفت و شانزده سال آخر عمر خود را در آن شهر گذراند.

میر عماد بزرگترین استاد خط نستعلیق است که هنر خطاطی تا کنون به خود دیده است. او در زمان خود نامبردار شد و نوشته هایش کلمه به کلمه سطر به سطر چون کاغذ زر خواهان یافت. پادشاهای ایران و هندوستان و عثمانی به داشتن قطعه ای از خط وی مباحات می کردند.

در اواخر عهد صفویان سومین خط خاص ایرانی یعنی شکسته نستعلیق اختراع گردید که امروزه آن را به اسم خط شکسته می شناسیم. خط شکسته در آغاز با خط نستعلیق فرق چندانی نداشت. همان نستعلیق بود که برخی از حروف آن در نتیجه تند نویسی شکسته می شد ولی بتدریج شکلی خاص به خود گرفت و از خط نستعلیق متمایز گردید.

معروفترین نویسنده خط شکسته، درویش عبد المجید شاعر طالقانی است. همچنان که میر عماد خط نستعلیق را به اوج کمال بود. این هنرمند سخندان نیز خط شکسته را تکامل بخشید و شیوایی و استواری آن را به حد اعلی رسانید. درویش عبد المجید به سن سی و پنج در سال ۱۱۸۵ هجری قمری در گذشت.

خوشنویسی در قرن دوازدهم جز در شکسته نویسی و نسخ نویسی به انحطاط گرایید و راه سقوط و نزول پیمود. از نسخ نویسان این قرن از همه مشهورتر میرزا احمد تبریزی است. وی در ایران آخرین هنرمندی است که خط نسخ را در کمال زیبایی تحریر نموده است.

با شروع قرن سیزدهم خوشنویسی اقلام ششگانه بیشتر رواج گرفت. در این قرن گروهی خوشنویسی به ظهور پیوستند و آثار نفیسی از زیر دست آنان بیرون آمد که مشهورترینشان میرزا ریزا کلهور است. وی یکی از استادان مسلم خط نستعلیق و از مشاهیر این فن به شمار میرود. کلهور جمال هنر را با کمال اخلاق در خود جمع کرده بود. مردی بسیار پاکدامن، خوش سیرت و نیکوخوی بود و به هنر خود عشق بسیار می ورزید. در روزگار کلهور صنعت چاپ در ایران دایر شده بود. کتابهای که وی تحریر کرده است اغلب به طبع رسیده و شیوه خط نویسی او سر مشق خوشنویسان عصر خود و دوره های بعد قرار گرفته است. عماد الکتاب قزوینی خوشنویسی بزرگ نیم قرن اخیر با آنکه نزد کلهور شاگردی نکرده بود به وسیله همین کتاب های چاپی، شیوه او را به نیکوترین وجهی فرا گرفت. همچنانکه اکنون نیز خوشنویسان روزگار ما از شیوه کلهور تقلید می کنند.

تحلیل متن

اقلام : جمع قلم، مجزا به معنی نوع خط : اقلام سته-۶ نوع خط. قلم شکسته- خط شکسته، قلم نستعلیق- خط نستعلیق.

انگاشته: اسم مفعول از مصدر انگاشتن به معنی تصویر کردن، پنداشتن فرض کردن. انگاشته شد - تصویر شد: خطوط میخی اشکال و صورسحر و جادو انگاشته شد- مردم گمان می کردند که علامتهای میخی شکلهای سحر و جادوست. این واژه فقط در زبان ادبی به کار می رود.

اواسط : جمع وسط : قسمتهای وسط بخشهای میانی : جنگ دوم جهانی در اواسط قرن بیستم میلادی به پایان رسید. در فاصله بین ۱۹۴۰ تا ۱۹۵۰ از اواسط قرن هشتم هجری به بعد . اواسط زمستان - ماه بهمن: اواسط روز - از ساعت ۱۰ تا ۱۲ : اواسط ماه - از روز دوازدهم تا پانزدهم : اواسط کار - بخش میانی کار : اواسط راه قسمتهای از راه که در میان یا وسط راه است.

اوایل (جمع اول) و اواخر (جمع آخر) نیز به ترتیب به معنی بخشهای آغاز و بخشهای پایان چیزی هستند. مثلاً، اوایل روز - از ساعت ۶ صبح تا حدود ساعت ۹ صبح : اواخر ماه - از روز بیست و پنجم به بعد. اوایل قرن بیستم- از ۱۹۰۰ تا ۱۹۱۰ : اواخر قرن هشتم - از

۷۹۰ تا ۸۰۰. در زبان محاوره این سه کلمه با ها جمع بسته می شود. مثلاً، اولهای صبح. اواخرهای پاییز وسطهای تابستان، ویطهای راه.
اوستایی: صفت نسبت- منسوب یا مربوط به اوستا: خط اوستایی - خط منسوب به اوستا.

ایرانی: صفت نسبی نکره - ایرانی- (صفت نسبت) - ی (پسوند نکره) - یک فرد ایرانی.

بد اندیش: اسم فاعل- بد (صفت) - اندیش (اسم فاعل کوتاه از مصدر اندیشیدن) کسی که به می اندیشد، فردی که اندیشه بد دارد. مخصوص زبان ادبی است. در محاوره مترادفهای آن بد فکر، بد نیت به کار می رود.

پاکدامن: کسی که جامه پاک دارد، مجازاً به معنی عقیف. کسی که همه کارهایش اخلاقی است. مریم مقدس زنی پاکدامن بود.

تفهیم و تفاهیم: اسم مرکب- فهماندن و فهمیدن. مجازاً به معنی ترتبات زبانی و فکری: زبان وسیله تفهیم و تفاهم افراد جامعه است مخصوص زبان نوشتاری است.

خط نویسی یا خطاط - کسی که خط گوناگون را خوب می نویسد: میر عماد بزرگترین خط نویسی یا خطاطی تا کنون به خوب دیده است. مترادف آن: خوش نویسی.

تمرین ۲۳۹. پاسخ پرسشهای زیر را به صورت جمله کامل بنویسید.

۱. خط چه علامتهای است؟
۲. کلهر جمال هنر را به کمال اخلاق در خود جمع کرده بود. معنی این جمله را بنویسید.
۳. نخستین کسی که خط نستعلیق را به طرز زیبایی نوشته بود.
۴. شکسته نستعلیق چه خطی است؟
۵. معروفترین نویسنده خط شکسته کیست؟
۶. تعلیق چه خطی است؟
۷. مشهورترین خوش نویسی خط تعلیق کیست؟
۸. ایرانیان دوره هخامنشی چه خطی است؟
۹. در دوره اشکانیان و ساسانیان چه خطی متداول بود؟
۱۰. چه کسانی مجدداً خط میخی را پس از قرن ها فراموش خواندند؟
۱۱. اوستایی چه خطی است؟
۱۲. بعد از اسلام ایرانیان فارسی را چه خطی نوشتند؟
۱۳. نخستین ایرانی که به خوشنویسی شهرت یافت که بود؟
۱۴. چرا خط نسخ به این نام نامیده شده است؟
۱۵. یاقوت مستعصمی که بود؟
۱۶. چرا یاقوت را یاقوت مستعصمی نامیدند؟
۱۷. خطوط ششگانه را نام ببرید و بگویید که از کدام خط بوجود آمدند؟
۱۸. آیا خط یکباره بوجود آمد؟

۱۹. چه خطی را عروس خطوط اسلامی لقب داده اند؟

۲۰. هنر خوشنویسی چگونه بوجود آمد؟

زرتشت و اوستا

پیش از آنکه ایرانیان به دین اسلام بگروند دین زرتشتی داشتند. زرتشت مردم را به راستی و پاکی و پیکار با پلیدی و بدی فراخوانده و به کار و کوشش تشویق کرده است.

زرتشت در کجا و در چه روزگاری می زیست؟ کسی به درستی پاسخ این پرسش را نمی داند. گذشتن قرنهای متمادی زندگی زرتشترا در ابهام فرو برده است. برخی از محققان گفته اند که زرتشت معاصر نخستین شاهان هخامنشی بوده و برخی از نویسندگان قدیم زمان او را تا حدود چهار هزار سال پیش از میلاد مسیح عقب برده اند. کسانی او را از مردم ری و گروهی از آذربایجان دانسته اند.

کتاب مقدس زرتشتیان اوستا نام دارد که یکی از قدیمترین کتب عالم به شمار می رود و شاید قدیم ترین اثر مکتوب قوم ایران باشد.

اوستا در یک عهد و به دست یک تن نوشته نشده بلکه در طول سالیان دراز به دست کسان بسیار به نگارش در آمده است. محققان معتقدند بخشی از اوستا که آنرا " گاتها " می گویند. کهنترین قسمت اوستاست و سرودهایی است که بر زبان خود زرتشت جاری شده است.

آنجا امروزه از این کتاب بزرگ در دسترس ماست. همه آن کتابی نیست که در ازمنه باستان در دست نیاگان ما بوده است. بلکه قسمت اعظم آن در گردش روزگار از بین رفته است. در نوشته های دینی زرتشتیان آمده است که اوستا را به خط زرین بر دوازده هزار پست گاو نوشته بوده اند. گفته اند که این نوشته بزرگ در حمله اسکندر به ایران نابود شد. از آن پس قسمتهایی از این کتاب در زورگار بلاش اشکانی و شاپور اول دیگر باز گردآوری و تدوین گشت.

زبانی که اوستا در آن نوشته شده است یکی از کهنترین زبانهای ایران قدیم است. به درستی معلوم نیست این زبان در چه دوره ای رواج داشته و در چه زمان از رواج افتاده است. همین قدر می دانیم که با زبان های دیگر قوم آریا چون فارسی باستان و سانسکریت یعنی زبان قدیم هند نریکی و تجانس بسیار داشته است.

توضیحات:

اسکندر: اسکندر مقدونی (فوت ۲۲۳ ق. م) که با حمله به ایران سلسله هخامنشی را منقرض کرده.

ابهام: پوشیدگی، پیچیدگی.

ازمنه: زمانها، روزگاران (جمع زمان).

شاپور اول: پسر اردشیر، دومین پادشاه ساسانی.

اعظم: بزرگتر، بیشتر.

تجانس: همانند، همجنس
تدوین: گردآوری
متمادی: طولانی، دراز.

ضرب المثل های فارسی زیر را به ازبکی ترجمه کنید و آنها را با ضرب المثل های هم معنی ازبکی مقایسه نمایید.

توانا بود هر که دانا بود ز دانش دل پیر برنا بود.
لب دریا برود خشک می شود.
با نیک نشینی نیک شوی با دیک نشینی سیاه
بز را غم جان است، قصاب را غم پیه.
با هر دست که دادی پس می گیری.
اشتر که گاه می خواهد گردن دراز می کند.
تا نهال تر است باید راست کرد.
پارا به اندازه گلیم دراز کن.
از سایه خود می ترسد.
جای که گشت نیست، چغندر پهلوان است.
تشنه در خواب آب می بیند.
تلخه در سایه گندم آب می خورد.
تیری که از شست رها شد بر نمی گردد.
با بدان بد باشی با نیکان نیکو جای گل باشی و جای خار خار.
جایی که نمک خوردی نمکدان مشکن.
جوینده یابنده بود.
چراغ دروغ فروغ ندارد.
دختر به تو می گویم، عروس تو بشنو.
دو شمشیر در نیامی نگنجد.
دیوار موش دارد و موش گوش دارد.
قطره قطره دریا شود.
رفتی به شهر کوران دیدی همه کورند تو هم کور شو.
روز قیامت اول از همسایه می پرسد.
زبان خوش مار را از شراخ بیرون آورد.
زبان سرخ سر سبز می دهد برباد.
زخم تیر بر تن است، زخم سخن بر جان.
سر مرد برود قولش نمی رود.
سر باشد کلاح بسیار است.
سگ باش برادر خورد مباش.
سنگ بجای خودش سنگین است.
شاگرد رفته رفته به استاد می رسد.
کسی که از گرگ ترسد، گوسفند نگه ندارد.
گوش باسد گوشواره بسیار است.

لحاف را برای یک شپش بیرون نیفکند.
 لیلی را به چشم مجنون باید دید.
 مار گزیده از رسمان دو رنگ می ترسد.
 کار بکن بهر ثواب ، نه سیخ بسوزد نه کباب.
 ارزان خری انباه خری
 آشپز که دوتا شد آش یا شور است یا بی نمک.
 از این گوش می گیرد از آن گوش در می آورد.
 کم بخور، همیشه بخور.
 هر شبی گویم که فردا ترک این سودا کنم.
 چگونه فردا می شود امروز و فردا می کنم.
 آواز دهل شنیدن از دور خوش است.
 همت از تو قوت از خدا.

حکایت ها

وقتی دانشمندی به شبانی رسید. گفت: چرا علم نیاموزی؟ شبان گفت: آنچه خلاصه علم هاست آموخته ام
 دانشمند گفت: چه آموخته ای؟ باز گوی. گفت: خلاصه علم ها پنج چیز است: یکی آنکه تا راست سپری نشود، دروغ نگویم. دوم تا حلال سپری نشود، حرام نخورم. سوم تا عیب خود فارغ نیایم، عیب دیگران نجویم. چهارم تا روزی خدای عز و جل سپری نشود، به در هیچ مخلق نورم. پنجم تا پای در بهشت نهم ، از مکر نفس و شیطان غافل نباشم. دانشمند گفت: تمامت علوم، تو را حاصل است. هر که از این پنج خصلت بدانت از کتب علم و حکمت مستغنی است.

پیر زن و سلطان محمود

در زمان سلطنت سلطان محمود غزنوی در اطراف کرمان دزدان بلوچ قافیه ای را غارت کردند و عمده ای را کشتند. از این جمله پسری پیر زنی بود. پیر زن خود را به نزد پادشاه رسانید و دادخواهی کرد. شاه گفت:— آن منطقه از پایتخت دور است و امکان دسترسی به آن نیست.
 پیرزن گفت: ای پادشاه آنقدر شهر و کشور بگیری که بتوانی از آن نگهداری نمایی و در قیامت از عهده جواب آن برآیی!
 سلطان محمد از این جواب بسیار متاثر شد و از پیر زن دلجویی کرد و پاداشی به او داد و یک فوج برای سر کوبی غارتگران مامور ساخت.

زن خوب روی و مرد عاشق

زن خوب روی به راهی میرفت. مردی شیفته در پی او افتاد. زن موصورا دریافت و به او گفت: چه می خواهی؟ مرد گفت: عاشق و گرفتار توام! زن گفت: پس اگر خواهر مرا که دنبال من میایی و در زیبایی بی نظیر است ببینی چه خواهی کرد؟
 مرد عاشق با شنیدن این حرف او را رها کرد و منتظر خواهر آن زن ایستاد. بزودی فهمید که زن او را فریب داده است. با عجله خود را به زن رساند و به او گفت: چرا دروغ گفتی؟ زن گفت: چون تو نیز در ادعای خود راست نگفتی! مرد پرسید: چطور مگر؟ زن گفت: زیرا اگر تو واقعاً عاشق من بودی پی دیگری نمی رفتی؟

پیر مغانی و حضرت سلیمان

شخصی نزد حضرت سلیمان آمد و دادخواهی کرد و گفت: - مرغابی مرا همسایگانم دزدیده اند و نمی دانم کدام یک از ایشان این کار را کرده است. حضرت سلیمان دستور داد که مردم برای نیایش حاضر شدند و در هنگام خواندن خطبه گفت: - در میان این جماعت شخصی است که مرغابی همسایه خود را دزدیده و پر مرغابی به موهای سر او چسبیده و آویزان می باشد. شخصی که مرغابی را سرقت کرده بود بی اختیار دست به جانب سر خود برده و فوراً شناخته شد.

انوشیروان و معلم

انوشیروان، لقب خسرواول، پادشاه ساسانی ملقب به دادگر و بیست و یکمین پادشاه ساسانی است. مادر او دختر دهقان بود. او در جنگ های خارجی با دولت روم و مهاجمان شرقی کامیاب شد و در اصلاحات داخلی موفق گردید. دوران پادشاهی وی را می توان از درخشان ترین دوره های سلطنت ساسانی دانست. حضرت محمد (ص) در زمان این پادشاه متولد گردید.

انوشیروان معلمی داشت که در ایام کودکی او را تعلیم می داد. یک روز معلم بدون نقصیر او را تنبیه نمود. انوشیروان از این عمل سخت خشمگین شد و موضوع را همچنان در خاطر خود نگاه داشت تا وقتی که به مرتبه سلطنت و پادشاهی رسید. روزی آن معلم را بحضور طلبیده و از او پرسید: در ایامی که به تعلیم من می پرداختی چه عاملی سبب شد که مرا بی گناه آزار و اذیت کنی و فرمان به سیاست و تنبیه من دهی؟

معلم گفت: ای پادشاه، چون می دانستم که بعد از پدر برتبه شاهی خواهی رسید خواستم که طعم ظلم را به تو بچشانم تا در ایام سلطنت اقدام به ظلم نمایی و نسبت به مردم عدل و انصاف را پیشه کنی.

انوشیروان چون این سخن را شنید او را تحسین بسیار نمود و دستور داد خلعتی شاهانه به او دادند و بر احترامش افزودند.

گفتن از زنبور بی حاصل بود
با کسی در عمر خود ناخورده نیش

ملا نصر الدین و گدا

روزی در خانه ملا نصر الدین را زدند. ملا از بالای خانه پرسید؟ کیست؟ کوبنده گفت: در را باز کنید. ملا رفته در را باز کرد. دید گدایی است که از او لقمه نانی می خواهد. گفت: بالا بیا. چون او را بالای خانه برد گفت: خدا بدهد، ببخشید. گدای گفت: مرد حسابی تو که چیزی نمیدادی چرا همان پایین نگفتی؟ ملا گفت: مرد حسابی تو که چیزی می خواستی چرا مرا بسوی در کشیدی؟

دو نقاش

دو نفر نقاش با هم شرط بستند که هر دو تصویر بکشند تا معلوم گردد که کدام یک بهتر می کشد. یکی تصویر انگور کشید و بالای پنجره آویزان کرد. مرغها آمدند و نوک زدند. مردم از استادی آن نقاش تعجب می کردند و بخانه نقاش دیگری رفتند و پرسیدند که تصویر تو کجاست؟ گفت: در پشت این پرده. نقاش اول خواست که پرده را بر دارد. چون دست به پرده زد ملتفت شد که پرده نیست، دیوار است که روی آن تصویر پرده کشیده شده است. گفت: من چنان کشیده ام که مرغ ها فریب خوردند و تو چنان استادی که نقاشی را فریب دادی.

بجهت نداشتن وقت

روزی شخصی در کوچه سیلی بصورت ملا زده و بعد بر گشت، شروع به عذر خواهی نمود که اشتباه کردم شمارا بجای کسی دیگر گرفته ام. ملا قانع نشد، گریبان آن شخص را گرفته بخانه قاصی برد و مجارا را بیان کرد. قاصی حکم کرد که آن شخص در عوض سیلی به آن شخص بزند ولی ملا باین هم راضی نشد. پس قاضی حکم کرد که آن شخص در عوض سیلی یک سکه طلا بملأ بدهد. آنشخص ناچار تسلیم شده برای آوردن پول از محکمه رفت. ملا مدتی منتظر ماند چون دید آنشخص بر نگشت بر خاسته سیلی سخت بصورت قاضی زده گفت: چون دیگر وقت نشستن ندارم هر وقت آن شخص پول را آورد شما در مقابل این سیلی آن را از او بگیرید.

وفای زن

جنازه ای را بطرف قبرستان می بردند زن مرده در دنبال جنازه شوهر خیلی گریه و بی قراری می کرد و می گفت: بعد از تو کی از من سر پرستی و برایم حمالی می کند؟ شخصی بحال آن زن متأثر شده و به سوی او توجه کرد. دید زن جوانی است. نزدیک او آمد و گفت: خداوند کریم ممکن است بزودی برای تو ازدواج نمایم. زن ماتم زده چون متوجه منظور او شد با همان صدای بُغض کرده و حالت گریان گفت: چه فایده، دیر خبر کردی. من به دیگری وعده داده ام. انشا الله پس از اینکه شوهرم را بخاک سپرم خدمت شما می رسم.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Asosiy adabiyotlar:

1. Quronbekov A., Vohidov A., Ziyayeva T., Fors tili – Toshkent: Musiqa, 2006.
2. Abdusamatov M. Fors tili. – Toshkent: Sharq, 2007.
3. Xalilov L. Fors tili. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.

Qo‘shimcha adabiyotlar:

1. Abdusamatov M. Siz forscha so‘zlashasizmi? – Toshkent: O‘qituvchi, 1971.
2. Yadulloh Samara.. Fors tili darsligi (Ozfo), birinchi kitob, boshlang‘ich kurs, (tarjimon Ahmadjoan Quronbekov). – Eron– Tehron: 1999.

3. Ivanov V. B. Uchebnik persidskogo yazika. chast 1, Moskva: 1999.
4. Gladkova E. L. Uchebnik persidskogo yazika. Moskva: Izdatelskiy Dom "Muravey-Gayd", 1999.
5. Ovchinnikova I. X. Mamed – Zade A.X. Uchebnik persidskogo yazika. Moskva: Universitet, 1966.

Lugʻatlar

1. Rustamov A. Karimov X. Umarov Z. Forscha oʻzbekcha oʻquv lugʻati. – Toshkent: Oʻqituvchi, 1983.
2. Abdusamatov M. Oʻzbekcha–ruscha–forscha soʻzlashgich. –Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati. 1992.
3. Rubinchik Yu. A. Persidsko–russskiy slovar. – Moskva: Ruskiy yazik, 1985.
4. Voskanyan G. A. Russko–persidskiy slovar. – Moskva: Ruskiy yazik, 1986

M U N D A R I J A

Soʻzboshi	3
Kirish.....	4
Fonetika	6
Fors alifbosi.....	14
درس یکم Birinchi dars	17
درس دوم Ikkinchi dars.....	19
درس سوم Uchinchi dars.	21
درس چهاردم Toʻrtinchi dars.....	25

Beshinchi dars. درس پنجم	29
Oltinchi dars. درس ششم	35
Yettinchi dars. درس هفتم	39
Sakkizinchi dars. درس هشتم	44
To'qqizinchi dars. درس نهم	51
O'ninchi dars. درس دهم	59
O'n birinchi dars. درس یازدهم	65
O'n ikkinchi dars. درس دوازدهم	69
O'n uchinchi dars. درس سیزدهم	74
O'n to'rtinchi dars. درس چهاردهم	79
O'n beshinchi dars درس پانزده	85
O'n oltinchi dars درس شانزده	90
O'n yettinchi dars درس هفدهم	94
O'n sakkizinchi dars. درس هجدهم	97
O'n to'qqizinchi dars. درس نوزدهم	99
Yigirmanchi dars. درس بیستم	102
Yigirma birinchi dars. درس بیست و یکم	105
Yigirma ikkinchi dars. درس بیست و دوم	108
Yigirma uchinchi dars. درس بیست و سوم	111
Yigirma to'rtinchi dars. درس بیست و چهارم	113
Yigirma beshinchi dars. درس بیست و پنجم	118
Yigirma oltinchi dars. درس بیست و ششم	121
Yigirma yettinchi dars درس بیست و هفتم	125
Yigirma sakkizinchi dars. درس بیست و هشتم	129
Yigirma to'qqizinchi dars. درس بیست و نهم	133
O'ttizinchi dars. درس سی ام	137
O'ttiz birinchi dars. درس سی و یکم	140
O'ttiz ikkinchi dars. درس سی و دوم	143
O'ttiz uchinchi dars. درس سی و سوم	146
O'ttiz to'rtinchi dars. درس سی و چهارم	152
O'ttiz beshinchi dars. درس سی و پنجم	164
O'ttiz oltinchi dars. درس سی و ششم	171
O'ttiz yettinchi dars. درس سی و هفتم	180
O'ttiz sakkinchi dars. درس سی و هشتم	186
O'ttiz sakkinchi dars. درس سی و نهم	194
Qirqinchi dars درس چهلم	198
Zarbo'lmasallar ضرب المثل ها	203
Hikoyatlar حکایت ها	204
Foydalanilgan adabiyotlar	207
Mundarija	208

Murodov N.

Fors tili

O'quv qo'llanma Termiz davlat universiteti o'zbek tilshunosligi kafedrası va universitet o'quv ilmiy-metodik kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan.

Mas'ul muharrir
Texnik muharrir
Musahhih

J.Omonturdiyev
O'.Xoliyorov
R.Bozorova

Terishga berildi: 10.10.2007- y. Bosishga ruxsat etildi: 24.10.2007- y. Bichimi 30x42 ¹/₈. 12,7 bosma toboq. Termiz davlat universiteti kompyuterida terildi va Termiz shahar "Poligrafist" xususiy firmasida ofset usulida chop etildi. Adadi 100. Manzil: Termiz sh. F.Xo'jaev ko'chasi. 30- uy.

204,1,202,3,200,5,198,7,196,9,194,11,192,13,190,15,188,17,186,19,184,21,182,23,180,25,178,27,176,29,174,31,172,33,
170,35,168,37,166,39,164,41,162,43,160,45,158,47,156,49,154,51,152,53,150,55,148,57,146,59,144,61,142,63,140,65,138,67,136,69,
134,71,132,73,130,75,128,77,126,79,124,81,122,83,120,85,118,87,116,89,114,91,112,93,110,95,108,97,106,99,104,101

2,203, 4,201,6,199,8,197,10,195,12,193,14,191,16,189,18,187,20,185,22,183,24,181,26,179,28,177,30,175,32,173,34,171,
36,169,38,167,40,165,42,163,44,161,46,159,48,157,50,155,52,153,54,151,56,149,58,147,60,145,62,143,64,141,66,139,68,137,
70,135,72,133,74,131,76,129,78,127,80,125,82,123,84,121,86,119,88,117,90,115,92,113,94,111,96,109,98,107,100,105,102,103

